

glasul

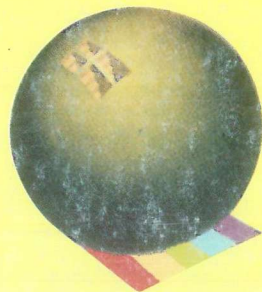
BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

3-4 / 2002

An IX. Nr. 35-36

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

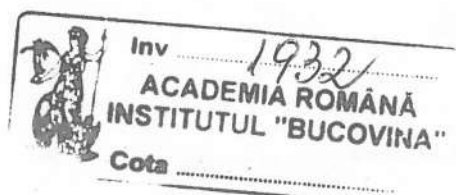
GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2002, Nr. 3-4
Anul IX. Nr. 35-36

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Angheliescu (București),
acad. Radu Grigorovici (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți),
prof. univ. dr. Mihai Iacobescu (Suceava), dr. Zigu Ornea (București),
prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie Suceveanu
(Chișinău), acad. Dimitrie Vatamaniuc (București).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. dr. Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu.

SUMAR

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- **Constantin Ungureanu**, *Structura etnică a Bucovinei la mijlocul secolului al XIX-lea* 5
- Ion Popescu**, *Românii – a treia etnie din Ucraina (monitorizare sociolingvistică)* 27

IN MEMORIAM

- Ilie Luceac**, *Profesoara Zinovia Florian Peniuc* 53

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE BUCOVINA

- Johann Georg Kohl**, *Călătorii înăuntrul Rusiei și al Poloniei. Partea a treia: Bucovina, Galiția, Cracovia și Moravia (Fragmentul Bucovina în traducere din germană de Zinovia Peniuc)* 56

PERSONALITAȚI BUCOVINENE

- Pavel Țugui**, *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu (partea a II-a)* 67
- O boală mistuitoare și dulce: Dorul de Bucovina (Poetul Arcadie Suceveanu la 50 de ani)* 86

POEZIE

- Elena Marița**, *Versuri* 106

ARHIVA BUCOVINEI

- Marian Olaru**, *Lucrarea lui Teodor Balan Conflictul pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904* 119
- Din arhiva istoricului Teodor Balan: Conflictul pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904 121**

CONTENTS

BUCOVINA – HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

- Constantin Ungureanu**, *The Ethnic Structure of Mid-Nineteenth Century Bucovina* 5
- Ion Popescu**, *Romanians – the Third Ethnic Group in Ukraine (social-linguistic monitoring)* 27

IN MEMORIAM

- Ilie Luceac**, *Professor Zinovia Florian Peniuc* 53

FOREIGN TRAVELLES ABOUT BUCOVINA

- Johann Georg Kohl**, *Travelling through Russia and Poland. Part III: Bucovina, Galicia, Krakow, Moravia (The Bucovina Fragment, translated from German by Zinovia Peniuc)* 56

PERSONALITIES OF BUCOVINA

- Pavel Țugui**, *The Bucovinean Composer and Musicologist Liviu Rusu (part II)* 67
- A Consuming and Sweet Illness: Longing for Bucovina (Poet Arcadie Suceveanu at 50)* 86

POETRY

- Elena Marița**, *Poems* 106

BUCOVINA'S ARCHIVE

- Marian Olaru**, *Teodor Balan's article The Conflict for the National Flag. A Chapter in the Political History of Bucovina, 1898–1904* 119
- From Historian Teodor Balan's Archive: The Conflict for the National Flag. A Chapter in the Political History of Bucovina, 1898–1904 121**

Bucovina – procese istorice și sociale

STRUCTURA ETNICĂ A BUCOVINEI LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Constantin Ungureanu

Chișinău

La începutul stăpânirii austriece, Bucovina era populată în majoritate de români, care erau răspândiți pe suprafața întregii provincii. Numai în nord-vestul extrem al Bucovinei, în zona dintre Prut și Nistru și în satele de pe valea Ceremușului, ucrainenii (rutenii și huțulii) erau majoritari. Însă pe parcursul administrației militare (1774–1786) și a administrației galițiene (1786–1849) în Bucovina s-a produs o creștere bruscă a numărului populației atât datorită sporului natural înalt, dar mai ales din cauza proceselor migraționiste masive și a colonizării organizate a provinciei. În consecință, s-a produs o modificare esențială a structurii etnice a populației Bucovinei în detrimentul populației românești autohtone¹.

Către mijlocul secolului al XIX-lea, Bucovina, una dintre cele mai mici provincii austriece, devenise o provincie multietnică, locuită de români, ucraineni, germani, evrei, maghiari, poloni, lipoveni, slovaci, armeni, țigani, precum și multi-confesională, între care ortodocși, romano-catolici, greco-catolici, armeni catolici și armeni ortodocși, protestanți de confesiune luterană și calvinistă, mozaici, lipoveni (vezi tabelele nr.1 și 5). Însă în timp ce relatările despre locuitorii alogeni sunt relativ exacte, informațiile despre cele două popoare de bază ale Bucovinei, români și ucraineni, sunt foarte controversate și chiar contradictorii. Români și majoritatea absolută a rutenilor erau de religie ortodoxă, foarte multe localități erau populate atât de români, cât și de ucraineni, care posedau ambele limbi, dar care încă nu conștientiză clar identitatea lor etnică. Toți acești factori, precum și lipsa unor criterii fixe de apreciere a etniei locuitorilor, nu a permis evaluarea exactă a numărului românilor și rutenilor din Bucovina. Lipsa unor aprecieri exacte a permis diferiților istorici să înainteze mai târziu diferite ipoteze și speculații privind existența unei majorități românești sau ucrainene în Bucovina la mijlocul secolului al XIX-lea. Reieșind din aceste considerente, îmi propun în prezentul articol, să mă refer mai detaliat la analiza primelor recensăminte și date statistice oficiale austriece, precum și a diferitelor evaluări a populației Bucovinei din anii '50-'70 ai secolului al XIX-lea, pentru a aprecia, în măsura posibilităților, structura etnică de atunci a Bucovinei.

Până la revoluția din 1848, germanii, ca reprezentanți ai etniei dominante din Imperiul Habsburgic, au constituit principalul grup etnic, care a fost colonizat în Bucovina. Până la mijlocul secolului al XIX-lea însă populația Bucovinei crescuse atât de mult, încât nu mai existau terenuri libere, unde mai puteau să se așeze noi coloniști. Din această cauză nu a mai fost posibilă întemeierea unor noi colonii, iar populația a crescut datorită sporului natural și a așezării de noi emigranți, atrași în Bucovina de avantajele socio-economice, dar și de atmosfera de toleranță și

înțelegere între diferite etnii și confesiuni. Totuși în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au mai fost întemeiate câteva colonii germane în Bucovina, dar numai pe unele moșii private din centrul provinciei.

În 1850, circa douăzeci de familii de germani din Boemia și Austria inferioară s-au așezat pe moșia satului Banila Moldovenească și au întemeiat colonia Augustendorf. Pe teritoriul moșiei Berhomet, proprietatea boierului Vasilco, au fost întemeiate ulterior coloniile Alexanderdorf (1860) și Katharinendorf (1869), iar pe teritoriul satului Jadova s-au constituit coloniile Jadova Nouă (1885) și Nikolausdorf (1893). Un număr însemnat de germani s-au stabilit la Storojineț (1851), Hliboca (1857–1858), Stăneștii de Jos pe Ceremuș (1860)². Germanii nu au format colonii aparte în aceste localități, ci au locuit împreună cu populația locală. Numai la Augustendorf coloniștii erau originari din Boemia și erau de confesiune romano-catolică, în celelalte colonii germanii erau în majoritate șvabi de confesiune luterană.

În perioada 1850–1869, numărul germanilor s-a mărit de 1,6 ori (de la 25 592 la 41 065 persoane). În acest interval numărul etnicilor germani s-a mărit de la circa 3 000 la 7 711 în districtul Câmpulung, de la 4 000 la 6 074 în Rădăuți, de la 103 la 1 101 în Vijnița, de la 2 273 la 5 276 în Storojineț, de la 1 111 la 5 189 în Siret și de la 2 289 la 2 422 în districtul Cernăuți rural, iar în districtul Suceava numărul germanilor s-a redus de la 6 736 la 6 107³. Reducerea din districtul Suceava se explică prin modificările administrative care au survenit între timp, nouă localități din zona Gura Humorului fiind transferate la districtul Câmpulung. Astfel în anul 1869 etnicii germani constituiau 21,7% în districtul Câmpulung, 19,6% în orașul Cernăuți, 11% la Siret, 9,9% la Storojineț, 8,9% în Suceava și 8,3% în districtul Rădăuți, iar în celelalte trei districte din nordul Bucovinei constituiau mai puțin de 3%⁴.

Germanii au jucat un rol important în viața economico-socială, politică și culturală a Bucovinei, constituind un factor stabilizator în această provincie multi-etnică. Prin locul și rolul lor în administrația Ducatului, coloniștii germani au reușit să transforme parțial, mai ales localitățile urbane, în „insule de cultură și civilizație occidentală”. Limba germană devenise dominantă în Bucovina, un argument grăitor în această privință constituindu-l faptul, că aproape toți evreii de aici se considerau vorbitori de limbă germană.

În primele două decenii de după revoluția din 1848 cea mai spectaculoasă creștere de populație s-a înregistrat la evreii din Bucovina. În intervalul 1846–1869 ponderea populației evreiești s-a mărit de la 3,12% la 9,3%, iar în cifre absolute de la 11 581 persoane, în 1846, la 47 754 persoane, în 1869. În acest timp populația totală s-a mărit cu numai 38%, iar numărul evreilor – cu 312% (vezi tabelul nr.5).

În această perioadă a existat o puternică imigrație a evreilor din Galiția, dar și o tendință de migrație internă a evreilor spre zonele cu o proporție mai mică de evrei. Ei se așezau de regulă în orașe și târguri, în zonele mai industrializate și în centrele comerciale mai însemnate, precum și de-a lungul căilor de comunicație, în speță a căilor ferate, care au cunoscut în această perioadă o dezvoltare rapidă. Dimpotrivă, zonele suprapopulate cu evrei, cum erau localitățile Vijnița, Sadagura, Siret, Vașcăuți pe Ceremuș, au cunoscut în această perioadă o ușoară diminuare a proporției acestei naționalități. Această evoluție a contribuit la o repartizare mai omogenă a evreilor la nivelul întregii Bucovine⁵.

Au fost câteva cauze importante care au contribuit la creșterea atât de rapidă a evreilor din Bucovina. Prosperitatea economică a Bucovinei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, atmosfera de toleranță și înțelegere între diferite etnii și confesiuni, egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, posibilitățile diverse de manifestare în cultură și educație au fost factori foarte atractivi pentru evreii din afara hotarelor Bucovinei. Evenimentele de la 1848 au avut o mare semnificație pentru

Bucovina și locuitorii ei. În octombrie 1849 au fost abrogate toate impozitele suplimentare pentru evrei. Ei au obținut aproape toate drepturile politice și cetățenești. În anul 1861 au fost aleși primii doi evrei în Dieta provincială a Bucovinei. În decembrie 1867 a fost adoptată o lege imperială, prin care se anulau limitările, care existau pentru evrei în privința achiziționării pământului. În același an (21 decembrie 1867), a fost recunoscută autonomia comunității evreiești. Această lege a fost îmbunătățită în anul 1890, când au fost recunoscute în Bucovina cincisprezece comunități evreiești⁶. Au fost anulate și multe îngrădiri privind acceptarea evreilor în serviciile publice.

Mulți evrei bogați au profitat de noile prevederi legislative și au achiziționat moșii agricole în Bucovina. Astfel, în 1875, din cei 114 mari proprietari cu dreptul de a alege deputați în Dietă erau și 14 evrei⁷. Aceștia aveau proprietăți în localitățile Ropcea-Slobozie, Hreața, Cincău, Doroșăuți, Stăneștii de Sus și de Jos, Kresceatek, Hlinața, Baineț, Vașcăuți, Storojineț, Camena, Broscăuți, Berhomet pe Prut, Ciorniy Potoc și Jadova⁸. Beneficiind de libertățile religioase din Bucovina, aici s-au stabilit la mijlocul secolului al XIX-lea doi rabini hasidiți (Israel Friedmann, în 1842, la Sadagura, și Mendel Hager, în 1850, la Vijnița). Aceste două localități au devenit importante centre de propagare a hasidismului și de atracție a evreilor săraci din afara Bucovinei.

O altă cauză a creșterii rapide a evreilor din Bucovina din această perioadă a fost presiunea demografică, care s-a exercitat din partea Galiției. În 1851 locuiau în Galiția 312 962 evrei sau 6,87% din totalul populației față de numai 11 581 (3,12%) din Bucovina⁹. Odată cu diminuarea acestui decalaj s-a redus treptat și imigrarea evreilor galițieni în Bucovina.

Evreii au jucat un rol foarte mare în viața economică a Bucovinei. Majoritatea negustorilor, meseriașilor, bancherilor, patronilor erau evrei. Treptat ei s-au infiltrat și în funcțiile cele mai mari ale administrației sau au devenit mari proprietari de pământ. Ei constituiau o pondere însemnată în profesiile libere ca avocați sau medici privați. Evreii au jucat un rol important în transformarea centrelor urbane în adevărate oaze de limbă și cultură germană. Dar, deși evreii au constituit un factor central al germanizării, ei se identificau nu cu naționalitatea austro-germană, ci mai degrabă cu cultura germană de valoare occidentală și chiar universală.

Spre mijlocul secolului al XIX-lea polonii din Bucovina constituiau doar circa 1% din totalul populației, ei fiind așezați mai ales în centrele urbane și dispersați în diferite localități rurale. Slovaci din coloniile Pleș, Solonețul Nou, Poiana Micului și Cacica încă erau conștienți de identitatea lor etnică și abia către sfârșitul secolului al XIX-lea aveau să se polonizeze. În 1869 erau în Bucovina 6 719 polonezi (inclusiv 2 475 străini) și 1 190 de slovaci.

Mulți poloni din Bucovina, și mai ales din Cernăuți, se ocupau cu diferite meșteșuguri și cu comerțul, cei mai bogați devenind și mari proprietari de pământ. Limba polonă a jucat un rol important mai ales până la mijlocul secolului al XIX-lea, când chiar în unele colonii germane preoții erau de origine poloneză. Crearea administrației Ducatului, care se subordona acum direct Vienei și utiliza germana ca limbă oficială, a însemnat sfârșitul dominației limbii polone în administrație. În administrația publică locală s-a remarcat ca un bun funcționar polonezul Anton Kochanowski, care timp de douăzeci și șapte de ani (1866–1874 și 1887–1907) s-a aflat în fruntea primăriei orașului Cernăuți.

Armenii din Bucovina, de ambele confesiuni, deși constituiau un procent neînsemnat din populație, s-au remarcat ca buni comercianți, dar mai ales ca mari proprietari de pământ. Până la mijlocul secolului al XIX-lea au venit mai ales mulți

armeni catolici bogați din Galiția, care s-au stabilit cu traiul în principal la Cernăuți și Siret. Mulți dintre ei au arendat moșiile boierilor moldoveni și ale mănăstirilor, devenind ulterior proprietarii acestora. La mijlocul secolului al XIX-lea, apar în această calitate familiile armenilor catolici ca Abramowicz, Antoniewicz, Aywas, Bohusiewicz, Bogdanowicz, Krzystofowicz, Lukasiewicz, Mikuli, Malewicz, Missier, Passakas, Petrowicz, Romaszkan, Stephanowicz, Simonowicz și Zaburowicz¹⁰. În următoarele decenii, unele din aceste familii, ca Abramowicz, Antoniewicz, Malewicz, Missier și Romaszkan, s-au reîntors în Galiția, în schimb au venit în Bucovina alte familii de armeni catolici ca Gorzyski, Jakubowicz, Osadca și Torosiewicz¹¹.

Armenii gregorieni locuiau mai ales la Suceava, unde, în 1857, erau 678 persoane. În proprietatea acestora se aflau mai multe sate și moși din sudul Bucovinei ca Mitoca, Zamca, Scheia, Malatineț, Mamornița, Țurenii, Clivești, Negostina, Iacobești, Todirești, Soloneț, Mărăței, Stejeroaia, Braiești, Sl. Milișeuți, Reușeni și Șișcăuți. Cu excepția a trei sate, acestea se aflau în proprietatea familiilor Kapri și Pruncul¹². Armenii din Bucovina au jucat un rol însemnat în viața social-economică și politică a provinciei, mulți ajungând deputați în Dieta Bucovinei și în Parlamentul imperial. În anul 1875, de exemplu, din cei 114 mari proprietari din Bucovina, care aveau dreptul să aleagă deputați în Dietă, erau 42 români, 38 armeni catolici și poloni, 14 evrei, 12 armeni gregorieni, 4 germani, un maghiar și un italian¹³.

Coloniștii maghiari și lipoveni din Bucovina s-au caracterizat ca fiind cele mai izolate comunități etnice din Bucovina, ei nu s-au încadrat activ în viața social-politică și culturală a provinciei. Maghiarii și lipovenii locuiau aproape exclusiv în coloniile de origine și numai foarte puțini s-au stabilit cu traiul în alte sate sau în unele centre urbane mai importante. Numărul maghiarilor și lipovenilor s-a mărit în această perioadă exclusiv pe cale naturală, înregistrându-se chiar unele intervale de diminuare a numărului lor.

Marea problemă cu care s-au confruntat coloniștii maghiari și lipoveni era lipsa acută de pământ. Din această cauză au existat perioade când un număr mare de maghiari și lipoveni au emigrat în țările lor de origine – Ungaria și Rusia. Maghiarii erau concentrați în cele cinci colonii din sudul Bucovinei (Hadikfalva, Andreasfalva, Istensegits, Fogodisten și Joseffalva). Încercarea din anii '40 a secolului al XIX-lea de înființare a unei noi colonii maghiare la Tomnatic, lângă Straja, nu a reușit. În 1861 erau la Tomnatic 31 familii de maghiari, dar din cauza sărăciei și a lipsei de pământ au părăsit localitatea și s-au întors la Andreasfalva și Hadikfalva, iar în locul lor s-au așezat țărani români¹⁴. Maghiarii din Bucovina erau aproape exclusiv de confesiune romano-catolică, și numai la Andreasfalva exista și o mică comunitate de maghiari protestanți calviniști.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, lipovenii din Bucovina locuiau în cinci colonii: Fântâna Albă, Climăuți, Lipoveni, Mihodra și Cosovanca. Ultimele două colonii nu s-au constituit în localități separate, ci erau încadrate în comuna Lucavăț pe Siret. Coloniștii maghiari și lipoveni din Bucovina s-au remarcat mai ales ca fiind buni agricultori, ei specializându-se mai ales în legumicultură și pomi-cultură.

Țigani din Bucovina formau unicul grup etnic, care nu pot fi determinați nici după criteriul limbii de comunicare, nici după criteriul apartenenței la o anumită confesiune. Potrivit unei descripții a populației din 1878, locuiau în Bucovina 5 295 de țigani, care erau repartizați pe districte juridice astfel: Rădăuți (846), Storojineț (824), Gura Humorului (793), Suceava (773), Solca (410), Câmpulung (382), Siret (308), Vijnița (256), Cernăuți-rural (253), Stăneștii de Jos (218),

Sadagura (85), Vatra Dornei (78), Putila (53) și 16 în orașul Cernăuți¹⁵. Cei mai mulți țigani au fost înregistrați în localitățile Stupca (209), Frătăuții Noi (197), Hlînița (190), Valea Seacă (154), Milișeuții de Jos (153), Capucodrului cu Păltinoasa (153), Mihalcea (145), Voitinul cu Gălănești (134), Storojineț (110), Căjvana (104), Hliboca (104)...¹⁶

În Bucovina, ca și în alte provincii austriece, autoritățile nu au reușit să le impună țiganilor să se ocupe cu agricultura sau creșterea vitelor. Majoritatea lucrau cu ziua la lucrările de câmp sau ca argați, sau posedau o meserie, care de regulă era transmisă din tată în fiu. Astfel, meșteșuguri ca lingurari sau fierari erau considerate specifice pentru țigani. Drept lingurari erau considerați o bună parte din țiganii din așezările Broscăuți, Camena, Storojineț, Cereșenca, Lucavăț și din mai multe localități din zona Rădăușului, iar la Hlînița și Dorna mulți țigani erau fierari¹⁷. De asemenea, majoritatea muzicanților sau lăutarilor erau țigani.

Pentru aprecierea numărului românilor și rutenilor, din Bucovina, la sfârșitul administrației galițiene, cele mai de preț sunt lucrările istoricilor J. Hain, K. Czoernig și ale lui A. Ficker, care lucrau atunci nemijlocit la întocmirea statisticilor austriece. Joseph Hain lucra ca secretar ministerial la direcția statisticii administrative; Karl Czoernig a publicat lucrarea sa în calitate de editor al direcției statistice administrative; Adolf Ficker, care era originar din Bucovina, a preluat în 1853 conducerea lucrărilor etnografice de la direcția statisticii administrative¹⁸. Lucrarea lui J. Hain a fost publicată între 1852–1853 și conținea informații despre componența națională a provinciilor austriece pentru anul 1846, fără însă să ofere explicații suplimentare¹⁹. Lucrarea, publicată în 1857 sub redacția lui K. Czoernig, prezintă un interes mult mai mare, deoarece ea avea un caracter oficial și conținea informații foarte detaliate despre hotarele etnografice ale diferitelor etnii din Imperiul Habsburgic și despre enclavele naționale²⁰. Datele lui K. Czoernig sunt valabile pentru anul 1850 și în baza acestei cărți a fost publicată și o hartă etnografică a Imperiului Habsburgic.

Însă datele lui J. Hain și ale lui K. Czoernig despre numărul românilor și rutenilor din Bucovina sunt diametral opuse. Conform statisticilor lui J. Hain, în 1846, numărul rutenilor în Bucovina era de 180 417 locuitori (inclusiv 2 016 lipoveni), iar al românilor – 140 626 persoane²¹. Contrar acestor date, K. Czoernig estima pentru anul 1850 numărul românilor la 184 718 persoane și numai 142 682 erau considerați ruteni²². Datele statistice ale lui K. Czoernig coincid cu datele care erau publicate anual de către direcția statisticii administrative²³. De asemenea, F. Schmitt, care atunci lucra în calitate de concepișt ministerial la serviciul direcției statisticii administrative, a publicat în 1854 o lucrare statistică, a căror date, referitoare la Bucovina pentru anul 1851, coincid cu datele lui K. Czoernig²⁴.

Diferența acestor date statistice este foarte mare și, pentru constatarea veridicității lor, este necesară o analiză comparativă a informațiilor lui J. Hain și K. Czoernig cu rezultatele recensămintelor populației Bucovinei de mai târziu. În acest sens de cea mai mare importanță sunt informațiile detaliate ale lui K. Czoernig despre hotarul etnografic româno-rutean din Bucovina și despre enclavele rutene și analiza comparativă a acestor date cu informațiile detaliate de mai târziu ale lui A. Ficker.

În lucrarea lui K. Czoernig despre hotarul etnografic româno-rutean din Bucovina se menționează următoarele: „Hotarul lingvistic româno-rutean pornește de la Cărlibaba spre râul Moldovița, cuprinzând zona mixtă Moldava, Breaza, Rușii pe Boul și ambele Moldovițe, apoi se ridică de-a lungul malului stâng până la cumpăna izvoarelor dintre râurile Ciumârna și Sucevița. Pârâurile Brodinora și Brodina duc în jos spre Frasin și Sadău până la râul Suceava, de la care urcă de-a

lungul pârâului Falcău, despărțind Siretul Mic și Sirețelul de Siretul Mare. Hotarul lingvistic traversează Siretul Mare mai sus de Storojineț, include zona mixtă a satelor Panca, Broscăuți și Camena, și atinge înălțimea de la Țețina la nord de Cernăuți. La nord de Prut hotarul etnic traversează acest teritoriu de la Sadagura și se încheie dincolo de Cernauca la hotarul cu Basarabia, cuprinzând totodată acolo zona mixtă de la Vaslăuți, Verbăuți și Dobronăuți²⁵.

Enclavele rutene din Bucovina sunt caracterizate de către K.Czoernig astfel: „În Bucovina o enclavă lingvistică se întinde de-a lungul graniței de est a imperiului, începând de la Mamornița și trece prin satele Lucovița, Tărășeni, Stăneștii de Jos, Poieni, Sinăuții de Jos (cu Rogojești și Căndești), Negostina, Gropana până la Șerbăuți și formează cu Hliboca, Camenca și Fântâna Albă hotarul de vest al enclavei. Totuși locuiesc în interiorul acestui teritoriu, de asemenea, români în număr mare la Tărășeni, Privorochia, Stăneștii de Jos, Oprișeni, Tereblecea, Camenca, Bahrinești, Baineț, Siret, Botoșenița și Șerbăuți, iar la Tereblecea și Siret pe lângă români și ruteni mai locuiesc și germani. Stăneștii de Sus și Sinăuții de Sus sunt în întregime românești. A doua enclavă lingvistică ruteană se află către granița de sud a Bucovinei și cuprinde localitățile majoritar rutene Slătioara, Gemeni și Ostra. De asemenea, la Cernăuți și Suceava (și în împrejurimile ultimei, îndeosebi la Pătrăuți, Buninți și Ipotești) este puternic reprezentată această etnie. De asemenea, s-au socotit aici 2 300 (dritthalbtausend) de ruși (din secta de lipoveni), care locuiesc exclusiv în localitățile Fântâna Albă, Climăuți și Lipoveni²⁶.

Aceste informații pot fi comparate și verificate cu cele două hărți etnografice ale monarhiei habsburgice, întocmite la scara 1:864 000 și 1:1 584 000, și publicate de către K. Czoernig în baza lucrării sale etnografice la Viena în anii 1855 și 1856²⁷.

J. Hain în studiul său prezintă, de asemenea, unele precizări despre teritoriile populate de români și ruteni în Bucovina. El constata că „teritoriul lingvistic estic latin (adică locuit de români – *n.n.*) ... cuprinde partea estică a Bucovinei (aproape jumate din teritoriu)...²⁸ și „hotarul lingvistic al acestui teritoriu începe în est între Nistru și Prut (și anume mai aproape de primul) la frontiera către Rusia și Moldova²⁹. Autorul preciza că „în interiorul teritoriului lingvistic moldovenesc există o însemnată zonă ruteană, care se prelungește ca o fâșie îngustă în est de-a lungul frontierei imperiale începând cu malul drept al Prutului până la râul Suceava în sud. În acest teritoriu locuiesc parțial neamestecat, parțial împreună cu moldovenii și, de asemenea, cu germani. De altfel, această zonă este întreruptă de satele moldovenești Calafindești și Crainicești, precum și de satele maghiare Istensegits și Fogodisten și se încheie cu satul moldo-rutean Calineștii lui Cuparencu la frontiera imperială, iar în interior pe malul stâng al Sucevei. La est de Câmpulug-Moldovenesc este încă un însemnat teritoriu etnic ruteano-moldovenesc, care se încheie cu granița imperiului, în nord însă nu atinge râul Moldova³⁰. După aprecierea lui J. Hain, din 181 mile pătrate austriece din teritoriul Bucovinei 97 mile erau locuite preponderent de ruteni, 73 mile de români, 8 mile de germani și 3 mile pătrate de maghiari³¹. Faptul că teritoriul populat de ucraineni era cel mai mare, se explică prin faptul că rutenii și huțanii locuiau mai ales în vestul Bucovinei, adică în cea mai mare parte din zona muntoasă, unde populația era mult mai rară în comparație cu estul Bucovinei, populată mai dens de români.

Deși într-o formă mai generală, cele două enclave rutene din Bucovina sunt prezentate și sunt localizate de J. Hain aproape la fel ca în lucrarea lui K. Czoernig. Totodată, prezintă un interes deosebit precizarea lui J. Hain că hotarul lingvistic româno-rutean începea în nordul Bucovinei în zona dintre Prut și Nistru, și anume mai aproape de râul Nistru, adică aproximativ în apropierea satului Cernauca. Din această informație reiese indirect că satele din stânga Prutului, Cernauca,

Toporăuți, Rarancea, Sl. Rarancei și Lehăcenii Tăutului încă erau considerate că aveau o populație majoritară românească, adică la fel cum se considera în lucrarea și în hărțile etnografice ale lui K. Czoernig.

Așadar, J. Hain și K. Czoernig nu prezintă în lucrările sale puncte de vedere foarte diferite despre teritoriile populate de români și de ruteni în Bucovina. Totuși cum se explică că evaluările lor privind numărul românilor și rutenilor în Bucovina sunt diametral opuse? Nici J. Hain, nici K. Czoernig nu dau o explicație privind cauza acestei evaluări contradictorii, care pur și simplu este trecută cu vederea. Cu atât mai mult că în privința celorlalte provincii austriece datele lor statistice despre populație aproape coincid³² (vezi tabelul nr.3).

Nu există nici o explicație logică privind cauza acestor date statistice diametral opuse, odată ce se știe că J. Hain a publicat cifrele originale ale anchetei din 1846, în timp ce K. Czoernig a calculat cifrele devenite absolute la recensământul din 1850/51, raportate procentual celor din 1846 (*J. Hain veröffentlichte die Originalzahlen der Erhebung von 1846, während Czoernig die bei der Volkszählung 1850/51 gewonnenen absoluten Zahlen auf die 1846 errechneten prozentuellen Verhältnisse umlegte*)³³. Așadar, la mijlocul secolului al XIX-lea nu s-au efectuat două recensăminte sau catagrafii separate cu criterii diferite de apreciere a naționalității populației (după limba de comunicare, în 1846, și după criteriul etnografic, în 1850), cum afirmă O. Dobrjanski³⁴, ci numai unul singur, în 1846, după criteriul etniei locuitorilor.

Este bine cunoscut că asupra acestor studii etnografice a lucrat un întreg colectiv de specialiști de la direcția statisticii administrative din Viena, care au adunat, au sistematizat, au verificat și au centralizat datele statistice din toate provinciile austriece. J. Hain era un subaltern al lui K. Czoernig și au colaborat împreună la întocmirea acestor date statistice. Însuși J. Hain preciza în partea introductivă a lucrării sale că „pe parcursul a mai multor ani am învățat, sub conducerea înțeleaptă a dlui dr. Karl Czoernig, șeful de secție și directorul statisticii administrative, modul de utilizare practică, de verificare și evidență a indicațiilor statistice...”³⁵.

Datele statistice publicate de J. Hain sunt în contradicție cu concluziile specialiștilor privind populația Bucovinei până la mijlocul secolului al XIX-lea, dar și cu majoritatea informațiilor privind populația Bucovinei până în anul 1880³⁶. Mihai Ștefan Ceaușu a descoperit la Arhiva Națională din București un document valoros, în care este prezentată ponderea românilor, rutenilor și germanilor din diferite districte ale Bucovinei, valabil pentru anul 1846³⁷. În baza acestui document M.Șt.Ceaușu constata că „spre jumătatea secolului al XIX-lea, conscripția din 1846 consemna o populație de 370 673 locuitori. În cele douăsprezece districte judecătorești, în care era împărțită Bucovina, naționalitățile ocupau următoarea pondere în ansamblul populației: în districtele Cernăuți și Storojineț, 4/5 români și 1/5 germani și ruteni; în Sadagura, 1/2 români și 1/2 ruteni; districtele Zastavna, Coțmani, Vijnîța și Vașcăuți erau locuite aproape în majoritate de ruteni; în districtele Suceava și Câmpulung românii reprezentau mai mult de 3/5, iar germanii și rutenii ceva mai puțin de 2/5 din totalul populației; în districtele Gura Humorului, 4/5 erau români și 1/5 ruteni; în Rădăuți, 3/5 români, 1/5 germani și 1/5 ucraineni și, în fine, în districtul Siret, 2/5 erau români, 2/5 ucraineni și 1/5 germani”³⁸.

Astfel, potrivit acestui document, la mijlocul secolului al XIX-lea românii constituiau încă circa 80% din populația districtelor Cernăuți și Storojineț, iar în districtul Sadagura din stânga Prutului ponderea românilor și rutenilor era aproxima-

tiv egală. În același timp rutenii erau reprezentați în număr mare și în celelalte districte din sudul Bucovinei.

Ponderea românilor și germanilor din diferite districte ale Bucovinei, cum este prezentat în acest document, nu este în contradicție cu datele statistice, publicate de K. Czoernig. Dacă analizăm descrierile detaliate ale lui K. Czoernig despre hotarul lingvistic româno-rutean și despre enclavele rutene din Bucovina și le comparăm cu hărțile sale etnografice, atunci constatăm că în 1850 mai multe sate mari de lângă Cernăuți și Storogineț ca, bunăoară, Cuciurul Mare, Mihalcea, Toporăuți, Rarancea, Sl. Rarancei, Cernauca, Lehăcenii Tăutului, Banila Moldovenească încă erau considerate că aveau o populație majoritar românească. La fel, în mai multe sate cu populație mixtă cum sunt Camena, Broscăuți, Panca, sau din zona mixtă de la Vaslăuți, Verbăuți și Dobronăuți, care mai cuprindea și satele Cuciurul Mic, Iurcăuți, Boianciuc și Horoșăuți, o parte însemnată din populație încă era românească.

Reieșind din cele expuse până acum, îmi exprim părerea, că în ce privește datele statistice ale lui J. Hain, mult mai probabil ar fi ipoteza, că în privința românilor și rutenilor din Bucovina s-a comis o greșeală mecanică, datele fiind inversate. Dacă s-ar accepta această versiune, atunci s-ar obține următoarele date (vezi tabelul nr.2). După cum se poate constata și din acest tabel, prezentarea inversată a cifrelor pentru români și ruteni ar reflecta o creștere naturală firească a diferitelor etnii din Bucovina în perioada 1846–1850. Datele statistice ale lui K. Czoernig au fost întocmite pe baza rezultatelor statistice pentru anul 1846, ținându-se cont totodată de creșterea naturală a populației până în 1850. Astfel, numărul românilor din Bucovina s-a mărit în timp de patru ani cu 4 301 persoane, al rutenilor și hușanilor – cu 4 072 persoane, iar al lipovenilor cu 284 persoane.

Menționăm, totodată, că există și păreri că sunt greșite datele statistice, publicate de K. Czoernig. Leopold Waber, care a efectuat o analiză a evoluției diferitelor popoare din monarhia austriacă în intervalul 1846–1910, a atras pentru prima dată atenția asupra datelor statistice contradictorii din anii 1846 și 1850 pentru Bucovina. Făcând o analiză comparativă a datelor statistice din cursul anilor 1880–1910, el ajungea la concluzia că datele publicate de J. Hain despre românii și rutenii din Bucovina ar fi mai credibile. L. Waber concluziona că „sau ancheta din Bucovina trebuie considerată ca eșuată, sau să plecăm de la datele lui J. Hain, stabilite pe baza anchetei inițiale. În orice caz, din cauza aprecierilor ciudate, datele pentru acest Ducat trebuie să se supună dezvoltării sale naționale specifice”³⁹.

Totuși trebuie să menționăm că L. Waber a comparat toate datele statistice din 1846 și 1850 numai cu recensămintele oficiale din intervalul 1880–1910, fără a ține cont de mai multe aprecieri statistice din perioada 1850–1880, care au constatat o majoritate relativă a românilor sau o diferență numerică foarte mică între români și ruteni în Bucovina. Nu s-a ținut cont nici de evoluția etno-demografică a Bucovinei până la mijlocul secolului al XIX-lea, or diferiți specialiști austrieci au constatat că în această perioadă românii, deși ponderea lor se micșorase, continuau să fie majoritari în această provincie.

Pentru anii 1857 și 1869 cele mai detaliate sunt datele statistice despre structura socială, confesională și națională a populației Bucovinei, publicate de Camera de Comerț și Industrie din Cernăuți. Această instituție avea un caracter oficial și nu avea nici un interes să publice niște date statistice eronate, favorabile sau nefavorabile unei anumite etnii. Valoarea acestor informații este cu atât mai mare, deoarece sunt prezentate pentru prima dată date statistice despre populația orașului Cernăuți și a fiecărui district din Bucovina. Aceasta ne permite să evaluăm

mai exact structura socială, confesională și națională a populației din diferite zone ale Bucovinei. Recensămintele din 1857 și 1869 conțin informații exacte despre numărul populației autohtone (prezente și absente), despre numărul străinilor din Bucovina cu menționarea locului lor de origine. Specificul recensământului din 1857 constă în faptul că structura populației după confesiuni era valabilă numai pentru populația indigenă (inclusiv a celor absenți), iar structura pe naționalități se referea numai pentru populația efectivă, adică și a străinilor prezenți. Recensământul din 1869 a făcut pentru prima dată distincție între structura etnică a Bucovinei pentru toată populația prezentă și numai pentru populația indigenă.

Potrivit datelor statistice, publicate de Camera de Comerț și Industrie, în 1857 din cele 456 920 persoane prezente în Bucovina, 202 655 (44,4%) erau români și 170 983 (37,4%) erau ruteni, iar în 1869 din totalul populației de 511 964 persoane, 209 116 (40,8%) erau români și 191 195 (37,5%) ruteni și din totalul de 491 928 locuitori autohtoni, 208 475 (42,4%) erau români și 178 734 (36,4%) ruteni⁴⁰.

Analiza acestor informații statistice ne demonstrează că ponderea românilor din Bucovina s-a diminuat de la 48,5%, în 1850, la 40,8%, în 1869, în timp ce ponderea rutenilor s-a menținut la un nivel constant de cca. 37,4% (vezi tabelul nr.1). Diminuarea populației românești a fost cea mai însemnată în orașul Cernăuți și în districtele cu populație mixtă, Cernăuți (rural), Siret și Storjineț din centrul Bucovinei. În districtele Coțmani și Vijnița, minoritatea românească fusese aproape în întregime asimilată, dar același proces s-a constatat în districtele Rădăuți și Suceava din sudul Bucovinei, unde s-a produs o diminuare a ponderii minorității rutene (vezi tabelul nr.4). Asimilarea minorității românești, în nordul, și a minorității rutene, în sudul Bucovinei, era un proces firesc și ireversibil. Totodată, nu se cunoaște din ce cauză s-a produs o asimilare atât de accentuată a românilor din districtele Cernăuți (rural), Storjineț și Siret, unde ei constituiau în anul 1857 încă o majoritate absolută sau relativă. Se știe că în anul 1866 Bucovina a fost afectată de o epidemie catastrofală de holeră, care a secerat zeci de mii de vieți omenești în câteva luni de zile. La o populație de 492 420 persoane, cât avea Bucovina în 1866, au murit în total 40 907 persoane sau 8,3% din totalul populației⁴¹. Nu dispunem însă de date statistice mai detaliate, care ar confirma sau ar infirma, dacă această epidemie a afectat mai puternic populația românească din Bucovina. Considerăm, totuși, că una din cauzele principale ale diminuării ponderii populației românești s-a datorat proceselor migraționiste din perioada respectivă. Conform datelor oficiale, numărul străinilor din Bucovina s-a mărit de la 6 310, în 1850, la 20 036 de persoane, în 1869, inclusiv al emigranților din Galiția de la 13 617, în 1857, la 17 461, în 1869, în timp ce majoritatea bucovinenilor indigeni absenți erau plecați în Moldova (4 459 din totalul de 6 704, în 1857), respectiv în România (2 878 din 7 169, în 1869)⁴². În realitate numărul emigranților din Bucovina era mult mai mare, fiindcă numai în intervalul 1851–1857 creșterea reală a populației a fost cu peste 36 mii persoane mai mare decât sporul natural al populației în perioada respectivă.

Recensământul din 1869 prezintă pentru prima dată informații despre structura națională a Bucovinei atât pentru toată populația prezentă, cât și numai pentru populația indigenă. Din cei 20 036 de locuitori străini 12 461 erau ruteni, 2 787 evrei, 2 475 poloni, 805 cehi, 641 români, 555 germani, 116 maghiari, 92 ruși și lipoveni etc.; din cei 641 români 64 erau din alte provincii austriece, iar 577 din țări străine, în timp ce toți cei 12 461 de ruteni erau din alte provincii austriece⁴³, adică din Galiția. Astfel, din cei 20 036 de străini rutenii constituiau 62,2% din total, evreii – 13,9%, polonii – 12,3%, cehii – 4%, germanii – 2,8%, iar românii – numai

3,2%. Aceste precizări statistice ne demonstrează clar, că infiltrarea străinilor în Bucovina a contribuit la diminuarea ponderii populației românești din provincie.

Pentru anii 1857 și 1869 există și alte date statistice, uneori foarte contradictorii, privind populația Bucovinei. În anul 1861, direcția statisticii administrative de la Viena a publicat rezultatele recensământului din 1857, în care se prezenta și structura etnică a provinciilor austriece. Se constata că, în 1857, locuiau în Bucovina 188 288 ruteni, 175 679 români, 37 855 germani, 29 187 evrei, 7 400 maghiari, 4 470 poloni, 2 366 armeni și 1 850 cehi și slovaci⁴⁴. Aceste date statistice pentru Bucovina coincid cu cele publicate de Karl Czoernig în același an⁴⁵. Această ediție statistică oficială conține și informații prețioase despre hotarul etnografic româno-rutean și despre enclavele rutene din Bucovina. Astfel se preciza că „Hotarul etnografic (lingvistic) româno-rutean începe la granița dintre Bucovina și Basarabia în districtul Zastavna, intersectează Prutul mai sus de Cernăuți, iar Siretul mai la vest de Storojineț, înconjoară zona izvoarelor Siretului Mic și Sirețelului, ajunge la râul Suceava și dincolo de acesta atinge cumpăna izvoarelor dintre Sucevița și Ciumârna, de unde întoarce apoi spre sud-vest către tripla frontieră dintre Bucovina, Transilvania și Ungaria”⁴⁶. Descrierea hotarului etnografic româno-rutean din Bucovina, prezentată în această sursă oficială, aproape coincide cu descrierea făcută anterior de K. Czoernig, potrivit căruia „... la nord de Prut hotarul etnic traversează acest teritoriu de la Sadagura și se încheie dincolo de Cernauca, la hotarul cu Basarabia, cuprinzând totodată acolo zona mixtă de la Vaslăuți, Verbăuți și Dobronăuți”⁴⁷.

Precizăm că după împărțirea administrativă din 1857 satele de la hotarul cu Basarabia, Dobronăuți, Vaslăuți, Cernauca, Șerăuți, Toporăuți etc., făceau parte din districtul Sadagura, iar districtul Zastavna începea cu satele Cuciurul Mic, Horoșăuți, Boianciuc, Verbăuți, Iurcăuți etc.⁴⁸. Din descrierea hotarului lingvistic reiese că acesta începea în zona acestor sate, adică cel puțin satele Dobronăuți, Vaslăuți, Cernauca etc., din districtul Sadagura erau considerate încă în 1857 că aveau o populație majoritară românească. După recensământul din 1857 în districtul Sadagura din totalul de 37 356 locuitori 15 447 erau ruteni și 14 760 români, iar în districtul Zastavna din totalul de 38 707 persoane au fost înregistrați numai 1 917 români⁴⁹. Aceștia puteau fi localizați numai în cele cinci sate nominalizate dinspre hotarul cu Basarabia și cu districtul Sadagura.

Despre enclavele rutene la 1857 se spunea că „Bucovina conține două mari enclave rutene, dintre care una se întinde de-a lungul frontierei imperiale din est, în timp ce alta cuprinde mai multe localități în sudul provinciei. De asemenea, în Cernăuți și Suceava este puternic reprezentată naționalitatea ruteană”⁵⁰. Deși într-o formă mult mai generală, această descriere nu este în contradicție cu descrierea detaliată a enclavelor rutene din Bucovina, făcută pentru anul 1850 de K. Czoernig. Așadar informațiile statistice despre Bucovina pentru anul 1857 sunt contradictorii, fiindcă în timp ce hotarul etnografic româno-rutean și enclavele rutene din Bucovina sunt prezentate aproape identic cu aprecierile lui K. Czoernig din 1850, în 1857 se constata o majoritate relativă ruteană față de o evidentă majoritate românească pentru anul 1850.

Lucrarea lui K. Czoernig cuprinde o precizare foarte importantă despre modalitatea cum s-a apreciat populația provinciilor austriece din anul 1857. În lucrare se menționa că aceste evaluări statistice „s-au calculat pe baza anchetelor din 1846–1851 pentru datele recensământului din 31 octombrie 1857 cu considerație la starea actuală a provinciilor solitare” (*Auf Grundlage der Erhebungen von 1846–1851, für die Daten der Volkszählung vom 31 October 1857 mit Rücksicht auf den gegenwärtigen Bestand der einzelnen Länder berechnet*)⁵¹. Așadar, datele statis-

tice pentru anul 1857 nu constituie rezultatul unui recensământ făcut pe teren, ci rezultatul unei evaluări, bazate pe datele statistice contradictorii pentru Bucovina din anii 1846 și 1851. Deoarece, după cum am remarcat deja, datele din 1846 privind românii și rutenii din Bucovina probabil din neglijență au fost inversate, nici evaluarea din 1857, bazată pe aceste rezultate, nu poate reflecta obiectiv situația etnografică a Bucovinei pentru anul respectiv. Nu cunoaștem modalitatea cum s-a făcut această evaluare a populației pentru Bucovina, dar bănuim că s-a calculat media populației române și rutene, reieșind din datele statistice pentru anii 1846 și 1851: $(140\ 626 + 184\ 718) : 2 = 162\ 672$ români; $(180\ 417 + 142\ 682) : 2 = 161\ 549$ ruteni, și s-au luat în calcul procesele migraționiste din intervalul 1850–1857. Prin aceasta s-ar putea explica de ce în rezultatul acestei evaluări s-a constatat că, în 1857, locuiau în Bucovina cu 12 609 mai mulți ruteni decât români. Reamintim că în 1857 erau 14 633 de străini în Bucovina, dintre care 13 617 galițieni, iar din cei 6 704 bucovineni absenți de la recensământ 4 459 erau plecați în Moldova.

Contradictorii sunt și datele statistice despre populația Bucovinei din această perioadă, publicate de alt specialist austriac Adolf Ficker. Acesta era originar din Bucovina și în 1853 a preluat conducerea lucrărilor etnografice de la direcția statistică administrativă de la Viena. El a publicat în 1869 o lucrare valoroasă despre etniile din monarhia austro-ungară, iar în 1875 un articol dedicat special Bucovinei. În lucrarea sa etnografică el prezintă și informații detaliate despre hotarele etnografice și enclavale naționale ale diferitelor etnii din monarhia bicefală. Hotarul etnografic româno-rutean și enclavale rutene din Bucovina sunt descrise de către A. Ficker în această lucrare identic ca în lucrarea etnografică a lui K. Czoernig⁵². O mică diferență există numai la descrierea enclavelor rutene, unde A. Ficker mai precizează că „... de asemenea la Cernăuți și Suceava (și în împrejurimile ultimului, mai ales la Hatna, la Lipoveni cu ruși, la Pătrăuți) se găsește reprezentat puternic acest neam”⁵³.

În contradicție cu alte aprecieri ale sale, dar și cu evaluările lui K. Czoernig din 1850, A. Ficker constata în această lucrare, că în 1857 proporția rutenilor era în Bucovina mai mare decât a românilor. Astfel se aprecia că, în 1857, rutenii constituiau 45,05%, românii – 42,04%, nemții – 9,06%, maghiarii – 1,77%, polonii – 1,07%, armenii – 0,57% și slovacii – 0,44% din totalul populației. În același timp se constata că în orașul Cernăuți nemții constituiau 45,06%, românii – 28,39%, rutenii – 20,69%, polonii – 4,79% și armenii – 1,07% din totalul populației. Deși naționalitățile nu erau apreciate atunci după criteriul limbii de conversație, evreii nu sunt menționați în aceste date statistice și probabil erau incluși la populația germană⁵⁴.

Analiza acestor date statistice ne permite să afirmăm că cel puțin informațiile privind ponderea rutenilor și a germanilor sunt false. Numai evreii erau în Bucovina, în 1857, 29 187 persoane sau cca. 6,4 – 6,5%, iar nemții constituiau atunci 7,9 – 8,5% din totalul populației. Deci împreună germanii și evreii constituiau, în 1857, cel puțin 14,5% din total. Pe de altă parte aceste informații statistice constată că românii cu rutenii constituiau împreună peste 87% din totalul populației, ori toate datele statistice mai exacte din perioada 1857–1869 evaluau ponderea acestor două popoare de bază ale Bucovinei sub 82% din total (vezi tabelul nr.1). Chiar și recensămintele de după anul 1880 nu au constatat o pondere a vorbitorilor de limbă ucraineană mai mare de 42%. În concluzie, apreciem că evaluările lui A. Ficker din această lucrare etnografică privind populația Bucovinei sunt greșite, fiindcă ponderea germanilor și a evreilor e estimată la numai 9%, iar a rutenilor – la peste 45%. Nu există nici o explicație logică privind diferența atât de mare a proporției dintre români și ruteni din această sursă comparativ cu aprecierile lui

K. Czoernig, valabile pentru anul 1850, odată ce hotarul etnografic româno-rutean și enclavele rutene din Bucovina sunt descrise identic de către ambii autori.

În 1875, A. Ficker a publicat un articol jubiliar, dedicat Bucovinei, care conține diverse informații despre populația de atunci a acestui Ducat. Despre românii și rutenii din Bucovina el menționa: „Românii, a căror limbă în ultimele două decenii ale secolului trecut domina aproape exclusiv în Bucovina, a fost strămtorată treptat din cauza înaintării rapide a rutenilor din nordul și vestul ținutului spre sudul și estul ținutului, astfel că mulți români, îndeosebi în zona dintre Nistru și Prut, treptat au fost asimilați de către ruteni⁵⁵, iar „Rutenii (rușii mici), care se găseau într-un număr mai mic deja la luarea ținutului, dar care însă s-au mărit puternic de atunci, și la care trebuie să fie socotiți și românii rutenizați, au încă cinci mari enclave lingvistice la est și sud-vest de linia, care îi desparte pe ei de români⁵⁶. A. Ficker aprecia în acest articol că după recensământul din 31 decembrie 1869 în Bucovina locuiau aproximativ 207 mii români, 186 mii ruteni, 47 mii germani, 47 700 evrei, 9 500 maghiari, 5 000 poloni, 3 200 cehi, moravi și slovaci, 3 000 ruși, 2 000 armeni, 1 500 țigani și 100 persoane de alte etnii⁵⁷.

A. Ficker a descris amănunțit în articolul său hotarul etnografic româno-rutean și enclavele rutene de atunci din Bucovina, care sunt foarte apropiate cu aprecierile anterioare ale lui K. Czoernig. Hotarul etnografic româno-rutean din Bucovina la 1869 este caracterizat de A. Ficker în felul următor: „În general hotarul actual al ambelor naționalități formează o linie, care se prelungește printre Cernauca, pe de o parte, și Horoșăuți, Vaslăuți și Șerăuți, pe de altă parte, traversează Prutul în zona podului spre Cernăuți, atinge înălțimea de la Țețina și se prelungește spre Broscăuți printre localitățile Mihalcea și Dracineț, apoi după o cotitură desparte Camena de Cuciurul Mare și atinge Siretul Mare mai la vest de Storojineț. De aici se îndreaptă în direcția sud-vest paralel cu Siretul Mare și Siretul Mic la o distanță egală de ambele râuri, ocolește pe la sud întreaga zonă a izvoarelor râurilor Siretul Mic și Sirețul, nu departe de Frasin (probabil Falcău – n.n.), de unde traversează o zonă puțin populată de-a lungul râului Falcău, care practic coincide cu hotarul etnografic, și atinge râul Suceava. Mai departe se ridică de-a lungul râurilor Brodina și Brodinora și atinge izvoarele râurilor Sucevița și Moldovița, de unde cotește brusc de-a lungul râului Moldovița, pe care îl traversează mai sus de Vatra Moldoviței. De aici hotarul etnografic se ridică prin munți, care despart Rușii pe Boul de Câmpulung-Moldovenesc, atinge înălțimile de la Lucina, apoi coboară spre Cârlibaba și se încheie la hotarul Bucovinei, unde râul Cârlibaba se revarsă în Bistrița. Totuși multe localități de-a lungul întregii linii despărțitoare conțin o populație mixtă, formată din români și ruteni⁵⁸.

A. Ficker constata atunci existența a cinci enclave rutene în Bucovina, pe care le-a descris după cum urmează: „Prima enclavă cuprinde satele Mamornița, Lucovița și Cotul Bainschi; în a doua sunt cuprinse localitățile Tărășeni, Mihuceni, Hliboca, Camenca, Volcineț, Cerepcăuți și Stârcea, care prin Vașcăuți face legătură cu a treia enclavă, care constă din satele Gârbăuți, Sinăuții de Jos, Rogojești și Căndești. A patra se întinde de la Negostina prin Gropana de-a lungul graniței ținutului până la Șerbăuți. A cincia enclavă e formată din satele Slătioara, Gemeni și Ostra și se află în sudul Bucovinei. Însă de asemenea în multe alte localități, în special în orașul Suceava și în împrejurimile sale locuiește un număr însemnat de ruteni⁵⁹.

Pentru perioada 1857–1869 dispunem și de alte informații statistice privind populația Bucovinei. Astfel, V. Klun constata că, în 1869, erau în Bucovina cca. 40% ruteni, cca. 40% români, cca. 8,6% germani, cca. 8 000 de maghiari și 48 000 de evrei⁶⁰. Aceste date statistice aproximative nu diferă esențial față de alte informații pentru acest an (vezi tabelul nr.1). Brachelli constata într-o lucrare statistică,

publicată în 1873, că „Bucovina e populată de o parte mai mare de ruteni (peste 41%), de un număr mai mic de români (moldoveni, peste 37%), apoi de germani, evrei, câteva mii de maghiari și poloni, precum și de puțini slovaci și armeni”⁶¹.

În lucrarea *Heimatskunde der Bukowina*, publicată la Cernăuți în 1872, se preciza că, în 1869, erau în Bucovina 511 964 de locuitori, care după componența națională se împărțeau astfel: 219 000 români, 186 000 ruteni, 47 772 evrei, 32 000 germani, 18 158 maghiari, 4 700 poloni, 4 400 armeni, 2 928 lipoveni⁶². În lucrare se mai menționa că „românii locuiesc în partea de sud și sud-est a ținutului, iar rutenii în nordul și nord-vestul provinciei, totuși fără a se putea indica un hotar etnografic precis, fiindcă practic nu există nici un district, în care una sau altă naționalitate ar avea o reprezentare pe deplin absolută”⁶³. Și evaluările statistice din această lucrare nu sunt exacte, fiindcă este exagerat în primul rând numărul maghiarilor și al armenilor, dar și al românilor, în schimb este indicat sub nivelul real numărul germanilor de atunci din Bucovina.

H. Bidermann a publicat în 1877 o lucrare despre românii din Imperiul Habsburgic, în care a analizat amănunțit teritoriile populate de această etnie. El susținea că, conform recensământului din 1869, în Bucovina locuiau 209 116 români, în Istria – 2 646, la Viena împreună cu împrejurimile – 613, în Boemia – cca. 30 și în Galiția – 39 de români⁶⁴. Referindu-se la informațiile primite de la A. Ficker, H. Bidermann a publicat o listă amănunțită a localităților Bucovinei, în care locuiau români. El preciza că „prin bunăvoința domnului șef de secție dr. Adolf Ficker am intrat în posesia unei însemnări exacte despre proporția națională din fiecare localitate a Bucovinei; eu pot totuși, pentru a nu deveni prea amănunțit, să vă comunic din aceasta următoarele: În districtele Putila, Vijnița, Coțmani și Stănești (în nord-vestul provinciei) români locuiesc numai la Mega și Mihova și la Coțmani pe lângă ruteni. Restul localităților acestor patru districte sunt locuite aproape exclusiv de către ruteni, cu excepția satului Lucavăț, care e locuit de lipoveni. În districtul Zastavna românii locuiesc pe lângă ruteni numai la Boianciuc, Horoșăuți, Cuciurul Mic și Verbăuți. În celelalte 23 de localități populația exclusivă o constituie rutenii și numai la Vasilău și Verenceanca de asemenea o parte din locuitori sunt ruteni. În districtul Cernăuți (rural) românii locuiesc exclusiv la Ceahor, Chicera, Corovia, Ostrița, Voloca și Țureni; la Camena și Cuciurul Mare împreună cu ruteni; la Mihalcea – cu nemți; la Molodia – cu ruteni și nemți. În districtul Storojineț, dimpotrivă, predomină românii și numai la Crasna Putna împreună cu români mai locuiesc germani, la Ciudei – cu slovaci, la Panca și Jadova – cu ruteni, la Storojineț – cu germani și evrei. Numai localitatea Huta Nouă este populată exclusiv de către germani. În districtul Sadagura românii lipsesc numai din satele Lencăuți Cameral și Lencăuți Privat, Rohozna, Șerăuții de Sus și de Jos, Șubraneț și Zadobriuca, localități care sunt exclusiv rutene; la Dobronăuți, Vaslăuți și Jucica Nouă ei locuiesc pe lângă ruteni; la Boian – pe lângă evrei, la Sadagura – pe lângă evrei și ruteni. În districtul Siret românii locuiesc împreună cu rutenii la Bahrinești, Baineț, Botușenița, Camenca, Mihuceni, Oprișeni, Privorochia, Șerbăuți, Slobozia Berlinți, Stârcea, Stănești de Jos, Tărășeni și Volcineț; la Sf. Onufrie – împreună cu germani, la Siret – cu evrei și germani, la Tereblecea – cu ruteni, nemți și slovaci; restul localităților, cu excepția satelor maghiare Hadikfalva și Istensegits, sunt exclusiv românești. Districtul Solca este românesc cu excepția localității nemțești Arbora și a localității slovace Solonețul Nou; la Clit, Cacica, Poieni și Solca împreună cu români mai locuiesc și germani. Districtul Rădăuți este românesc cu excepția satului Seletin, unde pe lângă români mai locuiesc ruteni, iar la Milișeuți și Rădăuți – împreună cu germani. La Frătăuții Vechi, Fürstenthal, Karlsberg și Satul Mare locuiesc numai nemți, iar la Andreasfalva – maghiari. În districtul Suceava

împreună cu români mai locuiesc ruteni numai la Pătrăuți, iar la Suceava – cu ruteni și nemți, în timp ce restul districtului este aproape exclusiv românesc, cu excepția localității rutene Hatna, a localității lipovene Lipoveni, a satului nemțesc Țcanii Noi și a localității maghiare Fogodisten. În districtul Gura Humorului locuiesc pe lângă români unele familii nemțești la Bori, Brăiești, Gura Humor, Ilișești și Capucodrului (cu Păltinoasa); în districtul Vatra Dornei împreună cu români mai locuiesc și germani numai la Iacobeni, iar la Cârlibaba – cu ruteni și germani; în sfârșit, în districtul Câmpulung românii locuiesc exclusiv numai la Deia, Frasin, Frumos, Negrileasa, Sadova și Valea Putnei; împreună cu germani – la Bucșoia, Fundul Moldovei, Pojorâta, Stulpicani și Vama; cu ruteni – la Breaza, Rușii Moldoviței, Rușii pe Boul și Vatra Moldoviței; cu nemți și evrei – la Câmpulung. Restul localităților acestui district, cu excepția satului nemțesc Schwarzthal, sunt populate exclusiv de către ruteni. În ce privește populația orașului Cernăuți, suburbiile Horecea și Clocucia sunt aproape exclusiv românești, la Caliceanca, Roșa și Mănăsterește împreună cu români mai locuiesc și germani. Populația orașului însă este constituită din germani, români, ruteni, armeni și evrei, dintre care nemții predomină atât numeric, cât și prin importanța lor spirituală⁶⁵.

Din informațiile prezentate până acum putem concluziona că pentru anii 1857 și 1869 cele mai exacte și mai apropiate de realitate sunt datele statistice publicate de Camera de Comerț și Industrie din Cernăuți. În perioada 1850–1880 s-a constatat o tendință constantă de diminuare a ponderii populației românești din Bucovina, astfel că după 100 de ani de stăpânire austriacă numărul românilor și rutenilor din această provincie devenise aproape egal. Totuși un număr important de localități mai ales din împrejurimile orașului Cernăuți și a târgului Storojineț, ca Toporăuți, Rarancea, Slobozia Rarancei, Cernaucă, Cuciurul Mare, Mihalcea, Camena, Broscăuți, Banila Moldovenească, Davideni, Comarești, suburbiile Cernăuțului continuau să aibă o populație majoritară românească.

Istoricul O. Dobrjanski din Cernăuți a analizat minuțios recensămintele și datele statistice austriece din perioada 1846–1880 și a ajuns la concluzia că criteriul etnografic de apreciere a populației nu putea să aprecieze exact structura națională a populației Bucovinei de atunci, iar încercările din anii '40–'70 ai secolului al XIX-lea de a prezenta obiectiv structura etnică a populației Bucovinei nu s-au încununat cu succes. În opinia sa numai începând cu anul 1880, când recensămintele austriece au început să aprecieze populația după criteriul limbii de conversație, s-a reușit de a prezenta situația etnografică reală, care exista atunci în Bucovina⁶⁶.

Totuși, nu trebuie de confundat faptul că, în anii '50–'70 ai secolului al XIX-lea, populația a fost apreciată după originea sa etnică și etnografică, în timp ce recensămintele oficiale austriece din anii 1880, 1890, 1900 și 1910 au înregistrat populația după criteriul limbii de comunicare. În Bucovina a existat un număr semnificativ de locuitori, îndeosebi în unele sate de lângă Cernăuți și Storojineț, care vorbeau în limba ucraineană sau, fiind izolați, nu aveau cu cine comunica în română, dar erau conștienți de originea lor română. Astfel, în 1930, populația Bucovinei era de 853 009 locuitori, dintre care românii erau în număr de 379 605 (44,5%), dar ca limbă maternă 350 901 (41,1%), deci cu 28 794 mai puțini; în schimb ucrainenii erau 248 567 (29,1%) ca „neam“, iar după limba maternă 280 651 (32,9%), în plus cu 32 084⁶⁷.

Desigur, se poate accepta că datele statistice din anii '50–'70 ai secolului al XIX-lea au avut un caracter relativ și că a depins mult și de persoanele care au dat informații pentru diferite localități. Dar chiar și recensămintele oficiale de după anul 1880 au conținut anumite erori, au avut un caracter subiectiv, iar în multe

localități cu populație mixtă însuși locuitorii, care cunoșteau și româna și ucraineana, nu se puteau exprima categoric pentru apartenența la o anumită etnie.

Probabil că pentru mijlocul secolului al XIX-lea poate fi considerată ca cea mai obiectivă relatarea lui Ioan Budai-Deleanu, care încă în 1803 constata următoarele: „Cu toate că numărul moldovenilor a scăzut mult după revendicare, pentru că mulți dintre ei, credincioși vechilor obiceiuri, au trecut în principatul Moldovei, totuși putem să-i privim pe ei ca populația de căpetenie în această provincie... Dar de când se află sub administrație roman-imperială, mulți au emigrat, și în felul acesta acum rusniacii emigrați din Galiția le țin aproape în cantitate”⁶⁸.

Așadar, din aprecierile diferiților istorici, călători, funcționari și oameni de cultură austrieci, dar și din primele date statistice oficiale de la mijlocul secolului al XIX-lea, putem concluziona, că românii din Bucovina constituiau atunci încă o majoritate relativă din totalul populației, dar o parte din locuitorii, conștienți de originea lor românească, nu mai cunoșteau sau nu mai aveau unde să se folosească de limba maternă și vorbeau în limba ucraineană. Totodată, menționăm că până la revoluția din 1848 originea etnică a locuitorilor a avut o importanță secundară, conștiința națională și la românii, și la ucrainenii din Bucovina era încă slab dezvoltată, iar în limba vorbită locuitorii foloseau multe cuvinte străine. Evenimentele revoluționare din 1848 au impulsionat dezvoltarea vieții naționale ale diferitelor etnii din monarhia austriacă, în general, și în Bucovina, în special, unde îndeosebi ucrainenii, care în comparație cu românii nu au dispus până la 1848 de o elită națională, au conștientizat că aparțin etniei ucrainene.

Situația s-a modificat începând cu anul 1880, când recensămintele oficiale austriece au început să se efectueze pe baza așa-numitei legi Taafe din 24 martie 1869, adică să înregistreze populația după criteriul limbii de comunicare. În urma acestui recensământ s-a constatat o modificare bruscă a numărului românilor și rutenilor în toate satele nominalizate mai sus din împrejurimile Cernăuțului și a târgului Storojineț, dar și în alte localități din diferite districte ale Bucovinei. Astfel, în 1880, au fost înregistrați în Bucovina 239 690 (42,1%) vorbitori de limbă ruteană, 190 005 (33,4%) de română, 108 820 (19,1%) de germană, 18 251 (3,2%) de polonă, 9 887 (1,7%) de maghiară și 1 800 de alte limbi⁶⁹.

ANEXE

Tabelul nr.1. *Evoluția componenței naționale a populației Bucovinei în perioada 1846-1869.*

Naționalitatea	Anul					
	1846	1850	1857 (I)	1857 (II)	1869 (I)	1869 (II)
Români	140 626 37,89%	184 718 48,51%	175 679 39,29%	202 655 44,35%	207 000 40,43%	209 116 40,8%
Ruteni și Huțani	180 417* 48,61%	142 682 37,47%	188 288** 42,12%	170 983 37,42%	186 000 36,33%	191 195 37,3%
Germani	25 000 6,74%	25 592 6,72%	37 855 8,47%	35 934 7,86%	47 000 9,18%	41 065 8%

* Inclusive 2 016 lipoveni. ** Inclusive 2 939 lipoveni.

Naționalitatea	Anul					
	1846	1850	1857 (I)	1857 (II)	1869 (I)	1869 (II)
Evrei	11 581 3,12%	11 856 3,11%	29 187 6,53%	29 187 6,39%	47 700 9,32%	47 754 9,5%
Maghiari	5 446 1,47%	5 586 1,47%	7 400 1,66%	7 282 1,59%	9 500 1,85%	8 586 1,7%
Polonezi	4 000 1,08%	4 008 1,05%	4 470 0,99%		5 000 0,98%	6 719 1,3%
Lipoveni		2 300 0,6%		3 055 0,67%	3 000 0,59%	3 043 0,6%
Cehi și Slovaci	1 837 0,49%	1 844 0,48%	1 850 0,41%	1 120* 0,24%	3 200 0,62%	2 650 0,5%
Armeni	2 224 0,6%	2 240 0,59%	2 366 0,53%	2 315 0,5%	2 000 0,39%	1 710 0,3%
Țigani					1 500 0,29%	
Alții				4 389** 0,96%	100	126
Total	371 131	380 826	447 095	456 920	512 000	511 964

Surse: 1846 – J. Hain, *Handbuch der Statistik...*, p. 240; 1850 – K. Czoernig, *Ethnographie...*, p. 74–80; *Tafeln zur Statistik des österreichischen Monarchie für die Jahre 1849–1851*, I Theil, I Heft, p. 6; F. Schmitt, *Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, p. 46; 1857 (I) – L. Waber, *Die zahlenmassge Entwicklung...*, în SM, 41 Jg., p. 706–707; 1857 (II) – *Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer...*, p. 104–105; 1869 (I) – A. Ficker, *Hundert Jahre (1775–1875)*, în SM, 1/1875, p. 409; 1869 (II) – *Hauptbericht und Statistik...*, p. 65–67.

Tabelul nr.2. Raportul dintre români și ruteni în Bucovina la mijlocul sec. al XIX-lea.

Naționalitatea	Datele lui J. Hain (1846)				Datele lui K. Czoernig (1850)	
	Publicate		Inversate			
Români	140 626	37,89%	180 417	48,61%	184 718	48,51%
Ruteni, huțani	180 417***	48,61%	138 610	37,25%	142 682	37,47%
Lipoveni	–	–	2 016	0,54%	2 300	0,6%
Germani	25 000	6,74%	25 000	6,74%	25 592	6,72%

* Numai slovacii din coloniile Solonețul Nou, Pleș și Poiana Micului.

** Majoritatea covârșitoare – polonezi și slovaci, care locuiau dispersat.

***Inclusiv 2 016 lipoveni.

Naționalitatea	Datele lui J. Hain (1846)				Datele lui K. Czoernig (1850)	
	Publicate		Inversate			
Evrei	11 581	3,12%	11 581	3,12%	11 856	3,11%
Maghiari	5 446	1,47%	5 446	1,47%	5 586	1,47%
Poloni	4 000	1,08%	4 000	1,08%	4 008	1,05%
Cehi, slovaci	1 837	0,49%	1 837	0,49%	1 844	0,48%
Armeni	2 224	0,6%	2 224	0,6%	2 240	0,59%
Total	371 131	100	371 131	100	380 826	100

Sursa: J. Hain, *Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, Wien, 1852, vol. I, p. 240, 272; K. Czoernig, *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*, Wien, 1857, vol. I, p. 74-80.

Tabelul nr.3. *Locuitorii provinciilor austriece cu populație mixtă în anii 1846 și 1851.*

Denumirea Provinciilor	Populația după naționalitate							Total
	Germani	Sloveni	Sârbo-Croați	Italieni	Români	Maghiari Armeni	Evrei	
ȘTIRIA	640 332	362 742						1 003 074
	63,84%	36,16%						
CARINTIA	642 194	363 750						1 005 944
	63,84%	36,06%						
CRAINIA	223 033	95 544						318 577
	70,01%	29,99%						
CRAINA	223 489	95 735						319 224
	70,01%	29,99%						
KÜSTEN-LAND	37 788	410 722	17 697					466 209
	8,11%	88,10%	3,79%					
TIROL	37 626	408 745	17 583					463 956
	8,11%	88,10%	3,79%					
DALMAȚIA	9 385	183 072	123 160	179 399	1 555		3 530	500 101
	1,88%	36,61%	24,63%	35,87%	0,31%		0,70%	
DALMAȚIA	13 551	202 287	132 503	187 025	2 795		4 756	542 917
	2,50%	37,26%	24,40%	34,45%	0,51%		0,88%	
DALMAȚIA	424 751			328 520			504	753 775
	56,35%			43,58%			0,07%	
DALMAȚIA			395 273	14 300			410	410 988
			96,18%	3,48%			0,1%	
DALMAȚIA			378 676	14 645			394	393 715
			96,18%	3,72%			0,10%	

Denumirea Provinciei	Populația după naționalitate							Total
	Germani	Cehi	Poloni	Ruteni	Români	Maghiari Armeni	Evrei	
BOEMIA	1 679 151	2 598 774					70 037	4 347 962
	38,62%	59,77%					1,6%	
	169 832	2 621 450					70 612	4 385 894
	38,62%	59,77%					1,6%	
MORAVIA	493 492	1 253 320					37 117	1 784 592
	27,65%	70,23%					2,08%	
	497 654	1 264 027					37 437	1 799 838
	27,65%	70,23%					2,08%	
SILEZIA	222 616	93 561	146 878				2 947	466 002
	47,77%	20,08%	31,52%				0,63%	
	209 512	88 068	138 243				2 763	438 586
	47,77%	20,08%	31,52%				0,63%	
GALIȚIA	100 000	345	1 994 802	2 441 771		A 3 160	335 071	4 875 149
	2,05%	0,01%	40,92%	50,09%		A 0,06%	6,87%	
	93 387	455	1 864 101	2 281 839		A 2 733	312 962	4 555 477
	2,05%	0,01%	40,92%	50,09%		0,06%	6,87%	
BUCOVINA	25 000	15837	4 000	180 417	140 626	M 5 446	11 581	371 131
	6,47%	0,49%	1,08%	48,61%	37,89%	A 2 224	3,12%	
	25 592	1 844	4 008	144 982	184 718	M 5 586	11 856	380 826
	6,72%	0,48%	1,05%	38,07%	48,51%	A 2 240	3,11%	

Sursa: J. Hain, *Handbuch der Statistik...*, vol. I, p. 216, 217, 219–221, 223, 224, 231, 234, 236, 240, 242; Carl Czoernig, *Ethnographie...*, p. 74–80.

Notă: J.Hain a publicat cifrele originale ale anchetei din 1846, în timp ce C. Czoernig a calculat cifrele devenite absolute la recensământul din 1850/51 raportate procentual celor din 1846.

Tabelul nr. 4. *Ponderea românilor și rutenilor din Bucovina în anii 1857 și 1869, repartizați pe districte.*

Denumirea Districtului	1857					1869				
	populația totală	Inclusiv				populația totală	Inclusiv			
		Români		Ruteni			Români		Ruteni	
		absolut	%	absolut	%		absolut	%	absolut	%
Cemăuți (or.)	26 345	9 177	34,8	4 113	15,6	33 884	5 999	17,7	5 831	17,2
Cemăuți (nur.)	66 975	35 828	53,5	22 093	33,0	74 367	28 315	38,1	35 011	47,1
Câmpulung	26 352	17 806	67,6	2 698	10,2	35 557	22 157	62,3	3 622	10,2
Coțmani	75 556	4 236	5,6	67 630	89,5	76 082	1 021	1,3	69 535	91,4
Rădăuți	66 751	46 765	70,0	5 793	8,7	73 601	54 852	74,5	5 893	8,0
Siret	31 542	11 504	36,5	6 657	21,1	46 929	14 339	30,6	14 881	31,7

Denumirea Districtului	1857					1869				
	populația totală	Inclusiv				populația totală	Inclusiv			
		Români		Ruteni			Români		Ruteni	
		absolut	%	absolut	%		absolut	%	absolut	%
Storojineț	70 388	33 968	48,2	29 266	41,6	54 344*	27 127	49,9	15 842	29,1
Suceava	58 912	41 693	70,8	6 264	10,6	69 023	54 025	78,2	3 012	4,4
Vijnița	34 099	1 678	4,9	26 470	77,6	48 177	1 281	2,6	37 568	78,0
Total	456 920	202 655	44,4	170 983	37,4	511 964	209 116	40,8	191 195	37,3

Sursa: 1857 – *Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer für das Herzogthum Bukowina und Topographisch-statistische Darstellung des Kammerbezirkes mit Schluss des Jahres 1861*, Czernowitz, 1862, p. 104–105; 1869 – *Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode vom Jahre 1862–1871*, Lemberg, 1872, p. 65.

Tabelul nr.5. *Evoluția structurii confesionale a populației Bucovinei în perioada 1846–1869.*

Anul	Catolici			Ortodocși		Protestanți		Mo-zaici	Lipo-veni	Total
	Romano-catolici	Greco-catolici	Armeni-catolici	Ortodocși	Armeni-ortod.	Luterani	Calvini			
1846	31 528 8,5%	11 799 3,18%		307 497 82,8%		6 043 1,63%	667 0,18%	11 581 3,12%	2 016 0,54%	371 131 100%
1850	32 673 8,62%	13 453 3,55%	1 629 0,43%	307 450 81,1%		6 672 1,76%	574 0,15%	14 618 3,85	2 110 0,56%	379 179 100%
1857	42 726 9,55%	9 118 2,0%	989 0,22%	352 079 78,7%	1 324 0,3%	7 982 1,8%	751 0,17%	29 187 6,5%	2 939 0,66%	447 095 100%
1869	55 710 10,9%	16 775 3,3%	880 0,17%	375 729 73,4%	828 0,16%	10 452 2,0%	891 0,17%	47 754 9,3%	2 986 0,6%	511 964 100%
1846-1869	+24 182 177%	+4 976 142%		+68 232 122%		+4 409 173%	+224 133%	+36 173 412%	+9 701 148%	140 833 138%

Surse: 1846 – J. Hain, *Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, Wien, 1852, p. 272; 1850 – *Arb. SRC*, fond 3, inv.1, dosar 68; 1857 – *Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer...*, p. 100–101; 1869 – *Hauptbericht und Statistik...*, p. 57.

* Scăderea numărului populației în districtul Storojineț se explică prin reforma administrativă din octombrie 1869, în urma căreia 8 localități din acest district au fost transferate la alte districte și anume: 5 sate la districtul Vijnița, 2 la districtul Coțmani și o localitate la districtul Siret (*Summarische Ergebnisse der Volkszählung vom 31 December 1869...*, în *MGS*, XVII Bd., V Heft, p.18).

NOTE

- 1 Mai detaliat despre aceasta vezi: Constantin Ungureanu, *Procese migraționiste în Bucovina în perioada administrației militare (1774–1786)*, în „Glasul Bucovinei“, Cernăuți – București, an. IV, 3/1997, p. 3–16; idem, *Procese etnodemografice în Bucovina în timpul administrației militare*, în „Analele Bucovinei“, anul V, 1/1998, Rădăuți – București, p. 101–121; idem, *Exodul populației din Bucovina între anii 1814–1816*, în „Glasul Bucovinei“, an. V, 4/1998, p. 12–30; idem, *Începutul colonizării Bucovinei în perioada administrației militare (1774–1786)*, în „Codrul Cosminului“, nr.5, Suceava, 1999, p. 127–144; idem, *Evoluția etnodemografică a Bucovinei între anii 1774–1850*, în „Glasul Bucovinei“, an. VIII, 1–2/2001, p. 36–52.
- 2 C. Ungureanu, *Colonizarea populației germane în Bucovina*, în „Codrul Cosminului“, (serie nouă), nr. 2, Suceava, 1996, p. 225.
- 3 H. J. Bidermann, *Die Bukowina unter österreichischen Verwaltung 1775–1875*, Lemberg, 1876, p.61.
- 4 *Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode 1862–1871*, Lemberg, 1872, p.65; C. Ungureanu, *Colonizarea populației germane...*, p. 226.
- 5 C. Ungureanu, *Evreii în Bucovina (date statistice)*, în „Codrul Cosminului“, nr. 3–4, Suceava, 1997–1998, p. 110–111.
- 6 David Schaary, *Die Juden der Bukowina*, în „Kaindl-Archiv“, nr. 23, p. 145.
- 7 H. Bidermann, *Die Bukowina...*, p. 48.
- 8 *Ibidem*, p. 55.
- 9 *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Bd.III/1. Die Völker des Reiches*, Wien, 1980, p. 38.
- 10 H. Bidermann, *Die Bukowina...*, p. 65.
- 11 *Ibidem*, p. 66.
- 12 *Ibidem*, p. 66.
- 13 *Ibidem*, p. 48.
- 14 R. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Österreich*, Innsbruck, 1902, p. 273–274.
- 15 A. Ficker, *Die Zigeuner in der Bukowina*, în *Statistische Monatschrift*, Wien, 5/1879, p. 251–255.
- 16 *Ibidem*, p. 251–255.
- 17 *Ibidem*, p. 259.
- 18 Leopold Waber, *Die zahlenmässige Entwicklung der Völker Österreichs 1846–1910*, în *Statistische Monatschrift*, Wien, 41/1915, p. 600, 603, 606.
- 19 Joseph Hain, *Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, Wien, 1852.
- 20 Karl Czoernig, *Ethnographie der österreichischen Monarchie*, Wien, 1855–1857.
- 21 J. Hain, *op.cit.*, p. 240.
- 22 K. Czoernig, *op.cit.*, p. 74–80.
- 23 *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für die Jahre 1849–1851*, I Theil, I Heft, p.6.
- 24 F.Schmitt, *Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, Wien, 1854, p. 46.
- 25 K. Czoernig, *op.cit.*, p. 52.
- 26 *Ibidem*, p. 54.
- 27 *Ethnographische – Karte der Oesterreichischen Monarchie*, entworfen von Karl Czoernig. Herausgegeben von der k.k. Direction der administrativen Statistik, Wien, 1855; *Ethnographische Karte der Oesterreichische Monarchie* von Karl Freichern von Czoernig. Reducirt...in 4 Blättern, Wien, 1856.
- 28 J. Hain, *op.cit.*, p. 196.
- 29 *Ibidem*, p. 196.

- 30 *Ibidem*, p. 241–242.
- 31 *Ibidem*, p. 242.
- 32 *Die Habsburgermonarchie 1848–1918...*, p. 38.
- 33 *Ibidem.*, p. 38.
- 34 O. Dobrjanski, *Naționalnyi rub ucraințiv Bucoviny druboi polovyny XIX- pociatcu XX st.*, Cernivți, 1999, p. 61.
- 35 J. Hain, *op.cit.*, p. XI.
- 36 *Hauptbericht der Handels – und Gewerbekammer für das Herzogthum Bukowina...*, Czernowitz, 1862, p. 104–105; *Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode vom Jahre 1862–1871*, Lemberg, 1872, p. 65–67; H.Bidermann, *Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich-Ungarn*, Graz, 1877, p. 151, 183–184.
- 37 Direcția Generală a Arhivelor Naționale, București, fond Guvernământul Bucovinei, Ministerul de Interne, dosar 3/1849, f. 73–74.
- 38 Mihai Ștefan Ceașu, *Evoluții etnodemografice în Bucovina la sfârșitul sec. al XVIII- lea – începutul sec. al XIX-lea*, în „Codrul Cosminului“, nr. 3–4, 1997–1998, p. 103.
- 39 Leopold Waber, *Die zahlenmässige Entwicklung...*, p. 620–621.
- 40 *Hauptbericht der Handels – und Gewerbekammer ...*, p. 104–105; *Hauptbericht und Statistik ...*, p. 65.
- 41 *Verhandlungen der k.k. statistischen Central-Commision im Jahre 1868*, în *Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*, 15 Bd., III Heft, Wien, 1869, p. 75, 88.
- 42 *Bevölkerung und Viehstand von der Bukowina nach der Zählung vom 31. October 1857*, Wien, 1859, p. 6; *Bevölkerung und Viehstand von der Bukowina nach der Zählung vom 31. December 1869*, Wien, 1871, p. 8–9.
- 43 *Hauptbericht und Statistik...*, p. 65–67.
- 44 *Tafeln zur Statistik ...*, Neue Folge, III Bd. *Die Jahre 1855, 1856 und 1857 umfassend*, Wien 1861, I Theil, I Heft, p. 52–53.
- 45 Karl Czoernig, *Statistisches Handbüchlein für die Oesterreichische Monarchie*, Wien, 1861, p. 44–47.
- 46 *Tafeln zur Statistik ...*, I Theil, I Heft, p. 105.
- 47 K. Czoernig, *Ethnographie ...*, p. 52.
- 48 Arh.SRC, fond. 3, inv.1, dosar 1475.
- 49 *Hauptbericht der Handels – und Gewerbekammer ...*, p. 104–105.
- 50 *Tafeln zur Statistik ...*, I Theil, I Heft, p. 107.
- 51 K. Czoernig, *Statistisches Handbüchlein ...*, p. 44–47.
- 52 A. Ficker, *Die Völkerstämme der Österreich-Ungarische Monarchie, ihre Gebiete, Gränzen und Inseln*, Wien, 1869, p. 62–63; C. Czoernig, *Ethnographie ...*, p. 52, 54.
- 53 A. Ficker, *Die Völkerstämme ...*, p. 68.
- 54 *Ibidem*, p. 91.
- 55 A. Ficker, *Hundert Jahre (1775–1875)*, în *Statistische Monatschrift*, 1875, nr.1, p. 406.
- 56 *Ibidem*, p. 407.
- 57 *Ibidem*, p. 409.
- 58 *Ibidem*, p. 406–407.
- 59 *Ibidem*, p. 407.
- 60 V.F.Klun, *Statistik von Oesterreich-Ungarn*, Wien, 1876, p. 60–61.
- 61 Brachelli, *Statistische Skizze der Europäischen Staaten*, Leipzig, 1873, p. 4.
- 62 *Heimatskunde der Bukowina*, Czernowitz, 1872, p. 48–49.
- 63 *Ibidem*, p. 48.
- 64 H.J.Bidermann, *Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich*, Graz, 1877, p. 151.
- 65 *Ibidem*, p. 183–184.
- 66 O. Dobrjanski, *op.cit.*, p. 64–65, 67.
- 67 Vladimir Trebici, *Bucovina. Populația și procesele demografice (1775–1993)*, Cluj-Napoca, 1994, p. 26.

- 68 Radu Grigorovici, *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, București, 1998, p. 381.
- 69 *Spezial Orts-Repertorium der Bukowina*, XIII Bd., Wien, 1885.

SUMMARY

By 1850, Bukovina had already become a multi-ethnic and multi-religious Austrian province. In 1850, 380,826 persons lived in Bukovina, of which 184,718 (48.5%) Romanians, 142,682 (37.5%) Ukrainians, 25,592 (6.7%) Germans, 11,856 (3.1%) Jews, 5,586 Hungarians, 4,008 Poles, 2,300 Lippovans, 2,240 Armenians and 1,844 Slovaks.

In the following two decades, the Romanian population in Bukovina decreased from 48.5% in 1850 to around 40.8% in 1869, while the Ukrainian population remained at almost the same percentage.

At the same time, the German population increased all of a sudden (to 8% in 1869) while the Jews reached 9.5% in 1869 (from 3.1% in 1850). In the 1850s-60s the Romanian population still represented a relative majority of the Bukovinean population while an important number of localities, especially those around the town of Cernowitz and the townlet of Storjinetz (Toporauti, Racancea, Slobozia, Davideni, Comarnesti and the Cernowitz suburbs) continued to be inhabited mostly by Romanians.

ROMÂNII – A TREIA ETNIE DIN UCRAINA

(MONITORIZARE SOCIOLINGVISTICĂ)

Ion Popescu

Cernăuți

Acum șase ani am întreprins o cercetare a rezultatelor recensământului din Ucraina din anul 1989 și a dinamicii componenței naționale, cu scopul de a prognoza rezultatele unui nou recensământ din Ucraina independentă. Dinamica componenței naționale a populației Ucrainei a fost cercetată prin prisma rezultatelor recensămintelor oficiale din anii puterii sovietice – 1926, 1959, 1970, 1979, 1989. S-a calculat procentul creșterii anuale pe etnii și s-a analizat dinamica procesului de migrație anuală dintre Ucraina și fostele republici ale URSS (în linii generale și pe naționalități), pentru trei ani consecutivi (1992, 1993, 1994), aflând, astfel, tendințele creșterii sau descreșterii numerice a principalelor etnii, inclusiv și repartizarea tineretului (15–29 ani) după naționalități.

Referindu-ne numai la populația românofonă, am constatat faptul că statistica ucraineană oficială împarte în continuare populația românofonă în români și „moldovenii”. La recensământul din 1989 populația românofonă (românii și „moldovenii”) atinge cifra de 459 350 persoane (324 525 „moldovenii” și 134 825 românii), ocupând locul al patrulea după ucrainenii (37 419 053), rușii (11 355 582), evreii (486 326) și bielorușii (440 326).

În comparație cu datele recensământului din 1959, populația românofonă, care constituia atunci doar 100 863 de persoane, a început să crească, și aceasta în pofida deportărilor și masacrelor, a asimilărilor masive din Transnistria, din regiunile de dincolo de Bug, din nordul Bucovinei, Herța, nordul Maramureșului istoric, nordul și sudul Basarabiei.

Creșterea anuală a populației românofone din ultimii douăzeci de ani este de 3,6 mii, atingând, până la ultimul recensământ, cifra de peste o jumătate de milion. Conform datelor recensământului din 1989, ponderea populației mature era de 0,9% (mai puțin de 0,3% – românii și 0,6% – „moldovenii”) din populația Ucrainei, iar tineretul românofon constituia peste 1% (mai mult de 0,3% românii și 0,7% – moldovenii) din tineretul țării, observându-se o pronunțată tendință de creștere.

Constatăm, de asemenea, că persoanele declarate români locuiesc, în general, în vatra lor strămoșească, și nu sunt dispuse să emigreze. În perioada dintre anii 1992–1994 semnalăm că, în aceeași perioadă de timp, în Ucraina au imigrat 16 913 și au emigrat 14 154 de „moldovenii” – având o creștere de +2 759. Așa cum reieșea din analizele efectuate în 1996, populația românofonă din Ucraina se situa

pe locul trei (separat: „moldovenii“ – pe locul 5, iar românii – 9), depășindu-i pe evrei (circa 260–270 mii), pe bieloruși (448–450 mii) și tătari (353 mii).

Menționăm că, începând cu anul 1994, în Ucraina imigrau deja mai puține persoane decât emigrau (mai ales în Rusia și Belarus, lucru explicat prin stabilizarea economică din aceste țări și reîntoarcerea la baștină a foștilor «tineri specialiști», repartizați în perioada URSS la lucru în Ucraina după încheierea studiilor superioare), ceea ce a contribuit la scăderea populației“.

În baza analizei efectuate în 1996 s-a putut prognoza faptul că populația românofonă (românii și „moldovenii“) va depăși chiar cifra de un milion și se va situa pe locul trei în Ucraina.¹

La 5 decembrie 2001 (după zece ani de la independența Ucrainei) a avut loc primul recensământ ucrainean. După „o prelucrare“ oficială a datelor (care a durat mai bine de un an) au fost anunțate rezultatele preliminare. Numărul total al populației Ucrainei la 5 decembrie 2001 oscilează între 48 milioane 457 mii – populația totală, 48 milioane 241 mii – populația permanentă și 47 milioane 950 mii – cetățeni ai Ucrainei. În doisprezece ani (de la ultimul recensământ) populația Ucrainei a scăzut cu 3,2 milioane de persoane (6,24%). Specificăm, că în ultimii ani ai puterii sovietice pe teritoriul Ucrainei locuiau 51 452 026 de oameni.

În pofida masacrelor, a deportărilor masive, a războiului și a altor greutăți, populația Ucrainei în perioada sovietică era într-o creștere continuă. Dacă până la cel de al doilea război mondial, la recensământul din 1926, populația Ucrainei era de 29 019 747 de persoane, atunci – în perioada postbelică, în 1959 – era de 41 869 046 de persoane, în 1970 – 47 126 517, constituind o creștere de 5 257 471 de persoane (12,55%), în 1979 – 49 609 333 de persoane – o creștere de 2 482 816 de persoane (5,3%) și în 1989 – 51 452 026 persoane – o creștere de 1 842 693 persoane (3,7%).

În perioada independenței populația Ucrainei a scăzut cu peste 3 milioane 211 mii de persoane (6,24%) și a ajuns la nivelul anilor '70. S-a constatat, că în anii postbelici rezultatele recensămintelor fixau micșorarea continuă a ponderii ucrainenilor din totalitatea populației Ucrainei: în 1959 – 76,8%, în 1970 – 74,9%, în 1989 – 72,7%. În schimb creștea ponderea rușilor din totalul populației Ucrainei: în 1959 – 16,9%, în 1970 – 19,4%, în 1989 – 22,1%.

După doisprezece ani de la ultimul recensământ și zece ani de independență a Ucrainei, numărul rușilor a scăzut cu 26,6%, ponderea lor constituind astăzi doar 17,3% din populația Ucrainei. A crescut însă numărul ucrainenilor, ponderea lor fiind acum de 77,8% din populația țării.

Cifrele statisticii oficiale, referitoare la componența națională a Ucrainei, arată că, din diferite motive (asimilare sau reîntoarcere în patria istorică din imediata apropiere), a scăzut considerabil numărul rușilor, bielorușilor, bulgarilor, ungarilor, nemților (v. tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1. *Dinamica componenței naționale a populației Ucrainei (Statistica oficială)².*

	Pe naționalitățile principale ³	Recensămintele					
		1926*	1959	1970	1979	1989	2001*
1	Ucraineni	23 218 860	32 158 493	35 283 857	36 488 951	37 419 053	37 541 693
2	Ruși	2 677 166	7 090 813	9 126 331	10 471 602	11 355 582	8 334 141
3	Bieloruși	75 842	290 890	385 847	406 098	440 045	275 763
4	„Moldoveni“	257 794	241 650	265 902	293 576	324 525	258 619
5	Tătari din Crimeea*		0	3 554	6 636	46 807	248 193
6	Bulgari	92 078	219 409	234 390	238 217	233 800	204 600
7	Unguri	869	149 229	157 731	164 373	163 111	156 566
8	Români*	1 530	100 863	112 141	121 795	134 825	150 989
9	Poloni	476 435	363 297	295 107	258 309	219 179	144 130
10	Evrei	1 574 391	840 311	755 993	632 610	486 326	103 591
11	Armeni	10 631	28 024	33 439	38 646	54 200	99 894
12	Greci	104 666	104 359	106 909	104 097	98 594	91 548
13	Tătari	22 281	61 527	72 658	83 906	86 875	73 304
14	Țigani	13 578	22 515	30 091	34 411	47 919	47 587
15	Azeri	0	6 680	10 769	17 235	36 961	45 176
16	Georgieni	1 260	11 574	14 650	16 301	23 540	34 199
17	Nemți*	393 924	0	29 871	34 139	37 849	33 302
18	Găgăuzi	0	23 530	26 464	29 398	31 967	31 923
20	Coreeni	104	0	4 480	6 061	8 669	12 711
21	Uzbeci	0	8 472	10 563	9 862	20 333	12 353
22	Ciuvași	905	8 925	13 610	16 456	20 395	10 593
23	Mordvini	1 171	11 379	14 692	16 545	19 322	9 331
24	Lituanieni	6 879	8 906	10 715	9 658	11 278	7 207
25	Slovaci	186	13 991	10 204	8 774	7 943	6 397
26	Cehi	15 905	14 539	12 073	10 589	9 122	5 917
27	Kazahi	0	4 694	7 555	7 171	10 505	5 526
28	Letoni	9 129	6 919	7 421	7 167	7 142	5 079

La recensământul din 5 decembrie 2001 au mai fost înregistrate și naționalități cu o pondere mai puțin însemnată: 8 844 de turci, 6 575 arabi, 5 079 osetini, 4 712 udmurți, lezghini – 4 349, tadjici – 4 255, bașchiri – 4 253, mariiți – 4 130, vietnameji – 3 850, turcmeni – 3 709, albaneji – 3 308, asirieni – 3 143, ceceni – 2 887, estonieni – 2 868, curzi – 2 088, darghini – 1 610, comi – 1 545, careli – 1 522, avari – 1 496, indieni și pachistaneji – 1 483, abhazi – 1 458, caraimi – 1 196, comipermiaci – 1 165, chirgiji – 1 128, lacți – 1 019, afgani – 1 008, tabasarani – 977, spanioli – 965, orochi – 959, ijori – 812, filandei – 768, cumâchi – 718, americani – 709, sârbi – 623, udini – 592, nivhi – 584, italieni – 420, perși – 419, crâmceaci – 406. Reprezentanții a încă 64 de naționalități numărau între 6 și 400 de persoane. Încă 3 228 de persoane aparțineau altor naționalități, numărul cărora nu depășeau 5 persoane.

Din populația totală de 48 240 902 persoane – 188 639 (0,39%) din populația Ucrainei nu au indicat naționalitatea.

Numărul rușilor a scăzut cel mai spectaculos. În doisprezece ani de independență a Ucrainei – cu 3 021 441 (26,6%) – de la 11 355 582 – în 1989, la 8 334 141 – în 2001. Cauzele unei astfel de scăderi au câteva explicații: stabilizarea economică în Rusia, după prăbușirea URSS-ului, a determinat emigrarea rușilor; dispariția din pașapoarte a „naționalității” a favorizat procesul de asimilare; conformismul unor persoane, care din motive de conjunctură s-au declarat ucraineni. Și, totuși, scăderea numerică a populației într-o proporție atât de mare ne pare exagerată.

A scăzut, de asemenea, și numărul bielorușilor – de la 440 045 la 275 763, adică cu 164 282 persoane (37,3%) – parțial, din cauza emigrării lor și scăderii sporului natural, dar și a asimilării (lipsa școlilor cu predare în limba maternă și a bisericilor și-a spus cuvântul).

Majoritatea bulgarilor locuiesc în sate și nu erau predispuși să emigreze. Cu toate acestea au scăzut numeric – de la 233 800 la 204 564, adică cu 29 226 (12,5%), în general, din cauza scăderii sporului natural și, desigur, a asimilării. În regiunea Odesa, unde aceștia locuiesc compact, numărul lor a scăzut de la 166 mii la 150,6 mii – cu 15,4 mii (9,3%). Menționăm, că bulgarii au un singur ziar în limba bulgară – „Roden Crai”, un singur gimnaziu la Bolgrad, unde limba bulgară se studiază doar ca obiect sau facultativ, ceea ce, desigur, este un factor decisiv în procesul de asimilare.

Ungurii au cunoscut și ei o scădere numerică de la 163 111 la 156 566, adică cu 6 545 persoane (4,01% față de 1989). În regiunea Transcarpatică, unde ungarilor locuiesc compact, ei au scăzut de la 156 mii la 151,5 mii – cu 4,5 mii de persoane (0,25%), cu toate că au un Institut pedagogic maghiar, 1 gimnaziu, 6 licee, 68 de școli cu predare în limba maghiară – unde învață 17 342 de elevi și 30 de școli mixte cu 8 914 elevi care studiază limba maternă ca obiect, și 1 568 – ca facultativ, au în regiune grupe naționale la instituțiile superioare de învățământ și multe organizații naționale ungurești nonguvernamentale active. Prin urmare, cauza principală a scăderii populației este emigrarea în Ungaria și, mai puțin, sporul natural scăzut (tendență observată la unguri încă din 1989).

Nemții au scăzut numeric de la 37 849 la 33 302 – cu 4 547 persoane (12,0%). Cauza principală – emigrarea în Germania și, parțial, asimilarea.

S-a menținut tendința scăderii numărului slovacilor, cehilor și letonilor din cauza emigrărilor în patria istorică și a scăderii sporului natural. Numărul cehilor a scăzut față de 1989 de la 9 122 la 5 917 – cu 3 205 persoane (35,13%). Numărul letonilor a scăzut de la 7 142 la 5 079 – cu 2 063 persoane (20,89%). Numărul slovacilor a scăzut de la 7 943 la 6 397, adică cu 1 546 persoane (19,46%) (numărul,

ceva mai scăzut, al emigrării slovacilor se explică prin faptul că slovacii locuiesc compact doar în trei sate din regiunea Transcarpatică, în zona satului Storojnița). A scăzut considerabil și numărul lituanienilor de la 11 278 la 7 207, adică cu 4 071 de persoane (36,1%).

Din cauza emigrării în patria istorică a scăzut considerabil numărul uzbekilor, ciuvașilor, mordvinilor, kazahilor etc. Numărul uzbekilor a scăzut de la 20 333 la 12 353, adică cu 7 622 persoane (37,49%), a ciuvașilor – de la 20 395 la 10 593, adică cu 9 802 persoane (48,06%), a mordvinilor – de la 19 322 la 9 331, adică cu 9 991 persoane (51,7%), a kazahilor – de la 10 505 la 5 526, aici cu 4 979 persoane (47,4%) ș.a.m.d.

Numărul grecilor (regiunea Donețk – zona Mariupol), al găgăuzilor (regiunea Odesa – zona basarabeană) și al țișanilor (Transcarpatia și Odesa), care de asemenea locuiesc compact, s-a micșorat în aceeași proporție ca și întreaga populație a Ucrainei. Numărul grecilor a scăzut cu 7 046 (7,2%), însă, ca și în 1989, ei constituiau 0,2% din populația Ucrainei. După cum rezultă din ultimele recensăminte există o tendință a unei descreșteri neînsemnate: în 1970 – 106 909, 1979 – 104 097, 1989 – 98 594, 2001 – 91 548 de persoane, cu toate că doar 6,4% dintre greci au recunoscut drept limbă maternă – greaca. Este paradoxal faptul că 88,5% dintre greci au recunoscut drept limbă maternă – rusa și doar 4,8% – ucraineana, asimilările, însă, nu au avut același efect, ca la poloni, datorită confesiunii greco-orientale. Este de remarcat că, în ultimul timp, s-au activizat societățile grecești și s-au intensificat legăturile cu Grecia, iar în Mariupol a fost construit și s-a inaugurat un Centru cultural grecesc, cu o activitate și logistică excepțională.

Numărul găgăuzilor, care locuiesc compact în zona basarabeană a regiunii Odesa, s-a micșorat doar cu 42 de persoane – 31 923 persoane, având un spor natural, numărul lor ridicându-se de la 27 mii persoane, în 1989, la 27 617 (2,22%) în 2001.

Numărul țișanilor (romilor) a scăzut doar cu 332 persoane sau cu 0,7% – de la 47 919, în 1989, la 47 587 în 2001. Cu toate că nu există școli în limba maternă, nu au avut loc asimilări masive doar datorită faptului că găgăuzii locuiesc compact, iar romii – „în tabere“.

Din cauza emigrărilor a scăzut numărul reprezentanților popoarelor musulmane asiatice (de exemplu, numai numărul tătarilor din Kazani a scăzut de la 86 875, în 1989, la 73 304 în 2001 – cu 13 571 persoane (15,6%)).

S-a menținut tendința asimilării masive la poloni (v. tabelul nr. 1). Numărul lor a scăzut cu 75 049 persoane (34,25%). Continuă și asimilarea lor lingvistică – doar 12,9% dintre persoanele care s-au declarat poloni au recunoscut în calitate de limbă maternă polona. Se constată, că sunt insuficiente școli cu predare în limba polonă, ceea ce a dus la situația, că mulți tineri etnici poloni, mai ales la orașe, deși înțeleg limba bunicilor, vorbesc cu părinții doar ucraineana și au fost predispuși, într-o proporție de 34,2%, să se declare ucraineni.

A rămas constantă tendința de a părăsi teritoriul Ucrainei – la evrei. Procesul fusese prevăzut în 1996, însă unicul lucru, pe care îl puteam spune atunci cu siguranță, era faptul că în Ucraina mai erau circa 260–280 mii de evrei, majoritatea cărora era predispuși să emigreze. Luând în considerație agravarea situației economice în Ucraina în acea perioadă, precum și descreșterea ponderii tineretului evreiesc (dacă ponderea populației mature evreiești era în 1989 – 0,9% din populația Ucrainei, atunci ponderea tineretului, care era mai predispus să emigreze, era doar de 0,5%) – s-a calculat că în 2001 emigrarea va duce la o scădere a numărului de evrei de până la 130–150 mii persoane. Eroarea de circa 25–30 000 de persoane poate fi explicată prin faptul că evreii au emigrat și mai masiv, iar cei rămași în

Ucraina (mai ales în regiunile occidentale, unde se observă cazuri de antisemitism), mai ales, s-au declarat ucrainenii evreii care aspirau la o carieră politică (cum au făcut-o mulți parlamentari).

Au revenit masiv în Ucraina din locurile deportării (mai ales din Uzbekistan) tătarilor din Crimeea. În același timp, bazându-ne pe datele Mendjlisului tătarilor din Crimeea, am constatat că, numai în perioada 1992–1994, au părăsit Ucraina și au emigrat în statele CSI circa 10 mii de tătari. Luând în considerație acest fapt, presupunem că în 1996 în Ucraina locuiau circa 276 mii de tătari (270 mii în Crimeea, 5,7 mii în regiunea Herson și 1,6 mii în regiunea Zaporojie). În realitate însă, după 1996 mulți tătari încă nu au primit cetățenia Ucrainei și au reemigrat în alte părți – astfel, din 5,7 mii din crâmotătarii din Herson, în 2001, au rămas doar 2 mii. În Crimeea locuiau permanent doar 243 400 din cei 248 193 de tătari care se aflau în Ucraina la 5 decembrie 2001. Cu toate acestea putem confirma, că numărul tătarilor din Crimeea va fi într-o creștere constantă, deoarece natalitatea este destul de mare, iar tătarii nu sunt predispuși să se asimileze nici din punct de vedere lingvistic, nici confesional. Suntem convinși că, după următorul recensământ, numărul tătarilor din Crimeea va depăși numărul bieloruzilor și se vor situa pe poziția 5 sau 4.

Și-au menținut tendința creșterii numerice popoarele autohtone – ucrainenii și românii, dar și coreenii și popoarele caucaziene (care s-au refugiat din cauza conflictelor interetnice din zonele respective) – armenii, azerii și georgienii.

Numărul coreenilor a crescut datorită sporului natural foarte ridicat și al imigrărilor. Astfel numărul lor a crescut de la 8 669, în 1989, la 12 771 la 5 decembrie 2001, adică a crescut cu 4 042 persoane (46,63%).

Numărul ucrainenilor a crescut datorită persoanelor asimilate, în primul rând, a reprezentanților popoarelor slave (ruși, bieloruzi, poloni, bulgari) și a revenirii la naționalitatea lor a multor persoane care în perioada sovietică se declarau ruși. Totuși, numărul ucrainenilor, cu toate eforturile de ucrainizare din partea puterii, a crescut de la 37 419 053⁴, în 1989, la 37 541 693 în 2001, adică doar cu 122 640 (0,33%), în comparație cu ultimul „deceniu sovietic” când numărul ucrainenilor crescuse, din 1979 până în 1989 cu 930 138 persoane (2,55%).

S-a păstrat și tendința de a imigra în Ucraina a persoanelor din zona caucaziană de conflict. Astfel, numărul armenilor a crescut de la 54 200, în 1989, la 99 894 în 2001, adică cu 45 694 persoane (84,3%). Numărul azerilor a crescut cu 8 215 persoane (22,3%) – de la 36 967, în 1989, la 45 176 în 2001. A crescut și numărul georgienilor (gruzinilor) – de la 23 540 la 34 199 persoane, adică cu 10 659 persoane (45,3%). Și această tendință se menține în continuare. De asemenea, a crescut numărul imigranților ilegali, mai ales a celor din Afganistan, China, India, Pakistan etc.

Referitor la persoanele care s-au declarat români, calculele prealabile au prevăzut procesul creșterii lor numerice. În Ucraina românii autohtoni au nimerit, ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop și a celui de-al doilea război mondial. Primul recensământ sovietic care a înregistrat români pe aceste teritorii (nordul Bucovinei, Ținutul Herța, Maramureșul istoric, nordul și sudul Basarabiei) a fost cel din 1959, după încheierea genocidului stalinist și a deportărilor în masă – doar 100 863 de supraviețuitori, după „o furtună nemaipomenită comuno-KGB-istă”. În schimb, numai după nouă ani (în 1970), s-a constatat o creștere numerică de 11 782 persoane (11,7%), în următorii zece ani – o creștere de 9 654 (8,6%). Aceasta, în pofida faptului că, în raionul Noua Sulița și fostul raion rural Cernăuți, românii „erau îndemnați să se înscrie «moldoveni»”, iar în mai multe sate românești din nordul Bucovinei – Costești, Sinăuții pe Ceremuș, Cabana (Iasenea), Bobești, Mihalcea etc. – s-a încheiat aproape definitiv procesul de asimilare. Astfel, românii

au înregistrat cifra de 112 141 persoane. Între anii 1979–1989, ei au înregistrat o creștere de 13 030 persoane (10,7%), numărul românilor ridicându-se de la 121 795 de persoane, în 1979, la cifra de 134 825 în 1989. Pentru cei treizeci de ani, de la 1959 până la ultimul recensământ sovietic din 1989, media creșterii anuale a populației românești din Ucraina era de circa 1 132 persoane⁵ iar, conform calculelor prealabile, ar fi trebuit să crească până la 2001, cel puțin, cu 13 585 persoane și să atingă cifra de 148,5 mii de persoane. Recensământul din la 5 decembrie 2001 a înregistrat însă 150 989 de persoane.

Majoritatea românilor locuiesc în regiunea Cernăuți, unde a fost înregistrat un spor de 14 238 persoane (14,2%), atingând în 2001 cifra de 114 555 de persoane. În regiunea Transcarpatică românii au crescut numeric cu 2 667 (9,05%) și au atins cifra de 32 152 persoane. Am constatat că cei care se considerau români dintotdeauna nu au fost predispuși să se asimileze. Creșterea numărului, ceva mai mare, al românilor din regiunea Cernăuți se datora și faptului că unii conaționali de-ai noștri, care înainte au fost trecuți ca „moldoveni”, mai ales cei din raioanele Herța și Hliboca, au revenit la denumirea firească de român. Peste 4 300 de persoane care s-au declarat români își făceau serviciul militar, erau la studii sau locuiau în alte părți (mai ales în Odesa, Kiev și Donețk).

Cea mai mare „surpriză” a ultimului recensământ ucrainean (pe care nu am putut-o prognoza în 1996) a fost faptul că, pentru prima dată, a scăzut și foarte considerabil (!) numărul fraților noștri „moldoveni” (care locuiesc compact și nu sunt predispuși să emigreze definitiv). Doar în perioada 1992–1994 în Ucraina au imigrat 16 913 și au emigrat 14 154 de „moldoveni”, soldul fiind de +2 759, populația, însă, a scăzut de la 324 525, în 1989, la 258 619 în 2001, adică cu aproape 66 mii (20,3%). Având un sold pozitiv în procesul migrației, numărul tineretului fiind în creștere (în 1989 populația matură la „moldoveni” constituia 0,6%, iar a tineretului – 0,7% din populația totală a Ucrainei) și înregistrând un spor mediu natural anual de circa 2,8 mii de locuitori, în cei doisprezece ani dintre ultimile două recensăminte, frații noștri „moldoveni” ar fi trebuit să crească numeric cu circa 33,15 mii de persoane și să întrunească la recensământul din 5 decembrie 2001 cel puțin 357 675 persoane, dar ne-am pomenit cu 99,7 mii (27,9%) mai puțini decât arăta pronosticul mediu.

Împreună cu cei 150 989 de români, comunitatea noastră ar fi atins cifra de peste o jumătate de milion (circa 508,7 mii). Însă, oficial, întrunim doar 409 608 persoane – cu aproape 100 000 (19,7%) mai puțini.

Care pot fi explicațiile? Există doar trei variante:

1. „Moldovenii” sunt predispuși să emigreze în Moldova. Această teză decade de la bun început: numai în perioada 1992–1994 în Ucraina au imigrat peste 51 000 de persoane și au emigrat doar 47 779 persoane, o parte considerabilă a acestora o constituiau „moldovenii” românofoni: au imigrat 16 913 și au emigrat 14 154 „moldoveni”, soldul fiind de +2 759. Numai în Crimeea între 1991–2001 au imigrat 468 „moldoveni” din Moldova.

2. Foarte mulți „moldoveni” s-au declarat români. Vom analiza evoluția numerică a românilor și a „moldovenilor” în regiunile în care, la 1989, ei constituiau un număr considerabil. Marea majoritate a persoanelor care s-au declarat români locuiau în regiunile Transcarpatică și Cernăuți. Majoritatea celor care s-au declarat „moldoveni” locuiau în regiunile Odesa și Cernăuți, mulți „moldoveni” locuiau și în regiunile Nikolaev, Herson, Kirovograd, Donețk etc.

Tabelul nr. 2⁶. *Dinamica ponderii populației românofone din cele mai însemnate regiuni ale Ucrainei.*

Regiunea	Anul recensământului					
	1946	1959	1970	1979	1989	2001
Transcarpatia (români)	12 412	18 346	23 454	27 155	29 485	32 152
Cernăuți (români)	–	79 790	84 878	90 485	100 317	114 555
Cernăuți („moldoveni“)	–	71 645	78 390	85 027	84 519	67 225
Odesa („moldoveni“)	–	?	135 979	143 109	144 534	123 751
Nicoșae („moldoveni“)	–	?	5 271	8 885	16 673	13 171
Kirovograd („moldoveni“)	–	?	6 614	7 067	10 694	8 274
Donețk („moldoveni“)	–	12 300	11 760	12 208	13 332	7 171
Dnepropetrovsk („moldoveni“)	–	?	3 062	4 879	6 636	4 398
Lugansk („moldoveni“)	–	?	4 708	5 519	5 785	3 252
Herson („moldoveni“)	–	?	2 038	3 894	5 618	4 179
Rep. Crimeea („moldoveni“)	–	?	3 450	4 445	6 609	3 761
Harikov („moldoveni“)	–	?	1 687	2 436	3 746	2 462
Zaporijie („moldoveni“)	–	?	1 597	2 314	3 429	2 476
or. Kiev („moldoveni“)	–	?	1 769	1 875	3 186	1 927
Poltava („moldoveni“)	–	?	674	1 231	2 737	2 562
Cercasy („moldoveni“)	–	?	642	906	1 813	1 617
Jitomir („moldoveni“)	–	?	573	712	1 434	1 425
Vinița („moldoveni“)	–	?	?	?	3 326	2 944
Reg. Kiev („moldoveni“)	–	?	682	1 018	1 799	1 515
or. Sevastopol („moldoveni“)	–	?	?	?	1 140	801

După cum observăm, românii din Transcarpatia și Cernăuți erau într-o continuă creștere numerică. Până la 1989, era în creștere și numărul „moldovenilor“, cu toate că mai mică, decât a celor ce se considerau români. Numai în regiunea Cernăuți, începând cu 1979, numărul „moldovenilor“ era în descreștere.

Tabelul nr. 3⁷. Sporul natural și asimilarea românofonilor din Ucraina în ultimii 12 ani (în cele mai importante regiuni din punct de vedere al numărului lor).

Regiunea (s-au declarat: români/„moldoveni“)	Numărul total		Soldul		Au recunoscut drept maternă limba etniei ⁸		Asi- mi- larea %
			1989/2001				
	1989	2001	cifre	%	Cifre	%	%
Transcarpatia (români)	29 485	32 152	+2 667	+9,05	31 860	99,09	0,91
Cernăuți (români)	100 317	114 555	+14 238	+14,19	105 763	92,33	7,67
Cernăuți („moldoveni“)	84 519	67 225	17 294	20,46	64 255	95,58	4,42
Odesa („moldoveni“)	144 534	123 751	-20 783	-14,38	90 713	73,30	26,7
Nicolaev („moldoveni“)	16 673	13 171	-3 502	-21,00	7 194	54,62	45,38
Kirovograd („moldo- veni“)	10 694	8 274	-2 420	-22,63	4 876	58,93	41,07
Donetsk („moldoveni“)	13 332	7 171	-6 161	-46,21	1 090	15,20	84,80
Dnepropetrovsk („moldoveni“)	6 636	4 398	-2 238	-33,73	1 498	34,06	65,94
Lugansk („moldoveni“)	5 785	3 252	-2 533	-43,79	653	20,08	79,02
Herson („moldoveni“)	5 618	4 179	-1 439	-25,61	1 757	42,04	57,96
Rep.Crimeea („moldoveni“)	6 609	3 761	-2 848	-43,09	1 171	31,13	68,87
Harikov („moldoveni“)	3 746	2 462	-1 284	-34,28	792	31,17	68,83
Zaporojie („moldoveni“)	3 429	2 476	-953	-27,79	692	27,95	82,05
or. Kiev („moldoveni“)	3 186	1 927	-1 259	-39,52	641	33,26	66,74
Poltava („moldoveni“)	2 737	2 562	-175	-6,39	1 390	54,25	45,75
Cerkasî („moldoveni“)	1 813	1 617	-195	-10,76	828	51,21	48,79
Jitomir („moldoveni“)	1 434	1 425	-9	-0,63	704	49,40	50,60
Vinnița („moldoveni“)	3 326	2 944	-382	-11,49	1 698	57,68	42,32
reg. Kiev („moldoveni“)	1 799	1 515	-284	-15,79	746	49,24	50,76
or. Sevastopol („moldoveni“)	1 140	801	-339	-29,74	217	27,09	62,91

Rezultatele recensământului înregistrau existența conaționalilor noștri în regiunile Hmelnițki – 1 353 de „moldoveni” și 167 români, Lvov – 781 „moldoveni” și 148 români, Sumî – 778 „moldoveni” și 50 români, Cernigov – 700 „moldoveni” și 83 de români, Ivano-Frankovsk – 557 „moldoveni” și 118 români, Rovno – 364 „moldoveni” și 66 români, Ternopol – 356 „moldoveni” și 93 români, Volân – 303 „moldoveni” și 30 români. În regiunea Transcarpatică mai locuiau 516 persoane care s-au declarat moldoveni. Românii mai locuiau în Republica Crimeea – 268, în regiunile Odesa – 724 persoane, Donețk – 372, Dnepropetrovsk – 270, Kiev – 233, Herson – 206, Zaporojie – 204, Harkov – 164, Nicolaev – 162, Kirovograd – 139, Jitomir – 137, Vinnița – 132, Lugansc – 121, Poltava – 95 și Cerkasî – 72, în orașele Kiev – 203 și Sevastopol – 35.

După cum se observă din tabelul nr. 3, numărul conaționalilor noștri se explică prin nivelul scăzut al asimilării lingvistice în zonele unde românii locuiesc compact, și al funcționării limbii materne la nivel de familie, școală și biserică. Scăderea numerică a persoanelor declarate „moldoveni” se explică, însă, prin nivelul înalt al asimilării lingvistice, folosirera insuficientă a limbii materne în școală, biserică și în calitate de limbă principală de conversație.

După 1989, în mai multe regiuni, în care românii nu erau considerați drept grup etnic important, nu putea fi vorba de „trecerea” „moldovenilor” la români⁹, numărul moldovenilor a scăzut considerabil, chiar și în regiunile în care ei locuiau tradițional: în regiunea Odesa – cu 20,8 mii de persoane (14,4%), în regiunea Cernăuți – cu 17,3 mii persoane (20,5%), în Donețk – cu cel puțin 6,2 mii persoane (46,2%), în Nicolaev – cu 3,5 mii (21,0%), în Kirovograd – cu 2,4 mii (22,63%), în Herson – cu 1,4 mii (25,6%). A scăzut ponderea „moldovenilor” și în toate celelalte regiuni. În acest caz nu putem vorbi despre „românizarea” unor persoane, care la 1989 s-au declarat „moldoveni”, ca despre cauza principală a scăderii numărului de persoane, care se consideră „moldoveni” (după cum se încearcă să se speculeze).

3. Principala cauză este, deci, asimilarea. Și primul pas spre asimilare este asimilarea lingvistică. Se pune întrebarea de ce frații noștri din Transcarpatia și Cernăuți, care se consideră români, sunt în creștere numerică, în timp ce „moldovenii”, care totuși erau și mai sunt și astăzi mult mai numeroși (mai ales în regiunile Odesa și Cernăuți), sunt în descreștere?

Să comparăm situația din cele trei regiuni.

În regiunea Transcarpatică cei 32 152 de români constituie 2,3% din populația regiunii (cu 2 640 persoane sau 8,95% mai mult decât în 1989) și locuiesc compact în 13 sate conform datelor oficiale, în anul de învățământ 2002/2003 aveau 11 școli cu limba română de predare (3 543 de elevi), 2 școli mixte (1 427 de elevi) în care se studia limba română ca obiect obligatoriu și 10 copii studiau româna facultativ. În total 4 634 de elevi (2,3%) din numărul total al elevilor din regiune erau instruiți în limba română. E de menționat și faptul că, în această regiune, 310 pedagogi predau obiectele de studiu în limba română. Persoanele care s-au declarat „moldoveni” erau într-un număr cu mult mai mic (0,2%) din populația regiunii, nefiind evidențiați printre grupurile naționale semnificative.

În regiunea Cernăuți, ultimul recensământ a înregistrat 181 780 de românofoni (114 555 de persoane s-au declarat români și 67 225 – „moldoveni”), adică – 19,78% din populația regiunii – cu 3 056 persoane (1,65%) mai puțin decât în 1989. Populația românofonă („moldovenii” și românii) locuiesc compact în suburbiile orașului Cernăuți și în 108 de localități ale regiunii. În anul 2000 aveau 86 de școli cu predare în limba română (22 mii elevi) și 6 școli mixte (1,8 mii elevi)¹⁰. În nouăsprezece sate cu populație românofonă există doar școli cu limba ucraineană de

predare, iar limba maternă nici nu este studiată (Colincăuți-Hotin – în 1989: 4 672 de persoane s-au declarat „moldoveni” și 21 români; Șișcăuți-Secureni – 1 064 „moldoveni” și 5 români; Cotileu-Noua Sulița – 1 454 „moldoveni” și 4 români; Valea-Cosminului-Hliboca – 907 „moldoveni” și 138 români; Ceahor-Hliboca – 1 095 „moldoveni” și 221 români ș.a.m.d.). Este de remarcat faptul că, la începuturile puterii sovietice (în anii '40), în regiune funcționau 114 școli cu predarea în limba română. Analiza statistică arată că moldovenii sunt mai predispuși să se asimileze. Considerăm că regiunea Cernăuți este o zonă tranzitorie, din punct de vedere al identificării etnice a persoanelor românofone, de aceea vom reveni mai detaliat asupra situației din această zonă în partea a doua a cercetării noastre.

În 2001, în regiunea Odesa s-au declarat „moldoveni” – 123 751 mii de persoane, ponderea lor fiind de 5,04% din populația regiunii Odesa (în 1989 „moldovenii” înregistrau 144 534 persoane, 5,5% din populația regiunii), cu 20 783 persoane sau 14,38 % mai puțin decât în 1989. Români, în 1989, s-au declarat circa 800 de persoane (în 2001 au înregistrat doar 724 persoane și nu sunt semnalati ca grup considerabil). În regiune, la data de 1.09.1998, funcționau 18 școli (4,5 mii elevi) cu predarea în limba română, în 9 școli mixte (1,4 mii elevi) se studia limba maternă ca obiect obligatoriu și 500 de elevi studiau româna facultativ. În același timp, se constată și tendința de scădere a școlilor, claselor și elevilor. Faptul, că rolul cel mai important în stoparea procesului de asimilare îl joacă învățământul în limba maternă, îl confirmă, în primul rând, cifrele, obținute recent în cadrul unei recente cercetări de monitorizare (v. tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 4. 9 școli cu limba de predare română¹¹.

	Nr. de clase/nr.de elevi		
	Anul de învățământ		
	2001/2002	2002/2003	Diferența
Satul, raionul			
Oziornoie, Izmail	40/1.067	40/1.056	0/-11
Miniailovca, Sarata	14/274	14/261	0/-13
Furatovca, Sarata	9/74	9/81	0/+7
Plavni, Reni	15/372	16/364	+1/-8
Orlovca, Reni	22/513	22/518	0/+5
Dmitrovca, Chilia	23/531	22/497	-1/34
Priozornoie, Chilia	15/273	14/269	-1/-4
Borisovca, Tatarbunar	16/330	17/334	+1/+4
Crutoiarovca, Cetatea Albă	20/369	20/372	0/+3
TOTAL:	174/3 803	174/3 752	0/-51

Din tabelul nr. 4 putem constata că numărul de elevi din școlile românești, într-un singur an, scade cu 1,34%. Ne interesează, desigur, cum decurge acest proces, mai ales, în școlile devenite deja mixte. În regiunea Odesa, școlile mixte (ca,

de altfel, și cele românești) sunt situate doar în zona basarabeană. În zona transnistreană nu există nici o școală cu predare în limba maternă și nici o școală mixtă, sau cu predarea parțială a obiectelor în limba maternă. Sunt doar 3 școli cu predare în limba ucraineană (toate 3 se află în raionul Ananiev). Pe teritoriul fostei Republici Autonome Moldovenești, care, din 1924 până la război, se afla în componența Ucrainei, se mai predă limba maternă în calitate de obiect de studiu, dar numărul claselor și al elevilor este într-o scădere continuă (v. tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5. 3 școli mixte româno-ucrainene.

Satul, raionul	Nr. de clase/nr.de elevi					
	Anul de învățământ					
	Învățată în limba română				Studiază limba	
	2001/2002	2002/2003	2001/2002	2002/2003		
	l.română	l.ucr.	l.română	l.ucr.	l.română	l.română
Novopocrovca, Izmail	7/124	2/34	8/134	1/13	3/34	1/13
Utconosovca, Izmail	24/599	1/18	24/579	2/32	1/18	–
Camășovca, Izmail	23/552	5/26	23/542	3/37	2/26	3/37
TOTAL:	54/1 275	5/78	55/1 255	6/82	6/78	4/50

Tabelul nr. 6. 5 școli mixte româno-ruse.

Satul, raionul	Nr. de clase/nr.de elevi					
	Anul de învățământ					
	Învățată în limba română				Studiază limba	
	2001/2002	2002/2003	2001/2002	2002/2003		
	l.română	l.rusă	l.română	l.rusă	l.română	l.română
Novoselie, Reni	20/423	10/167	20/417	11/178	9/136	8/123
Limanscoie, Reni	22/518	3/38	22/497	3/34	3/38	3/34
Dolinscoie, Reni	11/262	10/213	11/243	10/222	10/213	8/178
Cervonâi Iar, Chilia	2/32	6/105	1/18	7/121	5/89	1/18
Staroselie, Sarata*	13/227	9/134	Vezi continuarea în tab. nr. 6 – școala româno-rusă devine româno-ruso-ucraineană			
TOTAL:	68/1 462	38/657	54/1 175	31/555	27/476	21/353

Tabelul nr. 7. 2 școli mixte româno-ucraineano-ruse.

Raionul Sarata	l.română	l.ucr.	l.rusă	l.română	l.ucr.	l.rusă	2001/2002	2002/2003
	2001/2002			2002/2003			l.română (stud.)	
Novoselivca	22/465	1/19	2/23	22/445	2/42	2/24	1/19	1/22
Staroselie*	–	–	–	13/204	1/8	9/127	7/91	6/72

După cum reiese din tabelele 5, 6 și 7 de mai sus, numărul claselor și al elevilor din clasele ucrainene crește, numărul elevilor din clasele românești și rusești scade. Scade și numărul copiilor din clasele ucrainene care studiază limba română. Observăm două tendințe: scăderea numărului de copii „moldoveni“ (deci, și a sporului natural) și creșterea numărului celor care renunță la studierea limbii materne. După cum ne demonstrează datele din tabelele 6 și 7, atât numărul elevilor și claselor românești, cât și numărul celor care studiază limba maternă este în scădere.

Tabelul nr. 8. Școlile cu studierea limbii române ca obiect de studiu.

Satul, raionul	Nr. de clase/nr.de elevi		
	Anul de învățământ		
	2001/2002	2002/2003	Diferența
Furmanovca, Chilia	16/241	14/206	-2/-35
Gadrabura, Ananiev -1	9/192	8/191	-1/-1
Gadrabura, Ananiev -2	7/91	5/52	-2/-39
Tocilovo, Ananiev	15/146	11/136	-4/-10
Glâbocoie, Tatarbunar	11/212	11/205	0/-7
Nadrecinoie, Tarutino	21/397	22/391	+1/-6
Camenca, Arțiz	3/62	3/59	0/-3
TOTAL:	82/1 341	74/1 240	-8/-101

După cum reiese din tabelul nr. 8, numărul claselor în care se studia limba maternă, precum și cel al elevilor, este în scădere. Se observă tendința de transformare treptată a școlilor naționale din satele moldovenesti în școli mixte, pentru ca mai târziu acestea să devină școli numai cu limba de predare ucraineană. Experiența anilor precedenți confirmă faptul că transformarea școlilor cu limba română de predare în școli mixte este doar o etapă de trecere treptată la predarea în limba ucraineană. În conformitate cu datele de pe teren, putem presupune că, în anul școlar 2004/2005, în comparație cu 2001/2002, din cele 9 școli românești, existente încă astăzi, vor rămâne 8 – școala românească din Oziornoie–Izmail se va transforma în școală româno-ucraineană. Vom constata, de asemenea, că toate cele 4 școli

românești din raionul Izmail vor fi româno-ucrainene, din cele 5 școli româno-ruse vor rămâne 4 (fosta școală românească din Cervonâi Iar (Chitai)–Chilia, transformată arbitrar la 1 septembrie 1996 în româno-rusă, la sfârșitul anului de învățământ 2003/2004 va înceta să mai existe ca școală românească sau mixtă), școala din Staroselie–Sarata va mai funcționa o perioadă de timp ca școală româno-ruso-ucraineană. În această perioadă numărul de elevi din clasele „moldovenești” cu instruirea în limba română, conform pronosticului făcut pe teren, va scădea (v. tabelul nr. 9).

Tabelul nr. 9. *Dinamica elevilor din clasele cu predarea în limba maternă.*

Raionul	Anul de învățământ			
	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
Sarata	1 021	1 006	971	957
Cetatea Albă	347	330	320	320
Izmail	2 465	2 472	2 349	1 992
Chilia	830	630	820	720
Tatarbunar	330	334	337	342
Reni	2 186	2 272	2 259	2 218

Dacă la momentul instaurării puterii sovietice, în sudul Basarabiei funcționau 62 de școli românești, la momentul proclamării Ucrainei independente mai funcționau încă 21 de școli în care se studia româna (16 – cu predare în limba română, 2 mixte româno-ruse și 3 cu predarea limbii și literaturii române ca obiect), atunci la momentul adoptării Constituției în 1996 (care prin art. 53 garantează instruirea în limba maternă sau studierea acesteia) – din cele 21 de școli au rămas doar 13 cu limba română de predare. Astăzi, au mai rămas în total 18 școli, dintre care doar 8 (anul trecut – 9) cu predare în limba maternă – toate în partea basarabeană a regiunii. Dacă în aceste 18 școli, în anul de studii 1999/2000, învățau 7 243 de elevi, ceea ce constituia 2,4% din toți elevii din regiunea Odesa, atunci în 2001/2002 – 7 210 (2,1%). Menționăm că ponderea populației mature constituie 5,04% din populația regiunii. Reiese că mai mult de jumătate din copiii persoanelor care s-au declarat „moldoveni” nici nu studiază limba maternă și doar circa 42% din copiii „moldovenilor” însușesc limba română în școală. Dacă comparăm, din punct de vedere al asimilării, zona în care majoritatea deplină a consângenilor noștri se declară moldoveni – regiunea Odesa (aceștia fiind chiar în descreștere numerică, totuși, 123,7 mii n-au renunțat la etnie) cu cei din regiunea Transcarpatică care întotdeauna s-au identificat ca români, putem observa un proces diferit.

În partea transnistreană a regiunii Odesa situația este cea mai complicată. Aici doar în 3 școli (2 sate – Gadrabura și Tocilovo) din raionul Ananiev se mai studiază limba maternă ca obiect obligatoriu, însă numărul claselor și al elevilor scade catastrofal: dacă în anul de învățământ 2001/2002 în aceste 3 școli limba maternă era studiată de către 429 de elevi din cele 31 de clase, deja în 2002/2003 ea este studiată doar de către 379 de elevi în 24 de clase.

Concluzia nu este deloc îmbucurătoare: continuă deznaționalizarea, mai ales prin școală, și nu „românizarea“(!) „moldovenilor“ din regiunea Odesa.

În regiunile Kirovograd, Nicolaev, pe întreg teritoriul fostei Republici Autonome Moldovenești și în celelalte localități, până la război, mai funcționau „școli moldovenești“. La 1 octombrie 1926, în această zonă funcționau de asemenea 52 de consilii sătești „moldovenești“. În anul 1927 – 2 336 de „moldoveni“ din această zonă erau deputați în consiliile sătești, 63 – orășenești, 77 – erau primari, 371 – consilieri raionali și 25 – de voloste (județe): ce nu s-ar spune, dar puterea sovietică respecta proporționalitatea la nivel local. Astăzi această zonă a devenit zona asimilării ireversibile: nu există nici o școală cu limba română de predare.

În prezent, în afară de regiunile Cernăuți, Odesa (zona basarabeană) și Transcarpatia, în alte regiuni nu sunt școli cu predarea în limba română sau studierea ei ca obiect.

Astfel, putem constata că numărul „moldovenilor“ scade din două cauze esențiale: micșorarea sporului natural și, ceea ce este principal, asimilarea. Cert este însă faptul că, o parte neînsemnată dintre moldovenii din regiunea Cernăuți s-au declarat români, dar acest fapt nu este atât de semnificativ, pricipala cauză a scăderii lor fiind, totuși, asimilarea.

Concluzia este următoarea: cei ce se consideră români luptă pentru ca în școală și în biserică să se mențină limba română, și această atitudine și mentalitate au rădăcini adânci încă din perioada Imperiului Austro-Ungar, când înaintașii noștri au început lupta de rezistență și renaștere națională. Cei ce se consideră „moldoveni“, inclusiv și în regiunea Cernăuți, sunt predispuși să se asimileze, integrându-se în mediul slavonofon – mentalitate implantată încă de pe timpul încadrării acestor teritorii în Imperiul Tarist Rus și URSS și teama de a se declara români (lucru firesc pentru această zonă, dacă ținem cont că din cei 1 530 de români din Ucraina, câți s-au declarat la recensământul din 1926 – 1 496 au fost deportați în perioada 1937–1938). Acest fapt a diminuat valoarea demnității etnice¹² (să ne amintim numai de bancurile despre moldoveni!), a școlii și a limbii materne. Procesul de asimilare treptată este evident – întâi se asimilează din punct de vedere lingvistic copiii (prin școală), nepoții deja, fără nici un fel de remușcări de conștiință trec la etnia majorității.

Să comparăm situația oficială demografică și socio-culturală din zonele în care majoritatea absolută a românofonilor se declarau în permanență „moldoveni“ (Odesa) cu a celor care se declarau români (Transcarpatia). La prezentarea situației în zona de interferență „moldo-română“ – regiunea Cernăuți – vom reveni într-un studiu aparte.

La 5 decembrie 2001, statistica oficială înregistra prezența în Transcarpatia a 32 152 de români, 2,6% din populația regiunii. În regiunea Odesa au fost înregistrați 123 751 de moldoveni, 5,04% din populația totală din regiune. Moldovenii din regiunea Odesa (majoritatea în partea ei basarabeană) erau cu 91 600 persoane sau de 3,9 ori mai mulți decât românii din Transcarpatia, iar ponderea lor în populația regiunii era aproape de 2 ori mai mare decât cea a românilor maramureșeni.

I. REGIUNEA TRANSCARPATICĂ

Majoritatea absolută din cei 32 152 de români maramureșeni din Transcarpatia locuiesc într-un masiv compact între Tisa și Carpații ucraineni, la frontieră cu

România, fiind înconjuțați de satele ucrainene (de ruteni sau huțani) și maghiare. Cu toate acestea ei sunt împărțiți în două raioane teritorial-administrative vecine, diferite: Teaciv (Teceu) și Rahiv (Rahău). Românii din Transcarpatia au devenit a treia etnie din regiune (în comparație cu 1989 i-au depășit numeric pe ruși – numărul cărora a scăzut de la 49 000, în 1989, la 30 993 persoane în 2001), fiind depășiți doar de ucraineni (inclusiv ruteni și huțani) – 1 010 127 persoane și unguri – 151 516.

Cu toate că numeric populația localităților majoritare românești ar atinge cifra de peste 40 de mii de locuitori, totuși nu a fost organizat un raion național-teritorial majoritar românesc. Românii locuiesc într-un areal foarte compact, constituind 12,4% (în 1989 – 11,7%) din populația raionului Teaciv (cel mai mare raion rural din Ucraina – 171,9 mii de locuitori) și 11,6% (în 1989 – 11,2%) din populația raionului Rahiv (unul dintre cele mai mari raioane din Ucraina din punct de vedere teritorial și cu o populație de peste 90,9 de mii de locuitori). În aceste raioane majoritatea absolută de 13 localități sunt locuite de români – 9¹³ din raionul Teaciv (Teceu): orașelul Sototvino (Slatina), localitățile Dibrova (Apșa-de-Jos), Glubochii Potoc (Strâmtura), Topcino, Podișor, Bescău, Cărbunești, Bouțul Mare și Bouțul Mic) și 4 din raionul Rahiv (Rahău): Belaia Țercovi (Biserica Albă), Srednee Vodeanoe (Apșa-de-Mijloc), Plăiuș și Dobric. Un număr neînsemnat de români mai locuiesc în orașele Ujgorod, Mucacevo, Teaciv, Rahiv etc. Mai vorbesc românește, deși mulți s-au declarat ucraineni, circa 40% din populația satului pe cale de ucrainizare Vodița (Apșița Veche), din satul Grușevo (sat cu fosta mănăstire istorică românească – Peri), româna mai este vorbită în unele familii din satele raionului Vinogradovo, iar româna veche – de către circa 1–1,5 mii de „volohi-loșcarini“, declarați și trecuți ca ucraineni sau romi, din satele Mircea și Poroșcovo (raionul Perecin) dintr-o „insuliță valahă“ de la poalele Munților Păduroși (fără școală și biserică românească), de pe granița cu Slovacia – la 50 km de Ujgorod și circa 200 km – de masivul rămânesc de pe Tisa.

Dacă cei din Poroșcovo și Mircea trăiesc foarte sărac (nu au pământ arabil și unica lor ocupație este prelucrarea lemnului), nu au școli, biserici și nici nu sunt oficial recunoscuți ca români, atunci cei de pe Tisa, care se declară și sunt recunoscuți ca români, locuiesc compact, și sunt destul de înstăriți (peste 90% dintre ei au case cu mai multe etaje și peste 70% – automobile proprii), iar peste 80% din căsătorii sunt mononaționale.

Românii din Transcarpatia au 11 școli cu predarea în limba română și 2 – mixte, iar în Școala nr. 2 din Slatina în anul 2000 au fost deschise clase de liceu.

În anul școlar 2002/2003 erau instruiți, în total, în limba română 4 634 de elevi sau 2,3% din populația școlară a regiunii. În aceste instituții de învățământ lucrau 310 de cadre didactice, dintre care 173 aveau studii superioare complete, 10 – studii superioare incomplete și 118 – medii de specialitate (au absolvit școli pedagogice). Numai în anul de învățământ 2002/2003, în Universitatea de Stat din Ujgorod (catedra de limba și literatura română), Institutul de Informatică, Economie și Drept de Stat din Ujgorod, Institutul Tehnologic din Mucacevo și Școala muzicală din Ujgorod 30 de studenți-absolvenți ai școlilor românești din regiune studiau limba română, încă 35 de absolvenți români își continuau studiile în instituțiile de învățământ din România. Mulți studenți erau plecați la studii în Republica Moldova și orașul Cernăuți. Institutul Regional în Problemele Metodice de Instruire, Educație și Perfecționarea Cadrelor Pedagogice organizează în permanență cursuri pentru profesorii de limba română, istorie, clasele primare și conducătorii instituțiilor de învățământ în limba română – la care sunt invitați în calitate de lectori specialiști din România.

În regiunea Transcarpatică, pentru deservirea necesităților culturale ale românilor, în mod oficial funcționează 7 cămine culturale cu 32 de colective – 1 100 de artiști amatori, 2 școli muzicale – la Slatina și Apșa-de-Jos, 8 biblioteci cu un fond de 12 500 de cărți. Festivalul tradițional anual „Mărțișorul” se organizează cu participarea artiștilor din toate satele din zonă, și, prin rotație, ajunge în fiecare localitate românească. Deși insuficient, dar în fiecare marți și joi se transmit emisiuni TV în limba română – „Zi cu zi” și „Telerevista săptămânii” (în total – 4,8 ore pe lună), iar în fiecare zi – emisiunea radio „Plaiul meu natal” (8,6 ore pe lună). Deși neregulat, totuși au început să apară ziarele „Apșa” și „Maramureșeni”, o parte dintre români sunt abonați la ziarul republican „Concordia”

În toate cele 101 de comunități confesionale ale românilor din Transcarpatia serviciul divin se face în limba română. Majoritatea credincioșilor români din zonă au devenit protestanți, cei mai mulți făcând parte din Organizația religioasă a Martorilor lui Iehova (având 87 de comunități, 32 de case de rugăciuni și aproape 300 de slujitori ai cultului – dintre care 2 cetățeni ai României). Ei sunt organizați într-o sigură regiune teocratică românească, din componența căreia fac parte 4 raioane teocratice. Au pierdut pozițiile tradiționale credincioșii creștini-ortodocși din cadrul Bisericii Ortodoxe Ucrainene (Patriarhatul Moscovei), ajungând pe locul doi. Credincioșii ortodocși românofoni au 7 parohii cu 6 biserici și 4 preoți (1 – cetățean român) care oficiază serviciul divin în limba română. Se mai construiește încă o biserică la Plăiuț (preotul nu este român). În Transcarpatia mai există 2 comunități romano-catolice și câte o comunitate de protestanți – Adventiști de ziua a șaptea și Creștini-baptiști, precum și o comunitate a Bisericii Noi-apostolice, în care serviciul este oficiat în limba maternă de către 6 slujitori ai cultului – toți cetățeni români.

Românii maramureșeni nu sunt reprezentați în Parlament sau în Consiliul regional¹⁴, dar, în schimb, au 10 deputați raionali – 0,9% din numărul deputaților din regiune: 4 din cei 63 de deputați din Consiliul raional Rahău și 6 din cei 81 de deputați din Consiliul raional Teceu. Românii din zonă sunt insuficient reprezentați și în organele puterii executive din regiune – din 3 359 de slujbași de stat din regiune, doar 3 – 0,09% sunt români (toți de nivel raional: 2 – 0,7% în Teaciv și 1 – 0,5% în Mucacevo).

Activitatea națională și social-culturală nonguvernamentală a românilor din Transcarpatia este reanimată și datorită celor 3 organizații oficiale: Societatea social-culturală a românilor din Transcarpatia „George Coșbuc” (organizată în 1989 cu centrul la Slatina, 5 filiale legalizate sătești, circa 1 500 membri; președinte – Iurie [Gheorghe] Opriș), Societatea românilor din Transcarpatia „Ioan Mihaly de Apșa” (organizată în 1999 cu centrul cultural la Biserica Albă, 8 filiale legalizate – 2 raionale și 6 sătești, peste 100 de membri; președinte – Vasile Gh. Iovdi) și Uniunea românilor din Transcarpatia „Dacia” (organizată în 1999 cu centrul la Apșa-de-Jos, 3 filiale legalizate, circa 100 de membri, organul de presă – ziarul „Apșa”; președinte Ion Botoș).

În conformitate cu rezultatele oficiale ale recensământului, 21 300 de români locuiau în raionul Teaciv, 10 500 – în raionul Rahiv și doar 300 – în celelalte părți ale Transcarpatiei.

La 5 decembrie 2001, populația raionului Teaciv era de 171,9 mii persoane, dintre care ucraineni – 143 mii persoane, respectiv 83,2% din populația raionului, în comparație cu 81,9% în anul 1989 (semnalând o creștere de 105,7%). Românii se plasează pe locul doi cu 21,3 mii persoane, respectiv 12,4% (în 1989 ponderea lor era de 11,7%), înregistrând un spor de 110,4%. Numărul ungarilor este de 5 mii persoane și constituie doar 2,9% din numărul total al populației, în comparație cu

3,7% în anul 1989 (au înregistrat o scădere de 18,9%). Ei sunt urmați de ruși – 1,8 mii persoane sau 1,0% din numărul total al populației (în 1989 constituiau 1,8%), cunoscând o scădere de 39,7%. Nemți au rămas doar circa 300 de persoane constituind doar 0,2% din populația raionului (în 1989 ei constituiau 0,3%) și au cunoscut o scădere de 32,4% față de 1989.

În raionul Rahiv locuiau 90,9 mii de persoane, dintre care 76,2 mii sunt ucraineni, 83,8% din numărul total al populației. Față de anul 1989 sunt într-o creștere de 107,7%. Au fost atestați doar 10,5 mii de români, 11,6% din populația raionului (în 1989 – 11,2%), înregistrând în 2001 un spor de 109,2% față de 1989.

Numărul ungarilor era de 2,9 mii persoane, 3,2% din numărul total al populației (în 1989, 4,1%) și constituiau doar 83,4% față de numărul lor din 1989.

Au fost atestați doar circa 800 de ruși, respectiv 0,8% (în 1989 constituiau 1,4%). Faptul că numărul românilor care locuiesc în afara comunelor majoritare românești tradiționale, conform datelor recensământului, înregistrează doar 300 de persoane, a provocat unele nedumeriri în rândurile românilor locali. De exemplu, ziaristul Ion Huzău se întrebă: „Unde sunt românii din Grușevo-Peri, Teaciv, Bedeu, Ujgorod, Beregovo...? Sunt multe semne de întrebare referitoare la numărul românilor din raionul Rahiv – doar 10,5 mii persoane. Or, conform datele noastre neoficiale, acest număr este înregistrat numai în Apșa-de-Mijloc și Biserica Albă. Unde sunt cei din Vodița-Plăiuț, Apșa-de-Sus, Velichii Bycikiv etc.? Oare din nou se reîntoarce la principiul «Cine împarte (în cazul de față ‘Cine numără’) parte-și face?»¹⁵

Cu toate acestea, totuși, nu este întâmplător faptul că românii din Transcarpatia, în 1989, au declarat româna drept limbă maternă într-o proporție de 98,2%¹⁶ și doar 0,7% – ucraineana, 0,5% – rusa și 0,5% – maghiara. În zonele locuite compact de români, în Transcarpatia, asimilarea lingvistică artificială, în condițiile actuale, nu are sorți de izbândă.

În comparație cu națiunile conlocuitoare (cu excepția ucrainenilor și romilor), românii maramureșeni înregistrează o creștere a sporului natural. De la recensământul din 1989 până la 5 decembrie 2001 numărul românilor a crescut de la 29 485 persoane la 32 100, cu 2 615 persoane (8,9%) mai mult (vezi tabelul nr. 10).

Tabelul nr. 10

Naționalitatea/ Raionul	Nr. nou-născuților		Nr. decedaților		Sporul natural	
	Anul		Anul		Anul	
	1997	1998	1997	1998	1997	1998
Români: Rahău	1 168	1 206	900	851	+ 268	+ 355
Teceu	2 146	1 932	1 418	1 332	+ 728	+ 600
Unguri: Beregovo	801	808	1 022	975	- 156	- 214
Ujgorod	698	704	873	817	- 175	- 113
Ungaro-ucraiană: Vinogradovo	1 398	1 350	1 213	1 170	+ 185	+ 180
Ruso-ucraiană: or.Mucacevo	794	733	793	805	+1	- 72
or.Ujgorod (mixt)	1 086	1 059	1 004	905	+ 82	+ 154
Total pe regiune	14 398	13 858	12 679	12 450	+ 1 719	+ 1 408

După cum am putut observa din tabelul nr. 10, sporul natural în regiunea Transcarpatică se înregistrează la români (raioanele Teceu și Rahău), ucraineni (majoritatea populației din regiune) și la romi (majoritatea cărora locuiesc compact în orașul Ujgorod) (v. tabelul nr. 11).

Tabelul nr. 11

Naționalitatea	Nr. persoane	În % din total		2001 în % față de 1989	Asimilarea lingvistică în 1989 (%)
		1989	2001		
Pe regiune	1 254,6	100,0	100,0	100,7	3,5 %
Ucraineni	1 010,1	78,4	80,5	103,4	1,6 %
Unguri	151,5	12,5	12,1	97,3	2,8 %
Români	32,1	2,4	2,5	109,0	4,2 %
Ruși	31,0	4,0	2,5	62,7	1,8 %
Romi (țigani)	14,0	1,0	1,1	115,4	~43,5 %
Slovaci	5,6	0,6	0,5	77,7	
Nemți	3,5	0,3	0,3	103,3	

Conform statisticii din 1989, dintre cei 29 485 de români din Transcarpatia (24 252 – 82,25% – locuiau la țară), 28 964 (24 052 dintre ei locuiau la țară, iar majoritatea orășenilor – în Slatina) au declarat în calitate de limbă maternă româna, și doar 198 (90 săteni din alte zone) – ucraineana, 153 (67 săteni) – rusa și 170 (43 – la sate) – altă limbă. Rezultatele noului recensământ au reconfirmat tendința.

După cum am putut observa din tabelele 10 și 11, românii din Transcarpatia nu sunt predispuși să se asimileze din punct de vedere lingvistic, iar sporul natural, și faptul că locuiesc la țară, unde limba română funcționează în toate domeniile de activitate din zonă (peste 70% din români își desfășoară activitatea într-un mediu românofon), ne permit să constatăm că, la următorul recensământ (din 2010), numărul oficial al românilor din zonă va crește considerabil și va atinge cifra de circa 41–42 de mii persoane.

II. REGIUNEA ODESA

În regiunea Odesa, în 1989, majoritatea persoanelor care s-au declarat „moldoveni” trăiau la sate: din 144 534 persoane – 104 450 (72,3%) locuiau la țară. Au recunoscut limba naționalității în calitate de limbă maternă 114 650 persoane (79,3%), dintre care 92 869 (81,0%) din „moldovenii” neasimilați locuiau la sate, 7 301 (0,5%) din „moldovenii” din regiune (dintre care 5 239 locuiau în satele în care nu mai existau școli cu predarea în limba maternă) au declarat în calitate de limbă maternă ucraineana, alte 22 230 de persoane (15,4%) – limba rusă (majoritatea – 16 147 [72,6%] din moldovenii rusofoni locuiau în orașe) și numai 353 au declarat în calitate de limbă maternă o altă limbă (inclusiv și limba română). Din cei peste 29,5 mii de „moldoveni” educați în altă limbă, doar 9 474 (32,11%) din cei porniți pe calea înstrăinării mai posedau și limba naționalității sale.

La recensământul din 2001 s-au declarat ca fiind „moldoveni“ doar 123 751 de persoane sau cu 20 783 (14,38%) mai puțin decât în 1989. Era și firesc, ca majoritatea celor care foloseau rusa sau ucraineana în calitate de limbă maternă și de conversație, să se autoidentifice și din punct de vedere etnic, în corespundere cu limba maternă – din cei peste 29,5 mii moldoveni ruso- și ucrainofoni din regiune mai mult de 2/3 au refuzat naționalitatea de „moldovean“: orașenii preponderent în favoarea rusificării, sătenii – ucrainizării (s-au declarat „moldoveni“ doar majoritatea celor 9 474 de persoane care, în 1989, mai cunoșteau limba strămoșilor). La recensământul din 2001 doar 90 690 (73,28%) dintre moldovenii din regiunea Odesa au declarat „limba moldovenească“ drept maternă, în schimb 22 664 (18,31%) au declarat drept limbă maternă – rusa, 9 474 (7,66%) – ucraineana, peste 800 (0,65%) – bulgara și doar 23 (0,02%) dintre persoanele care s-au declarat „moldoveni“ au recunoscut limba română ca limbă maternă. Prin urmare, nu putem vorbi despre „românizare“.

Populația românofonă moldovenească din regiunea Odesa, în majoritatea ei, la 5 decembrie 2001 locuia în satele rămase ca niște insule, înconjurate de satele bulgărești și ucrainene din zona basarabeană (învecinate, mai aproape de Dunăre, în zona Vicovului și Chiliei, și cu câteva sate de ruși-lipoveni, iar mai aproape de granița cu Republica Moldova – și câteva sate de găgăuzi) și ucrainene în cea transnistreană. Majoritatea „moldovenilor“ locuiau în sudul Basarabiei între Nistru și Prut.

În biserici aproape că nu se folosea limba maternă¹⁷.

Numărul școlilor românești și al elevilor scade în continuare (tab.4-9). În regiune la 1.09.2002 funcționau 18 școli: 9 școli naționale cu predarea în limba română (174 clase cu 6 386 de elevi) și 9 școli mixte (122 clase). În 9 școli mixte (31 de clase) și 7 școli (74 de clase) cu predarea în limba ucraineană studiau limba română în calitate de obiect obligatoriu 1 715 elevi, iar 500 de elevi studiau româna facultativ.

Dacă în 18 școli, în anul de studii 1999/2000 învățau în limba maternă 7 243 de elevi – ceea ce constituia 2,4% din totalul elevilor din regiunea Odesa, atunci în 2001/2002 – 7 210 (2,1%), iar în 2002/2003 – maximum total era doar de 8 601 elevi, dintre care 1 715 studiau româna ca obiect și 500 – facultativ, ceea ce constituie 2,5% din toți elevii regiunii care aveau posibilitatea să învețe limba maternă și în școală. Menționăm că ponderea populației mature „moldovenești“ este de 5,04% din populația regiunii. Reiese, că mai mult de jumătate din copiii persoanelor care s-au declarat „moldoveni“ nici nu studiază limba maternă și doar circa 42% din copiii „moldovenilor“ sunt instruiți în școală în limba română.

În anul de studii 2002/2003 în regiunea Odesa lucrează 210 profesori de limba și literatura română. Peste 90% au studii superioare, 29 dintre ei – categoria superioară, 59 – categoria I și 62 – categoria a II-a. Aproape 40% sunt în vârstă de până la 30 de ani. În intervalul 1993-2002 au fost trimiși la studii în Republica Moldova 342 de absolvenți ai școlilor naționale. În România, în această perioadă, au plecat cu 350 de absolvenți mai mult decât prevedea Acordul¹⁸. Cadre didactice, cu specialitatea limba română, sunt pregătite și la Universitatea Umanistică de Stat din Izmail și la Liceul pedagogic din Cetatea Albă.

În regiune funcționau 31 de colective artistice: 11 tarafuri muzicale (în satele Orlovca, Linanscoie și Dolinscoie din raionul Reni; în satele Novosel'sche și Dmitrovca (2) din raionul Chilia; satul Utconosovca (2) – raionul Izmail; satul Novosilivca – raionul Șarata și satul Stara Cul'na – raionul Kotovsk-Transnistria); 7 colective de dansuri populare (în Orlovca-Reni, Dmitrovca-Chilia, Crutoiarovca-Cetatea Albă, Oziornoe-Izmail, Ivanceanca-Tatarbunar, Stara Cul'nea-Kotovsk și Lipetche-Kotovsk), 7 colective de artiști amatori și coruri populare (Dolinscoie-

Reni, Furmanovca–Chilia, Dmitrovca–Chilia, Borisovca–Tatarbunar, Glubocoe–Tatarbunar, Stara Cul'nea–Kotovsk și Gavânosî–Krasnookneansk–Transnistria) și 6 colective folclorice (Lipețche–Kotovsk, Novosel's'che–Reni, Dolinscoe–Reni, Limanscoe–Reni, Plavni–Reni și Orlovca–Reni)¹⁹. Sunt transmise, cu toate că nu prea regulat și, desigur, insuficient, emisiunile radio „Actualități” (30 minute pe săptămână), „Felicitări” (50 minute), pentru emisiunile în limba maternă TV sunt rezervate 2,87 ore pe lună și emisiunea „Plai natal” (45 minute pe săptămână). Câteva sute de persoane s-au abonat la ziarul „Concordia”, iar la 24 august 2002 a apărut primul număr al ziarului neînregistrat „Ziarul tineretului moldovean”, cu un tiraj de 100 de exemplare.

„Moldovenii” din regiunea Odesa, și după alegerile din 2002, sunt reprezentați în Parlamentul ucrainean de către socialistul Vasile Țușco (din 1994 până în prezent) și nu sunt reprezentați în Consiliul regional. În organele reprezentative locale însă, „moldovenii” sunt reprezentați atât în zona basarabeană, cât și în Transnistria și au 3 deputați în Consiliile orașenești (în Ananiev, Kotovsk și Iujne–Odesa), 65 deputați în Consiliile raionale (Ananiev – 5, Cetatea Albă – 6, Izmail – 11, Chilia – 5, Sarata – 8, Șireaev – 3, Tatarbunar – 8, Rozdil'ne – 3, Mâcolaiusc – 5, Krasnookneansk – 2, Kotovsk – 9) și 509 consilieri în Consiliile de orașel și sătești (pe raioane: Ananiev – 42, Cetatea Albă – 28, Bileaeu – 10, Velico-Mihailovsc – 17, Izmail – 91, Chilia – 61, Sarata – 71, Șireaev – 13, Tatarbunar – 33, Frunze – 7, Rozdil'ne – 18, Mâcolaiusc – 16, Liubașivca – 17, Krasnookneansk – 21, Kotovsk – 62, Kodâm – 2). Nu dispunem de date referitoare la reprezentarea „moldovenilor” în organele executive locale.

În regiunea Odesa activează oficial doar 4 organizații naționale nonguvernamentale: Asociația moldovenilor „Lucafașul” (președinte: A. Fetescu), Organizația regională Odesa a Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina – ACDR (președinte: Petru Șchiopu), Organizația raională Sarata a ACDR-lui (președinte: Ștefan Pinteac) și Societatea românilor din raionul Tatarbunar „Valul lui Traian” (președinte: Nicolae Moșu). Din păcate, președintele asociației „moldovenilor” luptă doar într-o direcție – contra „românizării” moldovenilor, ignorând pericolul asimilării lingvistice prin reducerea numărului de elevi din clasele și școlile cu limba maternă de predare.

După cum am putut observa, confrății din regiunea Odesa sunt mai activi din punct de vedere social-politic și mai puțin – din punct de vedere național-cultural – ceea ce constituie încă o premisă pentru înflorirea asimilărilor.

Tabelul nr. 12

Naționalitatea	nr. persoane	În % din total		2001 în % față de 1989	Asimilarea lingvistică în 1989(%)
		1989	2001		
Pe regiune	2 455,7	100,0	100,0	93,6	20,8 %
Ucraineni	1 542,3	54,6	62,8	107,6	35,8 %
Ruși	508,5	27,4	20,7	70,7	1,0 %
Bulgari	150,6	6,3	6,1	90,9	8,3 %
„Moldoveni”	123,7	5,5	5,0	85,6	20,7 %
Găgăuzi	27,6	1,0	1,1	100,9	85,4 %
Evrei	13,3	2,6	0,5	19,4	15,8 %

În raioanele cu o importantă minoritate „moldovenească“ se observa o scădere îngrijorătoare a numărului de locuitori. Bunăoară, în raionul Chilia – de la 66,5 mii locuitori în 1979 – în 1989 numărul populației a scăzut la 65,6 mii, iar în 2001 – la 58,7 mii; în raionul Reni – de la 42,4 mii – la 41,1 mii – și în raionul Tatarbunar – la 39,9 mii, de la 47,6 mii – la 44,4 mii – și la 41,4 mii. După cum am observat din tabelul nr. 12, sporul natural pe regiune a scăzut în medie cu 6,4 %. Ținând cont doar de acest fapt, numărul „moldovenilor“ ar fi scăzut doar cu 7 330 de persoane și nu ar fi coborât mai jos de cifra de 137,2 mii persoane, însă recensământul a înregistrat doar 123,7 mii sau cu 13,5 mii persoane mai puțin. Deci, „moldovenii“ din regiunea Odesa sunt supuși atât tendinței scăderii sporului natural (vezi de asemenea și tabele 3–8), cât și procesului asimilării. Dacă aceste tendințe nu vor fi stopate – la următorul recensământ „moldovenii“ își vor menține poziția 4 în regiune, însă numărul și ponderea lor va scădea simțitor. Conform estimărilor noastre, numărul persoanelor din regiunea Odesa care se vor declara „moldoveni“ la următorul recensământ nu va depăși cifra de 107–110 mii persoane.

Comparând situația persoanelor care s-au declarat români, din Transcarpatia, cu a celor care s-au declarat „moldoveni“ din regiunea Odesa, vom constata: cei ce se declară români sunt mai rezistenți în fața asimilărilor. Vom analiza, în continuare, și situația din regiunea Cernăuți, unde au fost înregistrați atât români, cât și „moldoveni“.

A N E X E

Tabelul nr. 13

Naționalitatea	nr. persoane	În % din total		2001 în % față de 1989	Asimilarea lingvistică în 1989 (%)
		1989	2001		
Pe regiune	919,0	100,0	100,0	97,7%	9,5 %
Ucraineni	689,1	70,8	75,0	103,4	2,7 %
Români	114,6	10,7	12,5	114,2	47,0 ²⁰ %
Moldoveni	67,2	9,0	7,3	79,5	4,6 %
Ruși	37,9	6,7	4,1	60,1	2,6 %
Poloni	3,3	0,5	0,4	71,6	65,6 %
Bieloruși	1,4	0,3	0,2	51,8	55,8 %
Evrei	1,4	1,8	0,2	8,8	62,6 %

Tabelul nr. 14. *Repartizarea populației Ucrainei conform atribuirii lor la limba maternă în 2001.*

Naționalitatea	Consideră ca limbă maternă în %			
	Limba maternă	Ucraineana	Rusa	Altă limbă
Ucraineni	85,2	x	14,8	0,0
Ruși	95,9	3,9	x	0,2
Bieloruși	19,8	17,5	62,5	0,2
Moldoveni	70,0	10,7	17,6	1,08 – româna
Tătari din Cr.	92,0	0,1	6,1	1,8
Bulgari	64,2	5,0	30,3	0,5
Unguri	95,4	3,4	1,0	0,2
Români	91,7	6,2	1,5	0,4 – „moldov.“
Poloni	12,9	71,0	15,6	0,5
Evrei	3,1	13,4	83,0	0,5
Armeni	50,4	5,8	43,2	0,6
Greci	6,4	4,8	88,5	0,3
Tătari	35,2	4,5	58,7	1,6
Țigani	44,7	21,1	13,4	20,8
Azeri	53,0	7,1	37,6	2,3
Georgieni	36,7	8,2	54,4	0,7
Nemți	12,2	22,1	64,7	1,0
Găgăuzi	71,5	3,5	22,7	2,7
Alte etnii (media)	32,6	12,5	49,7	5,2

Tabelul nr. 15. *Asimilarea lingvistică a populației Ucrainei.*

Naționalitatea	% asimilării lingvistice (05.12.2001)	Comparăm: Soldul scăderii (creșterii)	
		Numeric (2001 față de 1989)	% (2001 față de 1989)
Ucraineni	14,8	+ 122 647	+ 0,33
Ruși	4,11	- 3 021 482	- 26,6
Bieloruși	80,2	- 164 245	- 37,3
Moldoveni	~ 28,3-30	- 65 925	- 20,3
Tătari-Crimea	8,0	+ 201 393	+ 430,3
Bulgari	35,8	- 29 200	- 12,5
Unguri	4,6	- 6 511	- 3,99
Români	~ 7,7-8,3	+ 16 175	+ 11,997
Poloni	87,1	- 75 079	- 34,25
Evrei	96,9	- 382 726	- 78,7
Armeni	49,6	+ 45 700	+ 84,3
Greci	93,6	- 7 094	- 7,2
Tătari	64,8	- 13 575	- 15,6
Țigani	55,3	- 319	- 0,7
Azeri	47,0	+ 8 239	+ 22,3
Georgieni	63,3	+ 10 660	+ 45,3
Nemți	81,8	- 4 549	- 12,0
Găgăuzi	28,5	- 67	- 0,2

NOTE

- 1 Ion Popescu, *A treia etnie din Ucraina*, în „Țara fagilor“, „Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni“, Cernăuți–Târgu-Mureș, 1996, p. 85–91.
- 2 În anul 1926, Crimeea, regiunea Transcarpatică, Ucraina apuseană (Galiția și Volâny), nordul Bucovinei, ținutul Herței, nordul și sudul Basarabiei nu erau în componența Ucrainei. În 1959, toți nemții și tătarii din Crimeea au fost deportați de pe teritoriul actual al Ucrainei (au mai fost deportați armenii, nemții și bulgarii din Crimeea, deportări au avut loc și în rândurile ucrainenilor, polonilor, ungarilor și, bineînțeles, al românilor. Statistica oficială ucraineană continuă să ne despartă în români și „moldoveni“: maramureșenii, bucovinenii și regățenii herțeni – sunt trecuți ca fiind români, iar basarabenii și transnistrenii – ca „moldoveni“; în același timp, rutenii (rusinii), alături de huțani, boici, lemci etc. – ca ucraineni.
- 3 În total, în 2001, au fost înregistrați reprezentanți ai 134 de naționalități și grupuri etnice.

- 4 Inclusiv 21,4 mii de huțani (huțuli), 10,2 mii de ruteni (rusini), 672 – lemchi, 131 – boici, 22 – litvini, 9 – polișci etc.
- 5 S-a luat în considerație soldul migrației, asimilările inevitabile, sporul natural și faptul că în 1989 ponderea populației mature românești era de mai puțin de 0,3% din populația Ucrainei, iar cea a tineretului – mai mare de 0,3% din populația tânără a Ucrainei – cifre reconfirmate oficial și în 1995.
- 6 Pentru anul 1946 dispunem de cifre oficiale doar pentru românii din regiunea Transcarpatică. ? – înseamnă că nu dispunem de cifrele oficiale pentru anul respectiv.
- 7 Idem.
- 8 La limba maternă a moldovenilor a fost trecută și declarația că limba maternă a lor este limba română, la români – și declarații făcute în favoarea „limbii moldovenești”.
- 9 Cu excepția regiunii Cernăuți, unde au revenit la numele de români mai multe persoane care au fost trecute arbitrar la rubrica „moldoveni” în anii puterii sovietice, mai ales în satele din Bucovina din fostele raioane sătești Cernăuți și Sadagura.
- 10 În 1999/2000 în raionul Hliboca, datorită eforturilor părinților și deputaților români de diferite nivele, au fost deschise două școli românești – la Corovia și la Poieni-Regat. Însă, în 2001/2002 liceul din Noua Sulița (în oraș locuiesc 3 193 de „moldoveni” și 125 de români) a devenit mixt, cu toate că în oraș există destule școli în limba ucraineană. În 2002/2003 a fost deschisă școala românească din Camenca-Hliboca (854 români, 32 moldoveni și 4 752 ucraineni). Au devenit școli mixte școala din Bahrinești-Hliboca (1 340 români, 12 „moldoveni” și 20 ucraineni) și Forosna-Noua Sulița (956 „moldoveni”, 1 român 80 de ucraineni.)
- 11 Cifrele referitoare la numărul de clase și elevi din regiunea Odesa au fost luate din anexa *Monitorizarea respectării drepturilor minorităților* (reg. Odesa), efectuată de către Oficiul Ombudsmanului Radei Supreme în 2002.
- 12 Inclusiv satul românesc Teteș (situat între Apșa-de-Jos și Topcino).
- 13 Fostul deputat Vasile Iovdii al Consiliului regional (până la 2002) a candidat la alegerile din 2002 pentru Parlament în circumscripția electorală Rahiv, în componența căreia, pentru prima dată, au fost incluse și toate satele cu populație majoritară românească, a pierdut alegerile, plasându-se pe locul 2.
- 14 Ion Huzău, *Mai mulți bucuroși decât supărați*, în „Concordia”, anul 9, nr. 5 (337), sâmbătă, 1 februarie 2003.
- 15 Pentru a-i egala cu românii la acest capitol, la ucrainenii din Transcarpatia au fost incluși peste 10 000 de persoane, care s-au declarat ruteni (rusini), care într-o proporție de 100,0% declară drept limbă maternă limba etniei sale, atingând astfel aceeași cotă de 99,2%.
- 16 Inclusiv peste 1 000 de ruteni (rusini), ale căror organizații (6 regionale și 12 raionale) insistă că sunt un popor autohton aparte, și recunoscut în Transcarpatia oficial, în trecut, de către Imperiul Austro-Ungar cu următoarea evoluție: 1900 – 311 163; 1910 – 336 286; Cehoslovacia: 1921 – 327,5 mii de persoane. Aici sunt trecute și persoanele care s-au declarat huțuli (huțani).
- 17 În comparație cu regiunea Transcarpatică, în regiunea Odesa, dacă preoții locali sau cei veniți din România ori Republica Moldova încearcă să predice în limba română sau să treacă la administrația confesională românească, sunt forțați să părăsească parohiile, cum, de exemplu, s-a procedat în cazul părintelui Nicolae Asargiu din Anadol etc.
- 18 De exemplu, în anul 2002 la cota de 9 persoane, România a acceptat 18 studenți.
- 19 După război toate satele moldovenești au fost rebotezate în limbile rusă sau ucraineană: Eschipolos a devenit Glubocoie, Hagi-Cudra – Cmășovca, Barta – Plavni, Ceașmir – Prioziomope, Chitai – Cervoniy Iar, Cartal – Dmitrovca, Erdec-Burnu – Utconosovca, Babele – Ozeiornoe, Frumușica veche – Staroselie, Bulboaca – Cotlovina, Anadol – Dolinscoe etc.
- 20 Încă 14,6% au recunoscut în calitate de limbă maternă „limba moldovenească”, limba română – 67,6%. Prin urmare – cota asimilării este de 32,4%.

P.S. Toate drepturile sunt rezervate – în caz de folosire integrală sau parțială trimerile sunt obligatorii.

SUMMARY

The material is an analysis of the results of the first Ukrainian census after the country has won its independence (December 5, 2002), as compared to the official censuses made during the Soviet regime – 1926, 1959, 1970, 1979, 1989. One can find data regarding the dynamics of the Ukrainian population in accordance with the ethnic groups – an analysis that the author made back in 1996, when he was a deputy in the Ukrainian Parliament, representing the Romanian population of the Cernowitz region. The annual increase of each ethnic group and the dynamics of the annual migration between Ukraine and the former USSR republics are presented (both as a general view and as a perspective in accordance with the various nationalities), offering a prognosis for the data of the next census.

Taking into account the statistic data of the 2001 census, the author analyses the process of de-nationalization of the Romanian speaking population that the Ukrainian official statistics continue to divide into Romanians and „Moldovans“.

By comparing the situation of the persons who have declared their Romanian nationality in Transcarpathia with that of the persons who have declared themselves as Moldovans in Odessa, the author has drawn the conclusion that those who declare themselves to be Romanians better resist the assimilation process.

The next material will contain the statistic analysis in the Cernowitz region.

In memoriam

PROFESOARA ZINOVIA FLORIAN PENIUC

Ilie Luceac

Cernăuți

A plecat dintre noi profesoara Zinovia Peniuc. Ne-a părăsit fulgerător la 3 octombrie 2002. A încetat să bată inima unui om care a știut – decenii la rând – să contribuie fără preget la susținerea învățământului în Bucovina și la promovarea deopotrivă a culturii ucrainene și românești, a culturii clasice europene, în general.

Spunem acestea, fiindcă în persoana profesoarei Zinovia Peniuc filologia clasică, în special latiniștii, specialiștii de limbile română, italiană, franceză, germană și poloneză de la Universitatea din Cernăuți au pierdut un exeget din generația intelectualilor care nu se mai perpetuează astăzi.

Pierderea este grea, atât pentru generațiile de profesori ucraineni, cât și pentru câteva generații de profesori români, a căror profesoară a fost regretata Zinovia Peniuc.

Peniuc Zinovia a lui Florian s-a născut la 20 mai 1923 în orașul Cernăuți.

După ce a terminat școala primară, a învățat la prestigiosul liceu de fete „Elena Doamna” din Cernăuți. După absolvirea liceului, Zinovia Peniuc devine studenta Facultății de Filologie a Universității din Cernăuți. În anul III de studiu ea se transferă la Universitatea de Stat din Lvov, unde în 1950 își ia licența în *filologia clasică*.

Au urmat pe rând numirile: profesor de limba franceză, lector de limba latină la Universitatea din Lvov, colaborator științific superior la Arhivele Regionale de Stat Cernăuți. Începând cu anul 1956 va deține, circa douăzeci de ani, fără întrerupere, postul de lector la Universitatea din Cernăuți (Ucraina).

A predat limba latină, la început în cadrul Facultății de Filologie romano-germanică, iar apoi în cadrul Catedrei de lingvistică generală a Facultății de Filologie.

Profesoara Zinovia Peniuc.

Avea o pregătire teoretică excepțională. Faptul că stăpâna limbile clasice și mai multe dintre limbile moderne i-a oferit posibilitatea de a preda diverse cursuri de bază și opționale. Așadar, a predat fonetică, lexicologie, morfologie și dialectologie românească, introducerea în lingvistica romanică și istoria limbii române. Cursul de bază fiindu-i mereu limba latină, a predat opțional italiana și franceza. Mulți ani la rând a condus teze de curs și de licență.

Fiind un lingvist și un latinist apreciat în lumea academică, Zinovia Peniuc a educat generații întregi de profesori și lectori universitari, care predau și astăzi după metoda și sfaturile înțelepte ale regretatei profesoare. Odată cu trecerea ei în lumea celor dreupți, școala din Bucovina a pierdut un specialist și un poliglot de mare valoare. Nu vom greși dacă vom spune că era unicul lingvist din Bucovina care cunoștea la perfecție toate limbile ce s-au vorbit în această provincie istorică, așa cum era și firesc pentru un model al intelectualului de formație interbelică.

Foștii colegi de facultate sau studenții de mai târziu ai profesoarei Zinovia Peniuc pot fi întâlniți astăzi în mai toată Europa.

Zinovia Peniuc a fost un umanist de aleasă cultură. Având o educație elevată din copilărie și adolescență, trecând apoi prin școala de factură clasică a facultăților de filologie de la universitățile din Cernăuți și Lvov, nu este întâmplător faptul că ea și-a manifestat interesul și pentru literatură.

A tradus în ucraineană din Mircea Sântimbreanu, Gabriela Parca, Marcello Argili și Rene Regianni, din Barbara Navrocka, Alfred Welm etc. Astfel, micii cititori de limbă ucraineană pot avea acces la diverse opere din literatura română pentru copii, cea italiană, poloneză și germană, care s-au publicat în broșuri aparte sau au intrat în culegeri de texte colective destinate școlii.

Zinovia Peniuc a tradus și pentru cititorii români. În culegerile de texte pentru școala medie, alături de traduceri ale lui Vasile Levițchi au intrat opere ale scriitorilor ucraineni M. Vovciok, A. Holovko, O. Honciar, N. Zabala, Iu. Zbanațki, O. Kobyleanska, M. Koșubinski, P. Mirnyi, M. Rylski, P. Tycina, I. Franko, V. Sosiura și alții în talmăcirea regretatei profesoare. Zinovia Peniuc este cunoscută și ca autor de manuale pentru școlile cu limba de predare română din Ucraina.

Una dintre ultimele realizări ale Zinoviei Peniuc a fost traducerea din germană în ucraineană a monografiei lui R. F. Kaindl, *Hușulii. Viața și obiceiurile lor*. A muncit cu pasiune la această lucrare. S-a bucurat mult când a apărut, în pofida faptului că abia și-a găsit numele, trecut undeva în caseta de la subsolul cărții și ortografiat cu litere mult mai mici decât cele ale editorului.

Interesele ei culturale depășeau cu mult aria diletantismului. Fiind un bun cunoscător al artei universale din toate timpurile, Zinovia Peniuc avea predilecție pentru muzica de operă și cea simfonică, preferând în acest domeniu școala vieneză și cea italiană de interpretare.

Nu voi uita nicidecum comentariile originale ale profesoarei referitoare la interpretarea diferitelor arii din opere de către cei trei tenori emblematici de la sfârșitul secolului al XX-lea: Luciano Pavarotti, Plácido Domingo și José Carreras.

Avea regretata profesoară colege în Germania, Austria și în Italia, care-i îndulceau în ultimul timp zilele cu câte o casetă video din cele mai prețuite de către melomanii profesioniști. Astfel, audițiile la care eram invitat adeseori de către distinsa cunoscătoare a muzicii clasice se transformau în adevărate seri muzicale și sărbători de suflet, de care nu se învrednicea să beneficieze oricine se întâmpla. Trebuia să dai dovadă de discernământ și o anumită educație muzicală, secundată, bineînțeles, de o cultură generală adecvată.

Inspirată de adevărata artă a sunetelor, Zinovia Peniuc a tradus din germană un eseu despre cunoscutul tenor cernăuțean din alte timpuri Josef Schmidt, la fel

Ultima fotografie a profesoarei Zinovia Peniuc (august 2002).

și un amplu interviu cu faimosul dirijor italian Arturo Toscanini. Unele fragmente din interviul cu Toscanini au răsunat pe undele postului național de radio Kiev.

Era o pasionată admiratoare a poeziei clasice. Avea o predilecție pentru simbolismul francez. Memoria mi-a păstrat câteva momente din anii de studenție, coleg de grupă fiind cu poetul Arcadie Suceveanu, când profesoara noastră de latină, Zinovia Peniuc, ni l-a descoperit pe Ion Minulescu, îndemnându-ne să-l procurăm din bogata pe atunci librărie cernăuțeană. *Romanțele* minulesciene *pentru mai târziu*, care le-am descoperit și le-am savurat atunci, le asociem astăzi cu regretele pierderilor irecuperabile și cu amintirile duioase despre aceea care a fost distinsa, demna, exigenta și stimata noastră profesoară Zinovia Peniuc... De altfel, dânsa a tradus și din *Florile...* lui Charles Baudelaire.

Adevărată bucovineancă, model paideic pentru cei ce au înțeles-o și au cunoscut-o, doamna Zinovia Peniuc a rămas în memoria noastră un exemplu de devotament pentru condiția școlii, a culturii, a artei și a bunei cuviințe, la fel și a punctualității de sorginte germană.

Nu a fost deschisă pentru oricine. Îndruma cu mărinimie însă pe cei ce tindeau spre lumină. A întruchipat dascălul în toată puterea cuvântului, rămânând un nume de referință pentru școala și cultura din nordul Bucovinei.

La plecarea dintre noi a profesoarei Zinovia Peniuc rămânem mai săraci și mai îndurerăți. La despărțirea de vrednica noastră îndrumătoare, ne înclinăm frunțile în fața mormântului, rugându-L pe bunul Dumnezeu s-o așeze în rândul dreptilor, așa cum merită viața și preocupările ei exemplare, închinată culturii.

Chipul ei va rămâne viu în memoria noastră.

Sit tibi terra levis! stimată și apreciată profesoară.

Călători străini despre Bucovina

Reisen im Inneren von Russland und Polen, von J.[ohann] G.[eorg] Kohl, Dritter Theil, Die Bukowina, Galizien, Krakau und Mähren, Nebst einem Titelkupfer und einer Karte von der Bukowina, Galizien, Krakau und Mähren. Dresden und Leipzig in der Arnoldischen Buchhandlung, 1841.

[**Johann Georg Kohl**, *Călătorii înăuntrul Rusiei și al Poloniei. Partea a treia: Bucovina, Galiția, Cracovia și Moravia. Cu un titlu gravat și o hartă a Bucovinei, Galiției, Cracoviei și Moraviei. Dresda și Lipsca, Librăria Arnold, 1841.*] (*Traducere din germană de Zinovia Peniuc*)

BUCOVINA

„In diese Berge flohen einst
die armen Spartiaten.
Und sie sind es, die heute noch
Sich nenneb Maniaten.“

Când în dimineața următoare, pe o vreme foarte plăcută a lui septembrie, ne-am pornit mai departe la drum, am zărit în depărtare pe orizontul dinspre apus cele mai înalte culmi ale Carpaților meridionali, „Kukurutscha-Gora“ (muntele porumbului), „Piatra-Gora“ (muntele lui Petru), „Rusky-Gora“ (muntele rușilor) etc.

Deci lanțul întreg al Carpaților de aici pare a fi un al doilea Montenegro. Montenegrinii de aici se numesc „huțuli“ și se deosebesc de locuitorii văilor prin limbă, port și obiceiuri, întocmai așa ca și renumiții montenegriini adriatici de vecinii lor. Piscurile munților au fost acoperite cu câteva zile în urmă de zăpada proaspătă a lui septembrie și piramidele albe ale munților îndepărtați se înălțau atrăgătoare în verdeața proaspătă a apropiatelor câmpii din valea Prutului, iar între ei, între culmile îndepărtate și câmpiile apropiate se ridica fermecătorul peisaj deluros al Bucovinei.

Această frumoasă țărișoară cu o întindere de peste 24 de mile lungime și peste 15 mile lățime și aproape 180 de mile pătrate ale suprafeței formează spre

miazănoapte vârful extrem al masei țărilor locuite de daco-romani (valahi*), care se întind, începând de aici, pe o distanță de 150 mile spre miazăzi până dincolo de Dunăre și pătrund în peninsula grecească.

Ca toate țărișoarele de graniță, ea a schimbat adeseori stăpânitorii în puternicele furtuni și vârtejuri politice care tulburau aceste regiuni, acum prietenoase, și a fost ocupată când de poloni, când revendicată de moldoveni. Totuși la origine ea aparținea, fără îndoială, celor din urmă, pentru că populația de bază a acestei țări este moldovenească, cum a fost ea probabil deja din vremuri străvechi, deoarece denumirile tuturor râurilor, mici și mari, cât și ale munților țării, cu puține excepții, nu sunt slavone, ci moldovenești**, dar și pentru că împrejurările locuibile ale ținutului, toate stările fizice sunt cu totul aidoma celor din restul Moldovei. În Bucovina, ca în Moldova și Basarabia, cultivarea păpușoiului („Popesch“) sau a cucuruzului („Kukurus“), viticultura, pădurile de fagi și stejari, pepenii, care, întocmai ca și porumbul, nu mai pătrund dincolo de granițele Bucovinei și nu se deplasează mai departe spre miazănoapte. Ca și în Moldova țăranul lucrează după vechiul Hrisov al lui Ghica (nach dem alten Ghikaschen Chryson (Gesetzbuch) douăsprezece zile pe an în folosul stăpânului. Aici ca și acolo este obișnuit și stabilit să se primească toamna la treierat pentru o zi de lucru 60 de măsurii (Mandel) de cereale, măsura având 15 snopi, iar snopul este atât de gros, cât poate să-l cuprindă un om; tot așa aici, ca și acolo, ziua de primăvară și cea de vară este stabilit egală. Aici ca și acolo stăpânii se stăruie să mărească cantitatea lucrului zilnic și să strângă snopii mai voluminoși, „decât să-i poată cuprinde omul“.

Famiiliile și numele de familie ale acestor stăpâni sunt întru totul identice în Bucovina cu cele din toată Moldova și Valahia. Acestea sunt familii vechi, curat valahe, din cele mai străvechi vremuri, cât și nume grecești, printre ale căror membri trebuie să fi fost proprietari din timpul stăpânirii imperiului bizantin și otoman (turcesc). „Mustacza“, „Mikultscha“, „Tubora“, „Logotheti“, „Gokar“, „Formosati“ și „Wlachowitz“ fac parte din numele cele mai vestite. Famiiliile sunt grecizate din timpurile anterioare, iar nobilimea comunică întreolaltă prin mijlocirea limbii grecești. Odată cu influența venită din Viena, ele încep să se germanizeze, învață germana și franceza, se numesc pe sine baroni și grafi și se îmbracă, aproape fără excepție, nemțește. Multe dintre aceste familii, ca de pildă Mikultscha, sunt stabilite în Moldova, Basarabia și Bucovina și sunt deci supuși ai celor trei împărați, întocmai ca și unii dintre magnații poloni care posedă moșiile lor sub trei sceptre diferite.

Caracteristic pentru poziția geografică a acestei țărișoare este faptul că numele ei de acum, Bucovina, ceea ce înseamnă Țara fagilor sau Pădurea de fagi, provine din timpul bătăliilor polonilor cu moldovenii. „Către sfârșitul secolului cincisprezece, pe vremea regelui polon Albrecht – vorbește Cantemir, renumitul istoriograf al Moldovei – aici a fost nu departe de Prut un câmp mare, întins. Când polonii au ridicat aici tabăra lor cu o armată numeroasă, Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei, i-a atacat, i-a bătut, a cucerit tabăra lor, i-a pus pe poloni pe fugă, pe cei mai mulți i-a ucis și a luat peste 20 000 de prizonieri, în mare majoritate nobili. Când după aceea regele Poloniei i-a propus o sumă mare de bani pentru răscumpărarea lor, Ștefan a refuzat, pentru că vroia să-și revendice o izbândă atât de însemnată, încât să-i ducă faima triumfurilor sale până în secolele viitoare. Spre

* În Macedonia locuiesc încă așa-numiții *cuțovlahi*, iar în Tracia, Tessalia și Albania o parte din populație poartă numirea de *vlahi* (*blachoi* sau *rumunios*).

** Cele mai înalte vârfuri ale Carpaților fac excepție aici, deoarece sunt locuite de slavi și sunt numite de ei.

sfârșit el i-a înhămat pe toți cei 20 000 de poloni – oameni de rând și nobili – la plug și i-a pus să are întregul câmp de luptă care este de o lungime de două mile și o lățime de o leghe (milă) și să-l însămânțeze cu sămânță de fag. Această sămânță a răsărit apoi pe o întindere vastă și au crescut din ea păduri frumoase, pe care polonezii le-au numit «Bucovina» și niciodată nu-și aduc aminte fără de lacrimi de acest loc. Moldovenii au numit «cel câmp de luptă și «sângerânda pădure de fagi» («Blutbuchenwald»), «Dumbrăvile roșii» («Dumbrewile rosche»), având în vedere sângele vărsat aici de poleci. El se întinde pe istmul dintre Prut și Nistru, lângă Hotin și Cernăuți (Tschernowize), în care regiune numeroasele morminte, rămășițe de șanțuri și valuri (Circumvalationen) mărturisesc încă de pe atunci despre numeroasele lupte pe care le-au purtat întreolaltă pe aceste frumoase câmpuri de graniță turcii, polonii, ungurii, moldovenii, tătarii și rușii».

O parte a Bucovinei, aproape 31 de localități risipite dincolo de Prut, a devenit rusească, dar întreg restul, după cum se știe, este din 1775 austriac. Că regiunea, luată în întregime, a câștigat enorm de pe urma domniei de acum a nemților se pot aduce multe măturii, între altele și cea a unei extraordinare creșteri a numărului populației. Conform unui recensământ al populației care a avut loc peste puțin timp după primirea în posesiune a acestei provincii de către Austria în anul 1788, aici se aflau doar 120 000 de locuitori, pe când în anul 1838 nu mai puțini de 280 000. Într-un timp de treizeci de ani numărul locuitorilor s-a mărit deci aproape de trei ori, situație care n-a avut loc nici în Moldova rusească, nici în cea turcească. Această înmulțire extraordinară a populației trebuie să se fi produs în parte prin imigrația nemților, care s-au așezat în orașele în calitate de citadini, negustori și meseriași, cât și a rusnacilor (ruteni), care erau preferați în calitate de muncitori față de moldovenii indigeni, în parte, desigur, și de preferința ordinei politice mai bune, pe care au introdus-o nemții în toate păturile sociale și mai cu seamă prin îmbunătățirea relațiilor claselor populației de rând, de care guvernul austriac s-a ocupat în mod energic și care, în umbra cultivării justeței austriece, se înmulțeau și se dezvoltau. Emigrarea neînsemnată a nobilimii, căreia, firește, noua ordine a lucrurilor nu-i prea plăcea și care s-a retras din Bucovina, ca și din Basarabia, de preferință dincolo de Prut, în Moldova turcească, țară, în care frații ei de sânge guvernau încă cu vechea strălucire, era prea puțin luată în considerare.

Locuitorii sunt, cum s-a mai spus, în genere valahi sau daco-romani* și particularitățile lor neobișnuite sunt tot atât de întortocheate ca și în tot restul Moldovei. Armenii constituie o a treia parte a locuitorilor de la oraș și sunt negustori ori gospodari, iar evreii, aproximativ a zecea parte a orașenilor, sunt vânzători de mărunțișuri, meșteșugari etc. Întocmai așa ca peste tot, în Moldova populația valahă de bază se compune din țărani (Bauern), mazili (Masil), răzeși (Reseschi), boieri (Bojaren) și duhovnici (Kalugern). Din perioada turcească au rămas și unele numiri de funcții administrative și ranguri, ca de pildă bairam (Baram(s)) și (Banzier(s)) sau servitori judiciari, arnăuți (Arnauten) ca patrulă, umblători (Umblatorre(n)) sau poștași, călărași (Kalaraschi) sau soli călare. La această populație băstinașă de bază se mai adaugă încă, în calitate de particularități bucovinene, nemții, care s-au răsădit în orașe în calitate de funcționari și meseriași în așa fel, încât capitala țării Cernăuți (Tschernowize) este de fapt în întregime nemțească, apoi mai sunt și unele așezări în lungul granițelor Transilvaniei și unele colonii rusești pe care au fost întemeiate de emigranți schematico-religioși. Și în

* Ei înșiși se numesc pe sine Romani (Rumanjos), italienii îi numesc Romani.

sfârșit, în munți, ale căror culmi cele mai înalte nu mai aparțin Bucovinei, ci Transilvaniei, locuiesc huțanii (Huzulen), o populație slavă de munte, care se deosebește în toate cele de populația valahă și pătrunde până departe în Transilvania. Denumirea „huțuli“ este folosită numai în Bucovina și în Moldova. Ea se deduce de la vechiul cuvânt dacic „Huț“ (Huzz), care poartă înțelesul de „hoț“ și trebuie să fi fost la origine, ca și multe alte numiri de popoare ce și-au însușit porecele, mai mult un cuvânt de dojană și un *nomen appellativum*, decât un nume de popor și un *nomen proprium*.

Huțanii locuiesc în grupul de munți numiți „Munții negri“, care alcătuiesc cea mai înaltă parte sudică a lanțului carpatin și se mărginesc la nord cu „Goralii“, care locuiesc în continuare în munții următori. Ei se ocupă, în majoritate, cu creșterea vitelor și gospodăria forestieră. Vitele lor sunt de o rasă mică, de culoare neagră, pe când vitele din câmpie sunt mari și de o culoare argintiu-cenușie. Pentru încălzit ei se folosesc de cărbune, taie lemne, meșteresc diferite mărfuri din lemn și le cară la vale odată cu lemnul lor de foc și de construcție, pe de o parte, prin Bucovina, pe Nistru, Prut, Siret și Moldova* cu ajutorul plutelor – în șesurile Moldovei și Basarabiei, pe de altă parte, pe Tisa, Someș și Bistrița – în Ungaria și Transilvania. Acești locuitori de la munte se pot recunoaște ușor în toată Bucovina după straiile lor mai bogate, după mersul lor ferm de o particularitate caracteristică și după toporul lor zdravăn, întotdeauna înfipt la cingătoare, de care nu se pot lipsi, întocmai ca și de însuși brațul lor.

Bucovina este parcursă dinspre apus spre răsărit de râuri paralele: Prut, Siret, Suceava și Moldova, care o împart în tot atâtea văi paralele, iar din punctul de vedere al granițelor fizice ea poate să fie semnificată cel mai potrivit ca Țara de Sus a ținutului izvoarelor celor patru râuri. Ea ar putea să fie numită Elveția Moldovei, pentru că în comparație cu restul câmpiilor din Moldova și Valahia, cu excepția șesurilor din lungul Prutului, ea este peste tot deluroasă și muntoasă**. În același timp, ea este și paradisul Moldovei, pentru că Bucovina este peste tot fermecătoare, frumos împădurită și bine cultivată. Istoria dovedește de asemenea că ea este leagănul Moldovei, căci numai aici izvorăște râul Moldava, care i-a dat numele întregii țări, dar în hotarele ei este așezată și vechea capitală a întregii Moldove, Suceava („Sutschawa“), de unde doar mai târziu reședința a fost mutată la Iași și de la care oraș încă și în această clipă își trage numele Mitropolitul Moldovei.

Fertilitatea Bucovinei este atât de abundentă, încât i-a mers vestea și la toți vecinii. Locuitorii Galiției vorbesc despre ea ca despre o țară lăudabilă, iar austriecii vorbesc despre cocoșii și curcanii îndopați cu porumb turcesc ca despre cele mai delicate trufandale din tot ce poate să producă de acest fel monarhia austriacă. Pământul rodește aici peste tot o recoltă de douăsprezece ori mai mare decât în altă parte, pășunii din luncile de la munte sunt neasemuit de frumoase, însă ceea ce este încă și mai din cale-afară, mierea țârâie aici uneori din cer, iar untul plouă gata făcut din nouri la vale. Cele din urmă le povestește cel puțin domnitorul Cantemir și Sulzer. Al doilea zice: „Adeseori, în timpul verii plouă sau țârâie miere limpede din cer, pe care locuitorii o numesc pe nedrept mană“. Domnitorul Cantemir aduce vorba despre o ploaie de unt, pe care o numește „spectacol ciudat“ și zice următoarele: „Înainte de răsăritul soarelui se așterne, cică, în munții

* Nistrul atinge regiunea numai la mieznoapte.

** Pe vremurile romanilor ea ținea, deci, de „Dacia alpestris“. Până acum însă valahii numesc această parte a țării lor adeseori „Țara muntenească“ (Zara muntiniasca). Pe vremea turcilor Bucovina se numea „Zemit (District) al Sucevei“.

**Profesoara Zinovia Peniuc cu unul dintre foștii săi studenți
(august 2002).**

Bucovinei o rouă peste frunzele ierburilor și ale copacilor, pe care locuitorii o adunau într-un vas: după o anumită vreme ei ar fi găsit, cică, plutind pe suprafața apei cel mai frumos unt, care nici prin miros, nici prin culoare, nici prin gust trebuie să nu se fi deosebit de untul obișnuit. În acest unt este cuprinsă o atât de bogată materie hrănitore, încât dacă oile ar fi fost scoase în munți la pășune pe acea vreme (în martie, aprilie și mai, când ploaia untoasă are loc deosebit de adesea), ele ar fi trebuit să se înăbușească în puține zile de prea multă grăsime, din care cauză ciobanii își lasă turmele în aceste luni la poalele munților“. În basme și fabule se ascunde întotdeauna și un dram de adevăr, întocmai cum se găsește în cel mai searbăd fruct un sămbure și noi suntem înclinați să privim informațiile domnului Cantemir ca dovadă a unei fertilități extraordinare a pășunilor bucovinene, chiar dacă nu știm deloc ce să facem cu ale lui „oi cu gâtul țeapăn, care nu pot să-și plece capul în jos spre iarbă, în schimb au buza inferioară atât de lungă, încât jumulesc hrana cu ea, întocmai ca elefantul cu trompa sa“. Tot așa poveste trebuie să fie și ceea ce povestesc în Bucovina, cum că în unele regiuni foarte sălbatice se pot întâlni zimbri, deși la munte sunt încă foarte mulți urși, pe când lupii par a fi mai numeroși în câmpie. Guvernul austriac întreprinde oarecare demersuri pentru stărpirea acestor animale sălbatice și publică premii pentru extirparea lor, dar aceasta nu prea ajută, cât timp el n-a tras nici un hotar împotriva fiarelor sălbatice, care se furișează de curând fără de pașaport din Polonia, Rusia și Turcia. Se zice că huțanii sunt extraordinar de cutezători la vânătoarea de urși, pe care-i atacă înarmați numai cu securile lor, întocmai așa cum cazacul îl ucide pe lup cu gârbaciul. Se zice că au obiceiul să se avânte în botul ursului cu brațul înfășurat în boarfe și în acest fel să-l sugrume. Huțanii, ca și valahii, sunt iscusiți

crescători de urși (sau „ursari” în limba lor, de la cuvântul latinesc *ursus*). Sulzer, vrednic de încredere, povestește că el a luat parte la o festivitate, alcătuită de un domnitor valah în cinstea cumnatei sale, cu ocazia căreia 40 de urși au prezentat un balet mare, la care ursarii lor i-au acompaniat cu tamburine, tobe și cântece valahe.

Dintre animalele domestice ale regiunii, tot așa ca și în Valahia, sunt într-un număr deosebit de mare, și pe lângă aceasta de o calitate excepțională – porcii. Fiecare locuință este întotdeauna în Bucovina împrejmuțită de multe din aceste animale murdare, dar delicioase și fiecare sat este înconjurat de turme foarte mari ale acestor animale. Ele există firește și în toate țările învecinate, mai ales în toată Rusia Mică, unde pot fi văzute adesea în număr mare pe străzile tuturor orașelor. Între timp în pădurile de fagi și stejari ale Bucovinei ei se îngrașă atât de ușor, încât odraslele lor se înmulțesc aici ca nisipul mării. Tot atât de extraordinar de importantă în Bucovina, întocmai ca și în Moldova și Basarabia, este prăsila curcilor, numite aici „curcani”. Fiecare țaran crește aici cârduri întregi de curci, de obicei negre. Le-am întâlnit și mai înainte în Basarabia. Dar în Rusia Mică și în Polonia această mulțime de curci e în scădere, ele apar aici numai în curțile domnești. Ca animale domestice obișnuite ele se ivesc numai până atât de departe, cât se întindea odinioară sceptorul turcesc. Ar fi interesant de stabilit, dacă stau la baza acestui fapt împrejurări etnografice, poate o deosebită predilecție a poporului valah pentru curci, o aversiune a popoarelor Rusiei Mici și a Poloniei sau raporturile firești, răspândirea unor anumite ierburi ori plante cultivate, poate ale grâului turcesc (*păpușoiului* – nota traducătorului).

Această țărișoară (Ländchen) are doar trei orașe adevărate: Cernăuți, Siret și Suceava, așadar pe o suprafață de 60 de mii pătrate numai un oraș, tot așa trei comune urbane. Restul nu-s decât sate și așezări țărănești răzlețe. Starea de odinioară a satelor s-a schimbat doar puțin și ele apar în aceeași construcție și alcătuire ca toate satele moldovenești. Cu totul alta este totuși situația cu conacurile boierești și vilele de la orașe, mai ales cu ultimele. Înfățișarea lor exterioară, cât și – fără îndoială – esența interiorului lor și organizarea acestuia s-a germanizat frapant în timpul domniei austriece, așa că înfățișarea lor este cu totul aidoma micilor orașe germane, pe când localitățile moldovenești căzute sub sceptorul rusesc au păstrat încă un caracter cu desăvârșire moldo-turcesc și amprenta lui orientală aproape în toate trăsăturile lui izolate.

Fiecare dintre cele trei orașe ale ținutului este situat într-una dintre cele trei părți principale ale lui, acolo unde ele pierd caracterul lor muntenesc și începe șesul: Cernăuții pe Prut, Siretul pe Siret, Suceava pe râul Suceava.

Vechea reședință Suceava trebuie să fi avut în trecut, după spusele domnului Cantemir, nu mai puțin de 16 000 de case. Acum, după decăderea statului de odinioară, ea și-a pierdut însemnătatea, iar capitala actuală Cernăuți (Tschernowize) este cel mai mare și mai populat oraș al acestei țări, căruia i se atribuie aproape 15 000 de locuitori. Numai începând cu stăpânirea austriacă el a dobândit această însemnătate, căci însuși Sulzer spune, că aici nu se poate găsi nimic remarcabil în afară doar de câteva evreice frumoase. Tschernowize este numele lui slavon, moldovenii îl numesc Tschernauz (Cernăuți) (ca Radowize – Radauz). Orașul este situat pe înaltul mal drept al Prutului, zidit după modelul orașelor germane, strâmt, cu ulițele înguste, case înalte, țuguiate, biserici și clopotnițe și mai înalte, privit de departe din câmpiile Prutului apare destul de impozant și municipal; colibeile moldovenești și cele acoperite cu trestie au dispărut din jur. Totul a devenit pietrificat nemțește. Șosele, alei de plop și tei duc spre mahalalele care constau din case luminos vopsite. Nouă, sosiți din câmpiile basarabene și din

localitățile lipsite de stil și dezordonate ale Podoliei ni s-a părut în fața acestei priveliști, că am fost strămutați într-o altă lume și așa a și fost cu adevărat. Odată cu trecerea graniței austriece și a liniei cazacilor ni se părea, că ne-am urnit cu ajutorul unei baghete magice mai aproape de Germania, Viena, Berlin, ba chiar de Paris, Spania, Italia, decât sutele de verste pe care le-am cutreierat până atunci. Scrutând cu privirea Cernăuții, înaintea ochilor ne apărea întreg vestul european și ni se năzărea că simțim deslușit Germania, ba chiar ne închipuiam apropiati de Italia, Viena și Alpi, căci oricât de mare ar părea să fie monarhia austriacă, privită din punctul de vedere al micilor state nemțești, cu atât mai neimportantă pare a fi când te apropii de ea din nemărginitul imperiu rusesc, unde toate drumurile rătăcesc spre infinit. După ce te-ai obișnuit să străbați vreo mie de verste încoace și vreo mie de verste încolo, ce mai înseamnă după aceasta vreo sută de mile? De la un capăt al monarhiei austriece la celălalt nu este nici măcar atât de departe, cât în Rusia de la un oraș important la altul, ca de pildă din Moscova la Odessa sau din Tobolsk la Irkutsk.

Pare că în puține zile vom ajunge acasă. Cu toate acestea am mai avut de luptat cu diferite supărări și necezuri la granița austriacă, până să putem restabili simțămintele plăcute. Austriecii sunt foarte neîncrezători și puțin ospitalieri față de tot ce vine dinspre partea rusească în Bucovina. Consulii lor generali și ambasadorii sunt foarte cărpănoși în eliberarea vizelor pentru Austria și le emit numai celor deosebit de recomandați. Recomandațiile autorităților rusești sunt pentru ei neîndestulătoare, iar pașaportul celui ce n-are viza consulului general este trimis mai întâi de toate la Lemberg sau chiar la Viena și el este nevoie să aștepte tot atât de multă vreme, cât un prizonier în interiorul liniei cazace, până i se deschid poate după opt sau chiar patrusprezece zile porțile raiului austriac. Granița Bucovinei este împrejmuită de un cordon triplu și noi trebuia să colindăm prin atâtea birouri de pașapoarte, case vamale și camere de inspecție, încât eu nici nu-mi mai pot aduce aminte de toate acele ștampile, iscălituri, peceteți și plombe care au fost aplicate pașapoartelor noastre.

La granița aceasta se tot agață pretutindeni câte ceva de hainele noastre și noi eram nevoiți să ne descotorosim în fiecare clipă prin câte o pereche de „sfanți“ (*monete de câte 20 de pfenici* – nota traducătorului).

– Doamne ferește, luați, iaca, aici încă două și jumătate de țigări! Potoliți-vă numai, aici aveți încă un sfanț!

– Ce-i cu hârțile acestea? Ele trebuiesc adăugate la celelalte.

– Lăsați-le, iată aici – doi sfanți.

– Iar lada asta? Ea a fost deja controlată?

– Da, stau trei sfanți deasupra ei.

Eu aș vrea să știu ce gândesc rușii la vederea acestei scene desfășurate la granița lor despre atât de lăudata la ei onestitate și incoruptibilitate germană. Toți funcționarii la graniță sunt nemți. Nu-i de mirare că se trăiește în vechiul arhiduc de pe malul Dunării atât de bogat și somptuos, dacă o țărișoară atât de mică are o garniță atât de vastă pentru căpătuirea feciorilor ei mai tineri lipsiți de moștenire. Raportul micului sâmbure ereditat nemțesc față de formațiile depărtate ale naționalităților eterogene este unul dintre cele mai remarcabile fenomene în Europa și nu se găsește în nici o altă țară ceva asemănător. Doar pentru Bucovina și Galiția se pot presupune ușor mai multe mii de familii germano-austriece, decât cele stabilite prin acest raport și întemeiate pe existența și bunăstarea lor. Cât de amarnic va avea să plângă și să sângereze acest mic arhiduc, dacă vreodată în viitor va fi să se despartă aceste formații colosale de trunchiul lor.

La urma urmei toate își au sfârșitul lor și tot așa a fost și cazul cu investițiile de la granița austriacă. Pe o vreme neasemuit de senină noi ne-am cufundat voios și repede în voluptuoasele lanuri și păduri ale Bucovinei, peste podul de piatră al Prutului, care trebuie să fie susținut și renovat timp de trei ani de împăratul Austriei și alți trei ani de împăratul Rusiei – și orașul Tschernowize, sediul „consilierului Curții“ se înălța înaintea noastră. „Consilier al Curții“ se numește aici guvernatorul provinciei. În Rusia un consilier al Curții ar putea să fie numit cu anevoie guvernator al unui sat. Aici, în schimb, tot poporul îl numește pe consilierul Curții cu cea mai mare stimă. Consilierul Curții a ordonat cutare lucru, consilierul Curții a făcut cutare. Mai cu seamă nobilimii îi dădea de furcă puterea „consilierului Curții“, deoarece guvernul alcătuiește aici o opoziție rezonabilă împotriva boierimii în favoarea celor neprivilegiați.

În oraș am dat de o viață veselă și motrice și cu toate că restul Europei nu se prea sinchisește de aceasta, Cernăuții se bucură, totuși, de o faimă bună a bucătăriei, a mărfurilor bune, a serbărilor vesele și a unei celebrități mari în lung și-n lat. Toți funcționarii ruși din Hotin, Kamenetș, din vecina Basarabie, când vor să se distreze și să petreacă bine, se stăruie să primească un scurt concediu și vin pentru câteva zile la Cernăuți, beau aici un vin bun unguresc, cumpără pentru soțiile lor mărfuri vieneze. După cum ni s-a părut nu se contrazic nicăieri atât de aprig întreolaltă treburile rusești cu cele nemțești. Însuși orașul ni s-a părut asemenea unei suburbii vieneze, bineînțeles la vreo 150 de mile depărtare de capitală. Toate prăvăliile erau umplute de mărfuri bune vieneze, toate casele amenajate cu mari inscripții peștrițe, cu ajutorul cărora negustorii recomandau vinurile lor, bijuteriile, postavurile și manufactura lor. Cu toate că nu era zi de iarmaroc, aici părea să fie peste tot târgul în toi, iar huțanii, coborâți din Carpați la vale, se înghesuiau în străzi cu țelul de a face cumpărături pentru locurile lor de la munte. În birturi era o vie agitație, o vastă table d'hôte: nemți, unguri, poloni, armeni, evrei și valahi într-o învălmășeală neliniștită: joc de biliard și sunete de orgă, marchitani cu șorțuri albe, ba chiar și două frumoase „cameriere“ vieneze – realități de multă vreme nemaivăzute de noi. Am descins la un ungar, care ținea aici un hotel mare. Din bucătărie adiau în întâmpinarea noastră cele mai plăcute miresme de fripturi și, ceea ce n-am mai văzut demult, am putut acum să resimțim aievea, anume, că am nimerit în țara Feacilor (Phäjaken) cu ochiul lucitor, în care este întotdeauna duminică „și frigarea se rotește fără de sfârșit“. Este curios, cât de departe s-a întins buna bucătărie austriacă, această veselă viață vieneză care s-a răspândit departe peste provinciile, adumbrite de pajura împărătească. Toate provinciile austriece au primit trăsăturile unei asemenea vieți. Peste toată Galiția se întind mese puse în stil austriac, iar orga arhiducală și citeră tiroleză răsună în Bucovina ca și în Italia.

„Bassa manelka! Teremteta!“ și alte înjurături neînțelese hodoroagea în gura mare un ungar nobil la masa birtului, la care ne-am așezat și noi pentru a savura un pui atât de delicios, îndopat cu păpușoi, fript atât de desăvârșit de frumos și grijuliu, încât noi nu mai conteneam să admirăm tainele etnografice și minunile, pe care ni le-a destăinuit această găinușă.

Oricât de mare n-ar fi împărăția rusească, după toate experiențele noastre multiple este totuși hotărât, că nici la Petersburg la o masă copioasă, nici aiurea în vreo parte a monarhiei n-a fost nicicând pregătită, nici savurată o atât de fină și delicioasă găinușă, cu o crustă aurie atât de fărâmicioasă, cu o carne atât de moale cu un sos atât de pătrunzător aromatizat, cum ne-a oferit aici, imediat la graniță, monarhia austriacă. Pentru ca să apară un asemenea product este nevoie de bucătărese vieneze, de mâini austriece, de îngrășăminte austriece. *Ad exemplum*, pornind de la această găinușă, au loc multe relații între popoare.

– Domnilor mei, eu sunt aristocratul de Haghimaș Pentec! ni s-a adresat un ungur beat turtă – înjura ungurește – iar apoi ne-a copleșit într-o germană destul de corectă cu principiile sale, privitoare la prepararea puilor fripți, la deosebirile dintre religii și la căruțașii cernăuțeni, la care obișnuiește să-și repare trăsurile și să-și potcovească caii, când vine din Transilvania pe oribilele drumuri de munte până încoace, ceea ce i se întâmplă obișnuit în fiecare an. Vinul unguresc ca articol comercial permis și tutunul unguresc ca marfă de contrabandă sunt de cea mai bună calitate, ceea ce unește Bucovina și Galiția cu Ungaria, în afară de aceasta mai migrează și altă marfă peste Carpați încoace-ncolo. Magiunul din Galiția și pielea din Ungaria, seul galițian și cânepa ungurească, mierea galițiană și hameiul unguresc, sarea galițiană, aurul și argintul ungar, cât și o sumedenie de lucruri necesare, prin care țările sunt legate întreolaltă. Dar și mai tare ele sunt întrețesute și legate prin populația comună. Nu numai valahii bucovineni se împărtășe în adâncul Transilvaniei și al Ungariei, dar și rusnaccii galițieni trec mulți în Ungaria până dincolo de Carpați, întocmai cum înaintează prin unele ramificări slovacii din Ungaria în Galiția, ba chiar și pe partea bucovineană se așază ici-colo unгурii coloniști. În felul acesta interesele ambelor țări sunt adeseori înjghebate întreolaltă și sunt de înțeles simpatiile pe care le poartă unii altora și care se înviorează la diferite ocazii.

Cu mult mai mult decât oaspetele nostru maghiar din timpul prânzului am prins interes pentru compania noastră cernăuțeană de seară. Erau câțiva tineri moldoveni intelectuali, patrioți entuziasmați din servicii austriece. Ei ne-au povestit mult despre marele trecut al patriei lor, despre moldoveneasca, ori, cum se exprimau ei mereu, despre daco-romana mitologie; despre Ștefan cel Mare și despre ceilalți bărbați de vază și domnitori ai patriei lor. Noi n-am mai văzut niciodată până atunci patrioți moldoveni, precum de altfel și tot restul europenilor n-am știut că în genere există o astfel de entitate a patriotismului moldovenesc. Spre mirarea noastră noi am găsit acest patriotism răspândit departe și peste tot, mai târziu până și la Lemberg multe inimi se înflăcărau cu entuziasm pentru atât de importantă pe vremuri sub Decebal și în viitor, poate, iarăși o mare împărăție dacică. Dacia este acum înconjurată de mulți vecini tari și puternici, care nu admit să ajungă până la noi puținele voci din această țară, care este tot atât de sfâșiată și împărțită ca și Polonia, dar nimeni nu se sinchisește de aceasta, pentru că puțini cunosc relațiile de acolo, și cu toate acestea moldovenii, valahii, basarabeni și bucovinenii sunt oameni și ei, ba chiar cetățeni citadini, consăteni, compatrioți.

A aduce în Austria și a citi gazetele care apar acum în Moldova și Valahia este strict interzis. Prietenii noștri nu s-au priceput să ne explice pricina acestui fapt. Dar ei ne-au comunicat despre un jurnal care cuprindea în limba română și franceză o amplă „Relation historique sur les écoles nationales en Moldavie depuis leur rétablissement l'an 1828 jusqu'a 1838 par l'Aga G. Asaky, Référéndaire de l'instruction publique“. Lovitura electrizantă pentru Moldova și reorganizarea ei a purces în anul 1828 de la ruși cu ocazia războiului cu turcii de atunci. N-ar fi nepotrivit, poate, să relevăm aici tot ce a fost interesant în acea dare de seamă. Noi traducem punctele principale din cuvânt în cuvânt.

„În timp ce toate țările Europei sunt mai bine elucidate în sistemul instruirii publice și culeg frumosele roade ale organizării învățământului în limba lor proprie națională, Moldova noastră suferea neconținut din cauza urmărilor proaste ale unui sistem educativ în limba elină, care din pricina unei rele utilizări în viața socială putea să fie studiată doar de tineretul familiilor înstărite. Se înțelege, că în acest mod educația noastră proprie și limba au fost nevoite să regreseze treptat de la înălțimea pe care au ridicat-o cu două sute de ani în urmă înțelepții Dosoftei și

Cantemir. Începând cu anul 1804 s-au întreprins cu puțin succes încercări pentru întemeierea unui seminar și a unei școli tehnice, în care științele să fie predate în limba română“.

„Numai schimbările politice care au intervenit în țară în anul 1828 au mijlocit administrației instrucțiunii publice și educative să-și îndeplinească intențiile ei. Fără de toate fondurile necesare, fără de cărți, ba chiar fără de localuri pentru așezământul unei școli naționale, administrația a avut totuși soarta și norocul să înființeze un gimnaziu. Paharnicii (Taharniken?) Fabiano și Seulesco au fost numiți profesori, iar pe domnul Asaky – referendar candidat în drepturi și totodată s-a mai adăugat în același timp un institut pentru pregătirea profesorilor și pentru educarea învățătorilor școlii naționale. Pe timpul guvernământului provizoriu al rușilor, care au atribuit o atenție deosebită școlilor naționale moldovenești, au mai fost adăugate în anul 1832 încă șase școli primare.“

„În anul 1834 șase tineri moldoveni, educați în acel gimnaziu, au fost primiți după susținerea unui examen riguros la Universitatea din Viena, unde ei au studiat științe diferite“.

„O nouă ameliorare în ramura învățământului public a marcat-o epoca urcării pe tron a măriei sale suveranului. Întrucât domnitorul n-a scăpat din vedere influența mamei asupra copiilor, el a întemeiat la 8 noiembrie 1834 un institut pentru educarea fetelor tinere, în care din acea vreme se absolvază cu succes nu numai clasele primare, dar se învață și tot soiul de lucruri de mână.“

„Întrucât în anul 1835 s-a încheiat cursul regulat al studiilor clasice, a fost necesar să se avanseze la întemeierea catedrelor superioare și ca urmare a avut loc la 16 iunie al aceluiași an inaugurarea Academiei Mihăilene. Pentru științele superioare au fost invitați mai mulți profesori din străinătate, așa că în anul 1836 au putut să înceapă cursurile de logică, metafizică, matematică aplicată, istorie pragmatică și științe naturale, cât și ale literaturii eline, franceze, ruse și germane, ba s-a mai adăugat și o clasă a desenului liniar (du dessin linéaire), a desenului istoric (du dessin historique) și a picturii.“

„În timpul unei atât de permanente evoluări a dezvoltării așezământului școlar se lucra permanent cu stăruință de a traduce cărțile folositoare și necesare în limba română. Au apărut mai multe gramatici românești, manuale de științe naturale, matematică, fizică etc. Din limba germană s-a tradus *Nestatornicia fericirii* (*Die Unbeständigkeit des Glücks*) de Schiller, o geografie și *Robinson Crusoe*, din franceză *Dialogues des Morts* par Fénelon, *La vie de Socrate* par Voltaire, *Les discours de Massillon*, *L'Avare* par Molière ș.a. În total au fost traduse până în anul 1838 – 53 de opere în limba română. Până și doamnele au colaborat la aceasta și între altele una dintre dame este ocupată acum cu traducerea biografiilor lui Plutarh“.

„Clasa artelor frumoase a expus, în anul 1838, 6 picturi în ulei, 5 litografii, 82 desene istorice și 12 desene arhitectonice.“

„În timpul celor zece ani de existență a noilor școli moldovenești au fost înscrși în total 6 578 de elevi, academia a fost frecventată în anul 1838 de 126 de tineri. Trei tineri s-au întors deja din Germania în calitate de doctori și profesori și vor inaugura cursurile lor în anul următor.“

„Așadar, urmărind o metodă cu totul sistematică, am ajuns deja de la școlile elementare la cele de filosofie și acum putem, după absolvirea deplină a unui curs întreg a celor numite, să începem în anul 1839 studiul legilor pentru a crea o alianță a savanților jurisprudenți moldoveni neaoși. Cu zece ani în urmă n-am avut nici o gramatică moldovenească, nici măcar o idee despre un învățământ public în limba noastră națională. Astăzi avem, mulțumită ocrotirii guvernământului, cărți și profesori, care justifică și consolidează la noi sistemul educației primare și secun-

dare. Patria noastră va dobândi acum gradul unei stări publice, pe care i-o promit noile instituții ce vor fi impuse de Curtea suverană și ocrotitoare (la Cour Suzeraine* et la Cour Protectrice, Curtea Gospodarului și Curtea Sultanului). Lor le datorăm aceste rezultate favorabile pe care le-am dobândit sub auspiciul Măriei Sale Suverane a stăpânirii Domnitorului.“

După ce i-am încredințat de o recunoștință veșnică pe patrioții noștri moldoveni pentru această comunicare și i-am jurat veșnică Mânie-foc hangiului nostru ungur cu groaznic lungile lui Mustatschios, care, ascuțite și din ce în ce mai fin sucite, îi stăteau măciucă în amândouă părțile pe deasupra buzelor ca o pereche de aripi ale morilor de vânt pentru socoteala-i enormă, ne-am luat rămas-bun de la prietenoasa Bucovină și am luat-o la drum mai departe în dimineața următoare pe marea șosea galițiană care traversează țara în toată lungimea ei la poalele promontorii ale Carpaților.

SUMMARY

Among the travellers who have visited Bukovina in the course of time, Johann Georg Kohl occupies a special place. After visiting Russia and Poland in the first half of the nineteenth century, he made interesting notes in the third part of his book about Bukovina, Galicia, Krakow and Moravia.

The information on Bukovina still stir the interest of today's historians, linguists, geographers, ethnologists and sociologists. The data refer to the national costumes, language, culture, way of living and traditions of the autochthonous population representing the majority in the nineteenth century Bukovina – namely the Romanians. The author does not distort the historical realities he had witnessed. Quite on the contrary, he correlates his impressions with the texts written by Cantemir and Sulzer.

J.G. Kohl was impressed by the richness of this land that beginning with 1775 had become part of the Habsburg history; but – says the author – the traditions, the costumes, the language and way of life of the majority population in the nineteenth century prove that it had not forgotten its origin, the fact that it belonged to a definite culture, honoring the mythological pantheon of the former brilliant reigns.

* În moldovenește „Kurtsuzuran“.

Personalități bucovinene

COMPOZITORUL ȘI MUZICOLOGUL BUCOVINEAN LIVIU RUSU (II)¹

(Note biobibliografice)

Pavel Țugui

București

Evenimentul de la București îi amintește de „culegătorul de cântece populare ale Bucovinei, Alexandru Voevidca, uitat de lume, neluat în seamă și mort la 6 iunie 1931“. Peste cele 3 000 de cântece populare culese de Al.Voevidca – scrie cronicarul – s-a așternut „praful vremii“. După ce prezintă momente din biografia lui Al.Voevidca, el arată că interesul pentru cântecul popular s-a trezit în Germania, citându-i pe John Meier, Johann Balte și Max Friedlander, apoi în Austria – și-l citează pe Jozef Pommès (1845–1918) și ne oprește la „planul“ austriac din 6 iunie 1906, preluat de dr. Friedwagner pentru culegerea de cântece populare din Bucovina. Liviu Rusu scrie că „broșurica“ austriacă (planul) „n-a găsit adepți în Bucovina, dar Friedwagner îi propune lui Al.Voevidca să facă culegeri“. Autorul mărturisește că datele prezentate le-a extras din corespondența dintre Friedwagner și Al.Voevidca, oferită de „părintele prof. Dimitrie Voevidca“. În continuare, prezintă cele 10 volume, cuprinzând aproximativ 3 000 de cântece populare, materialul fiind orânduit cronologic, cum a fost cules, în scriere fonetică.

Cronicarul susține că „acum se pot spune foarte puține lucruri despre colecția Voevidca“, deoarece se impun cercetări aprofundate. În concluzie, propune să se întreprindă demersurile necesare pentru a scoate la iveală toată colecția de cântece populare din Bucovina.

Această cronică detaliată despre activitatea lui Friedwagner, Al.Voevidca și colaboratorii reprezintă documentul, care a păstrat interesul constant al cercetătorilor români și germani (Friedwagner va edita și o carte!), întreaga colecție revenind în România – după cum se va vedea mai încolo – de-abia în deceniul al șaptelea din secolul trecut.

În același număr din iulie–septembrie 1933 al „Junimii literare“ se publică anunțul (p.202): „În colecția *Iconar* va apare o carte a dlui Liviu Rusu, distinsul cronicar muzical al ziarului „Glasul Bucovinei“. „Glasul Bucovinei“ din 1 ianuarie 1934 prezenta cititorilor „Programul Editurii *Iconar* pe anul 1934“, comunicat de Mircea Streinul și Iulian Vesper.

Referindu-se la Editura *Iconar*, Iulian Vesper evocă în *Memoriile* sale prima întâlnire cu Mircea Streinul (primavara lui 1933) și face precizarea: „Acum, îmi apăreau mai clare unele informații dintr-un Herbar, publicat în gazeta rădăuțeană „Îndrumarea“², sub semnătura lui Mircea Streinul, și care sunau cam așa: „Întoarcerea dlui Traian Chelariu, de la Paris, va coincide cu înființarea Editurii *Iconar*“. Sau: „*Iconar* va edita, în decursul anului viitor, câteva plachete de versuri.

Prima va purta pe frontispiciu numele domnului Traian Chelariu și va fi epilogată cu „*Exod*“.³

Din aceste informații publicate în „Îndrumarea“ reiese că numele de *Iconar* a fost „inventat“ fie de Mircea Streinul, fie de Traian Chelariu, amândoi însă l-au atribuit *Editurii* ce intenționau s-o înființeze la Cernăuți. Numele de *Iconar* n-a avut nici o conotație ideologico-politică, ci a fost o metaforă creată de doi poeți. În „program se spune că Editura va lansa și colecțiile: 1. *Scientia* – tratat de chimie de dr. A. Schmidt; 2. *Melodion*, sub conducerea prof. Liviu Rusu, ea va publica, între altele, eseul *Universalism și autohtonism în muzica românească*... Editura va da tiparului *În limitele generației*, precizări și directive (!) în cadrul ultimelor manifestări de artă. Prima plachetă *Muzica* va fi a profesorului Liviu Rusu...“⁴.

Interesant este reproșul ce-l fac autorii „programului“ Editurii cernăuțene *Iconar* instanțelor culturale din București. De ce editurile nu publică poezii de Virgil Gheorghiu, Andrei Tudor, Emil Gulian, Horia Stamatu, Paul Costin Deleanu și domnișoara Maria Banuș? Nu s-a tipărit nici un eseu de Emil Cioran, Petru Manoliu, Vasile Lovinescu, Lucian Boz etc. Observația avea în vedere rezervele inacceptabile ale editurilor și factorilor culturali din București, față de generația tânără a intelectualității austriece.

Melodion organizează un quartet de coarde „bine pus la punct“, format din: I. Megasiuc (violină I), E. Stoia (violină II), Liviu Rusu (violă), M. Hoinic (violoncel), care prezintă în luna mai 1934 un concert, având în program: Beethoven, *Op. 18, nr.1, partea 1 în Fa major*, precum și *Trei novele* de M. Andricu, acompaniament de pian al prof. Tit Tarnavschii. Manifestarea muzicală era dedicată „cinstirii revistei „Junimea literară“, la concert asistând toate notabilitățile academice, artistice și de stat din Cernăuți, în frunte cu ministrul Ion Nistor, sosit în mod special de la București“⁵. Tineretul literar și artistic din Cernăuți era încă grupat în jurul liderilor liberali și colabora intens în paginile „Junimii literare“ și ale ziarului „Glasul Bucovinei“.

Liviu Rusu, din motive necunoscute, renunță să redacteze pentru editură eseul *Universalism și autohtonism în muzica românească*, în schimb predă alt manuscris, care apare în vara lui 1934, în broșură, cu următoarele date: „*Melodion. În limitele generației*. Liviu Rusu, *Pentru o carte de temelie a muzicii românești*, *Iconar*, Iulian Vesper – Mircea Streinul, Cernăuți, 1934“.

În penultima pagină a copertei se precizează: „În pregătire: 1. *Critica esteticii lui Cuclin*; 2. *Discuțiuni pentru semicentenarul Ciprian Porumbescu*. Pentru tot ce privește *Iconar*: Mircea Streinul și Iulian Vesper, în Cernăuți, strada Transilvaniei nr. 171“.

Pe ultima pagină a copertei era specificat: „Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“, 1934“.

Nu încapă nici o îndoială că proiectele referitoare la Editura *Iconar*, precum și aplicarea lor concretă prin editarea manuscriselor prezentate de autori, s-au înfăptuit cu sprijinul nemijlocit al Cercului literar al „Junimii literare“, în frunte cu Ion Nistor, argument peremptoriu, în această chestiune, tipărirea cărților executându-se la Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“, întreprindere ce suporta toate cheltuielile, gestiona tirajele și oferea dreptul de autor.

Această constatare ne obliga să precizăm faptul că Editura *Iconar*, *Iulian Vesper–Mircea Streinul*, n-a avut nici o legătură cu cercurile legionare sau cuziste din Bucovina, sau din altă parte a țării, ci ea a fost opera culturală a cercurilor politice democrat-liberale din Cernăuți.

În prima sa cărțuție, Liviu Rusu pornește de la unele idei comunicate de George Breazul în eseul intitulat: *Melos și ethos* („România literară“, 1932). Propune

inițierea unor acțiuni (nu precizează natura lor) de înviore a muzicii noastre, pornind de la creația populară românească. În esență, tema este concretă, dar autorul generalizează și, involuntar, ignoră creația muzicală a lui George Enescu și contemporanii sai, toți explorând valențele expresive, melodice, ale melosului popular. Elogiind activitatea lui G. Breazu, „profesor de știința muzicii”, și „îndrumător”, profesorul bucovinean susține, pe drept cuvânt, principiul după care „soarta muzicii se hotărăște în școală”. El apreciază lucrările lui G. Breazu, „un serios tratat de inițiere în muzică pe temeiul valorii de artă a cântecului popular românesc și bisericesc”.

După ce reamintește de spusele lui Martin Opitz (1620): „Când aud un cântec românesc îmi vine să cred că muzica anume e creată pentru români și românul pentru muzică”, eseistul muzical analizează conținutul noțiunii de „generație” în artă. Ea nu poate fi scoasă din contextul realităților cultural-sociale, „ca simplu fapt biologic, ci ea trebuie prinsă și fixată, ca celulă organică sub microscop, într-un raport de valori spirituale, unitare, constante”. În susținerea punctelor sale de vedere, el apelează la teoriile lui Alfred Lorenz din lucrarea *Musikgeschichte im Rhythmus der Generationen* și ale lui Wilhelm Pinder – *Das Problem der Generationen in der Kunstgeschichte Europas*, preluate din studiile publicate de Ernst Büchen, Friedrich Herzfeld etc., fapt ce atestă voința de cunoaștere, de inițiere în muzicologia europeană.

Revenind la muzica românească, Liviu Rusu scrie că avem o „generație veche”, reprezentată de D. Cuclin și M. Jora, cu studii temeinice în străinătate și o „generație nouă, generația noastră”, care „manifestă o tendință centripetă culturii noastre, în sensul limitării preocupărilor de creație la unele nevoi ale muzicii românești, ale colectivității din care facem parte”. Considerațiile despre generații, discutabile și aleatorii, denotă că autorul întrezărește „un curent”. El merge mai departe cu teza de izolare a creatorilor în propria lor matcă, susținând că așa-zisul „nou curent” trebuie să cuprindă întreaga activitate muzicală din România „într-o organizare și îndrumare organică”, pentru a fi luate în considerare „condițiunile de existență”, „criza economică ce zdruncina idealurile tineretului”. În continuare, insinuează în text sintagme străine ideologiilor democrat-liberale, precum „înrudirea de sânge”, „procesul de viață al rasei”, „semne desprinse din mistica vremilor noastre”, astfel că „noua generație dă prioritate punctelor de vedere politice și economice”. Verdictul este apoi nuanțat prin teza că noua generație trebuie, totuși, să se realizeze „pe plan cultural”. În încheiere, spune că a încercat deocamdată să schițeze „un ideal” al noii generații de muzicieni, un curent, o școală, ce vor „să prindă mai întâi de toate rădăcini în pământul nostru”. Prin unele teze și concepte, Liviu Rusu se apropie de orientarea ideologică a unor scriitori și publiciști din gruparea bucureșteană a revistei „Criterion”.

În „Junimea literară”, nr. 7–12/1934, L. Rusu semnează articolul *Muzica în preocupări muncitorești*. De fapt, a îmbrățișat ideile lui Ion Nistor, ministrul Muncii și Sănătății în guvernul liberal, privind răspândirea artei în mediile muncitorești. L. Rusu afirma că în muzică se creează două extreme: muzică țărănească, iar pe de altă parte, muzica de proveniență apuseană. Reproșează autorităților că neglijează educația muzicală a muncitorimii „atrasă de idei internaționale”, în acest fel fiind ruptă de organismul național. Critica ziarul „Cuvântul liber”, acuzându-l că „picură otravă” în sufletul muncitorimii. Aici, se declară adversar al artei pentru artă și cere, în virtutea tradițiilor grecești etc. ca muzica să fie cultivată în toate mediile sociale, atât muzica populară, cât și cea bisericească. Atrage atenția asupra situației din Rusia Sovietică, unde se neagă „vechile valori ale ethosului rusesc”, înlocuite cu „muzica proletară”, care n-are viitor artistic. Propune autorităților să ofere, în pro-

gramele școlilor de ucenici și profesionale, „un mic colțișor pentru minunata și divină artă a sunetelor“.

Fostul student al Conservatorului din București nu și-a uitat – după cum am arătat mai înainte – profesorii preferați. A elogiat operele lui George Breazul și pe cele ale lui Dimitrie Cuclin, amândoi legați de viața muzicală din Cernăuți. Rămăsese însă dator față de Mihail Jora. Portretul publicat în „Junimea literară“, nr. 2 (februarie) 1935, sub titlul: *Mihail Jora* este conceput a fi o replică la textul *M. Jora*, apărut în *Lexiconul* lui Hugo Riemann, revăzut în 1929. În viziunea lui Liviu Rusu, M. Jora, „figură înaltă puțin aplecată înainte“, „a crescut din rădăcini românești cu nu știu ce duritate de stâncă“. După ce condamnă „intrigile“ și „lânzezeala morbidă“ din viața noastră muzicală, fostul student mărturisește că profesorul său este „un singuratec, fiindcă se deosebește de starea generală de spirit a generației sale“, fiind dăruit creației. Remarcă operele: *Piața mare*, *Joujoux pour Ma Dame*, *Slutul* etc., considerându-l „un compozitor prea fecund“. Activitatea pedagogică este elogiată și pentru faptul că a impus „armonia problematică“, în locul celei dogmatice, predată de Alfonso Castaldi. De mare interes, prin pitorescul lor, sunt rândurile în care evocă studiile la clasă cu profesorul M. Jora, tolerant și promotor al dezbaterilor de idei... M. Jora este considerat nu numai un mare compozitor, ci și un reputat muzicolog, bine informat, umblat prin universități germane. Pentru Liviu Rusu, M. Jora reprezintă artistul adevărat, creator de școală.

La rubrica *Oameni, idei, fapte* din „Junimea literară“, nr. 1 (ianuarie) 1935, Liviu Rusu schițează portretul unui compozitor român din „noua generație“: Paul Constantinescu, fost coleg la Conservatorul bucureștean. Spirit „independent“, Paul Constantinescu este definit ca „unul din cei ce deschid drumurile muzicii românești“, iar *O noapte furtunoasă*, operă bufă după piesa lui Caragiale, „trasează o direcție“. După cronicarul bucovinean, Paul Constantinescu scrie „românește nu fiindcă vrea, ci pentru că nu poate să scrie altfel“. Compozitorul, descendent din Ploiești, „atacă două probleme mari: cântecul bisericesc cu toate elementele sale lineare... omis din preocupările“ compozitorilor români de faimă mare, „cum este cazul lui George Enescu“. A doua latură a creației – „etnicul cântecului popular“. Evidențiază valoarea artistică a operelor *Liturgia în stil psaltic*, *Sonatina pentru pian și vioară*, *Suita cătânească pentru orchestră*, *Cântec de adormit Mitzura* (pentru voce și pian), *Costea* (pentru cor bărbătesc și pian).

Paul Constantinescu – scrie fostul său coleg bucovinean – nu distruge tradiția și „trebuie ținut departe de curentele modernizante artificiale, cum este atonalismul“. El prezintă valorile tinere ce aspiră „spre o viață românească nouă“ și, cu inteligența creatoare, iese din „logica armoniei lui Riemann“ și impune „haina armonică și modulația cerută de cântecul popular“.

Neastâmparat, spiritul critic-ironic al lui Liviu Rusu îl atinge pe George Onciul, muzicolog propus cadru didactic la noul Conservator particular din Cernăuți. G. Onciul compusese o cantată intitulată *Sibaștri*, reprezentată într-un concert din decembrie 1934, la Cernăuți. Cronica n-a fost acceptată de redacția „Glasul Bucovinei“, așa că autorul o expediază ziarului „Epoca“ din București și apare în nr. 1864 pe anul 1935. Între altele, cronicarul scrie ironic: „Din ceea ce știm că este românesc se află în cantata dlui Onciul, dar aceasta ar fi putut fi întrebuințată și de streini“ și, mai departe: „Dl. Onciul este român care preconizează o muzică românească internațională“ etc.

Supărat, George Onciul publică, în „Junimea literară“ nr. 3-4/1935, o replică dură, apreciind ca metehne ale publicisticii lui L. Rusu „tumbele lingvistice“ și „stilul bombastic...“. Apoi îl acuză de necunoaștere a problemelor muzicale în discuție ca, spre sfârșit, să spună că e „... un farsor atât de bun, încât poate spera

de a deveni, în curând, un al doilea Fritz Grünbaum". Locul polemicii intelectuale de ținută este oferit limbajului suburban.

Copleșit de pasiunea comunicării cu publicul, Liviu Rusu încearcă ca să se apropie și de literatură. În „Glasul Bucovinei” din 15 ianuarie 1935, semnează minieseu: *Elementul morții în poezia lui Mircea Streinul*, gânduri și sentimente de prețuire față de fostul său consătean din anii copilăriei, acum recunoscut de critica literară ca scriitor de frunte al Bucovinei. Fără pretenții de studiu critic, muzicologul formulează câteva observații ce merită a fi consemnate. De pildă, scrie că: „La Iulian Vesper găsim ca valoare spirituală ce păstrează unitatea poeziei sale, pământul”, pe când „la Mircea Streinul, moartea”, amândoi reprezentând „unitar” noua generație de poeți bucovineni. (Împrumutase conceptul de „generație tânără” dintr-un eseu al lui Mircea Vulcănescu, apărut în revista „Criterion”, nr. 3.) Susținând că poetul M. Streinul „nu este pesimist” pentru că iubește viața „ca o minune”, la fel „moartea este o minune și totul e ca un rău care se prăbușește sub pământ, unde i se deschid alte priveliști, nevăzute decât cu condiția prăbușirii”. După aceste observații cam ezoterice, aflăm că poezia bucovineană a noii generații aduce în lirica românească „adânci experimentări sufletești... o stare nelămurită”, ceva comun cu „energiile psihologice ale muzicii”. Ideea receptării poeziei de valoare ca muzică îl îndeamnă să amintească de armoniile lui Bruckner (Anton) și cele ale muzicii noastre bisericești, căci muzica și poezia „ne ispitesc” – scrie muzicologul – să încercăm studii „paralele”. Aceste note despre lirica lui M. Streinul și I. Vesper demonstrează opțiunea modestului profesor de vioară pentru lirica românească modernă a anxietăților, interogațiilor, stărilor sufletești dilematice, a incertitudinilor și căutărilor mistuitoare.

De la început, noua generație de scriitori și muzicieni bucovineni s-a grupat și a fost sprijinită de redacția revistei „Junimea literară” și de cea a ziarului „Glasul Bucovinei”, ambele publicații având o orientare național-democratică și liberală, tinerii scriitori năzuind spre „sincronizarea” cu mișcarea literară din București și din celelalte centre culturale românești. Această orientare modernă, ancorată în actualitatea artistică a țării l-a călăuzit și pe Liviu Rusu să susțină promovarea creației muzicale a lui M. Andricu, M. Jora, Stan Golestan, Th. Rogalski, D. Cuclin, Paul Constantinescu, S. Drăgoi, atât în concertele din Cernăuți, cât și în „cronicile” sale muzicale. Îndreptar i-au fost – după cum am arătat mai înainte – studiile de muzicologie și istorie a muzicii ale lui George Breazul.

Și în domeniul literaturii, redacțiile din Cernăuți au luat adesea atitudine corectă față de unele aspecte ale vieții literare din București. Ne reamintim de îndemnul de tipărire a poeziilor unor tineri scriitori din București, propuneri ce porneau numai de la recunoașterea talentului și a valorii scrierilor acelor literați, evitând orice ingerințe politice ori de natură etnică. Să punem în relief și un alt exemplu, tot atât de edificator, în ce privește integrarea mișcării literare bucovinene în evoluția literaturii naționale.

Redacția ziarului „Glasul Bucovinei” publică în numărul din 8 iunie 1933, la rubrica *Colțul cărții*, o notă amplă despre *Patul lui Procust* de Camil Petrescu. Textul începe astfel: „Iremediabilul gaffeur Eugen Ionescu încearcă în «Floarea de foc» (revista din București, 6 ian.–13 martie 1932; 25 martie–30 aprilie 1933; etc. – n.n.) distrugerea literaturii dlui Camil Petrescu. Procedeele de mahala ale junelui criticastru (totodată un odios «Klatschbase», cum spune neamțul) neagă epicismul romanului dlui Camil Petrescu”. Redacția cernăuțeană apreciază că „...*Patul lui Procust* inaugurează o zodie nouă în literatura românească...”, nu prin inovații tehnice, ci „prin realizarea până la epuizare a personagiilor”. Cu argumente artis-

tice pertinente, redacția apară romanul pentru noutatea lui în peisajul prozei românești.

În contrast cu asemenea luări de poziție, citate de istoriile literare, apare intempestiv ieșirea lui Dragoș Vitencu, poet și publicist, de profesie magistrat. În calitate de membru al *Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*, a fost invitat să țină o conferință în cadrul Universității libere a „batrânei” Societăți. Conferențiarul și-a intitulat expunerea *Asasinii poeziei moderne* și a prezentat-o în fața unui numeros public, în ziua de 26 ianuarie 1935. Vorbirea lui Dragoș Vitencu, figură proeminentă în cercurile liberale din Cernăuți, a declanșat o adevărată furtună în rândurile intelectualității mai tinere din orașul de pe Prut. Prezent în sală, Traian Chelariu consideră expunerea lui Dragoș Vitencu „parțial o regretabilă cădere în pamflet, căreia, sperăm, i se va răspunde printr-o serioasă, neprejudiciată și documentată replică...” („Junimea literară”, XXIII, nr.1, ianuarie, 1935, p. 32).

Peste cinci zile, în „Glasul Bucovinei” din 1 februarie 1935, Liviu Rusu publică prima replică: *Pe marginea unei conferințe – Lămuriri fără intenții de convingere*. Se vede că muzicologul asistase la conferința lui Dragoș Vitencu. De la început scrie că expunerea lui D. Vitencu a fost intitulată *Asasinii poeziei moderne* și au fost atacați poeții Tudor Arghezi, Ion Barbu, Mircea Streinul și Iulian Vesper, ca să pună întrebarea: „Cu ce s-au desprins aceștia de spiritualitatea românească?” Conferențiarul „pune față în față două stiluri, două curente, două concepții de viață: romantismul care, după părerea domniei-sale, se prezintă unitar și modernismul haotic, divizat în primitivism, cubism, dadaism, expresionism etc.”. Liviu Rusu consideră teza lui Dragoș Vitencu „falsă, căci romantismul, la rândul lui, n-a fost unitar” și aduce probe din literatura europeană a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Îi reproșează conferențiarului neînțelegerea complexității oricărei creații spirituale și faptul că „n-a intuit” neliniștea noii generații de artiști, generație ce „depășește într-un fel oamenii timpului prin viziunea” lucidă, autentică asupra lumii. La noi, în România – scrie muzicologul – generația nouă tinde „către fundamentarea unei concepții de viață românească”. Pentru Dragoș Vitencu această viață „e puțin mai spre stânga și se confundă cu mijlocul” – aluzie la calificările politice ce le făcuse magistratul. Respingând alegațiunile despre o așa-zisă „asasinare” a poeziei de către cei patru poeți, L. Rusu îi consideră pe Arghezi, Barbu, Streinul și Vesper reprezentanții poeziei moderne profund ancorată în tradiția și spiritualitatea românească.

În numărul din 2 februarie al „Glasului Bucovinei” apare foiletonul lui Iulian Vesper, unul dintre „asasinii poeziei”: *Pe marginea unei conferințe: Ciocoism liric și asasini de talent*. Autorul *Echinox*-ului în *odăjdii* critică sever opiniile lui D. Vitencu, nu alunecă în atacuri la persoană și expresii suburbane, ci dezbate problemele răstălmăcite de Dragoș Vitencu.

În numărul din 3 februarie, al aceleiași ziar, răspunde Dragoș Vitencu printr-un atac descalficant. Pentru el, pretins aristocrat-burghez cernăuțean, „...țăranul Teodor Grosu, care putea să rămână țăran și în poezie”, n-ar fi trebuit „să se compromită”, să devină „hibridul-rusticul-burghez Iulian Vesper, care a scris *Echinox* în *odăjdii*”.

Același arogant magistrat și poet mediocru revine în „Glasul Bucovinei”, din 14 februarie 1935, cu un atac vulgar și impertinent împotriva generației de poeți tineri din Bucovina, făcând însă precizarea că nu-l consideră „asasin liric” pe Traian Chelariu. Reiterează afirmațiile sale despre Mircea Streinul și Iulian Vesper că „sunt asasini ai poeziei”, dar nu spune nici o vorbă despre calomnierea lui Tudor Arghezi și Ion Barbu. În încheierea aberantelor sale alegații, Dragoș Vitencu aruncă jeturi de otravă și asupra lui Liviu Rusu, „...alt modernist”, care îndrăznise să-l

acuze de „ușurința ce-mi caracterizează exprimarea... În aplauzele unor inconștienți (!)...“. Se pune întrebarea: oare duelul între cei doi să fi avut loc în sala de conferințe a *Societății pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina*, sau D. Vitencu recunoaște ecoul deosebit ce l-a avut, în rândurile intelectualilor cernăuțeni, prima blamare publicată de Liviu Rusu în „Glasul Bucovinei“?

La 19 februarie 1935 intervine, din nou, Iulian Vesper cu eseu: *Tradiție și modernism* – Marginalii la o conferință („Glasul Bucovinei“, nr.4501). Analitic și bine documentat, în același timp și incisiv, Iulian Vesper înțelege să orienteze polemica în sfera confruntării de idei și concepte literare, evitând împingerea ei în răfuiele personale și dispute politice conjuncturale. Deoarece acest articol a fost analizat de dl. Mircea A. Diaconu în cartea sa *Mișcarea „Iconar“*. *Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Editura Timpul, Iași, 1999, p. 50–59, mă voi limita să reitez și alte idei din eseu lui Iulian Vesper.

De exemplu, el respinge clasificarea arbitrară a poeziei, făcută de Dragoș Vitencu, în *poezie țărănească și poezie burgheză*. Poezia țărănească trebuie să fie necesar valabilă – spune D. V. – pe când poezia burgheză e „înfierată de stigma-tul perversității sufletești și cerebrale a urbanității noastre cosmopolite“. Iulian Vesper ridiculizează clasificările oponentului său și arată că unicul criteriu este cel estetic, realizarea artistică definește substanța unei poezii, indiferent dacă este tradiționalistă – țărănească, „să zicem *Clăcașii* de Oct. Goga sau *Cantilena* de Dan Botta“. Plină de semnificație și de bun simț este și altă frază: „Lirica franceză – scrie Iulian Vesper – e foarte puțin țărănească, deci fără «aportul sănătății rustice», iar această stare de fapt nu-i îngăduie nimănui să elimine din literatură pe Baudelaire, Rimbaud, Paul Valéry, Paul Claudel etc.“.

I. Vesper arată că „Gruparea *Iconar* militează pentru o racolare a sensibilității bucovinene la nivelul de expresie și evoluție artistică din întreaga țară...“ (*subl.n.*). Avertizam cititorii că poetul are în vedere „gruparea“ de scriitori bucovineni promovați de Editura *Iconar* cu sprijinul material al Institutului de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei“, și, nicidecum, revista „*Iconar*“ care n-are nici o legătură cu această instituție tipografică.

Cu toate că fusese bălăcărit și jignit, într-o manieră de mahala, Iulian Vesper își stăpânește furia și nu glisează în capcana polemicii suburbașe, invectivelor și expresiilor vulgare. Istoria literară trebuie să-i recunoască scriitorului Iulian Vesper meritul de a promova, în viața literară din Bucovina deceniilor interbelice, toleranța și spiritul democratic de respect pentru opiniile adversarilor, confruntările fiind acceptate doar în domeniile valorilor literar-artistice. Într-un mediu socio-economic și politic extrem de alunecos și agitat, poetul *Echinox*-ului în *odăjdii* vedește echilibrul moral, discernământ ideologic și patriotism autentic, păstrându-și cu demnitate convingerile și rămânând credincios valorilor liberal-democratice.

Polemica în jurul „asasinilor poeziei moderne“ era prea importantă, încât nu putea fi ignorată de Ion Nistor, ministru, rector al Universității din Cernăuți, personalitate ce dominase viața publică a Bucovinei după Marea Unire din 1918. Acad. Ion Nistor, director al revistei „Junimea literară“, justifică intervenția sa, în calitate de „observator și dăător de direcție la această revistă“. Articolul intitulat: *În apărarea unor noi forme literare* (și, nicidecum, „în căutarea“ [?!], cum scrie, din neatenție, dl M.A. Diaconu în cartea citată, p.211, nr. 35) apare în „Junimea literară“, nr. 2, februarie 1935 și se vrea o concluzie. Având în vedere miza ideologică deosebită a articolului, vom reproduce alineatele ce-i definesc fondul ideatic.

„Apărătorii curentului tradiționalist – scrie Ion Nistor – se ridicară cu toată hotărârea contra culegerilor din câmpul literaturii noi cari cred că prin forma mistică și eliptică în care îmbracă creațiile lor poetice, vor reuși să trezească un curent

nou și original în scrisul românesc. Susținătorii acestui (h)ipermodernism, cu creațiile lor mistice și greu de înțeles au trezit o vie și puternică reacție în rândurile apărătorilor tradiționalismului. Conflictul s-a agravat și lupta literară a luat forme neobișnuite până atunci în noua noastră mișcare literară.“

El apreciază că polemicele sunt „pătimașe“, „și unii și alții au lăsat să cadă cuvinte grele... Apărătorii tradiționalismului ajunseră așa departe, încât să califice pe adversarii lor drept «asasini» ai poeziei. Firește că nici (h)ipermoderniștii noștri nu s-au lăsat mai prejos...“, precizează. Nu întâmplător polemica s-a desfășurat în foiletonul „Glasul Bucovinei“, unde, și unii și alții, au găsit „cea mai largă și obiectivă ospitalitate“, ceea ce era perfect adevărat.

Personal, a privit „cu duioșie, dar fără îngrijorare“ lupta literară, căci „lupta pentru idei și principii m-a pasionat totdeauna... Ea oțelește spiritele și aduce contribuții prețioase la găsirea adevărului și la năruirea strălucirii lui“, observație pertinentă, inatacabilă moralmente, cât și din punct de vedere intelectual. În calitate de „dătător de direcție recunoaște că adversarii tradiționalismului în literatură au ajuns prea departe în confecționarea (!) noului veșmânt literar în care încearcă să-și îmbrace creațiunile poetice. O moderație (!) se impune...“. Observația era nejustificată și ea a inflammat spiritele poeților tineri din jurul lui Mircea Streinul și Iulian Vesper, căci directorul „Junimii literare“ lua parte mediocrităților cu pretenții de „tradiționaliști“, nu accepta experimentul artistic, aspirația spre originalitate. Pentru a nuanța acele vorbe părtinitoare, I. Nistor recunoaște „tineretului“, „talentelor reale“, dreptul de a trece „peste limitele obișnuite“, „chiar dacă riscă să rătăcească în exagerări, foarte curând revin la normal. Și vor reveni“. În aceeași manieră, paternalistă, îndeamnă pe tradiționaliști să nu „exagereze“, deoarece „geniul creator se zbate în căutarea noilor forme de creație, care pot să ducă la perfecțiune“. Nu e bine „să priponim talentul de țărâșul formelor tradiționale, ci trebuie să-i lăsăm zbor liber, că și vulturului din înălțimile senine ale văzduhului“, povățuie înțeleaptă, generoasă, productivă. În același spirit mărinimos și democratic, directorul „Junimii literare“ încheie: „Generația tânără este în căutarea unor noi idealuri. Să nu o împiedicăm în găsirea lor, ci, dimpotrivă, să-i dam toată încurajarea“.

Magistrul nu le spunea însă tinerilor care sunt acele „noi idealuri“, generosul și pateticul său îndemn fiind receptat de fiecare tânăr scriitor și artist bucovinean în felul său propriu și în funcție de sentimente și resentimente, de convingerile celor din preajmă și de întâmplările conjuncturale ale vieții cotidiene. Era limpede că directorul „Junimii literare“ trata cu îngăduință și părtinire tabara „tradiționalistă“, nostalgică și anacronică din punct de vedere estetic, în timp ce pe moderniștii bucovineni îi califica „(h)ipermoderniștii“ ale căror poeme sunt „mistice“ și „greu de înțeles (?)“. Situația concretă provocată de elemente conservatoare și rigide, opuse experimentului artistic, cantonate în tradiția neoromantismului desuet, fără autoritate literară recunoscută, impunea o opțiune artistică și ideologică clară pentru creațiile noii generații de poeți bucovineni „hipermoderniști“ care, nu numai că respingeau tradițiile național-populare românești, ci le cultivau cu dezinvoltură în poezie și proză.

De altminteri, marea majoritate a poeților și publiciștilor bucovineni din generația postbelică: Mircea Streinul, Iulian Vesper, Barbu Slușanschi, Gh. Antonovici, Traian Chelariu, Ghedeon Coca, George Drumur, Teofil Lianu, Aspazia Munte, George Nimigeanu, Vasile I. Posteuca, Neculai Roșca, Ion Roșca, M. Tcaciuc-Albu, Cristofor Vitencu, E. Ar. Zaharia, V. Sânger, T. Ulmanu, Nic. Monitoru, Aurel Putneanu, Leon Țopa, I. Țurcan, Ionel Crețianu, Petru Iroaie, Ilie Corfus, precum și muzicienii Al. Zavulovici, George Onciul, Liviu Rusu ș.a. au fost consacrați, prin colaborările în paginile ziarului „Glasul Bucovinei“ și ale revis-

tei „Junimea literară“. Iată numele colaboratorilor „Junimii literare“ din numerele 1, 2, 3 – 4, și 5 – 7 (ian.-iulie 1935): Iulian Vesper, Ștefan Ion, Mircea Streinul, Tr. Chelariu, Neculai Roșca, Ghedeon Coca, Liviu Rusu, George Nimigeanu, M. Cazacu, T. Ulmanu, N. Tcaciuc-Albu, Gh. Antonovici, Procopie Miliște, Aurel V. Sânger, George Onciul, Mircea Grunechevici, Aspazia Munte, E. Ar. Zaharia etc.

Într-un articol din „Glasul Bucovinei“ (12 aprilie 1935), intitulat semnificativ: *Junimea literară la o raspântie?*, Teodor Maricaru scrie că poetul Traian Chelariu, secretar de redacție la revista „Junimea literară“, „...se străduiește... să arate ce importanță are «europenizarea» Bucovinei prin poeziile lui Mallarmé...“, concepție limpede de depășire a granițelor provinciale desuete ale unui „tradiționalism“ paseist.

Pe lângă alți poeți din generația sa, Mircea Streinul continuă să colaboreze în paginile ziarului „Glasul Bucovinei“ în primele două luni ale anului 1935. La 11 aprilie, Traian Chelariu ține o conferință la „Academia literară de la Junimea“ despre *Etnicul creator și arta*, dar nu știm dacă textul s-a publicat. În orice caz, redacția gazetei liberale publică în nr. din 28 aprilie 1935 eseu: *Etnicul creator și arta* de Ștefan Ion, în care este elogiată cartea lui Mircea Streinul – *Itinerar cu anexe în vis*, tipărită în colecția „Iconar“ (Iulian Vesper) la același Institut de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“.

Încă de la sfârșitul anului 1934 se observă absența lui Vasile I. Postecă, Barbu Slușanschi, Leon Țopa și I. Țurcan din paginile „Junimii literare“ și „Glasului Bucovinei“, cu toții alăturându-se tinerilor intelectuali bucovineni, grupați în jurul prof. univ. dr. de filozofie și sociologie, Traian Brăileanu, principalul organizator și ideolog al organizației „Legiunea arhanghelului Mihail“ din Bucovina, din 1930, intitulată „Garda de fier“, iar din anul 1935 – Partidul „Totul pentru țară“.

Desigur, prezintă mare interes științific studierea apariției legionarilor în Bucovina, cât și prezentarea principalilor lideri cernăuțeni, mulți dintre ei cadre didactice la Universitate. Trebuie decelate cauzele obiective, socio-economice și culturale, care au determinat pe mulți intelectuali tineri să adere la doctrinele totalitare de extremă dreapta, antisemite și fascizante, dar aici și acum vom sublinia doar iscusița de care a dat dovadă profesorul Traian Brăileanu, în inițierea unor acțiuni concrete de convertire a unor scriitori, publiciști și muzicieni să i se alătore. Inițiativele lui au prins contur, în primele luni ale anului 1935, tocmai când s-au declanșat polemicile între „tradiționaliști“ și „hipermoderniști“ și au venit, ca un trăsnet, hotărârile guvernului liberal de desființare a instituțiilor de stat – Teatrul Național și Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică. Bucurându-se de colaborarea politică deja cimentată a publiciștilor Barbu Slușanschi, Leon Țopa, Vasile I. Postecă, G. Macrin și Ion Țurcanu, Traian Brăileanu înființează revista „Însemnări sociologice“, primul număr văzând lumina tiparului la 5 aprilie 1935 – Tipografia Bucur Orendovici din Suceava. (Cele din Cernăuți fiind inaccesibile atunci mișcării legionare.) Programul revistei era cel al Garzii de fier. Barbu Slușanschi militează în articolul *Literatura și societatea românească* pentru autohtonism, creștinism și naționalism și combate ideologia sovietelor. El consideră „estetica, psihologia, europenismul“ căi ce „au prilejuit tot atâtea pretexte de import rafinatei pestilențe care de ani de zile întârzie continuarea literaturii românești de consacrare și apoi de expresie a sufletului național constituit“. G. Macrin apreciază că singurele forțe politice autentice sunt cele întemeiate pe disciplină și camaraderie și dă ca exemplu Italia și Germania. Ion Țurcan cere „proporționalitate“ între români și minoritari în toate sferele existenței sociale și spirituale, iar Vasile I. Postecă critică vehement decizia guvernanților liberali de desființare a Teatrului Național din Cernăuți, dar și a celor din Chișinău și Craiova.

Să se rețină că de-abia în numărul 3 (iunie 1935), Traian Brăileanu și camarazii săi reușesc să-l includă între colaboratori și pe Liviu Rusu, prezent în paginile „Glasului Bucovinei” și „Junimii literare”, precum și la toate manifestările cercului „Junimii” și cele muzicale, organizate de Societatea „Armonia”, patronate de Ion Nistor și Leca Morariu. Liviu Rusu publică în revista lui Tr. Brăileanu eseu: *Considerațiuni sociologice asupra muzicii românești*. Pornind de la ideea lui Traian Brăileanu: „problema sociologiei este de a defini socialul ca negațiune pozitivă a individualului”, precum și de la tezele despre „sociologia muzicii”, discutate de Tr. Brăileanu în lucrarea *Introducere în sociologie*, profesorul de muzică formulează câteva idei personale, destul de încălcite și nedemonstrate de fapte artistice. Bunăoară, spune că „teoriei sociale a muzicii îi revin teoria elementară, cu disciplinele ei ritmul, melodia și armonia, studiul formelor și științele auxiliare: acustica, notațiunea și instrumentele”. Discută despre clasificările în muzica românească: cântecul popular și cel bisericesc – ambele constituind melosul românesc, ce trebuie studiat „În latura sistematică și cea istorică” etc. Concluzia e limitativă și necorespunzătoare realității.

Vorbind despre influența artei apusene, muzicologul bucovinean susține că este vorba „de grupuri de gust ce nu se suprapun structural și între care nu există raporturi de oglindire; ceea ce înseamnă că ideea unei comunități muzicale românești decât un postulat al culturii românești, a cărei unitate trebuie să o creăm din nou, în viitoarea acțiune românească, pe temeiul realităților etnice” (p. 22).

Într-o notă publicată în „Junimea literară” (nr. 5–7/1935), Traian Chelariu scrie: „Fără comentariu. Am citit aceste proustești (de la Proust!) fraze pentru a ilustra limba românească a dlui Rusu”. Evident „cronicarul muzical” părșise paginile publicațiilor care-l consacraseră, precum și cercurile intelectuale democrat-liberale, încât Tr.Chelariu nu ezita să-l ironizeze.

Idei de sorginte legionară, Liviu Rusu comunică publicului în eseu: *Omul român în lumina de cântec*, în „Însemnari sociologice”, 1, nr.4, iulie 1935, p. 27–32. Prima frază e cel puțin năstrușnică: „Noi pornim de la omul român. Noțiunea de român a căpătat față de cea de rumân un sens prea larg, zic, în lumina influențelor străine”. Apoi explică diferența dintre român și rumân: „Prof. D. Gusti – zice L. Rusu – înglobează în națiunea română și străinii, cari trăiesc pe pământul nostru”, opinie neîmpartășită de profesorul bucovinean. L. Rusu atrage atenția că Nae Ionescu este primul gânditor care a făcut deosebirea hotărâtoare pentru cultura noastră, anume că „Rumânul este înainte de toate țăranul, omul pământului care încheagă, într-un anumit fel, o viață creștinească”. Scrie că trebuie să pornim de la el și aduce ca argument și eseu blagian despre *Spațiul mioritic*, apărut în „Gândirea”, 1935. După L. Rusu, fenomenul spațial se revelă în muzica populară „în stilul artei românești”: „Comunitatea determină, în virtutea anumitor valori spirituale, tipul purtător de ele. Valorile sunt singura realizare ce permite constatarea și explicarea lui”.

Acest articol fusese acceptat de Traian Brăileanu și colaboratorii săi, pentru că promova idei și concepții despre artă, proprii arsenalului doctrinar al lui Nae Ionescu și Traian Brăileanu. Liviu Rusu, în acest fel, se alinia concepțiilor despre literatură și creatorii ei, susținute în paginile „Însemnărilor sociologice” de militantul legionar Barbu Slușanschi. Acesta afirma ritos între altele: „Literatura izvorâtă din problematica psihologismului individual, cosmopolit, în afara sferei autohtone (?) nu contribuie la conservarea națională”. Ea, scrie B. Slușanschi, „e sortită pieirii”. Literatura bună este numai cea creată „după criteriul binelui empiric”. Tot în nr. 4 al „Însemnărilor sociologice”, alături de Liviu Rusu, Barbu Slușanschi semnează eseu *Autobtonismul în literatură*.

Ideologia literară de la „Însemnari sociologice“ se înscrie în orientarea tradiționalist-conservatoare, a autohtonismului etnic, o metafizică a factorilor culturali de sorginte etnică pură, de unde și agresivitatea anti-europeană, împotriva străinilor, a cosmopolitismului, în multe privințe asemănătoare cu pretensele „teorii“ ale lui Dragoș Vitencu despre „asasinii poeziei moderne“. Unii scriitori, precum Traian Chelariu și Iulian Vesper au intuit „haosul“ ideologic și „confuzia valorilor“ din cercurile conservatoare, paseiste, ale tradiționaliștilor de la „Junimea literară“ și, cu atât mai vârtos, din gruparea elitei legionare, din jurul lui Traian Brăileanu.

Colaborarea lui Liviu Rusu la „Junimea literară“ se întrerupe definitiv după portretul – *Mihail Jora*, din nr. 2, februarie 1935. Ea continuă însă în paginile ziarului „Glasul Bucovinei“, până la 3 martie 1935, cu ultimul articol: *Problema Conservatorului*. În aceeași perioadă încetează și colaborarea lui Mircea Streinul la cele două publicații, cu deosebirea că operele poetului sunt analizate și elogiate în paginile „Glasului Bucovinei“ de la sfârșitul lui aprilie 1935. Între cauzele ce au determinat pe muzicianul Liviu Rusu și pe poetul Mircea Streinul să rupă relațiile lor culturale și ideologice cu gruparea democrat-liberală de la „Junimea literară“ și „Glasul Bucovinei“, trebuie reținută și poziția, cel puțin ambiguă și părtinitoare, a rectorului și „dătătorului de direcție“, Ion Nistor. Textul prezentat mai înainte este cât se poate de edificator, iar pentru poetul Mircea Streinul, cu sensibilitatea și orgoliul său exacerbate, el a constituit un adevărat șoc moral și intelectual. Colegul său de suferință, Iulian Vesper, a reușit însă să-și păstreze echilibrul și, cu vigoare, a apărat orientarea modernistă, într-un fel blamată și de directorul „Junimii literare“. Dar, ministrul Muncii, Ion Nistor, confruntat cu gravele neînțelegeri ivite între membrii Cercului – (Academia) „Junimii literare“, recurge la o soluție administrativă salutară: îl numește pe Traian Chelariu asistent la Universitate (Laboratorul de psihotehnică), iar Iulian Vesper ocupă postul de șef de cabinet la Ministerul Muncii și Sănătății. Mircea A. Diaconu și alți cercetători suceveni au subliniat meritele lui Ion Nistor, în sprijinirea și cultivarea talentatului scriitor Mircea Streinul. De altminteri, tânărul poet, elogiind activitatea revistei „Junimea literară“, scria în vara lui 1933: „Faptul ca subsemnatul are de asemenea acces la „Junimea literară“, îl împiedică să arate așa cum ar vrea, ceea ce crede despre acest risorgimento al literaturii românești și despre acela care îl facilitează cu seniorial entuziasm, peste ani și peste orice fel de reticență“⁶.

În lumina acestor oneste mărturisiri publice, capătă și mai mult relief erorile săvârșite de unii membri ai grupării de la „Junimea literară“, inclusiv mentorul ei Ion Nistor, față de unii scriitori bucovineni din generația nouă, înainte de toate în ce-l privește pe Mircea Streinul (Traian Chelariu ocupa postul de secretar de redacție al revistei „Junimea literară“).

În acele împrejurări, singura soluție rezonabilă pentru toate părțile și benefică pentru literatura modernă din Bucovina, era trimiterea tânărului poet Mircea Streinul în Franța pentru desăvârșirea studiilor literar-filozofice și tratarea tuberculozei, care-i măcina sănătatea și puterea de creație. Liviu Rusu mărturisea în anii 1959–1960, că asemenea propunere a existat în anul 1935, dar ea n-a fost luată în seamă de guvernul de la București și nici de Administrația Fondului Bisericesc din Bucovina, căreia i se solicitase o bursă și ajutor pentru tratament la Paris, pe timp de un an.

Liviu Rusu mai spunea că el însuși a solicitat o bursă de studii pentru perfecționare, la Conservatorul din Paris, având și recomandări de la profesorii George Breazul și Mihail Jora, dar cererea n-a fost aprobată de ministrul C. Angelescu, cu toate că unor foști colegi din București Ministerul le aprobase asemenea burse.

(Arhivele sunt edificatoare în acest sens!) La nemulțumirile provocate de politica falimentară a guvernului liberal de desfășurare a Teatrului Național și a Conservatorului se adaugă absența audienței autorităților de stat centrale și locale, la niște cereri personale care, cel puțin, meritau o analiză responsabilă și găsirea de soluții convenabile, pentru niște tineri talentați. Ca atare, confruntările ideologice și artistice, polemicile între tradiționaliștii și moderniștii din mișcarea literară bucovineană s-au declanșat pe fondul unor realități socio-economice, etnice și a unor politici culturale greșite, precum și existența unor nemulțumiri personale justificate. Urmările concrete ale noii situații create au fost regruparea intelectualității literar-artistice bucovinene în două tabere: aderenții la mișcarea culturală patronată de Garda de fier și ideologul ei bucovinean, Traian Brăileanu și revista acestuia „Însemnări sociologice”; pe de altă parte, aderenții la mișcarea democratică-liberală, din jurul publicațiilor „Junimea literară” și „Glasul Bucovinei”, patronate de Ion Nistor și colaboratorii săi statornici, Traian Chelariu și Iulian Vesper.

După cum am arătat mai înainte, cronicarul muzical al „Glasului Bucovinei”, colaborator și al „Junimii literare”, „maestru suplinitor” de vioară la Școala Normală de băieți, propus Ministerului Instrucțiunii Publice, în aprilie 1935, „profesor suplinitor” la Conservatoriul particular de Muzică și Dicțiune, se alătură în iunie 1935 mișcării culturale de orientare legionară, de la revista „Însemnări sociologice”, condusă de Traian Brăileanu. Investigațiile din arhive, cât și declarațiile personale ale lui Liviu Rusu confirmă faptul că tânărul muzicolog nu devenise încă membru al Gărzii de fier, cu toate că ceilalți colegi de generație de la „Însemnări sociologice” – Barbu Slușanschi, Leon Țopa, G. Macrin, Vasile Posteuca și Ion Țurcanu – deveniseră membri activi ai organizației legionare din Cernăuți.

Realitatea este că Liviu Rusu este „cucerit” de ideologia și promotorii ei de la „Însemnări sociologice”, acceptă tranzacțiile cu profesorul Traian Brăileanu și colaboratorii săi, în vederera editării unei noi reviste literar-artistice, opusă ca orientare doctrinară „Junimii literare”, condusă de liderul liberal Ion Nistor și sprijinită de poezii Traian Chelariu și Iulian Vesper. Mai mult chiar, Liviu Rusu izbutește să-l convingă pe fostul lui consătean, Mircea Streinul, să iasă din expectativă și să i se alăture, în lucrarea pusă la cale împreună cu Traian Brăileanu.

În acest fel, mișcarea literar-artistică bucovineană, care s-a încheiat până în primele luni ale anului 1935, sub patronajul și cu sprijinul direct al redacțiilor „Glasului Bucovinei” și „Junimii literare” (director, acad. Ion Nistor) ce a înfăptuit o opera autentică de cultură literară, Editura *Leonar – Iulian Vesper – Mircea Streinul* – subordonată administrativ și financiar Institutului de Arte grafice și Editurii „Glasul Bucovinei”, se divizează în două grupări (tabere) opuse ca opțiuni artistice și ireconciliabile din punct de vedere ideologic și politic.

Prima grupare, în frunte cu Ion Nistor, Traian Chelariu, Iulian Vesper și alți scriitori și publiciști, continuă orientarea ideologică democrat-liberală, preponderent modernist-tradiționalistă în poezie, sincronică cu lirica argeziană, barbiană și blagiană, dar și cu lirica modernă franceză și germană, iar pe de altă parte, cealaltă grupare în frunte cu Traian Brăileanu, Barbu Slușanschi, Vasile Posteuca și noulsoșii de la „Junimea literară”, Liviu Rusu și Mircea Streinul. Să nu se uite că până în luna iunie 1935 profesorul Traian Brăileanu nu reușise să ademenească în „cercul” „Însemnărilor sociologice” nici un poet talentat, recunoscut deja de opinia publică bucovineană, precum M. Streinul, I. Vesper, Tr. Chelariu sau Nicolai Roșca.

Potrivit unor informații primite de la Liviu Rusu și Iulian Vesper, profesorul Traian Brăileanu ar fi vorbit despre „o nouă revistă literară în Cernăuți”, încă din lunile martie-aprilie, perioadă a polemicilor violente între „tradiționaliști” și „hipermoderniști”. El a reușit în prima fază să-l atragă în anturajul său numai pe Liviu

Rusu, scriitorii Mircea Streinul și Iulian Vesper („asasinii poeziei moderne“) refuzând colaborarea la „Însemnări sociologice“.

Liviu Rusu recunoștea, în 1959, de față cu Iulian Vesper, Ionel Negură și alții, că Traian Brăileanu i-a promis să ceară colaborări la „Însemnări sociologice“ și de la Mircea Streinul și Iulian Vesper, dar amândoi au refuzat.

Încercările lui Liviu Rusu de a-l aduce pe Iulian Vesper la ședințele în care Traian Brăileanu și-a expus opiniile referitoare la editarea unei noi reviste literare au fost zadarnice, poetul respingând „cu indignare“ orice colaborare cu Traian Brăileanu și anturajul său. În schimb, demersurile pe lângă Mircea Streinul au fost încununete de succes, pentru că – mărturisea Liviu Rusu – autorul poemelor *Itinerar cu anexe în vis* „era profund nemulțumit“, izolat, „jignit public, pe nedrept“, „neînțeles“ de reprezentanții guvernului în Bucovina.

Privitor la editarea revistei „Iconar“, informații concrete a lăsat și Vasile Postecă în niște *Amintiri de la „Iconar“*.⁷

„Într-o seară, la Liviu Rusu acasă – scrie Vasile Postecă – ne-am avântat pe verticală, cum spuneam noi, căutând o semnificație valabilă însuși cuvântului «iconar». Desigur, Mircea Streinul, adânc influențat de Rilke, va fi găsit în «Studenbuch» și simbolica stării interioare de regăsire și exprimare prin icoană... Iconarul transpune cerul, traduce misterul, inversează planurile... El e răspânditor de icoane, de lumină și credință... Și iconar mai înseamnă și carte de icoane. Istorie sfântă ilustrată“.

Vasile Postecă spune că Mircea Streinul era „entuziast, plin de bucurie în glas și priviri, în timp ce Liviu Rusu, celălalt director al revistei «Iconar», explica iconarul ca mișcare spirituală în termeni muzicali. Robit total muzicii, el vorbea lin, precis, parcă ar fi ținut sub bărbie vioara și ar fi mângâiat-o cu arcușul, schimbând cuvântul în sunet și frunza în tact muzical. Ca să explice iconarul, el ne cânta pasionela lui folclorică, un colind cu Maica Domnului, *Pruncul și mioreaua*: «Numai una miorea / Sta-n genunchi și se ruga / La măicuța Precista / Cu pruncul alături...»“ Și cânta colindul frumos, așa cum sub farmecul vocii și modulației lui îl vedem și noi. Un univers întreg se contura, creștea, se prefăcea în lumină și farmec, în metaforă a inimii sub pana iconarului“ (*subl.n.*).

Investigațiile noastre privitoare la regrouparea ideologică produsă în anul 1935, în sânul mișcării literare bucovinene, sunt confirmate succint de Vasile Postecă în *Amintirile sale*:

„Odată cu apariția revistei «Iconar» cumpăna apelor bucovinene a fost scrisă. Strânsesem bani pentru o revistă literară, fără să ne gândim anume cum va apărea, ce titlu va purta. Și-i pusesem la dispoziția profesorului Traian Brăileanu, mentorul generației noastre, deținătorul catedrei de sociologie și filozofie la Universitatea cernăuțeană. El a hotărât să dea acei bani lui Liviu Rusu și Mircea Streinul pentru «Iconar». Primul, fecior de preot și el, prieten de copilărie al lui Mircea Streinul, cu o aleasă cultură muzicală, profesor de vioară (?) la Conservatorul de Muzică al Cernăuților, avea un mare ascendent moral asupra poetului și a jucat un rol decisiv la desprinderea lui din «Glasul Bucovinei“.

Eronată este doar mențiunea că Liviu Rusu a fost „profesor de vioară“ la Conservatorul de Muzică. În realitate, după transformarea în Conservator particular, Liviu Rusu a fost confirmat „profesor cu titlu provizoriu de armonie, muzică bisericească și folclor“.

Vasile Postecă comunică informații referitoare la editarea primului număr al revistei „Iconar“ și într-o scrisoare publicată de Vianor Bendescu în revista „Drum“ din SUA și comentată de dl. Mircea A. Diaconu.⁸

„Te vei mira, – scrie Vasile Postecă – să auzi că decizia asupra revistei „Iconar” s-a luat la el acasă (Traian Brăileanu, *n.n.*). Erau de fața Mircea Streinul, Ionel Țurcanu, Liviu Rusu și eu. Eu aveam o sumă de bani rămasă din colecta publică făcută pentru înmormântarea Valeriei Trăistaru, ce murise de tuberculoză în spital. Așa a dat Dumnezeu că am adunat mai mult decât ne-au fost cheltuielile de înmormântare. Și cum n-am avut cui da banii, eu am decis să începem cu ei o revistă de literatură și spiritualitate. Atunci, în casa dlui profesor s-a pornit cu „Iconarul”. A avut bani pentru primele două numere, pe urmă revista a prins frumos și s-a putut susține din vânzarea sa”.

Referitor la apariția revistei „Iconar” se pronunța, în 1938, sintetic și conform cu realitățile istorice, Mircea Streinul:

„În 1935, Liviu Rusu înființează sub directivele profesorului Traian Brăileanu revista „Iconar”, unde militează Barbu Slușanschi, George Drumur, Ionel Țurcanu, George Macrin, Leon Țopa, Claudiu Usatiuc, Vasile I. Postecă, Ionel Negură, pictorii Rudolf Rybiczka, Vasile Ștefan și alții”⁹.

*
* * *

Deoarece primele trei numere ale revistei „Iconar” nu există în colecția de la Biblioteca Academiei Române și n-am reușit încă să le găsim în colecții particulare, trebuie să reproducem, spre informarea cititorilor, primele „note” de lectură apărute în publicațiile cernăuțene. În ordine cronologică, prima mențiune despre revista „Iconar” apare în ziarul „Glasul Bucovinei”, nr. 4604 din 20 iulie 1935, p. 2, în articolul *Excuse literare* de Ion Ștefan.

„Dacă respectivul (scriitor – *n.n.*) dispune de o grosieră vanitate, însă, se refugiază de obicei în obscurantism, în stările vagi ce scâpa unui control (?) perceptiv, păstrându-și însă o oarecare aparență de valoare, sau presupunând că este iscusit, se dedică unor rebusuri verbale, ce vor să se substituie substanței” – își începe articolul Ion Ștefan, fără a indica numele „respectivului” (scriitor).

Urmează altă săgeată: „Metoda de lansare e bună. Îți afișează numele pe copertă, dacă are director”. Combate „orgoliile” și „proiectele simple”, bineînțeles ale scriitorilor din noua generație, critică inițiativele acestora, afirmând că „dintr-un unghi serios privit, jocul e copilăros. Și lucru trist, cernăuțenii noștri cam abuzează de el, amintindu-ne numai de «Plai» (Neculai Pavel)¹⁰, «Flanc»¹¹, «Izvodiri» (Teofil Lianu), «Argonaut»^{11bis} (E.Ar. Zaharia) și *acum (subl.n.)*, «Iconar» (Liviu Rusu), netrecând nici una peste trei numere, deși exista pentru scriitorii bucovineni o revistă de tradiție, cum e «Junimea literară»”.

Ironizarea revistelor efemere, „Plai”, „Flanc”, „Izvodiri” și „Argonaut” nu avea motivare artistică și ideologică, din moment ce toate fuseseră editate între anii 1933–1934 de colaboratori statornici ai „Junimii literare” și ai „Glasului Bucovinei”, fiind niște „colibri” odrăsliți de aceste publicații democrat-liberale.

În continuare, Ion Ștefan arunca o întrebare cel puțin bizară: „Să-mi spună, de pildă, d-nii Neculai Pavel, Liviu Rusu, V. Postecă etc., în ce revistă de seamă, în afara celor conduse de prieteni și apărute în Bucovina, au publicat?” Întrebarea retorică n-avea rost, pentru că aproape toți scriitorii tineri colaborează în paginile „Junimii literare”, iar Liviu Rusu publicase vreo douăzeci de critici muzicale și în „Glasul Bucovinei”.

Foiletonul lui Ion Ștefan, găzduit de redacția „Glasului Bucovinei”, a fost o inițiativă neconstructivă pentru că n-a disociat, dintr-un început, orientarea artistică modernă și națională a poeziei generației noi de doctrină extremistă a literaturii

promovată de mișcarea legionară din Cernăuți, în frunte cu Traian Brăileanu și „camarazii” săi.

Prin generalizări facile și lipsite de temei, articolul *Excuse literare* a adâncit neînțelegerile dintre scriitorii tineri, încât, încet-încet, și E. Ar. Zaharia, Teofil Lianu, Neculai Pavel, George Drumur încep să colaboreze la noua revistă „Iconar”. Totuși, din foiletonul lui Ion Ștefan aflăm o informație literară importantă: În jurul datei de 20 iulie 1935, numărul 1 al revistei „Iconar” ieșise de la tipografie!

Date ample despre același număr 1 al revistei „Iconar” publica Traian Chelariu în „Junimea literară”, nr. 5-7, mai-iulie 1935, p. 216-218: „Iconar”, I, nr. 1, 1935, Tipografia Vad. Blondovschi, Rădăuți: Cărțile, revistele și manuscrisele pentru „Iconar” se vor trimite pe adresa d-lui prof. Liviu Rusu, Cernăuți, str. Eminescu, 15” (Date copiate de pe un exemplar de Tr. Chelariu). Și continua: „Conchidem că dl. prof. Liviu Rusu e responsabilul acestei frumos tipărite reviste. Și, tot d-sa, prefățând „Iconarul”, spune: „Undeva în adâncuri parcă s-a rupt ceva despre care nimeni nu știe un cuvânt”.

B. Slușanschi își precizează atitudinea de critic literar: „Politica literaturii este una din înfățișările problemei literare românești. Dacă acestea sunt faptele, este fatal să ne îndemne la o doctrină pozitivă de luptă creatoare și totodată defensivă, pentru statornicirea neprecupețită a cugetului nostru acasă la noi” (*Politică literară*, p. 5).

Leon Țopa semnează un articol: *Permanențe românești* și subliniază: „Creația lui Eminescu este însă profund sinceră, deși mediul nu i-a fost favorabil. De aceea Eminescu, ca permanență românească, trebuie privit nu numai ca creator artistic și cugetător filozof-social, ci și ca realizare etică, prin viața sa de zbucium...”. „Nota etică face parte integrantă din opera sa”.

G. Macrin, în articolul *Atmosfera suferinții*: „Putem la urma urmei să nu mai credem în noi înșine, dar e cel mai mișelesc lucru să pierzi credința-n neamul tău”.

Recenzentul încheie nota de lectură: „Iată ce ne trebuie: cult – cultul frumosului și al binelui, cultul trecutului și al viitorului și nu snobisme și convenționalisme. Dincolo de cult toate ierarhiile sunt ridicole sau criminale”.

În subsolul notei, Tr. Chelariu scrie: „Să se știe că noi cei dintâi am predicat în Bucovina acest mântuitor cult, în „Glasul Bucovinei” din 9 decembrie 1934” și reproduce textul integral.

Există alte două probleme referitoare la apariția revistei „Iconar” ce trebuie lămurite. Traian Chelariu ne transmite informația exactă: „Iconar” s-a tipărit la Tipografia „Vad. Blondovschi” din Rădăuți, dar nimeni n-a explicat de ce n-a fost imprimată la una din tipografiile din Cernăuți, din moment ce redacția se afla la Cernăuți, str. Eminescu, 15. Explicația nu poate fi alta decât refuzul întreprinderilor tipografice cernăuțene de a tipări publicații venite din cercurile legionare. De-abia numărul 5 din 1936 al „Iconarului” va fi imprimat la Tipografia „Mitropolitul Silvestru” din Cernăuți. Desigur, statutul administrativ-politic al Tipografiei „Vad. Blondovschi” merită să fie cercetat, dacă nu cumva avea vreo legatură cu farmacistul Vasile Iasinschi, viitorul ministru al Sănătății în guvernul Antonescu – Horia Sima, din 1940. A doua problemă privește redacția revistei din Cernăuți: Clădirea de pe str. Eminescu, 15 era Școala Normală de băieți, unde locuia în internat și Liviu Rusu, directorul noii reviste literare „Iconar”!

Primul număr al revistei „Iconar” prezintă și „Însemnări sociologice”, nr. 6 din septembrie 1935, la rubrica *Revista revistelor*. Autorul notei pare-se a fi însuși Liviu Rusu. Iată textul:

„Iconar” I, nr 1, 1935. Redacția Cernăuți, str. Eminescu, 15. „Cuvântul „Iconar” vrea să fie mai mult decât un titlu de revistă, e cuvântul ales să devină loz-

incă și simbol de activitate, înseamnă afirmarea unei concepții de artă, în care întoarcerea către icoanele sufletului se lămurește din nădejdi spirituale“.

Articolul-program *Drum de neliniști* al dlui Liviu Rusu aruncă lumină asupra drumului ce vor să-l străbată „Iconarii“, clădind la noua spiritualitate românească. Dl. Leon Țopa semnează la rubrica *Permanențe românești* un articol: *Mihai Eminescu*. Alte articole, tot atâtea inscripții în cartea gândirii românești sunt: Barbu Slușanschi, *Politica literară*; G. Macrin, *Atmosfera suferinții*; Mircea Streinul, *Cronici*. Poezii semnează: Teofil Lianu, Aurel Putneanu. Revista „Iconar“ a intrat mândră și sigură de izbândă în viața intelectuală românească.

Nu putem oferi nici o indicație referitoare la amânarea apariției numărului 2 al revistei „Iconar“, până la mijlocul lunii octombrie 1935, când apare în „Glasul Bucovinei“, nr 4667 din 17 octombrie, o prezentare semnată „Cronicar“, din care reținem:

„Directorul revistei cu en-tête-ul *verde* (subl.n.) este dl. L. Rusu. Maniera de a scrie a domniei-sale, după cum de la început am constatat, își găsește expresia în simulare și obscurantism. Dar cum vedem că întreaga revistă se colorează în acest fel, impunând și colaboratorilor stilul de impersonală mistificare adoptat de dl L. Rusu. E trist. Trist căci e păcat de dl. Leon Țopa, vigurosul autor al «Universității Țărănești» și păcat de dl. G. Macrin ale cărui resurse publicistice le întrevădem mult mai profitabile cauzei integral românești, decât e repertoriul de flașnetă demodată al colegilor d-sale întru «Iconar“.

Apoi face precizarea:

„Să fim bine înțeleși: Cauza integral românească, în nici un caz mai puțin scumpă nouă decât le-ar conveni s-o știe câțiva minori zoili; e cauza așa de mare, încât păcatul împotriva ei îl asemuim cu păcatul contra sfântului sfânt. Nu este deci nimănu iertat să-i lucreze împotriva, precum nimănu nu-i este iertat a se folosi de ea pentru meschinele și măruntele lui socoteli, de telal sau paiată literară“.

După ce comentează articolele lui L. Țopa, G. Macrin și Barbu Slușanschi, apare diatriba contra lui Mircea Streinul: „Ce am face, dacă, în analogie cu notele puerile semnate în acest Iconar, cineva le-ar spune Mircea-Pîrcea-Pricea-Pîrțea d-lui Streinul? Desigur n-am plânge“.

M. Streinul îl critica în „notele“ sale pe Isaiia Răcăciuni, dar „...copilul teribil și poetul cel mai mare al Bucovinei – zice „Cronicar“ – îi scoate limba, îi demonstrează indecent spatele și-i strigă de după gard: «Isaiia Gargaciuni! Isaiia Cuperciuni! Isaiia Cracaciuni!». Într-adevăr, jalnică degradare a rumânului din tine“, – străvezie aluzie la „rumânismul“ lui Liviu Rusu! Și continuă: „Dar d. Mircea Streinul e demult cunoscut drept cel mai deraiat dintre iconarii Bucovinei actuale, cu toate că încă nu-l scutură, ca pe dl. B. S.(lușanschi), frigurile intermitente ale celei mai crase suficiențe de sine... Dl. Mircea Streinul nu numai că este genial, dar o strigă la toate răspântiile. Ce pierdere pentru Țara noastră că din B. S. nu a ieșit geniu dorit! Păcat, zău păcat!“.

În „Glasul Bucovinei“ din 22 octombrie 1935, Barbu Slușanschi semnează dreptul la replică, în care spune că „portretul publicat în «Iconar», nr. 2, are ca model portretele lui Saint-Simon și La Bruyère“.

Privind cu luciditate polemicile ideologice și artistice iscate în anul 1934 și, cu deosebire, în anul 1935, între scriitorii și artiștii din Cernăuți, se remarcă înclinația spre un limbaj sarcastic, adesea stropit cu otrăvuri și resentimente personale, fapt ce învâluie în ceața dialogului rațional și echilibrat esența problemelor referitoare la înțelegerea și rosturile creației literar-artistice, definirea naturii specifice a valorilor autentice în literatură și muzică. Se resimt și influențele extra-artistice, de natură politico-ideologică, particulare pentru acea conjunctură istorică.

Circumstanțele concrete l-au determinat pe tânărul muzician Liviu Rusu să se remarce în domeniul comentariului artistic, prin cronicile și articolele publicate, cu evidente propensiuni de teoretizare a specificului național în creația muzicală. A debutat, după cum s-a văzut, și ca interpret în formațiuni camerale, fără ca aceasta să devină pasiune de consacrare și contact permanent cu publicul.

Din documentele consultate, nu reiese nici o mărturie privitoare la intenția lui Liviu Rusu de a se dedica, în perioada 1932–1936, inclusiv compoziției muzicale. Cu toate acestea, dl. Viorel Cozma înregistrează în *Lexiconul* din 1970, probabil pe temeiul mărturiei lui Liviu Rusu personal, lucrarea: *Liturgia în sol major pentru cor mixt*, anul 1927, când autorul studia muzica în particular cu profesorii R. Brodtkorb și I. Krämer din Cernăuți.

NOTE

- 1 Fragmentul de față cuprinde partea a doua a studiului despre compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu, însumând în numărul de față capitolul IV al materialului conceput de autor.
- 2 Vezi, „Îndrumarea”, *Gazetă independentă, Rădăuți*, 1931–1933. Foaia are și un supliment: „Îndrumarea literară”. La Biblioteca Academiei Române se găsesc numerele: 1(2 oct.1931); 2 (22 oct.1931); 3 (1 nov.1931); 4 (4 dec.1931); 5 (29 iulie 1932); 6 (4 sept. 1932); 7 (7 dec.1932); 8 (12 dec.1932); 9 (9 ian.1932); 10 (6 mart.1933); 11 (15 apr.1933). Directorul gazetei: A. Cernovschi. Foaia populariza revista „Junimea literară”, iar între colaboratori întâlnim pe: Teodor Grosu (Iulian Vesper), Gh.(edeon) Coca, A. Cerneanu, C. Dragomir, George Drumur, Ion Roșca, Traian Chelariu, E. Ar. Zaharia, Mircea Streinul, Aurel Putneanu, Vasile Posteuca, T. Ulmanu, George Tudose (învățător) etc. Mircea Streinul, pe lângă poezii, semnează în nr. 10 din 6 martie 1932, p. 4 – *Herbar*, o interesantă „oglină” a mișcării literare bucovinene. În prima pagină a gazetei, Iulian Vesper publica eseul: *Noua generație și fenomenul românesc*. Acestei foi trebuie să i se acorde mai multă atenție, orientarea ei fiind liberal-democrată.
- 3 Cf. „Îndrumarea” este prezentată sumar în *Dicționar de literatură Bucovina* de Emil Satco și Ioan Pânzar. De mare interes științific sunt foiletoanele intitulate: *Falimentul fraudulos al Fondului Bisericesc. Cauze. Efecte. Responsabilități*, semnat *Arbaces*, problemă importantă dezbătută sumar și în paginile „Glasului Bucovinei” din 23.III.1933 și urm.
- 4 Cf. Iulian Vesper, *Memorii*, Editura Saeculum I. O., București, 1999, p.97.
- 4 Vezi, *Programul Editurii „Iconar”* pe anul 1934. „Glasul Bucovinei”, nr. 4223 din 11 ianuarie 1934, p. 3 – Comunicare semnată de Mircea Streinul și Iulian Vesper.
- 5 Cf. „Glasul Bucovinei”, nr. 4301 din 3 mai 1934, p. 2.
- 6 Cf. Mircea Streinul, „Junimea literară” (prezentare), în „Crai Nou”, Literatură, critică, informație. Redactori: Teofil Lianu și Leon Șandru, Redacția – „Plaiul Cosminului”, jud. Cernăuți, Tip.„Mercur”, Cernăuți, str. Regina Maria, 27, nr. 2, iulie 1933, p. 5–7. Au apărut două numere: nr. 1, iunie 1933, și nr. 2, iulie 1933. Publică poezii: T. Lianu, Neculai Roșca, Tudor Ulmanu, Traian Chelariu, Aspazia Munte, N. Ropceanu, Mircea Streinul, Gh. Antonovici, Ghedeon Coca, E. Ar. Zaharia, N. Tcaciuc-Albu, Aurel Putneanu, George Nimigeanu, Cristofor Vitencu, Victor Măgură, Jean Pahonțu. Colaborează cu articole: Leon Șandru, Neculai Pavel.
- 7 Apud Vasile Posteuca, *Mișcarea literară interbelică din Bucovina* (Amintiri de la „Iconar”), „Analele Bucovinei”, Anul XI, 1/1999, p. 188–189.

- 8 Apud Mircea A. Diaconu, *Mișcarea „Iconar“*. *Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Editura Timpul, Iași, 1999, p. 56.
- 9 Apud Mircea Streinul, *Poeți tineri bucovineni*. Antologie publicată cu un cuvânt introductiv..., București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea“, 1938, p. 9.
- 10 „Plai“, Redacția și Adm.: Plaiul Cosminului, jud. Cernăuți. Redactori: Aspazia Munte și Neculai Pavel. Apar 3 numere: nr. 1, martie 1934, nr. 2, aprilie 1934 și nr. 3, mai 1934. Articole de Neculai Pavel, Iulian Vesper (*Vizita lui Pascal*, nr. 2), un interviu cu Mircea Streinul (de E. Ar. Zaharia), *Jurnal de poet* de M. Streinul etc. Publică poezii: Gh. Antonovici, Neculai Roșca, E.Ar. Zaharia, Aspazia Munte, Al. Raicu, Ștefan Baciu, Teodor Constantin, Mircea Streinul, Iulian Vesper, N. Tcaciuc-Albu, George Drumur, Aurel Marin, N. Ropceanu. Un articol: *Pentru Domnul Tudor Arghezi*. Popularizează cărțile Editurii „Iconar“, revista „Junimea literară“, prezintă romanul *Întoarcerea din rai* de Mircea Eliade și anunță romanul *Numai o noapte* de Mircea Streinul.
- 11, 11 bis Revistele: „Flanc“ și „Argonaut“ nu există la Biblioteca Academiei Române.

SUMMARY

The composer and musicologist Liviu Rusu (1908–1991) belongs to the generation of Romanian intellectuals who asserted themselves in the cultural and artistic life of Bukovina between the two World Wars, in the social-political circumstances of Great Romania.

Liviu Rusu could not become a professor paid from the budget at the Conservatoire in Cernowitz (between 1933–1935) because there were no available budget-paid posts. Therefore, having graduated the Bucharest Conservatoire, he was appointed a deputy teacher of violin at the Boys' School, where he taught until 1935 when finally the Ministry appointed him as a temporary professor of harmony, church music and folklore at the Conservatoire in Cernowitz (that had meanwhile become the Private Conservatoire of Music and Articulation).

Based on archive documents, the present two-parts study offers reach information about the history and activity of the Conservatoire of Music and Dramatic Arts in Cernowitz, founded on November 10, 1924 following a royal Decree of the Liberal Government adopted in the summer of the same year.

The setting up of this institution stimulated the musical life in Bukovina. The new generation of composers and soloists had the opportunity to assert themselves (Mircea Hoinic, Mihai Verboschi, Liviu Rusu, Alexandru Velehorsch, Gr. Macovei, Lascăr Săveanu), but also actors and musicians (Jules Cazaban, Grigore Vasiliu, Alfred Mendelsohn, Felicia Kobylanschi, Liviu Halip, Oltea Nistor, Alexandru Zavulovici). The study also mentions the names of composer George Breazul, Head of the Conservatoire, and of Professor Paul Jelescu, who taught piano at the Conservatoire in Cernowitz. The study also partly presents the activity of professor George Breazul from the Department of Encyclopedia and Pedagogy of Music within the Academy of Music and Dramatic Arts in Bucharest. In the autumn of 1932, G. Breazul, then Inspector General for music with the Ministry for Public Education, went to Cernowitz to analyze the activity of the Cernowitz Conservatoire.

Another aspect presented in this material is Liviu Rusu's prodigious activity as the author of musical criticism in various publications such as „Junimea literară“, „Glasul Bucovinei“, „Făt-Frumos“ etc.

Liviu Rusu is the first Bucovinean musician interested in the theoretical aspect of music. He speaks of foreign musical trends that were assimilated by Bucovinean musicians, and also of the importance of the national musical folklore, defining Ciprian Porumbescu as the first Romanian modern composer (*For Ciprian Porumbescu's Semi-Centenary Celebration*). In his article *Universalism and Autochthonism in Romanian Music*, Liviu Rusu pleads in favor of an enlivening of our music, taking as its source the Romanian folklore creatio.

The study includes Liviu Rusu among the young Bucovinean writers and journalists Iulian Vesper, Mircea Streinul, Traian Chelariu, Barbu Slușanschi, Vasile Posteuță, a.s.o. about whose activity it offers us rich and new information. Last but not least, the „Iconar“ magazine is also presented. While between the two World Wars the Conservatoire in Cernowitz had a benefic influence on the musical culture in Bucovina, the year 1940 was fatal both for the musical art and for the evolution of other artistic genres, this positive process in the Romanian culture in Bucovina ceasing completely in 1944.

The most important Bucovinean musicians left the country but they continued to work and thus contribute to the progress of Bucovinean music, while keeping in their minds the golden age of the former musical culture of historical Bucovina.

O BOALĂ MISTUITOARE ȘI DULCE: DORUL DE BUCOVINA *

[Mărturii ale poetului Arcadie Suceveanu la 50 de ani, rostite la întâlnirea cu studenții și cadrele didactice de la Colegiul Pedagogic al Universității Naționale „Iu. Fedkoviici” din Cernăuți, care a avut loc la 23 noiembrie 2002]

Poetul Arcadie Suceveanu la 50 de ani. Moment din timpul întâlnirii cu studenții de la Colegiul Pedagogic al Universității Naționale din capitala Bucovinei și cu intelectualitatea românească din Cernăuți.

* Stimați colegi, distinși oaspeți, dragi studenți, întâlnirea de astăzi este cu totul deosebită. Oaspetele nostru de onoare, poetul Arcadie Suceveanu, ne vizitează instituția de învățământ a doua oară. Cu vreo șase-șapte ani în urmă, Domnia sa ne-a mai făcut o vizită, care s-a transformat într-o întâlnire de suflet, despre care am consemnat într-un dialog cu poetul, publicat în revista „Glasul Bucovinei”, Anul IV, nr. 2 (14), 1997.

Mult stimați și iubiți colegi, confrăți. Domnilor profesori, frați și surori – în această clipă au intrat surorile mele Silvia, Viorica și fratele meu Grigore. Rudele mele. Chiar și domnul Zegrea a reușit să vină de data aceasta aproape la timp. Vreau să-i salutăm încă o dată. La acest moment aniversar – e un prag de vârstă și de creație – sunt bucuros și fericit că ei se află împreună cu mine, pentru a mă susține, pentru a mă sprijini să trec dincolo de acest prag.

Sunt eminentamente fericit să mă întâlnesc astăzi cu dumneavoastră și îi mulțumesc din suflet pentru această inițiativă prietenului meu de-o viață, d-lui prof. dr. Ilie Luceac, prietenului meu de-o viață, poetului Vasile Târâțeanu, prietenului meu de-o viață, poetului Ilie Zegrea pentru că mi-au mijlocit această extraordinară – și imediat veți vedea de ce este pentru mine extraordinară – întâlnire.

Prietenul meu de-o viață Ilie Zegrea a întârziat puțin. Știți de ce? Acuma să facem o glumă, pentru ca să fie mai puțin gravă întâlnirea noastră. Le spuneam colegilor referitor la întârzierile d-lui Zegrea: „Eu știu cum se bărbierește Ilie Zegrea. El are așa ceva în el o doză de aristocratism, de spirit aristocratic, întrucât dă cu spumă multă-multă și mult așa dă cu spumă barba, vreo 15 minute, apoi o ia încet așa și se bărbierește, foarte încet...”. Am făcut o mică glumă, bineînțeles. A întârziat puțin. Îl salut cu mult drag și îi mulțumesc, totodată, pentru felicitarea care a trimis-o la Chișinău, în numele Reuniunii Scriitorilor din Cernăuți. Am primit-o și am citit-o acolo în fața colegilor de la Chișinău.

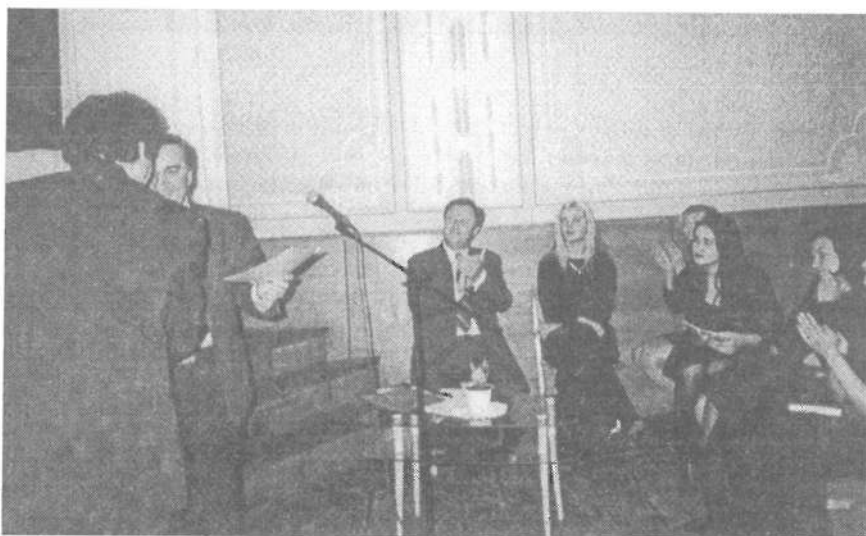
Prins între roțile dințate ale marelui mecanism al timpului dintre cele două secole și milenii, poetul Arcadie Suceveanu a împlinit zilele acesteia vârsta de aur. Acest „Cavaler al Poeziei”, acest „Hidalgo postmodern”, acest „Albatros baudelairian” cu „destinul răstignit” în cuvânt, se simte – vrem să credem! – cel mai bine aici, în Bucovina, în preajma Carpaților, în liniștea mănăstirilor; aici, unde poate să respire aerul tare de baladă, unde poate să-și curețe privirea cu un *Albastru de Voroneț*; în sfârșit, aici, unde trăiește fericita clipă de a o mai vedea – cât o vrea Dumnezeu! – pe mama, făptura cea mai sfântă de pe lume. Spune poetul însuși: „*Și te văd în nopți senine, blând arate de colinde, /Așteptând pe-un prund de lacrimi și-ascultând singurătăți. /Peste vămile pierdute, pe sub stelele flămânde, /Tremură-o lumină unde s-ar putea să te arăți*”.

Poezia lui Suceveanu este ca o frescă aplicată pe pereții mănăstirilor de cuvinte românești. Ea respiră suav, ca un adagio, împrăștiind prospețime și candoare, formând parcă un corp sonor comun cu cel al măștrilor florentini, chiar dacă poetul aplică intens exercițiul postmodern al deconstrucției ironice în scriitura sa.

Criticul literar Mihai Cimpoi spune că „trei mari umbre se așază peste trăirile candidale ale acestui «copil de suflet» al veacului: pe arena lumii stă, într-o postură amenințătoare, Ares, zeul războiului și violenței, iar pe de lături ei – Hamlet ezitând între a fi și a nu fi («*A fi... A nu fi... A nu fi... A fi...*») și, bineînțeles, cavalerul tristei figuri Don Quijote...”

Obsedat de asemenea figuri, tulburătoare prin însăși consonanța semnificației lor simbolice cu condiția omului la sfârșitul secolului XX, poetul rămâne un romantic incurabil, pornit, cu înverșunare, să redeie lumii puritatea primordială, visul și speranța. Printre „pilații” neamului lui Iona, Arcadie Suceveanu trăiește tragic timpurile prezente.

Într-un moment de iremediabilă tristețe, când poetul strigă cu mâinile ridicate la cer, ca și Beethoven care sfida la timpul său fulgerele și tunetele, Suceveanu exclamă în disperare: „*Ab, am strigat și eu spre Cel ce iartă/ O Eli, Eli, Lama Sabactani, /Dar, Îngere,*

Consulul general al României la Cernăți, prof. Romeo Săndulescu, felicitându-l pe poet cu prilejul jubileului de 50 de ani.

De ce este extraordinară, spuneam, și emoționantă această întâlnire. Păi, după felul cum ați vorbit astăzi despre mine, colegii mei și toți ceilalți invitați, probabil că e de așteptat ca eu să vă spun niște lucruri extraordinare, încât să cadă toată lumea pe jos, pe sub scaune, de ceea ce vă voi spune eu. Așa s-ar cuveni, nu?!

Teamă mi-i că nu voi reuși să vă spun nimic extraordinar. În tot cazul, aceea ce vă voi spune eu aș vrea să fie soră și frate cu adevărul și cu sinceritatea. Mă întreb și vă explic și dumneavoastră de ce este extraordinară această întâlnire, pentru că imaginați-vă că rădăcinile mele trec și pe sub această clădire, trec adânc pe

îmi mor pe cruce anii/ Și cerul pare mut, și steaua-i spartă. /Cum țin la piept Iluzia mea moartă-/ Un cuplu sunt: Pietă sucevană". Strigătul stihuitorului este însă în zadar, căci „iar apare Hamlet, să ne spună/ Că-i putred și în noua Danemarcă".

Muncind ani la rând în Arhivele Golgotei neamului românesc, tresărind adeseori în vis de miorlăitul pisicilor Apocalipsei, acest „Prinț al Neantului", acest „Cavaler Înzadar", acest „Hidalgo" cu surâsul ironic, care, bătuit de nostalgie, a încercat atât de frumos să reîntoarcă caii acasă „dintr-o dramă-a lor" – drama umilinței și a uitării – doar surâsul unui copil îl mai poate echilibra, în aerul dozat și decantat al „secunde" pe care o invocă poetul ca măsură de existență a ființei umane în raport cu Marele Timp.

Arcadie Suceveanu s-a născut în noiembrie, peste aproape o lună intrăm în cele mai frumoase sărbători ale neamului românesc – Crăciunul (Nașterea Domnului), Sfântul Vasile, Boboteaza, Sfântul Ion. Vă invit să ascultăm astăzi vorba poetului, imaginându-ne clinchetul de argint al unui Colind, care va să vină curând, cu tainica lui vrajă a Serii de Ajun.

E vremea poetului. E după-amiaza faunului, mai bine zis, amiaza lui. Să ascultăm, așadar, vraja cuvintelor poetului Suceveanu. Să-l invităm pe poet să-și înalțe palatele subacvatice ale logosului său, aidoma unui Debussy – muzica. Să lăsăm maestrul să-și târnoască mănăstirea de cuvinte, cu unelte și meșteșuguri numai de el cunoscute.

[Ilie Luceac]

sub acest sol și urcă, se ramifică și înaintează spre Universitate. Anii mei tineri se pot vedea sclipind pe caldarâmul acestor străzi ce duc spre clădirea mitropolitană, spre Universitate. Rădăcinile mele, deși eu sunt plecat departe, au rămas aici, după cum se știe, rădăcinile întotdeauna rămân acasă, și ele au o proprietate omenească, uneori mai și dor... Există, în general, o boală dulce, pe care o cunoaște numai cel care pleacă din Bucovina, dar în realitate rămâne cu sufletul și cu inima acasă. Această dulce și incurabilă boală se numește *dorul de Bucovina*. Eu mereu am suferit de această sfântă boală – *dorul de Bucovina* – și nu m-am depărtat nici pentru o clipă spiritualicește, sufletește, de baștina mea, de casa părintească, de satul meu, de părinți, de prieteni, de rude, de străzi. Câteodată, când mi se face dor de Cernăuți – dar mi se face dor de Cernăuți de multe ori – stăm la un pahar de vin cu Serafim Saka și el zice: „Arcadie, mâine urci la volan și plecăm la Cernăuți, și primul lucru pe care-l facem, abandonăm mașina, în gura străzii Kobyleanska și pornim pe jos să străbatem strada în lung și-n lat“. Bineînțeles, trece noaptea, dormim, ne trezim și viața își reia cursul ei obișnuit și, din nefericire, nu mai reușim să venim atât de des la Cernăuți. Din păcate, venim din ce în ce mai rar. Oricum, și eu și colegii mei născuți aici rămânem ai dumneavoastră, rămânem ai satelor noastre, ai oamenilor noștri, gospodari demni, necăjiți pe ici-colo. Noi nu ne schimbăm, suntem sub vremi și noi, cu toții suntem sub vremi, vorba cântecului: „*Iar noi locului ne ținem / Cum am fost așa rămânem*“.

Acuma, eu nu știu cum ați construit dumneavoastră întâlnirea, dacă aveți vreun scenariu. Cred că cea mai frumoasă întâlnire este totuși cea liberă și improvizată. Eu aș dori să concep cel puțin un dialog sincer, lipsit de gravitate, chiar pigmentat cu umor, dacă se poate. V-aș ruga să mă întrebați, studenții să-mi pună întrebări. Eu cu mult drag și cu multă satisfacție voi încerca să răspund la aceste întrebări și, din când în când, mă voi opri și vă voi citi câte o poezie. Voi începe cu poezia *Secunda care sunt eu*, o poezie care se potrivește pentru această vârstă. Orice-ai zice, cincizeci de ani este o vârstă, este un prag de viață și de creație. N-ai încotro, ce să-i faci! Aș fi vrut și eu să rămân tânăr – cine nu vrea! Nu putem face acest lucru și mă pomenesc și eu repetând extraordinarul vers al lui Vergilius: „*Fugit irreparabile tempus*“. Și Goethe mi se pare că spunea: „*Oprește-te, clipă!*“

Deci, *Secunda care sunt eu*. Bineînțeles că raportat la marele Cosmos, la marele Timp, viața noastră nu este decât o fulgurație, așa cum vedeți vara pe cer câte o stea, câte un meteorit, astfel este și viața noastră – este o secundă.

*În ornicul lumii cel mare
Mai arde, lăsând pe traseu
O dâră amară de sare,
Secunda care sunt eu.*

*Din vântul cețos și din piatră,
Din vulturi și din Dumnezeu
Simt căinii lui Cronos cum latră
Secunda care sunt eu.*

*Și-ntreb cu mirare: voi, astre,
Tu, pasăre, plop, curcubeu,
Se-aude și-n viețile voastre
Secunda care sunt eu?*

„Secunda care sunt eu.“

*Se-aude, se vede, se simte
Cum arde cu numele meu
Și blând se destramă-n cuvinte
Secunda care sunt eu?*

*Tu, iarbă și piatră cărunță,
Tu, munte și codru mereu,
În voi se întâmplă o nuntă –
Secunda care sunt eu.*

*E cosmicul vânt tot mai rece
Și veacul respiră mai greu...
Iubiți-mă, lucruri, căci trece
Secunda care sunt eu.*

Cu prilejul acestei aniversări, „Literatura și arta”, săptămânalul de la Chișinău al Uniunii Scriitorilor, m-a prezentat magistral, așa zice, mi-a dat două pagini de revistă și pe prima pagină a apărut o poezie, un sonet de fapt, pe care aș vrea să-l citesc, fiindcă am avut zilele acestea multe întâlniri la Universitate, la licee, la grădinițe, de asemenea, pentru că eu scriu și pentru copii, după cum bănuiesc că știți, fiindcă ați recitat astăzi atât de frumos și din poezia mea pentru copii. Această poezie se bucură de succes. La Liceul „Mircea Eliade” din Chișinău câteva studenți mi-au pus niște întrebări extraordinar de interesante, chiar și cu niște ascunzișuri fine, și cu capcane inteligente.

ÎNCHIDERA ÎN CERCURI

*S-a mai închis un cerc. A câta mie?
Azi, ieri și mâine, vineri, luni și miercuri
Sunt simple cercuri. Mă închid în cercuri,
Mă soarbe o banală geometrie.*

*Ați auzit ce mi se-ntâmplă mie,
Tu, soră iarbă, și voi, lupi și iepuri?
Mă-nchid în cercuri verzi, ca-ntr-o magie,
Și cheile-s la ea, la Sfânta Miercuri.*

*O singură ieșire-ar fi: prin centru.
Dar stă în el Bătrânul Geometru –
Păianjenul cu cruce, care vede
Pe-ntr-un cuprinsul lumii perimetru.*

*Un cerc se-ncheie, altul îl succede.
Cum vom ieși din ele, Arbimede?*

Acum să fac o paranteză și ca să parafralez ultimul vers, îi întreb pe bunii mei prieteni și colegi: „Cum vom ieși din ele Vasilică, Ilie, Ilie, Grigore și toți ceilalți, cum vom ieși din ele?...”. Eu sunt extrem de fericit pentru prezența prietenilor mei aici. Poate tu vei găsi cumva vreo cheie, Vasile, pe undeva. Sau cheia pianului, cheia cu care acordam noi pianul în tinerețe.

Dragi prieteni, acum deschidem niște paranteze, cred că așa este bine și frumos, la 50 de ani cred că omul are și niște amintiri, nu-i așa? Mai răsfoiește și albumul cu amintiri și când dă niște file în urmă, eu când dau niște file în urmă, găsesc și prezența bunilor mei prieteni, cu care m-am întreținut în nopțile noastre de visare și reverie cernăuțeană, de poezie și muzică, cum au fost cele petrecute împreună cu distinsul d-voastră profesor dr. Ilie Luceac. Avea dânsul un pian magic, un pian negru, ca un fluture lățit în mijlocul odăii și pe care aveam obiceiul uneori, dar mai ales după miezul nopții, cu o cheie pe care el o deținea, să-l acordăm. Bineînțeles, îl dezacordam mai tare, fiindcă eram noi în primul rând dezacordați la acea oră. Și îmi place să-mi amintesc de acest pian...

Nu știu dacă v-am făcut și pe voi să simțiți ce simțeam noi atunci. Cu siguranță că nu. Deci, vă mulțumesc încă o dată pentru că îmi sunteți proptele astăzi și mă duceți așa de subsiori și mă împingeți dincolo de acest prag de 50 de ani. Vă mulțumesc mult.

Moment din timpul întâlnirii (de la stânga la dreapta): poeții Arcadie Suceveanu și Vasile Tărățeanu, prof. dr. Ilie Luceac.

Acuma, dacă aveți întrebări, eu le aștept cu mult drag. Vă voi citi poezie mai încolo, dar aștept întrebări deocamdată, poate intercalăm cumva, alternăm într-un fel, poezia cu întrebările.

Întrebare: Aveți o carte acolo, pe standul din față, pe care nu o cunoaștem prea bine aici, la Cernăuți. Vă rugăm să ne vorbiți despre ea.

Arcadie Suceveanu: Da, este cartea intitulată *Înfruntarea lui Heraclit*. A apărut în binecunoscuta, celebra, așa putea spune, colecție „Biblioteca școlarului”. Această carte este un instrument de lucru pentru mine, din cauză că ea adună tot ce-am scris eu mai bun până la acea oră. Ea a apărut în 1998. După această dată am mai scos câteva cărți de poezie. Până la acea oră, deci, am scos poezie pentru copii și eseuri. Fiindcă trebuie să vă spun, pentru cei care nu știu, că mi-a plăcut încă de tânăr, din anii studenției, să meditez și pe marginea fenomenului literar. Am scris și cronici literare, și eseuri. Deci am în această carte și poezie pentru copii și lirică pentru adulți. Cartea conține de asemenea un itinerar critic, un florilegiu selectat din referințele la creația mea.

Ei, acuma mai aștept întrebări din partea studenților, din partea tuturor acelor care m-au onorat astăzi cu prezența.

Romeo Săndulescu: Vreau să vă întreb, ce a însemnat pentru dumneavoastră întâlnirea cu Vasile Levițchi. L-am cunoscut și eu, fiind în misiunea mea diplomatică la Chișinău. A fost un om extraordinar. Deci ce a însemnat pentru dumneavoastră întâlnirea cu el și ce înseamnă revenirea de acum, la Cernăuți?

Arcadie Suceveanu: Vă mulțumesc mult, domnule Romeo Săndulescu, oricum aveam să ajungem la Vasile Levițchi, vă mulțumesc că ne-ați provocat mai devreme. Este omul, poetul și profesorul care ne-a crescut pe noi toți. Dacă există astăzi – dar există! – literatură și cultură românească aici, la Cernăuți, acest fapt se datorează în mare măsură profesorului, scriitorului, omului de o rară sensibilitate și delicatete sufletească, care a fost Vasile Levițchi.

Am scris cu diverse ocazii și în mai multe interviuri, într-un eseu pe care i l-am consacrat și care poartă titlul *Cartea de vise, niciodată întreagă*, eseu despre poetul Vasile Levițchi, că el a fost un factor real extraordinar în lumea intelectualilor, a studenților din Cernăuți în anii '50 – '60 – '70 ai secolului trecut. El era și decanul de vârstă al literelor bucovinene și profesorul care își făcea elevi în accepție călinesciană, adică pe cei care îi îndrăgea și vedea, se convingea, că gândesc și simt românește – și-i apropia. Îi invita la el acasă, le împrumuta cărți și reviste românești și-i făcea și prieteni. Așa cum proceda și George Călinescu cu studenții lui. Astfel încât – lucru foarte rar întâlnit mai ales la noi – Vasile Levițchi a ajuns să ne fie și prieten. Am ajuns să fim la urmă și prieteni. Ne-a fost mentor literar, părinte spiritual și prieten. Noi l-am numit – Ștefan Hostiuc, unul din descendenții lui, l-a numit – „marele nostru egal”. Pentru că, atât de la catedră, cât și în viața de zi cu zi îi plăcea să se poarte cu noi de la egal la egal. Nu simțeam distanța și răceala academică pe care o au unii profesori. Deci el a însemnat pentru noi extraordinar de mult. Eu sunt bucuros că m-am aflat alături de el, în aceeași luntre așa zice, până la sfârșitul vieții sale. Și trebuie să vă spun, făcând aici o paranteză, că după cum omul și de născut se naște greu, dar de murit, cu siguranță că moare foarte greu. Este o mare încercare să poți muri, să mori. Și eu mi-am zis și zic prietenilor mei, ori de câte ori am ocazia: atunci când va fi să mor, mi-aș dori să pot muri demn, cu luciditatea cu care a știut să moară Vasile Levițchi.

Este înmormântat la cimitirul central din Chișinău, în preajma marelui cântăreț al limbii române, Alexe Mateevici. Sunt bucuros să mărturisesc că împreună cu fiul său, Valeriu, am reușit să obținem acest loc pentru odihna lui veșnică, că și aceasta este o problemă în viața noastră de astăzi. Un loc fericit, dacă se poate

spune așa, pentru odihna eternă. Sper că și colegii mei vor vorbi despre Vasile Levițchi. Nu se poate astăzi vorbi nici despre Zegrea, nici despre Tărățeanu, nici despre Bostan, nici despre Lutic, nici despre Crigan, nici despre Luceac, nici despre Hostiuc, nici despre Simion Gociu fără a pomeni de numele lui Vasile Levițchi.

Romeo Săndulescu: Mulțumesc, mai adaug și eu la cele spuse de dumneavoastră câteva cuvinte. Am avut bucuria, cu diferite ocazii, să-l cunosc pe Vasile Levițchi. Venea adesea la Ambasada României la Chișinău. Era normal și firesc să onoreze invitațiile noastre, dar și cele ale prietenilor întru literatură. Era întotdeauna bucuros, ca un copil, îi străluceau întotdeauna ochii la fiecare carte pe care i-o ofeream. Am fost la Domnia sa în casă, m-a primit, m-a omenit exact ca pe un nepot, ca pe un copil al Domniei sale. Am fost întristat și eu, ca și întreaga intelectualitate din România, din Moldova, din Bucovina în legătură cu trecerea Domniei sale la cele veșnice. De aceea cred că cei tineri de aici trebuie să cunoască acest reper de civilizație și cultură românească, care a fost profesorul Vasile Levițchi. Să-i respectați memoria prin aceea de a transmite generațiilor pe care le veți avea sub ocrotire intelectuală mai departe ceea ce a dorit el în legătură cu limba română și istoria acestor frumoase plaiuri. Să vă aduceți aminte de aceste cuvinte și să faceți așa, ca semn de buni creștini și români. Mulțumesc.

Arcadie Suceveanu: Mulțumesc mult, domnule Consul general Romeo Săndulescu.

Acuma aș vrea să vă îndemn, dacă doriți, să-mi dați întrebări de pe loc, scrieți bilețele, transmiteți bilețelele la mine. Am avut zeci de întâlniri și știu că într-un bilețel se poate formula o întrebare într-un mod mai delicat, mai detașat, mai puteți adăuga și câte o metaforă. Până atunci, îmi îngăduiți să vă recit poezia *Neamul lui Iona*.

*...Și-atuncea a venit un pește mare
Și ne-a-nghițit pe noi, peștii cei mici.
Și iată-ne de veacuri stând aici.
În burta lui, și nu avem scăpare.*

Consulul general al României la Cernăuți, profesorul Romeo Săndulescu, vorbind despre poezia lui Arcadie Suceveanu în contextul culturii și literaturii românești.

*E mare, Doamne, peștele cel mare!
O fi din stirpea biblicului Chit
Ce pe Iona, bietul, l-a-nghițit
În pântecele lui de pește mare?*

*Ce generos e peștele cel mare!
Nu ne mai lasă-n grija nimănui,
Ne-oferă tot confortul burții lui,
Cum se cuvine unui pește mare.*

*Viziunea lui și ea-i de pește mare:
Viziune-gură și viziune-hău;
El n-are crize sau păreri de rău
Că-n burta lui se descompun popoare.*

*Cumplită-i pofta peștelui cel mare,
Dar nu ne poate mistui pe toți,
Căci, iată, ni se nasc copii, nepoți,
Și are crampe peștele cel mare.*

*Doamne al peștilor, tu cel mai mare,
Ce dormi în jilțul propriului mit,
Te întrebăm: cu ce să-ți fi greșit
Noi, care-am plâns – spre tine – munți de sare?*

*Doamne, îți cerem milă și-ndurare:
Dacă mai ții la ale noastre sorți
Și nu vrei să murim prin sufocare,
Nici să trăim pe jumătate morți –*

*Fă peștele ca să ne verse-n mare
Și naște-ne din nou, pentru că poți!*

Îmi permit acum a mică paranteză. Această poezie a apărut într-o carte a mea, tipărită la București, în 1995, în prestigioasa colecție *Poeți români contemporani* a Editurii Eminescu. *Eterna Danemarcă* se intitulează cartea mea. Am avut fericirea ca redactor al acestei cărți să fie marele poet român, regretatul poet Mircea Ciobanu. Citind această poezie, Mircea Ciobanu a lăcrimat și mi-a zis: „Arcadie, te rog un singur lucru: schimbă ultimul vers în felul următor, pentru că ne dai mai multe șanse, mai multă speranță – și naște-ne din nou, dacă mai poți – e la mine, el zice: și naște-ne din nou, pentru că poți! Să sperăm că Dumnezeu se va întoarce din nou cu fața spre noi, românii, așa cum a zis Mircea Dinescu, se pare, acum zece și mai bine ani.

Vreau să mulțumesc colegilor care sunt alături și împărtășesc odată cu mine bucuria care o încerc la apariția acestei cărți pe care vreau să v-o prezint în continuare. Bucuria mea este înzecită. Este o carte cu totul și cu totul proaspătă, mai poartă miros de vopsea tipografică, vopseaua se mai ia pe degete încă. A fost scoasă din mașinile tipografice chiar ieri. Este *Biobibliografia* mea, o carte dragă

mie. Adună toate titlurile, toate articolele pe care le-am scris sau care s-au scris despre creația mea, la fel și fotografiile incluse în ea îmi sunt foarte dragi. Pe una sunt eu cu fratele Grigore, la 12 sau 13 ani. O fotografie care păstrează patina timpului, îngălbenită și, desigur, reproducerea nu este calitativă, dar ne arată pe noi pe o uliță a satului, iarna. Și alte fotografii, cu surorile, cu frații, lângă casa noastră părintească, care-mi este foarte dragă.

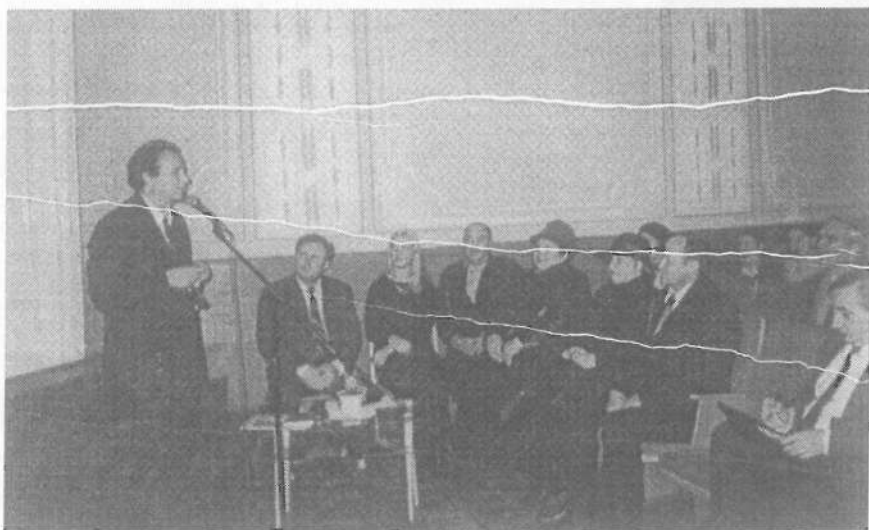
Acuma au început să vină întrebările, eu vă mulțumesc, voi încerca să răspund la toate, foarte pe scurt probabil, ca să nu vă rețin, pentru că vom mai citi, vom mai vorbi.

Întrebare: Ce sentimente vă încearcă când scrieți o poezie?

Arcadie Suceveanu: Vedeți cum se întâmplă, de la caz la caz. O poezie uneori se scrie sub impresia imediată a unei idei, a unui sentiment și se poate produce în cinci minute, altelei porți în tine o idee, un gând, multe săptămâni, luni chiar, ani uneori se întâmplă și n-o poți scrie. Apoi apare odată și odată, dacă apare până la urmă, acea iluminare dumnezeiască, divină, care uneori se mai numește și inspirație, când a curs de sub mâna ta, s-a așternut parcă singură pe pagină. Ce sentimente, mă întrebați?

Eu prefer să trăiesc sentimentul și ideea pe care le-am transpus în vers. Vă rog să mă credeți, cum au înregistrat și colegii mei, aș putea să scriu câte zece – dacă vreți – poezii, dacă vreți câte douăzeci de poezii pe zi, așa cum fac unii, mulți. Și cred eu, credința mea e că nu fac bine. Pentru că poezia, ideea, sentimentul se naște greu. Trebuie așteptat să se împlinescă. Așa cum perla se coace, se împlinește în scoică. La fel și gândul, și sentimentul.

Deci eu recurg la poezie numai atunci când cred cu adevărat că am ce spune. Se produce în mine un fel de scurtcircuit, între sentiment și idee. Când se întâlnește sentimentul cu ideea se produce un câmp magnetic extraordinar, un scurtcircuit. Abia atunci scriu. În alte momente mă feresc. Mai bine mă duc cât mai departe de masa de scris.

Rudele poetului la întâlnirea de la Colegiul Pedagogic (de la dreapta la stânga): fratele Grigore (al doilea) cu soția și una dintre surori.

Întrebare: Care este viziunea dumneavoastră din ultimii ani, în general, asupra poeziei românești pentru copii?

Arcadie Suceveanu: Foarte bună această întrebare, pentru că tocmai mă pregăteam să citesc și câte ceva din poezia mea pentru copii. Avem în ultima vreme, în ultimii ani, o poezie bună, foarte bună, pentru copii. Este de ajuns să evoc aici câteva nume de referință: Ana Blandiana, Constanța Buzea, Daniela Crăsnaru, Grete Tartler în țară, în România. Și la Chișinău, Grigore Vieru, bineînțeles, Vasile Romanciuc, Constantin Dragomir, Iulian Filip și alți câțiva colegi. În general, însă, cine este interesat de această problemă, pot să vă spun că poezia pentru copii a fost privită foarte multă vreme, cred că și astăzi este privită de unii scriitori, din păcate, ca ceva de mâna a doua. Ceva care poate fi scris și cu mâna stângă. Atunci când nu poți să scrii poezie, să zicem, serioasă, așa cum este numită, pentru cititorii adulți, atunci se scrie – unii scriu – poezie pentru copii. Greșeală! Eroare! Cea mai mare greșeală. Pentru că la poezia pentru copii trebuie să ajungi, trecând prin multe experiențe. De aceea eu încerc să lărgesc aria, perimetrul, teritoriul poetic al acestui gen, a poeziei pentru copii. Trebuie să vă spun că avem uneori o părere preconcepțivă despre copiii noștri. Iată, voi sunteți mâine-poimâine învățători la clasele primare. Vă îndemn să aveți încredere în copii, în intelectul lor. Copiii de astăzi nu mai sunt cei de acum cincizeci de ani, de treizeci de ani, nici măcar douăzeci de ani în urmă. Ei sunt mult mai evoluți și copilul este la o vârstă a percepției intelectuale când cercetează extraordinar de

Arcadie Suceveanu – unul dintre cei mai îndrăgiți poeți români contemporani pentru copii.

serios și de aceea eu scriu aproape toate cuvintele limbii române și pentru copii. Și să vedeți, copiii, până la urmă, înțeleg poezia. O înțeleg, o pricep și o îndrăgesc. Am fost nu demult invitat la o grădiniță de copii din Chișinău. Am stat de vorbă și am citit poezii cu șurubașii de copii, care se șurubau în scaune, așa de cincizeci-șapte anișori. Eu am rămas uimit cât de frumos au știut ei să pună pe muzică, împeună cu educatoarei, exprompt bineînțeles, poeziile mele, pe care le consideram cam grele. Asta nu înseamnă că mă dau pe mine drept exemplu. Este urât să faci acest lucru. Dar, de vreme ce m-ați întrebat, v-am răspuns. Și aș vrea să confirm, sau să infirm cele spuse prin a vă citi o poezie, două pentru copii, fiindcă scriu mult pentru copii, am scris și câteva abecedare. Îmi pare foarte rău că nu le avem aici. Am două abecedare scrise, ultimul a ieșit chiar în două ediții. Voi face să ajungă și la dumneavoastră, prin mijlocirea profesorului vostru. Mai am un abecedar pentru preșcolari: *Carte pentru bobocel/ ABC și 1, 2, 3*. Nu o văd aici. În fine, am scris mult

și mi-ar face plăcere ca voi, mâine, poimâine, când vă veți duce în școli, să le aveți, dacă nu ca abecedare de bază, cel puțin ca abecedare de alternativă. Dacă o să vă interesați bine, o să le găsiți.

Acuma am să vă citesc o poezie pentru copii intitulată *Despre numerele care pot fi pare și impare*. Când o să predați în școală la aritmetică tema despre numerele pare și impare, cred că o să vă pice bine poezia. Eu am scris această poezie la comandă, când făceam manualul. Metodista, care a semnat cartea, mi-a zis: „Domnule poet, ar trebui o poezie despre numerele pare și impare. Ce ne facem?” Și am scris-o. Vă rog să mă credeți, este extrem de greu să redai în imagini poetice aceste noțiuni, să definești la modul poetic cifrele pare și impare și să fii în același timp și antrenant, și cu umor, și interesant, și accesibil copiilor – este extrem de greu. Eu cred că am reușit. Vă rog să urmăriți.

*Eu și tu avem o pară.
– Da, zici tu. Dar ea-i impară.
3 arici și 5 broscoi,
Cum crezi, se împart la 2?
Nu. Și-oricât de rău îți pare,
3 și 5 nu-s cifre pare.
7 nuci? Păi sunt impare,
Mai cu seamă că-s amare.
9 pui, că sunt ștregari,
Nu pot fi decât impari.
Mormăie, în gard, doi pari:
– Doi suntem, dar suntem pari.
Șoriceii, câte patru,
Se duc în perechi la teatru;
Cifra 4, prin urmare,
E din numerele pare.
6 albinuțe-n zori
Se împart la 2 flori;
Dulce-i mierea! Așadar,
6 e un număr par.
8 pitici stau într-o gheată
Și pășesc toți 8 odată,
Trag din pipă, n-au habar,
Fiindcă 8 e număr par.
10 cocoșei cu moș
Cântă: – Noi suntem cu soș,
Cum s-ar zice, suntem pari –
Cucurigu, boieri mari!*

Ilie Luceac: Dacă-mi permiteți o remarcă. Domnule Arcadie Suceveanu, trebuie să știți și vă mărturisim că mesajul poeziilor dumneavoastră pentru copii, aureolat de o splendidă realizare artistică, ascunde o vrajă adevărată care are o putere magică asupra interesului micilor cititori. Programul de la Colegiul nostru prevede o practică pedagogică în școală pentru fiecare din cei patru ani de studiu. Vreau să vă spun că atunci când nu reușesc studenții să liniștească copiii (uneori sunt asemenea situații în școală) e de ajuns să le citească o poezie, două de-a dumneavoastră. Și atunci să știți că atitudinea copilului se schimbă imediat. Interesul

sporește, se captează atenția lui și, în felul acesta, reușita este sigură. Ne-am convins nu o dată de acest lucru.

Arcadie Suceveanu: Vă mulțumesc din suflet. Mă bucur dacă este așa. Și, în continuare, aș vrea să vă mai prezint o poezie despre omonime, cuvintele care se rostesc la fel, dar au înțelesuri diferite. Poezia se intitulează *Broaștele din uși*.

*Pe un fund de lac secat
Broscărima ține sfat:
– Ce ne facem, oac-oac-oac,
Nu mai este apă-n lac?
– Vai de mine, ne vom pierde,
Zice-o broască, cea mai verde.
– Ce primejdie ne paște!
– Vom putea rămâne broaște?*

*Un broscoi ce se sufocă
Zice: – O-că-că
Tare proaste mai sunteți,
Parcă-ați fi mâncat bureți.
Nu vorbiți cu toate-n cor,
Ascultați-l pe autor,
Care zice că-i util
Să ne-alegem alt profil;
Căci e cazul să-nsușim
Că avem și omonim!
Deci, fără-a părea suspecte,
Să trecem pe post de-obiecte –
La cei care sunt dispuși
Să le fim broaște la uși.*

**Tatiana Vacaraș, studentă în anul II, recitând poezia
*Cățelușul Coadă-Creață.***

Priceput-ați?
– O-ka-ka-y!

– Căutați-vă, dar, cbei,

Pentru că o broască nu e
Bună, dacă nu se-ncuie.

Prin urmare, dragi copii,
S-ar putea ca într-o zi
Să apară lăcătuși
Să vă pună broaște-n uși!

Întrebare: Domnule poet Arcadie Suceveanu, sunteți bucovinean de al nostru, v-ați stabilit cu traiul la Chișinău. Bănuim că mai cunoașteți mulți bucovineni care sunt cu domiciliul în capitala Republicii Moldova. Vă rugăm să ne spuneți câte ceva despre bucovinenii din Chișinău, pe care-i cunoașteți și cu care – suntem convingși – întrețineți legături strânse.

Arcadie Suceveanu: Da, sunt foarte mulți bucovineni stabiliți cu traiul în Republica Moldova. Medici foarte mulți, învățători, profesori universitari. Avem și câțiva scriitori, artiști și miniștri chiar. Avem mai ales viceministri. Spuneam odată, într-un interviu, că eu am și o altă boală. Și anume, adjunct(-ivită). De vreo doisprezece ani sunt adjunct. Vicepreședinte. Adică președintele adjunct al Uniunii Scriitorilor.

Vasile Tărâțeanu: Noi dorim să fiți și în continuare în acest post, domnule Arcadie Suceveanu. La viitorul Congres al Scriitorilor din Republica Moldova, care va avea loc acuma, în decembrie, sperăm să fiți reales în acest post. În orice caz, noi, scriitorii din Bucovina, care vom participa la acest congres, toți ne vom da voturile, cu toată dragostea, pentru ca să fiți reales în această funcție.

Arcadie Suceveanu: Vă mulțumesc și vă aștept. Dacă veniți acolo, voi avea și voturi sigure, în caz dacă nu vă veți bărbieri prea lung, așa...

Deci, vorbeam despre bucovinenii din Chișinău și spuneam că sunt destul de mulți acolo. Am fondat chiar la Chișinău o asociație a bucovinenilor, care am numit-o Asociația Social-Culturală „Bucovina“, al cărei președinte sunt eu. Facem eforturi de a ne cunoaște, de a aduna o bancă de date despre bucovineni. Întreprindem anumite acțiuni cu caracter cultural. Acum doi ani am organizat un simpozion, la care au fost prezenți scriitorii de aici, din Bucovina, și din țară. *Bucovina de ieri și de azi* se intitula. Anul trecut am organizat un simpozion *Vasile Levițchi*, sub semnul celor 80 de ani ai zilei de naștere a poetului. Anul acesta, la 30 decembrie, imediat a doua zi după Adunarea generală a scriitorilor, se organizează de către Asociația noastră un simpozion cultural consacrat lui Ilie Motrescu. După cum vedeți, Asociația noastră există, este vie și, în măsura posibilităților, mai organizează câte ceva.

Alexandrina Cernov: În fața poeziei nici o altă virtute nu are valoare. Platon spunea că poetul este „o făptură sfântă și înaripată“, care își scrie versurile sale într-o stare de dezechilibru sufletesc, apropiată cu nebunia, stare, în care el comunică cu Dumnezeu și Dumnezeu îi insuflă poetului ideile și muzicalitatea lor, pe care acesta le așterne pe hârtie. Din acest punct de vedere, Bucovina este un pământ binecuvântat de Dumnezeu.

Într-o discuție cu eminescologul Dimitrie Vatamaniuc, acesta susținea că în Bucovina s-a scris îndeosebi poezie. Bucovina, într-adevăr, a dat în fiecare secol câte o excelentă personalitate pentru cultura românească. În secolul al XVII-lea acesta a fost Miron Costin, din Țara Șipenițului. În secolul al XVIII-lea a fost Ion Neculce, care și-a avut una dintre cele mai mari moșii în comuna Boian, de lângă Cernăuți. Secolul al XIX-lea ni l-a dat pe Mihai Eminescu, care a pornit de aici, din Bucovina. Cred că secolul al XX-lea ni l-a dat pe Arcadie Suceveanu. Cred că Arcadie este un poet adevărat. Întâlnirile cu Domnia sa ne-au lăsat în memorie clipe de neuitat.

Dragă Arcadie, vă doresc multă sănătate, la acest prag de vârstă, inspirație și putere de creație. Toate aceste cuvinte sunt banale în fața poeziei, or, un adevărat poet trăiește veșnic. Și dacă-mi permiteți o întrebare, referitor la cei doi prieteni: cum împărțiți crinii?

Arcadie Suceveanu: Vă mulțumesc, doamnă profesoară. La întrebarea cum împărțim crinii este mai greu de răspuns. Zegrea de la început a pus monopol pe crini și la crini este o mare bătălie între noi, fiindcă crinul a fost toposul lui îndrăgit. Ilie Zegrea are niște poezii foarte bune cu acest simbol al crinului. Are și o carte intitulată *Crinul îngândurat*.

Acuma, dacă-mi îngăduiți, aș vrea să vă mai citesc o poezie. Ziceam că această ultimă carte, apărută chiar ieri de sub teascurile tipografice: Arcadie Suceveanu, *Biobibliografie*, îmi este foarte scumpă, fiindcă arată și imaginea casei, în care m-am născut și am crescut. Este și mama și tata acolo. Vreau să vă citesc o poezie, spuneam, consacrată părinților. Din păcate, tata nu mai este în viață de vreo patru ani. Casa părintească a rămas astăzi singură, numai cu mama. Am scris o poezie pe când erau ei în viață amândoi. Am pornit de la o imagine concretă. La noi în casă este o icoană, se pare că este și acuma, în care este reprezentat Domnul Iisus Hristos, mic, cu mielul. Pornind de la această imagine am scris această poezie, pe care o consacru memoriei tatălui și o consacru mamei, care mai este, din fericire, în viață. Poezia se intitulează *Părinți la marginea lumii*.

Motto: Lemn sărac, ce scârțâi în salcâmi,
Și tu, iarbă, cu țărâna-n gură,
Tot croiți de ani și săptămâni,
Spre-a le face haine pe măsură.

*Plânsă-i mâna, degetele-mi ard,
Când pornesc în noapte a vă scrie
Din singurătatea mea de brad
Exilat din munte în câmpie.*

*Mă încercă neguri reci de fum
Și mă soarbe golul depărtării.
Voi ce faceți, bunii mei, și cum
Mai purtați cămășile răbdării?*

*Vă mai văd în vis adeseori
Stând cu umbra îndelung la masă
Și bând țipăt tulbur de cocori
Lângă zarea lumii friguroasă.*

*Știu că-n nopți de taină vă rugați
Unui zeu – să-mi mângâie exilul,
Și când ning colinde pe Carpați
Iar schimbați în candelă fitilul.*

*Vă tot pare că din depărtări
Vine-un negustor și strigă-n poartă,
Dar în carul lui cu lumânări
V-au rămas doar capete de soartă.*

*Și de-odată sunteți mai cărunți,
Se-nmulțesc în pragul ușii carii,
Și-ascultați cum toamna-și strigă-n munți,
Prin noroiul veacului, ogarii.*

*Adormiți, lipiți lângă dureri,
Iar cocoșii vă vestesc din strane
Că din turma zilelor de ieri
V-a rămas doar Mielul din icoane.*

***Eterna Danemarcă în viziunea recitativă a
studentei din anul IV, Oxana Malaicu.***

Desprinderea de Cernăuți, desprinderea de Bucovina, vreau să vă spun că a fost pentru mine o dramă, să nu credeți că a fost ușor. Este greu să te desprinzi de locurile unde te-ai născut, unde ai copilărit, ai învățat, ai lăsat în urmă prieteni, universitatea, părinții, debutul literar. Când te desprinzi la o vârstă mai fragedă este mai ușor. Eu m-am desprins la 27 de ani și a fost o dramă pentru mine. De aceea, *eu port titlul de poet bucovinean ca pe un blazon de noblețe* și mă consider poet bucovinean, român bineînțeles. Facem parte cu toții din marea literatură română, dar, ca unul care poartă însemnul locului, al Bucovinei, nici pentru o clipă nu m-am îndepărtat de colegii mei, îi contactez la telefon, ne vizităm reciproc, ne întâlnim la diverse manifestări culturale, ne considerăm prieteni în continuare. În această poezie pe care aș vrea să v-o citesc în continuare eu evoc Cernăuțiul, locurile în care am copilărit și mi-am purtat

pașii spre Universitate, îi evoc pe prietenii mei, poeții de astăzi. Deci, *Viziuni la Cernăuți*.

*Numai arhivarii și măturătorii,
numai cerșetorii orașului ar putea să mai știe,
numai bătrânii ceasornicari mai au viziuni:
dintre roțițele dințate ale ceasornicelor răsar
oșițerii subțiri mirosind a tutun interbelic,
Celan și Mircea Streinul, aureolați de aburii decadenți ai cafelei,
barba Mitropolitului Silvestru,
curtată de briciul imperial prin saloanele din Viena.*

*Numai arhivarii și măturătorii, numai cerșetorii înșurubând în cer
turlele răsucite ale Bisericii Sf. Nicolae, simt
orașul închis sub varul din ziduri.*

Alte statui, alte măști, pentru alte ceremonii.

*Intinzi mâna – și dai de trupul absenței,
muști din măr și mărul
e pe jumătate mâncat.*

*În lumină lucrează umbra păianjenului Argbirodes
cu râvnă benedictină. Mincinoase-i sunt
pânzele, himerică-i este crucea.*

*Simți cum cineva îți extrage rădăcina pătrată
a inimii, îți propune o nouă formulă a sângelui:
H₂O și nimic altceva. Și nimic altceva.*

*Se înserează și în turnul Primăriei
luminează capetele primarilor decapitați,
strălucește mefistofelic firma ziarului pictată
cu sângele poetului Ilie Motrescu.*

*Se zice că Dumnezeu a fost văzut
vorbind cu câinii vagabonzi
în preajma fabricii de drojdii peste pod.*

*Urci scările în noapte și-i pustiu,
cobori scările, alergi pe trepte către centru și-i pustiu:
unde ți-e tinerețea umplând vechile pasaje,
împingând uși grele din lemn de Bosnia
împodobite cu guri înverigate de leu?*

*Unde-ți sunt prietenii: Ilie, Arcadie, Ștefan, Vasile, Grigore,
Mircea, Simion și celălalt Ilie?*

*Închizi ochii și-i vezi înălțând o piramidă
de carne și sânge pe tăișul sabiei
deschizi ochii și-i vezi răzuind clopotele
de miera imperiilor.*

Alte statui, alte măști, pentru alte ceremonii.

*Ai vrea să te-ntorci,
dar brusc înțelegi că nici n-ai plecat,
te oprești speriat și-ți ascuți bătăile inimii,
întinzi mâna și-abia dacă dai de tine-n oglindă.*

Întrebare: Domnule Arcadie Suceveanu, vă rog să mărturișiți cum procedați cu inspirația, care vă sunt sursele de inspirație și, în general, când vă așezați la masa de scris?

Arcadie Suceveanu: Bineînțeles că poezia este un lucru, o meserie de a trăi, dacă m-aș exprima ca Cesare Pavese, o formă de existență, care, cel puțin pentru mine, nu înseamnă un exprompt, sau mai bine să formulez altfel răspunsul: nu scriu poezie sub impresia imediată a sentimentului. În poezie lucrurile trebuie lăsate puțin să se așeze, să se decanteze, chiar și sentimentul, trebuie un pic să se răcească. Să se mai așeze, să se sedimenteze. Bineînțeles că există o femeie, sau mai multe femei, există mama, părinții, locurile, obiectele, ideile, cărțile, care te stimulează. Trebuie cineva sau ceva să te stimuleze. Mă stimulează și lecturile, de ce nu? Poezia de astăzi trece și prin bibliotecă, este o poezie livrescă, în sensul bun al cuvântului. Lecturile, cartea, au devenit un element de viață. Un element al vieții cotidiene. De aceea și lecturile te stimulează uneori și-ți trezesc anumite gânduri și sentimente. Dar, bineînțeles, există și carcasa aceea concretă de la care pornești. Aici s-ar putea discuta mult, dar timpul nu ne permite.

Din altă întrebare pe care am primit-o, înțeleg că trebuie să răspund care a fost prima mea poezie și ce m-a făcut s-o scriu. Prima poezie nu o mai țin minte, bineînțeles, care a fost... Însă dacă vă referiți la poezia destinată micilor cititori, atunci am convingerea că poezia pentru copii trebuie să fie cât mai perfectă din toate punctele de vedere: limbă, stil, ritm, rimă, imagine, muzicalitate... N-aș putea accepta în nici un caz licențe poetice sau „inabilitățile“ de ordin lingvistic ori prozodic. Situațiile și întâmplările trebuie să fie pline de inedit și autentice totodată, lipsite de artificialitate, metaforele și imaginile asociative trebuie să conțină culori proaspete, vii, finalizând în poeme neașteptate. Îmi displac diminutivele care vor să „cumințească“ într-un mod exagerat copilul, să îndulcească cu orice preț realitatea. Chiar cu riscul de a nu avea un număr mare de cititori, am căutat întotdeauna, scriind, să rămân copil, dar să nu mă copilăresc, în sensul peiorativ al cuvântului. Bineînțeles, e mereu nevoie să practici limbajul accesibil copiilor, dar nu în forma lui primitivă și redusă, ci folosind întreaga bogăție și frumusețe a limbii române. Unii autori se străduiesc să folosească numai cuvintele uzuale sau cele funciar poetice, din teamă că micul cititor nu va putea recepta poezia. Este o atitudine greșită, cum am afirmat mai înainte.

Dar cea mai mare valoare în poezia pentru copii, ca de altfel în creație în general, o au sinceritatea gândului și sentimentelor, autenticitatea trăirii. De aceea, atunci când scriu, încerc să retrăiesc la modul imaginar propria copilărie, să trezesc în sufletul meu copilul care am fost, vesel și curat, văr bun cu fluturii și melcii din lunca Siretului... În garderoba mea intimă, cămașa copilăriei este haina mea cea

mai scumpă și neîntinată, pe care o îmbrac doar în clipele de aleasă inspirație și reverie...

Ca să ajungem la sfârșitul întâlnirii noastre, revin la aceea ce am mai spus: credința mea dintotdeauna a fost că un poet trebuie să fie, în mod implicit, și om de cultură, cu lecturi permanente și serioase. Mașina sa de citit trebuie să funcționeze fără întreruperi, iar refugiul său trebuie să fie cărțile, biblioteca. Astăzi, la începutul secolului XXI, nu se mai poate scrie exclusiv din talent. Lectura a devenit fapt de viață, atribut al existenței de fiecare zi, ca și dragostea, suferința, moartea. De aceea, explorarea și valorificarea creatoare de către poet a spațiilor culturale și livești țin de ordinea firească a lucrurilor. De multe ori, creația poetului de azi, care este un poet al timpului modern și postmodern, recurge la reinterpretarea și chiar rescrierea, la modul parodic sau ludic, ironic sau caricatural, a unor texte deja cunoscute, parafrazând și topind în ele sintagme, expresii celebre, parabole biblice, mituri, stiluri eterogene. Deci, un astfel de poet este, prin definiție, un om al cărții, instruit, un spirit doct, cu o solidă cultură generală, deschis spre toate orizonturile cunoașterii. Bineînțeles, toate aceste simboluri și surse livești se cer a fi trecute prin focul propriilor trăiri, prin câmpul de tensiune al propriei existențe, spre a fi transformate într-o permanentă combustie interioară, pentru a fi redimensionate sau reinvestite cu noi semnificații. În concepția mea, un poet de azi, pe lângă talentul pe care îl are și care rămâne condiția *sine qua non* a oricărui creator, trebuie să fie un bun cunoscător al mitologiilor lumii, un ins pasionat de filozofie, muzică, pictură, astronomie, fizică... Or, limbajul poeziei moderne e unul al interferențelor culturale, al substituiri termenilor, al sublimării și colajului, al sintezelor de tot felul. Mitul „analfabetului inspirat” a fost spulberat. Imaginea poetului așteptând în transă inspirația divină care coboară din sfere oculte în chip de Muză este subminată de desuetudine.

Poetul Arcadie Suceveanu oferind autografe studenților de la Colegiul Pedagogic din Cernăuți.

Chiar dacă imaginea sa clasică s-a schimbat, chiar dacă limbajul său este altul – intertextualist și foarte „democratizat“ – , chiar dacă preferă să intre în literatură pe o locomotivă postmodernă, poetul de azi, ca și cel de ieri, ca și cel de mâine trebuie să vină în fața cititorului cu adevărul despre sine și despre timpul său, cu imaginea dezvoltată a realității sale interioare, cu acel inefabil *miracol* cuprins în oglinzile visului și misterului existențial. Numai așa se poate spera că poezia îl va ajuta pe cititor (dar mai are oare poezia un cititor fidel?) să se cunoască pe el însuși, să se refugieze, spre a se regăsi în sfera ideilor înalte și a visului purificator, să-l descătușeze de pragmatismul sufocant și păgubos, de indiferența sa pustiitoare.

[*Imprimarea textului, pregătire pentru tipar și redactare de Ilie Luceac*]

Poezie

ELENA MARIȚA

Elena Marița.

Elena Marița (Sagin, căsătorită – Crigan). Născută la 3 decembrie 1943, în satul Lopatnic, județul Edineț, Republica Moldova.

Își face studiile la Universitatea din Cernăuți, secția de limba și literatura română a Facultății de Filologie romano-germanică (abs. 1965). Ulterior este angajată în calitate de crainic la redacția pentru emisiunile în limba română (Cernăuți), profesoară în învățământul mediu, colaboratoare la Arhiva de Stat din Cernăuți (1968–1999).

Debut literar în ziarul „Bucovina Sovietică“ (ulterior „Zorile Bucovinei“) – septembrie 1966, sub pseudonimul Elena Cristea. Mai seamănă: Elena Crigan, Sagin, Carcea.

Participă cu versuri la câteva culegeri colective: *Glasuri tinere*, Editura Carpați, Ujgorod, 1971; *Ghiocelul*, Editura Carpați, Ujgorod, 1974; *Dintre sute de catarge*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1975 etc. Este traducătoarea plachetei de versuri *Pietroasa* a poetului de limbă ucraineană Volodymyr Vozniuk (Cernăuți, 2000).

Publică poezii, articole și selecții de documente din istoria culturii românești din Bucovina în diverse ziare și reviste din Cernăuți, Republica Moldova și România.

Debut editorial: cartea de poezie *Hotarul de foc*, Editura Augusta, Timișoara, 2001.

VERSURI

UNDE AI PLECAT?

Măicuțo, de când te-ai veșnicit
Cărările viselor mele se tot prăbușesc
Ghemuite, rănite
Lângă porțița legată cu sârmă,
Lângă ferestrele zăbrelete.
Și cuvintele mele cad zdrențuite
Ca niște steaguri învinse,
Ca niște lacrimi neplânse
În tăcerea prea multă,
În lumina prea multă
Țesută cu flori de cireș
Și zumzet auriu de albine.

Unde ai plecat, măicuță,
De ai luat așteptările toate cu sine
Și umblă urmele tale
Pe sub petalele înlăcrimate
Singure pe cărare
Și năvălesc să intre în casă
Laolaltă cu iarba înaltă și deasă?
Și prietena ta turturica
Se tot uită prin spărtura geamului
Și se miră că nu te mai vede,
Nu te mai vede...

20. 04. 1997

VIS CU TINE

Mi-e somnul nins cu dalbe flori de crin,
Cu chipul tău ce pâlpaie-n amiază
De parcă-o stea te-ar naște din senin,
De parcă însuși cerul te visează.

Dinspre genuni cu tine, maică, ninge.
Fiori de teamă și de dor se-ncheagă.

Aș vrea să strig și glasul nu te-atinge,
Aș vrea să-alerg și pasul nu-mi aleargă.

Nu mă aștepti nici nu mă chemi la tine.
O margine de vis ușor se frânge
Și se destramă-n cer un roi de-albine –
Cu părul tău de aur ninge, ninge...

Printre zăpezi abia de te mai văd,
Te mistui îngropată în lumină.
Mi-e sufletul precum un alb prăpăd,
Mă ține-n loc neispășită vină.

Stau între viața ta și între moarte
Precum flămândă între pâini aș sta.
Rămâi măcar în fila cea de carte
Pe care-o scriu, plângând, cu mâna ta.

NUMĂR STELELE

Număr stelele de jos în sus,
De la răsărit către apus.
Unde-i steaua ta?
Unde-i steaua ta?

Cine ți-a așternut, măicuțo, pe cale
Pânza țesută de mâinile tale –
Stoluri de lebede fremătând,
Vălurând
De la cer până la pământ?

Mă înfășor în cămașa
Țesută de tine,
În borangicul
Lacrimii tale de dor,
În trupul și sângele tău
Mă înfășor
Și fruntea mi-o culc
În căușul palmelor tale.
Unde-i steaua ta?
Unde-i steaua mea?

DOR

Dacă tac și nu m-ai auzit încă,
Înseamnă că nu am tăcut de-ajuns.
Căci tăcerea dezmărginire este,
Cutremurarea luminii
Izvorând din luceferi,
Rădăcină încinsă,
Sămânță sfâșiată de dor,
Mugure înveșmântat
În cămașă de mire,
Limbă de clopot înlănțuită –
Dulce osândă,
Cheie a Împărăției Cerești.
Dacă plâng și nu te-am înfiripat încă
Din lacrima mea
Înseamnă că nu am plâns de-ajuns.

26.08.2001

VINO

Zbor flămând,
Frământ de raze,
Ceruri verzi,
Miresme crude...
Cine să mă întrupeze
Din necine,
Din neunde?

Nu sunt eu care te chem.
Doar plutirea, doar înotul
Într-o mare mărmurită,
Flacăra din gura nopții –
Rugăciunea florii dalbe
Din salcâmiei fără chip;

Nu sunt eu care te chem.
Poate razele neplânse,
Destrămarea sfintei stele,
Preajma lunii, visul tern,
Poate geamătul, pustiul
Din porțițele deschise.

Nu sunt eu care te chem.
Vino iar de mă-nfiripă
Cu surâsul tău etern!

DOMINIC

De-a dreapta – o mie de cruci,
De-a stânga – o mie,
În spate, în față – cruci
De aur, de-argint, de aramă.
Ard, se destramă
Zilele mele pe care
Am fost răstignită pe rând.
Sorcovind, cadelnițând,
Din grinzile cerului ning
Și-n sufletul meu păgubos
Se înfing.

Precum biblicul îndureratul părinte
Sub pulberi de stele
Strig:
„Cred, Doamne,
Ajută necredinței mele”,
Asfinte clipa și locul!

Alături vântul
Dă-n cărți să-mi ghicească
Întârziatul, norocul!
Spre vârful Dominicului
Urcă de-a valma
Năluci foșnitoare
De aur, de-argint, de aramă...

POST

I

Viața și moartea, ura și dorul
Umblă pe-aceleași cărări.
Unde-mi ești, suflete-cutezătorul,

Când îngenuncheată aprind lumânări?
(Pâlpâie bietul, gata să piară
În sângele meu răstignit,
Osândă amară
Adevărului întru neadevăr rostit).

II

Printre stânci, printre ruguri de dor
Caravanele rugăciunilor mele
În pustiul arid, tămăduitor
Își tot poartă povara spre stele –
Înainte, îndărăt, înainte,
Ca și cum după ce aș fi murit,
Suaful fiorul fierbinte
Al unui vers abia zămislit
Ar încerca să mai împletească
Ceea ce Penelopa a tot despletit
În așteptarea-i împărătească.

DĂ-MI APĂ VIE, DOAMNE

Dă-mi apă vie, Doamne,
Să nu mai însetez.
Răsfrânge-mă cu neguri
Din cerul ne-nceput
În cumpănite ciuturi
Cu apă de băut,
Plutind în jos în miez
De-oglinzi să nu le sparg
Cu tânga, cu tăgada,
Cu dorul de cel drag.

Dă-mi apă vie, Doamne,
Din sfântul Tău izvor
Cu surzii și ologii
Să beau, să fiu tămada
Prelinsă-n trupul lor.

PURURE ÎN SINELE MEU

Habarnică gloată încrâncenată,
Să nu fi cerut moartea-Împăratului,
Ci singură să-ți fi dus
Crucea păcatului,
Poate, mai mult L-am iubi
Pre Iisus.

Străbătând Via Longa
Către Golgota, sus,
Timpul martir se îndoaie
Batjocorit de farisei și călăi
Grăbit către Timpul de Sus.

Altă și altă lumină
Macină roata de foc;
Mereu întru alte vieți
Carul de aur cară noroc.

Îngăduie-mi, Doamne, smerirea,
Mărirea
De a Te vedea și cunoaște
Purure-n sinele meu –
Om umilit și Dumnezeu.

ROI

Te caut iar când prinzi a fremăta,
Zumzuitor copac în rătăcire,
Când ninge infinitu-n urma ta
Păgubitoare lacrimi în roire.

Vecinii toți ieșiți la sărbătoare
Nunta din cer să o pogoare pre pământ,
Zboară din pumni țărână către soare,
Cu-nmiresmată apă plouă sfânt.

Lăcașul, precum datina o cere,
Cu roință și mentă miruit
E numai așteptare și tăcere,
Durerea unui dor călătorit.

Și iar invoc suavele albine
Cu moartea lor prelinsă în venin
Să mă răscumpere, ducându-mă cu sine
În dulce miezul roiului divin.

CAISUL

El însuși e lumina și albul nu-l încape.
Printre ninsori își poartă suavele prosoape,
Cu arderea de tot, cu umilirea florii
Să sature, s-adape și pulberea și sorii.

Mă pomenește, Doamne, în timpul Tău din cer
Alături de naivul Caisul-mesager,
Din timpul lui în trecere îmi țese blând hlamida
Să n-o mănânce molii, rugina, nici omida.

TIMPUL POETILOR

Timpul poetilor nu e-n petrecere,
Timpul poetilor nu e în trecere.
Cel care vii, Frate-străine,
Aruncă în mine
Cu lacrima păstorului nuntit,
Cu geamătul Anei în ceruri zidit.
Ție-ți aștern sub picior
Sângele mântuitor
Al plăieșilor lui Ștefan cel Mare,
Sfântă cărare
Prin timpul lui Labiș și Blaga,
Arghezi, Doinaș, Stănescu
Către timpul numit Eminescu.

Măritorule, să nu te pierzi
Cu-nflorirea caișilor printre zăpezi.
Dintru al Poeziei amvon
Cu François Villon
Ucide-mă în neștire.
Din duhul tăcerii
Înnoadă noduri, poduri,
Fii mie ochiul durerii.

DANGĂT PRELUNG

Iartă-mă, Doamne, pre mine,
Ucigașa de tandre iluzii amețitoare.
În hăul negru al descumpănirii
Privighetoarea decapitată
Amarnic se zbate.

Iartă-mă, Doamne, pre mine,
Ucigașa de prunci nenăscuți.
Trași în țeapa luminii,
În leagănul rece al toamnei,
Sângeră, sângeră încă
Neurzite, râvnite cuvinte.

Iartă-mă, Doamne, pre mine
Și-ngăduie-mi iar să pogor
Pe înmirezmate căările ierbii,
Prin lacrima lutului,
Prin „Poarta sărutului“
Către minunată zicerea Ta de dor,
Către dulce zicerea Ta
Din care ai făurit
Tăriile cu luminătorii,
Pământul cu munții și mările,
Oile și păstorii.
Lasă-mă iar să pogor în cuvântul
Din care odată, demult,
Și pre mine, Părinte,
M-ai întrupat.

În catedrala inimii mele
Dangăt prelung de clopote multe
Sună-răsună...
Iartă-mă, Doamne, pre mine.

DEZAMĂGIRE

În lucarna hrubei mele de sare
Înoată lanul verde de grâu,
Crucea turlei de soare
Și deznădejdea scăpată din frâu.

Nechezării de sub ferestre
Cineva isonul îi ține.
Niște copite buiestre
Aruncă pustiul în mine.

Locuiesc într-un clopot
Atât de fragil și subțire
Că spini ierbilor dinafară
Îmi străbat până-n fire.

Lacrima se rostogolește
Pe obrazul veșniciei în jos.
A pierit? Mai trăiește
Sufletul meu tânguios?

CUVINTE DE DOR

Amintire – dor călătorit.
Căruntețe – dor istovit.
Moarte – dor împietrit.
Cruce – dor răstignit.

DIN CERURI

Din ceruri, în jos,
Prin Târgul Frumos,
Prin Valea lui Ilieș,
Prin lacrima lui Gheorghieș,
Dintr-un mal al Infinitului
În celălalt
Piatra suspină
Destinul meu aripat.

Vrăjmașule drag, neprieten pribeag,
Din rana desăvârșirii
Și tu te-ai născut –
Lacrimă geamănă mie
Întrupată în lut.
Nu-ți mai scoate-n arenă
Gladiatorii tăi însetați

De nevinovatul, învolburatul
Dacicul sânge nestins,
În volute romane prelins.

Curcubeul speranței lasă-l să bea
Cu un capăt din inima mea
Cu celălalt – dintr-o stea,
Între două scăpărări de fulger
Să-mi scriu
Cu dangătul inimii mele
Înălțătorul poemul târziu
Miruit cu lumină de stele.
Căci, iată-l, a venit Mângâietorul,
Fiul neamului meu – Ocrotitorul
Pe care Însuși Domnul L-a trimis.

Lasă-mi să-mi picure lacrima clară
Sub aripa lui de vis.

În ceruri, în sus,
Din doru-mi nespus
Au înflorit trandafiri
În cununa de spini
A lui Iisus.

15.06.2000

FĂ, DOAMNE, ROMÂNILOR PARTE

Și dacă Totul la Unul se-mparte
Și Unul se-mparte la Nesfârșire,
Fă, Doamne, românilor parte
De demnitate și de iubire.

Părinte ceresc, către Tine strig „Ave“!
Stârpește invidia din Terra Daciae,
Pogoară în inimi de caini și abeli
Câte-o fărâmă de pace.

În Cartea vieții cu scrieri sfinte
Mai adaugă, Doamne, o filă
Destinelor demult rânduite
Întru bunătate și milă.

Pe cei care gem sub teascul istoriei,
Nedreptii și dreptii, osândiți fără vină,
Avarii, trufașii, setoșii de glorie
Lângă Tine cheamă-i să vină.

Pe toți schilodiții de conjunctură,
Înzorzonăți prin umilință,
Izbăvește-i, Doamne, de ură
Cu un strop de credință.

Pâinea din valea durerii
Frânge-o, Stăpâne, și-o-mparte,
Deschide-le văzul vederii
Să se recunoască frate cu frate.

TIMP CÂȘTIGAT

Zinoviei F. Peniuc

Rodul ispitei zborului întârziat,
Timp câștigat dintr-un regat de tăcere.
Ce mă fac, Doamne, cu-atâta neant
Înveșmântat în durere?

Într-un poem de parcă-aș intra
Într-un castel de zăpadă,
Într-un altar mie de Lege oprit,
De parcă-aș intra în sfânta baladă
Baciul nuntit
Cu Lumină divină să mă dezlege.

Din policioara cu Teodoreanu,
Eminescu, Arghezi,
Blaga și Topârceanu,
Din pânze, acuarele, gravuri –
Mici farfurii zburătoare
Veșnicia a curs
Nepăsătoare
Către chipul de purpură
Al lui Iisus.

Pe înserat
Mirii grădinii – liliicii în floare
Cu voci candido, tremurătoare

Un „Aliluia“ I-au înălțat.
Undine, silfide, gnomi, spiriduși
Umblă tiptil printre uși,
Cu gesturi pioase I se închină:
„Mulțumim, Doamne,
Ne-am înfruptat din lumină“.

20.05.2001

PAVĂZĂ

Zinoviei F. Peniuc

În pustiul cu aduceri aminte
Moartea îți întinde aripa
Printre cuvinte.

Lamura zilei de ieri
Rămâne sau pleacă
Din nicăieri în nicăieri?
Precum plânsul seninul mă-neacă.

Iartă-mă, buno, că nu te-am știut.
De-acum un timp și o habă de vreme
Nu mă voi teme,
Pavăză fi-vei mie
În raiul pierdut.

3.10.2002

LUCRAREA LUI TEODOR BALAN CONFLICTUL PENTRU TRICOLOR. UN CAPITOL DIN ISTORIA POLITICĂ A BUCOVINEI, 1898–1904

Marian Olaru

Rădăuți

Teodor Balan s-a născut la 26 iulie 1885, la Gura Humorului, fiul lui Grigore Balan și al Mariei. Când Teodor avea doi ani, familia s-a mutat la Cernăuți, fapt care l-a făcut pe tânărul Balan, care și-a făcut studiile primare, gimnaziale și facultatea la Cernăuți, să fie un foarte bun reprezentant al mediului multicultural din capitala ducatului. A fost profesor suplinitor la Liceul din Câmpulung Moldovenesc, între anii 1908–1910 – la Liceul din Cernăuți, timp în care, și-a susținut examenul de capacitate și apoi, între 1912–1914, profesor la Liceul din Suceava.

Teodor Balan a participat la primul război mondial, pe frontul italian. După 1918 s-a reîntors la Cernăuți. Între anii 1929 – 1940, a fost director la Arhivele Statului din Cernăuți, fapt care i-a permis o asiduă muncă de documentare și conservare a documentelor istorice. După o primă înscriere la doctorat, la Universitatea din Viena, pe care nu l-a realizat datorită condițiilor financiare precare din perioada următoare primului război mondial, Teodor Balan și-a susținut teza de doctorat, în anul 1930, cu tema: *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914–1918*.

Între anii 1932–1940 a fost conferențiar la Universitatea din Cernăuți.

După intrarea trupelor sovietice în Cernăuți s-a refugiat la Sibiu, de unde a revenit în anul 1941. În perioada revenirii autorităților române în fosta capitală a Bucovinei, Teodor Balan a fost director al Bibliotecii Universitare. În anul 1946, după pensionare, părăsește Cernăuțiul pentru a se stabili în orașul primilor ani ai copilăriei sale – Gura Humorului. Aici a adormit întru Domnul, în anul 1972.

Teodor Balan a realizat o operă istoriografică de o deosebită valoare și complexitate. A cuprins domenii variate: de la lucrări de analiză sau sinteză istorică, la culegeri de documente, în marea lor majoritate referitoare la istoria Bucovinei. A colaborat, începând cu anul 1908, la publicații de pe teritoriul Bucovinei istorice și nu numai, ca „Junimea literară“, „Codrul Cosminului“, „Făt-Frumos“, „Glasul Bucovinei“, „Revista Arhivelor“ etc.

Dintre lucrările lui Teodor Balan, pregătite să vadă lumina tiparului, dar nepublicate, aflate la Arhivele Naționale Istorice Centrale, enumerăm: *Istoria teatrului românesc din Bucovina, 1855–1913*; *Istoria teatrului german din Bucovina 1875–1918* și *Conflictul pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei 1898–1904*.

Cea din urmă lucrare cuprinde 153 pagini dactilo și 32 anexe. (Sub titlul *Două memorii reprezentative pentru situația social-politică a românilor bucovineni la sfârșitul secolului al XIX-lea*, am publicat în „Analele Bucovinei”, II, nr. 1, 1995, anexele prezentei lucrări de la nr. 1 și nr. 19.)

Până la o publicare integrală, sub forma unei lucrări, a *Conflictului pentru Tricolor*, vă oferim, cu sprijinul revistei „Glasul Bucovinei”, șansa cunoașterii textului acestei lucrări. Ea analizează, cu o deosebită acribie, lupta Partidului Național Radical Român, a liderilor politici români din Bucovina pentru afirmarea identității românești în această provincie și pentru apărarea însemnului național cel mai important – Tricolorul.

Prima parte a lucrării prezintă momente decisive ale luptei „Patriei” și a elitelor românești cu guvernatorul Bourguignon și cu aserviții politicii imperiale din Bucovina.

Textul lui Teodor Balan a fost adus la normele limbii române contemporane, înlocuind formele de scriere și cele lexicale din perioada interbelică, de tipul: **scrutinii** cu *scrutine*, **obicei** cu *obicei*, **desvăluie** cu *dezvăluie*, **austriace** cu *austriece*, **isbit** cu *izbit*, **nime** cu *nimeni*, **interpelație** cu *interpelare*, **mânăstire** cu *mânăstire*, **confesie** cu *confesiune* etc. Unele forme lexicale și de stil, specifice autorului, au fost păstrate pentru a menține frumusețea textului și a exprimării autorului.

În textul pe care îl prezentăm în continuare am păstrat modalitatea proprie autorului de trimitere a notelor, singura modificare fiind numerotarea în continuare a notelor infrapaginale.

DIN ARHIVA ISTORICULUI TEODOR BALAN:
CONFLICTUL PENTRU TRICOLOR.
UN CAPITOL DIN ISTORIA POLITICĂ A BUCOVINEI,
1898-1904

Studiu de **dr. Teodor Balan**

(În manuscris)

**1. Noul guvernator al Bucovinei: Baronul Friedrich
Bourguignon de Baumberg**

În toamna anului 1897, cabinetul austriac al contelui polonez Casimir Badeni își trăia ultimele zile. Conflictele avute cu parlamentarii i-au grăbit sfârșitul. A fost înlocuit în primele zile ale lunii noiembrie cu cabinetul baronului Paul Gautsch, omul politic german, care avea greaua misiune să restabilească autoritatea statului știrbită.

Pentru a se menține la putere, Casimir Badeni tratase cu partidele politice. A stat de vorbă și cu deputații români din Bucovina, care au fost dispuși să-i acorde sprijinul dorit, în schimbul acordării unei largi autonomii provinciale pentru Bucovina. Având puțini locuitori, Bucovina trimitea în parlamentul vienez numai cinci deputați români, dintr-un total de 14 deputați. Parlamentarii români din Bucovina mergeau aproape întotdeauna mână în mână cu guvernele austriece care se perindaseră la putere. Dar, această atitudine docilă nu adusese foloase pentru țara Bucovinei. Ea rămase și pe mai departe provincia neglijată, condusă după principiile josefine, adică administrativă în spirit german. Nu se acordaseră Bucovinei drepturile de care, în mare măsură, se bucura învecinata Galiție, care, obladuită fiind de stat, deveni după puțin timp o provincie curat poloneză. De ce nu s-a acordat și Bucovinei un asemenea favor? De ce nu s-a permis Bucovinei să rămână provincie românească? Doar Bucovina obținuse la 1849 autonomia, tocmai pentru a se ocroti poporul român, ea fiind socotită provincie românească.

Pe timpul cabinetului Badeni, guvernator al Bucovinei a fost contele Leopold Goësz, care, după părerea românilor bucovineni, păcătuisese impunând Bucovinei un caracter „antiindigen“. Se înconjurase numai cu „o mână de indivizi importați și fără inimă“, elemente care reușiseră să pună mâna pe frâiele țării. Cu ajutorul lor, Bucovina a fost prefăcută într-o „colonie în care coloniștii formau clasa privilegiată, iar indigenii o masă de hiloți“¹.

Odată cu sosirea cabinetului Gautsch a avut loc o schimbare și în conducerea politică a Bucovinei. Conte Leopold Goësz a fost rechemat și înlocuit cu baronul Friederich Bourguignon de Baumberg. Acesta își făcu intrarea în Palatul administrativ din Cernăuți, în ziua de 31 decembrie 1897. L-a întâmpinat aici consilierul Wilhelm Pompe care, în cuvântarea sa, i-a dorit bun sosit. Bourguignon a răspuns că va governa Bucovina în spiritul legilor în vigoare, aplicând cea mai severă obiectivitate, dar „în sens strict austriac“².

În zilele ce au urmat, au avut loc prezentările. La 2 ianuarie 1898, i s-a prezentat noului guvernator o delegație a Partidului Național Român din Bucovina, constituită din Victor Stârcea, Modest Grigorcea și dr. Gheorghe Popovici. La cuvântarea lui V. Stârcea, Bourguignon a răspuns că va fi totdeauna gata a ține cont de nevoile materiale și culturale ale poporului român și a „promova interesele acestuia în cadrele legii, (fiind) călăuzit de supremul principiu al egalei îndreptățiri a naționalităților“.

Doă zile mai târziu, i s-a prezentat delegația societății politice românești „Concordia“, delegație constituită din preotul Zaharia Voronca, cunoscut în Bucovina de la procesul societății studențești „Arboroasa“ încoace, din notarul dr. Nicu Blându și din învățătorul Dimitrie Socolean. Voronca și-a exprimat speranța, că Bourguignon va întâmpina cu bunăvoință justele pretenții ale poporului român, „care este purtătorul cel mai marcant al individualității istorico-politice a țării“. Bourguignon a promis să arate bunăvoință față de „justele postulate ale românilor“³.

În ședința Dietei bucovinene din 10 ianuarie 1898, Bourguignon a fost întâmpinat de mareșalul Bucovinei, Iancu Lupul, care l-a binevenat, rugându-l să acorde instituției sprijinul său și invitându-l a lua parte la dezbateri. În răspunsul său Bourguignon și-a exprimat speranța că va reuși să ducă la bun sfârșit misiunea cu care a fost însărcinat⁴.

Ziarul „Patria“ care apăra interesele românești a ținut să adreseze noului guvernator câteva cuvinte de bun sosit. I s-a atras atenția că se găsește într-o țară „de individualitate deosebită“. Poporul român insistă asupra drepturilor ce i se cuvin. În Bucovina „niște creaturi de clică“ au pus mâna pe frâiele țării, creând o situație artificială, insuportabilă. Acești „machiaveli în miniatură“ se vor strădui acum, ca și în trecut, să prefacă legile în literă moartă și să îndemne pe noul guvernator la menținerea cursului politic potrivit românilor. Dar dată fiind obiectivitatea care pare a-l caracteriza pe noul guvernator, redacția este încredințată că se va governa în Bucovina într-un spirit nou. I se cere guvernatorului obiectivitatea fiindcă „pentru un bărbat de stat cu vederi largi, oprimarea drepturilor legitime nu poate fi axiomă de guvernare“. Deci noul guvernator va fi binevenit „dacă va aduce dreptate și o inimă bună pentru Bucovina și poporul nostru“⁵.

După primirile oficiale, guvernatorul Bourguignon a vizitat orașele din provincie. Primul oraș vizitat de el a fost Suceava. Aici, i s-a predat o cerere semnată de un număr mare de cetățeni în care s-a cerut înființarea unei școli primare românești. S-a ordonat, imediat, ținerea unei ședințe în sala Primăriei la care a asistat și inspectorul școlar al Bucovinei dr. Carl Tumlirz. Cererea românilor suceveni a fost găsită justă și împlinirea dorinței a fost îndrumată. Atitudinea aceasta a făcut o impresie bună în rândurile românilor, iar guvernatorul a încasat cuvenitele laude⁶.

În orașul Gura Humorului, primirea a fost dintre cele mai amicale. Guvernatorul a fost salutat de țăranul fruntaș Eustafie Pașcovici. După recepția autorităților a urmat vizitarea edificiilor publice și a bisericilor. Au fost vizitate și unele notabilități ale orașului, ceea ce a făcut, la fel, o impresie bună⁷.

Deci, impresia ce a făcut-o la sosire guvernatorul Bourguignon, asupra românilor, a fost bună. S-au putut lega unele speranțe de o atitudine corectă, imparțială, binevoitoare. Dar, entuziasmul primelor zile a făcut degrabă loc unei decepții, care creștea din zi în zi.

În vara anului 1898, urmau să se aranjeze noi alegeri pentru Dieta Bucovinei. Felul cum noul guvernator a înțeles să dirijeze și să influențeze alegerile și rezultatul defavorabil pentru români al acestora, i-au indispus profund pe

români. Entuziasmul inițial a dispărut ca și ceața la ivirea soarelui și s-a transformat, în cele din urmă, în dușmănie fățișă față de bărbatul care a devenit unul din cei mai înverșunați opresori ai românilor bucovineni.

După legea electorală în vigoare, alegătorii Bucovinei erau repartizați în trei colegii: cel al fondului bisericesc, cel al marii proprietăți și cel al comunelor rurale. Dacă în primele două nu putea fi vorba de o influențare a alegătorilor, în schimb acest lucru se putea efectua, în largă măsură, în colegiul al treilea.

Nu se știe după ce sugestii a acționat guvernatorul Bourguignon, după cele ale camarilei bucovinene sau după cele date de centru, dar fapt este că, asupra alegătorilor din colegiul al treilea s-a exercitat o presiune încă neîntâlnită în analele politice ale Bucovinei.

Pentru a înțelege atitudinea lui Bourguignon, va fi necesar a arăta în ce fel procedase ultimul cabinet ministerial. Ministrul președinte Badeni – care avea de înfruntat opoziția parlamentară, opoziție care, în cele din urmă, a degenerat în obstrucție – s-a străduit, în toamna anului 1897, să creeze o nouă majoritate parlamentară din deputații micilor națiuni. În consecință, dânsul s-a adresat și membrilor Clubului parlamentar român din Viena. Tratatările au fost purtate un timp, după care, la 2/14 septembrie 1897, membrii acestui club au înaintat un raport Partidului Național Român asupra rezultatelor obținute. Gheorghe Popovici, unul din parlamentarii români a arătat în ce spirit s-au dus tratatările și ce perspective există pentru îmbunătățirea soartei Bucovinei. Comitetul partidului național, luând la cunoștință expunerile lui Popovici, a aprobat continuarea tratativilor în cursul cărora se va cere cabinetului Badeni lărgirea autonomiei Bucovinei și transformarea administrației ei într-una românească⁸.

Dar parlamentarii români s-au izbit chiar de la început de două obstacole. Unul rezida în atitudinea constantă a tuturor guvernanților și parlamentarilor germani, care se opuneau unei federalizări a statului, ei străduindu-se să asigure elementului german din Austria supremația culturală și politică asupra celorlalte națiuni conlocuitoare.

Al doilea obstacol îl alcătua însăși persoana contelui Badeni, care, fiind polon, nu inspira completă încredere. Românii bucovineni nu uitaseră atitudinea ministrului președinte de naționalitate poloneză, Agenor Goluchowski, care, prin lansarea Diplomei din octombrie 1860, anulase autonomia Bucovinei dispunând înglobarea Bucovinei în Galiția. Măsura luată de cancelarul Goluchowski a demonstrat românilor bucovineni că polonezii din Austria nu înțeleg federalizarea statului decât cu abandonarea autonomiei Bucovinei. Autonomia Bucovinei a fost restabilită prin Patenta din februarie 1861, dată de cancelarul Schmerling.

Cele două măsuri luate, în anii 1860–1861, au dovedit românilor că se găsesc în fața unor pericole: centralismul german și anexionismul polonez. Amândouă erau neavenite și românii bucovineni nu puteau decât să prefere pericolul mai mic. Germanii acordau Bucovinei o brumă de autonomie în timp ce polonezii o desființau complet. De preferat era, așadar, colaborarea cu elementul german. Iată de ce tratatările cu cabinetul Badeni trebuiau duse cu mare prudență.

După venirea la putere a cabinetului baronului Gautsch, comitetul Partidului Național Român din Bucovina, cântărind noua situație politică, a dat mandat parlamentarilor români să colaboreze în parlamentul vienez cu partidele autonomiste, federaliste, pentru a asigura astfel existența autonomiei Bucovinei⁹.

În iunie 1898, Partidul Național Român din Bucovina și-a ales un comitet nou. În locul președintelui demisionat, Victor Stârcea, a fost ales președinte Iancu Lupul. Vicepreședinți au fost aleși Modest Grigorcea și Iancu Flondor, iar secretar

notarul Nicu Blându. Aceasta era situația politică din Bucovina în preajma noilor alegeri dietale din vara anului 1898.

După mai multe tratative și consfătuiri, Partidul Național Român a recomandat, în colegiul al treilea, pe următorii candidați: județul Cernăuți – Nicu Blându, notar; județul Storojineț – Modest Grigorcea, mare proprietar; județul Siret – Tudor Flondor, mare proprietar; județul Rădăuți – Samuil Piotrovski, preot; județul Câmpulung – Gheorghe Popovici, intelectual; județul Gura Humorului – Iancu Lupul¹⁰.

Conform legii electorale în vigoare, în Bucovina existau două scrutinuri. În primul alegătorii alegeau pe reprezentanți, adică pe electori, iar în al doilea scrutin electorii alegeau pe deputați.

Gubernatorul Bourguignon n-a procedat în mod obiectiv cu prilejul alegerilor dietale. Urmând un obicei vechi, înrădăcinat în Bucovina, a numit candidați guvernamentali. Din toate părțile soseau plângeri împotriva amestecului ilicit al primarilor, prefectilor, împotriva alcătuirii defectuoase a listelor electorale și a terorismului organelor statului, exercitat asupra alegătorilor. În Suceava, prefectul B. Duzinchevici i-a revoltat pe cetățeni prin manoperele sale. Listele electorale au fost alcătuite în mod defectuos și expediate la localurile de vot cu foarte mare întârziere. Alegerea electorilor a început cu un ceas mai devreme și s-a terminat după 25 de minute. Astfel s-a procedat și în comuna Todirești. Aici, alegerea era fixată pentru ora 11. Comisarul Zierhofer, însă, a sosit la ora 9.30, găsind în localul de vot numai un infim număr de alegători. În comuna Părhăuți, alegerea electorilor era fixată pentru ora 3 după masă. Comisarul Zierhofer a sosit la ora 1. Cu prilejul acestor alegeri, făcute la repezeală, au fost respinși mulți alegători pe diferite motive, mai mult imaginare¹¹.

Și cu prilejul scrutinului al doilea, adică al alegerii deputaților prin electori, s-au comis grave abuzuri, pentru a asigura reușita candidaților guvernamentali.

Candidații guvernamentali se recrutau din elemente slabe sau ambițioase. Nu li se puteau nega sentimentele naționale, dar, prin faptul că au consimțit să candideze pe lista guvernamentală, au contribuit la slăbirea solidarității naționale, a rezistenței naționale.

În Suceava a fost desemnat candidat guvernamental arhimandritul Emanuil Ciuntuleac, care, după părerea redacției ziarului „Patria“, era „cea mai nepotrivită persoană din județ“. De fapt, Ciuntuleac a făcut rău consimțind să candideze împotriva candidatului partidului național Varteres Pruncul. Pe de o parte ambiția, pe de altă parte slăbiciunea l-au făcut să zdruncine solidaritatea națională. Era știut că Ciuntuleac nutrea ambiția să devină mitropolit și, de aceea, avea tot interesul să fie supus guvernatorului și să accepte toate sugestiile venite de la acesta. Împotriva părintelui Samuil Piotrovski – Petrescu, din Rădăuți, a fost desemnat candidat guvernamental Ilarie Onciul, fratele istoricului Dimitre Onciul. În Câmpulung, guvernatorul Bourguignon a ordonat protopresviterului din Dorna, Gheorghe Balmoș, de altfel membru al Partidului Național Român, să candideze împotriva lui Gheorghe Popovici. Balmoș s-a executat, dar nefăcând, probabil intenționat, nici o propagandă, n-a stânenit cu nimic reușita candidatului Partidului Național. În circumscripția electorală Gura-Humorului, unde candida Iancu Lupul, a fost desemnat contracandidat, din ordinul șefului judecătoriei de ocol, Constantin Scânteuță. Acesta, însă, a urmat exemplul protopopului Gh. Balmoș din Dorna și n-a făcut nici o propagandă. A și întrunit un număr infim de voturi¹².

Cazul cu alegerea deputatului din județul Cernăuți a fost mai interesant și dezvăluie perfect manoperele lui Bourguignon. După cum se știe, candidatul Partidului Național a fost notarul Nicu Blându, un om care, deși tânăr, și-a cucerit

devreme o situație influentă în partid. Împotriva lui, guvernatorul Bourguignon a desemnat candidat, în ultim moment, pe proprietarul Gustav Martin, de apartenență națională nelămurită. El era un adevărat austriac, căci nu știa cărei națiuni îi aparține. Martin era complet necunoscut alegătorilor. Pentru a-i asigura reușita, a trebuit să se desfășoare o intensă propagandă și să exercite puternice presiuni asupra alegătorilor, din partea prefectului Wilhelm Würfel și a comisarilor lui. Alegătorii, de cum au sosit la Cernăuți, au fost strânși ca vitele într-o grădină păzită de jandarmi. După un timp, a apărut prefectul, în mare ținută, ordonând alegătorilor să-l voteze pe candidatul guvernamental. Pe urmă, alegătorii au fost conduși de jandarmi la localul de vot.

În tabăra ruteană se dădea lupta între partidele rutenilor bătrâni și a tinerilor. Cei dintâi susțineau unitatea culturală cu poporul rus, în timp ce rutenii tineri, ziși ucraineni, visau o Ucraină independentă, creată cu ajutorul Austriei. Prin măsurile pe care le-a luat, guvernatorul Bourguignon a distrus mișcarea rutenilor bătrâni, acordând tot sprijinul său mișcării ucrainene condusă de Stefan Smal-Stocki, originar din Galiția, de Ierotei Pihuleac și, mai târziu, de Nicolai Vasilco.

Despre Nicolai Vasilco (născ. 1868), apărut acum pe scenă, dăm următoarele informații: a fost fiul boierului român din Lucavăț, Nicolai Vasilco și al Aglaiei, fiica lui Petru Petrino și a Eufrosinei Hurmuzachi, care, la rândul ei, a fost fiica bătrânului Doxachi Hurmuzachi, din Cernauca. Aglaia, mama sa, a fost, așadar, sora poetului Dimitrie Petrino. Deci, Nicolai Vasilco a fost român după tată și după mamă. Traiul dezordonat dus ca student l-a compromis în fața semenilor săi și, cerând un mandat din partea Partidului Național Român, a fost refuzat categoric de președintele Iancu Zotta. Supărat din cauza refuzului primit, a trecut în tabăra ruteană, fiind ales, în alegerile dietale din 1898, deputat de Vijnița și Putila.

Trecerea în tabăra ruteană i-a fost facilitată de medicul rutean dr. Vasile Wolan¹³. Acesta fusese căsătorit cu Elena, fiica lui Petru Petrino și a Eufrosiniei Hurmuzachi. Era, astfel, unchiul lui N. Vasilco. Deși fiu de țăran, Wolan și-a făcut intrarea în familiile boierești din Bucovina. A fost ales mai târziu deputat, devenind cu timpul președintele partidului rutenilor bătrâni, secondat fiind de vicepreședintele Emil Kaluzniacki, profesor universitar la Cernăuți. Recomandat de Wolan, N. Vasilco a fost numit al doilea vicepreședinte. Astfel N. Vasilco a ajuns în tabăra ruteană.

Dar, N. Vasilco n-a rămas mult timp în tabăra rutenilor bătrâni. A făcut a doua schimbare la față, îmbrățișând ideea ucraineană. Din convingere? Nu, ci din calcul politic. Fiind învinuiri de rusofilism, rutenii bătrâni au fost persecutați de autoritățile austriece. În schimb, mișcarea ucraineană se bucura de tot sprijinul organelor statului austriac, fiindcă propaga ura împotriva statului rusesc. De ce, așadar, să faci parte dintr-un partid sortit morții, când mai avantajos era să propage ideea creării unei Ucraine, atât de simpatică Austriei? Mai bine să fii om politic agreat de organele statului, decât să activezi în politică, având a înfrunta adversitatea acestora!

N. Vasilco nu era lipsit de talent. Dar dânsul era mai mult șiret și abil decât talentat. N-a lăsat idei și n-a alcătuit programe politice, pentru crearea cărora îi lipsea pregătirea teoretică necesară. În schimb, se pricepea să se servească de situațiile politice create de alții. Ținea să intre în grația cercurilor diriguitoare ale statului, prezentând mișcarea lui politică drept una patriotică, susținătoare a ideii de stat austriece. În schimb, îi discredita cu tot prilejul pe adversarii săi politici, pregătindu-le dificultăți nebănuite. Era un intrigant, un echilibrist politic, un oportunist abil, o figură tristă a vieții politice din Bucovina.

Cercurile românești îl detestau. Cele două schimbări la față, intervenite la interval scurt, îl descalficau. Era socotit renegat. Iancu Flondor îl disprețuia; l-a caracterizat astfel: „Un om care acum câțeva vreme a fost român și acum a devenit protagonist rutean, apărând cu patos și căldură cauza ruteană, nu-mi pare om demn de încredere. Suntem convinși că, dacă ar fi fost vorba de obținerea unui mandat chinez, nu ar fi ezitat să aspire la el“.

Din cauza imixtiunii puterii executive în alegerile dietale din 1898, românii din Bucovina au suferit pierderi simțitoare. Din cei șapte candidați ai Partidului Național la colegiul al treilea, patru au reușit (Modest Grigorcea, Tudor Flondor, Gheorghe Popovici și Iancu Lupul), iar trei au fost respinși (Nicu Blându, Samuil Piotrovski-Petrescu și Varteres Pruncul). În locul candidaților respinși la competiție, au fost aleși doi români guvernamentali (Ilarion Onciul, fratele istoricului Dimitre Onciul, și Emanuil Ciuntuleac) și străinul Gustav Martin. Deci neamul românesc a pierdut un mandat, cel de la Cernăuți.

Dar românii au mai suferit pierderea a două mandate în colegiul al treilea. Boierul Mustață deținea, până la 1898, mandatul cercului Sadagura. Acceptând să candideze, în alegerile din 1898, în colegiul al doilea, boierul Mustață a făcut posibilă reușita în alegeri a candidatului ucrainean Stefan Smal-Stocki. Tot astfel a făcut baronul Gheorghe Vasilco. El a candidat în colegiul al doilea, lăsând mandatul de Putila și Vijnița pe seama vărului său, Nicolai Vasilco.

Dieta bucovineană se constituia din 31 deputați aleși. În sesiunea trecută, în Dieta Bucovinei, românii dispuneau de un număr de 14 deputați, care, uniți cu cei trei deputați din tabăra rutenilor bătrâni și cu unele elemente răslețe din marea proprietate, formau o majoritate impunătoare.

În sesiunea dietală nouă, românii erau reprezentați prin 13 deputați, iar deputații ruteni bătrâni au dispărut în urma măsurilor luate de stăpânire, fiind înlocuiți cu cei ucraineni. Deci Dieta Bucovinei se alcătui la 1898: 13 români, 8 germani, 4 armeano-poloni, 4 ucraineni și 2 neutri. Românii formau, așadar, grupul etnic cel mai puternic, dar nu alcătui majoritatea. Problema era dacă deputații români vor reuși să se înțeleagă cu celelalte grupări politice. Dacă lăceau înțelegere cu polonii și cu nemții, ei reprezentau o majoritate zdrobitoare de 25 deputați. Dar dacă, prin surprindere, se alcătui o coaliție potrivnică, românii urmau să rămână în minoritate, deci să treacă în opoziție.

Bourguignon avea intenția să slăbească forța politică a românilor. Dânsul s-a străduit și, în urmă, a reușit să alcătuiască o majoritate potrivnică românilor, unind toate fracțiunile într-o coaliție.

Și în alcătuirea biroului Dietei, zis Comitetul Țării, românii s-au izbit de obstacolele puse de guvernatorul Bourguignon. Până atunci, acest birou era alcătuit din 3 români și 2 neromâni. Bourguignon a reușit să inverseze situația, făcând să se alcătuiască biroul din 2 români și 3 neromâni¹⁴.

Pierderea mandatelor de Cernăuți, Sadagura și Vijnița și a unui loc în Comitetul Țării, a îndurerat mult sufletele românilor. Durerea și-a găsit expresie în organul partidului național „Patria“, care nu pregeta să vestejească, în coloanele sale, cursul vădit antiromânesc inaugurat de guvernatorul Bourguignon. „Patria“ nu omitea nici o ocazie ca să demaște manoperele și să înfierze pe vinovați. „Noi suntem – scria redacția – elementul băștinaș în țară; de existența noastră este legat caracterul țării; noi suntem elementul cel mai puternic și nouă ne compete majoritatea în comitetul țării [...] Când țara aceasta va înceta a mai fi țară românească, (ea) nu mai are rezon să fie țară de sine (stătătoare), ci este tocmai coaptă de încorporat la Galiția sau să devină parte integrantă a Ucrainei visate de alintații protejați ai guvernului local“¹⁵. Alegerea din Cernăuți a fost „făcută“ de prefect „cu

ciomagul". A fost ales, cu acest prilej, în Cernăuți, candidatul „clandestin” despre care nimeni nu știe „cine este și ce este”. În circumscripția Sadagura, candidatul Stocki a fost ales de „un pluton de jandarmi”¹⁶. În alt număr al ziarului, s-a arătat că deputații români din parlamentul vienez sprijină guvernul, în timp ce acasă, românii din Bucovina sunt șicanați și prigoniiți. „N-a trecut nici un an”, se zice în același ziar, „de când am scăpat de sub stăpânirea românofobului Goësz și acum ne aflăm iarăși în aceeași situație ca și atunci. Se ivește aceeași contradicție între relațiile noastre față de guvernul central din Viena și cel local, din Cernăuți”. Cine poartă vina? Numai „camarila birocratismului bucovinean” care transformă pe guvernatori. Se cerea îndepărtarea membrilor acestei clici guvernamentale, și distrugerea „tradițiilor birocratismului bucovinean”¹⁷. E evident că Bourguignon, „condus de inspirații oculte”, s-a străduit să zdruncine situația politică a românilor bucovineni. Din element dominant, românii trebuiau să devină o minoritate neputincioasă¹⁸.

Dar nu era vorba numai de mandate și de repartitia posturilor în Comitetul Țării. Acestea erau socoteli mărunte. Românii au înțeles că se intenționa înstrăinarea caracterului național al Bucovinei. Din românească, ea urma să devină internațională, bună de înglobat pe vecie în poliglota Austrie. De aceea, în coloanele „Patriei” se publicau articole tot mai vehemente, lovindu-se nemilos în guvernatorul Bourguignon și în abilitățile săi sfetnice. În numărul 171 din 30. VIII/11. IX-1898, s-a criticat procedeul incorect al prefectului din Suceava, Duzinchievici, și cel al comisariatului său, Zierhofer, folosit cu prilejul alegerilor din Suceava, Toderești și Părhăuți. În numărul 177 din 13/25 sept. 1898, s-a demonstrat cu lux de amănunte, în ce fel a fost aranjată alegerea deputatului de Cernăuți. În numărul 178 din 16/28 sept. 1898, s-a relatat cum comisarul din Câmpulung, Matușevschi și alți colegi de ai lui au influențat pe alegători să nu-l voteze pe candidatul partidului național, Gheorghe Popovici. Toate trei numerele au fost confiscate, pe motiv că în ele „se instigă la ură și dispreț împotriva autorităților statului și împotriva unor organe ale guvernului în legătură cu activitatea lor oficială prin relatarea neadevărată și denaturată a faptelor”¹⁹.

Împotriva confiscării numerelor 177 și 178, redacția „Patriei” a înaintat apel la Tribunal. În numele redacției s-a prezentat redactorul, dr. Valeriu Braniște, român din Transilvania, angajat redactor de Iancu Flondor. Acesta a zis că „Patria” este organul Partidului Național Românesc și este în drept să protesteze și să înfiereze abuzurile, ori de câte ori organele administrative își depășesc atribuțiunile. Întrucât faptele relatate sunt adevărate, Braniște a cerut audierea martorilor pentru verificarea acuzațiilor aduse, anularea confiscării și despăgubirea redacției. Tribunalul a respins aceste cereri. Braniște a înaintat apel. Nu se știe dacă s-a dat curs²⁰.

Împotriva confiscărilor „Patriei” și a abuzurilor electorale, deputatul Gh. Popovici a adresat o interpelare ministrului președinte în ședința Parlamentului vienez, din 20 octombrie 1898. El a spus că din cauza presiunii exercitate de prefecți și comisari, ultimele alegeri dietale din Bucovina au fost „o simplă farsă”. Dacă se relatează în ziare faptele așa după cum s-au întâmplat, ziarele sunt confiscate. Dânsul întreba în ce fel se va proceda împotriva funcționarilor abuzivi și cum se va da satisfacție sentimentului public ultragiat²¹. Cu prilejul acestei interpelări, ziarul „Patria” a făcut reflecții pline de amărăciune. Dacă s-a putut juca farsa cu alegerile dietale, cauza este afirmarea unei „tradiții vechi și înrădăcinate” a birocratismului bucovinean. Nu poporul și-a exprimat voința, ci „voința căpitanilor districtuali comandați în secret de camarila ocultă cu un Pompe și Würfel în frunte”, s-a afirmat²².

S-a mai întâmplat un eveniment care, deși în fond lipsit de importanță, a contribuit la înăsprirea relațiilor românilor cu guvernatorul Bourguignon. În anul 1898 s-a serbat jubileul de 50 de ani de domnie a împăratului Francisc Iosif. Cu acest prilej s-au acordat decorații persoanelor marcante. Pentru Bucovina au fost rezervate 71 de decorații. Dar, lucru ciudat, n-au fost decorați decât membrii camarilei, apoi prefectii și comisarii, deci tocmai „elementele urgisite”. Pentru elementul autohton s-au rezervat numai 10 decorații. Dar și aici s-a făcut o severă selecție. Au fost considerate numai elementele docile. N-a fost decorat nici un arhimandrit, nici un preot, nici un boier, cu un cuvânt, nici un intelectual român mai de seamă. Însăși marea filantroapă Elena Popovici-Logoteti a rămas pe dinafară. Faptul în sine nu avea importanță, dar era supărător pentru întregul popor român din Bucovina. Era evident că Bourguignon avusese intenția să-i jignească pe români, excluzând pe conducătorii lor de la acordarea decorațiilor. „Patria”, înțelegând intenția, și-a exprimat indignarea prin următoarele fraze: „Răspundă sfetniciei lui Bourguignon! Răspundă cei cari prin înlăturarea celor mai buni și recomandarea celor răi propagă imoralitatea în țară”²³.

În rezumat, se poate spune, fără a greși, că guvernatorul Bourguignon a procedat incorect pe timpul alegerilor pentru Dieta Bucovinei și cu prilejul jubileului împăratului. El a dat dovadă de dușmănie împotriva românilor, elementul autohton al țării. Cât de ușor ar fi fost pentru el să guverneze în colaborare cu reprezentanții românilor [!] Ei nu erau numai elemente culte, dar și perfect cunoscătoare ale problemelor Bucovinei. A stăpâni fără ei sau împotriva lor a fost marea greșeală comisă de guvernatorul Bourguignon. Că a continuat o tradiție? E adevărat, fiindcă amestecul neavenit al organelor statului în alegeri făcea parte din tradiție. Românii erau până atunci un element eminent patriot. Un Eudoxiu Hurmuzachi fusese centralist, văzând în colaborarea strânsă cu guvernele centrale o contrabalansă împotriva tendințelor anexioniste ale Galiției și, astfel, o asigurare a autonomiei Bucovinei. Stând lucrurile astfel, nu era de înțeles cum un om ca Bourguignon a cutezat să-i sfideze pe români, lovindu-i și disprețuindu-i. Riposta a urmat. Deputații români au intrat în opoziție și i-au făcut lui Bourguignon guvernarea dificilă, ba chiar imposibilă.

2. Mitropolitul Arcadie Ciupercovici și preoțimea română

În fruntea Bisericii Ortodoxe din Bucovina se găsea, de la 1896 încoace, mitropolitul Arcadie Ciupercovici. Dânsul era originar din satul Fundul Moldovei, unde familia Ciupercă se afla în rândul familiilor fruntașe. S-a născut la 14 aprilie 1823, ca fiu al preotului din Câmpulung, Nicolai Ciupercă-Ciupercovici. A fost hirotonit preot la 1847. După cinci ani de văduvie (1861–1866), a intrat în cinul călugăresc la Mănăstirea Putnei unde, după puțin timp, ajunsese egumen. La 1874, a fost numit arhimandrit, la 1880 vicar general, iar în februarie 1896, mitropolit al Bucovinei²⁴. Cu prilejul jubileului său de 50 de ani de preoție (1897), a fost obiectul unor frumoase manifestații. Orașele Cernăuți și Câmpulung s-au grăbit să-i confere cetățenia de onoare. O delegație de români i-au adus omagii, cu care prilej au vorbit boierul Niculai Mustăță, apoi Varteres Pruncul și Vladimir Repta. Ziarul „Patria” i-a exprimat, la fel, omagii, susținând că mitropolitul Arcadie este persoana potrivită pentru postul pe care-l ocupă, fiind în măsură, mai bine decât altul, să

contribuie la îndulcirea relațiilor între biserică și stat²⁵. Preoțimea ortodoxă ținea să nu lipsească de la omagierea șefului ei, crezând că nu poate comemora mai bine momentul solemn decât punând baza unei asociații preoțești²⁶. S-a și trecut la înfăptuirea acestei salutare idei. În adunarea preoțimii din 19/31 ianuarie 1898, s-a înființat Asociația clerului ortodox din Bucovina, președinte fiind ales veteranul între preoți dr. Ioan Țurcan, care tocmai atunci trecuse la pensie²⁷.

Dar entuziasmul a fost de scurtă durată. Foarte devreme, s-a dovedit că Arcadie Ciupercovici nu era persoana potrivită pentru conducerea destinelor Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Era slab și nu opunea nici o rezistență guvernatorului Bourguignon, care se străduia să ia Bisericii Ortodoxe din Bucovina caracterul românesc ce-l avusese până atunci. Bourguignon intenționa să prefacă biserica românească din Bucovina și să asigure, în ea, elementului rutean, paritatea cu românii.

Intenția lui Bourguignon de a transforma caracterul Bisericii Ortodoxe din Bucovina însemna o grea lovitură pentru români. De fapt, Biserica Ortodoxă din Bucovina era biserică românească. La baza Mitropoliei ortodoxe din Bucovina se găsea Episcopia de Rădăuți, al cărei sediu s-a mutat la Cernăuți, în anul 1782. Întemeiată și înzestrată de domnii moldoveni, Episcopia de Rădăuți nu era numai cea mai veche episcopie din Moldova, ci avea cinstea să adăpostească în biserica ei osemintele întemeietorului Moldovei, Bogdan, și pe cele ale fiului său, Lațcu, și ale fiicei acestuia, Anastasia, și să aibă sub jurisdicția ei unele din cele mai frumoase și mai importante mănăstiri din Moldova: Putna, cu osemintele lui Ștefan cel Mare, cel mai mare domn pe care l-a avut neamul românesc, și cu cele ale soțiilor și fiilor săi; Moldovița, creația lui Alexandru cel Bun și Petru Rareș; Voroneț, întemeiată de același Ștefan cel Mare după luptele sale purtate cu turcii; Sucevița, mausoleul familiei Movilă, apoi mănăstirile Sf. Ilie, Pătrăuți și Humor. Pretutindeni se vedeau urmele griji pe care domnii și boierii moldoveni o purtaseră bisericii din nordul Moldovei. Tradiția românească a fost continuată în Biserica din Bucovina și după mutarea la Cernăuți a sediului Episcopiei de Rădăuți și după înființarea Mitropoliei Bucovinei.

Deci, Biserica Ortodoxă din Bucovina a fost și este biserică pur românească și nu s-a găsit, până la Bourguignon, nici un guvernator care să-i nege acest caracter național, sau să cuteze a-l altera. Soarta a rezervat lui Bourguignon nefastul rol de a strecura la conducerea Bisericii Ortodoxe din Bucovina elemente rutene și a sparge astfel armonia care domnise până atunci în încăperile Consistoriului. Riposta din partea românilor a urmat și astfel Biserica Ortodoxă din Bucovina a devenit, grație măsurilor luate de Bourguignon, terenul de luptă între români și ruteni, primii apărând caracterul românesc al bisericii lor și opunând o dârză rezistență la introducerea elementelor nechemate în Consistoriu, cei din urmă asaltând, cu ajutorul lui Bourguignon, Consistoriul pentru a asigura reușita candidaților lor.

Dar, încercarea lui Bourguignon de a cocoța elemente rutene la conducerea bisericii din Bucovina, însemna o nelegiuire și din alt punct de vedere. La 1775, nu se găsea în Bucovina decât un număr infim de ruteni. Marele număr al rutenilor a imigrat în Bucovina în răstimpul de la 1786–1848, când Bucovina era unită cu Galiția. În timp ce hotarul către Moldova a fost închis, cel de la Nord, de la Sniatin, stătea larg deschis, înlesnind imigrarea rutenilor. Rutenii sosiți din Galiția erau de confesiune greco-catolică, deci nu aparțineau Bisericii Ortodoxe. Împrăștiindu-se asupra satelor bucovinene, acești imigranți galițieni au trecut la Biserica Ortodoxă. Numai intelectualii ruteni sau cei care s-au așezat în orașe au rămas fideli confesiunii lor, întemeind în cele din urmă câteva biserici greco-catolice prin orașele Bucovinei. Acest fapt este cunoscut și recunoscut de toți. El se

poate dovedi și cu cifre și numai răuvoitorii sau cei neînțelegători sunt în stare să-l nege.

A numi consilieri consistoriali dintre ruteni, însemna a deschide porțile Bisericii Ortodoxe urmașilor convertiți ai rutenilor greco-catolici sosiți din Galiția. A permite intrarea la conducerea Bisericii Ortodoxe din Bucovina a elementelor rutene, însemna a admite alterarea caracterului bisericii românești din Bucovina. Românii din Bucovina, în frunte cu boierii și preoții, au apărat cu înverșunare caracterul românesc al bisericii lor. Ei nu s-au luptat stăpâniți de un spirit de sectarism îngust, ci din dorința de a păstra bisericii lor caracterul românesc pe care îl auzese dintotdeauna.

Întâmplarea a voit ca tocmai atunci să devină vacante două posturi de consilieri consistoriali. Bourguignon a prins momentul, străduindu-se să numească în locurile vacante doi preoți ruteni: Artemon Manastyrski și Gheorghe Hanicki. Românii n-au fost în stare să împiedice numirea acestor doi preoți și, în ianuarie 1899, ei și-au făcut intrarea în Consistoriu. Pentru a-i liniști pe români, Bourguignon a stăruit și, în cele din urmă, a reușit ca românul Vladimir Repta, pe atunci vicar general, să fie hirotonit *ad personam*, episcop de Rădăuți și desemnat, astfel, urmaș la scaunul mitropolitan.

Apariția celor doi consilieri ruteni în Consistoriul mitropolitan de la Cernăuți a indispus atât pe consilierii români cât și publicul român, care vedeau în ei niște intruși. Redacția „Patriei”, vigilentă și energică, se făcu ecoul nemulțumirilor, vestejind numirile făcute. Biserica Ortodoxă din Bucovina este biserică românească, înființată și înzestrată de domnii și boierii români și, de aceea, conducerea ei trebuie rezervată românilor.

Dar, cu numirea celor doi consilieri ruteni în Eparhia Bucovinei, seria loviturilor date românilor, pe teren bisericesc, încă n-a luat sfârșit. S-a dat asalt și asupra Facultății de Teologie, unde, până atunci, nu fuseseră numiți decât profesori de naționalitate română. Acum, însă, guvernatorul Bourguignon se străduia să numească și doi profesori ruteni. Unul dintre ei, dr. Eugen Kozak, specialist în slavistică, făcuse studii serioase în străinătate și contra acestuia nu s-au îndreptat criticile românilor. Se aștepta de la el nu numai un aport științific binevenit, ci și o atitudine colegială. Contra numirii celui alt candidat, românii s-au opus cu înverșunare. El se chema Dionisie Ieremiciuc și a fost până atunci profesor de religie la Liceul de băieți din Cernăuți. Acesta nu întrunea nici una din condițiile ce se cereau unui candidat de catedră universitară. El nu făcuse studii speciale, nu era doctor în teologie și nu avea la activul său nici o activitate științifică. Singura lui calitate era că aparținea națiunii rutene și era un adept fervent al mișcării ucrainene. Ce folos, ucrainenii l-au propus, iar guvernatorul Bourguignon a înțeles să se execute.

Se mai știa că Ieremiciuc era un adept al trecerii rutenilor bucovineni la confesiunea greco-catolică. A și făcut asemenea propagandă între elevii săi de la Liceul din Cernăuți. El propunea ca această trecere să nu se facă decât după cucerirea Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Întâi se va propaga ortodoxismul, iar după cucerirea posturilor conducătoare din Biserica Ortodoxă din Bucovina, se va face trecerea la greco-catolicism, trecându-se cu acest prilej în tabăra greco-catolicilor și tot patrimoniul Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

Se zicea că Ieremiciuc n-avea publicații. Ba, avea totuși una, plasată într-un ziar ucrainean din Cernăuți, publicație cu bucluc. Sub titlul sugestiv de *Memoriile unui nebun*, apăruse o serie de articole, în care Ieremiciuc lovea în instituțiile Bisericii Ortodoxe, ridiculizându-le, criticându-le. Preoțimea ortodoxă din

Bucovina, sesizându-se, a cerut darea în judecată a ereticului, după cum cerea și o impunea disciplina bisericii ortodoxe²⁸.

Într-un târziu, Ieremiciuc a răspuns la acuzația ce i s-a adus, că propagă idei eretice. A susținut că ideile exprimate în amintitul studiu nu-i aparțineau lui, ci autorului rus Polnoumov²⁹. O fi, dar un preot ortodox trebuie să apere biserica de care aparține și nu-i este îngăduit să reproducă idei potrivnice ei, fără să le dezaprobe sau să le combată.

Nepolemizând cu autorul ideilor eretice, Ieremiciuc a dat dovadă că se identifică cu ele. E evident că Ieremiciuc a comis o greșeală, iar forurile bisericești erau obligate să-l tragă la răspundere. În orice caz, Ieremiciuc era compromis în fața publicului ortodox din Bucovina și nu putea fi numit profesor la o instituție care avea menirea să propage ortodoxismul.

Firește că ziarul „Patria” și-a exprimat mirarea și indignarea că Ieremiciuc a fost luat în vedere pentru un post de profesor universitar. Candidaților români, se susținea în coloanele acestui ziar, li se cere diploma de doctor în teologie și publicații teologice apreciate de specialiști. Cum se face, așadar, că numai Ieremiciuc este dispensat de împlinirea acestor condiții? De ce se face excepție cu el, iertându-i-se atât știința cât și munca științifică³⁰? Facultatea de Teologie, care și-a asigurat până acum un renume destul de răsunător, va pierde mult din prestigiu, dacă elemente necalificate vor fi cocoțate în fruntea ei³¹.

Facultatea de Teologie s-a sesizat de cazul Ieremiciuc și, solicitată, a dat un aviz negativ. Ieremiciuc a fost găsit nepotrivit pentru postul de profesor universitar. El a fost respins de la competiție și, în timpuri normale, pentru el porțile universitare erau închise pe vecie.

Dar, Bourguignon a nesocotit avizul negativ al Facultății de Teologie. Grație eforturilor făcute de el, Ieremiciuc a fost numit în martie 1899 profesor universitar. „Patria” nu mai putea de necaz. Bourguignon a fost acuzat, pe drept, de parțialitate, de complicitate cu ucrainenii, fiindcă au stăruit pentru numirea „unui individ obscur”³².

Supărarea românilor era mare. Ei nu înțelegeau ca un răspânditor de idei eretice să poată ocupa un post de onoare în ierarhia bisericii ortodoxe. Ei nu admiteau ca un preot fără studii speciale să fie numit la o facultate de teologie, și nu puteau concepe nesocotirea avizului facultății.

Ziarul „Patria” s-a folosit de această stare de spirit pentru a da de știre publicului român că un eretic a ajuns profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Redacția ceru să se intenteze proces canonic lui Ieremiciuc, după cum cere disciplina Bisericii Ortodoxe³³.

Știind că o adunare de protest se va ține și temându-se că alte adunări de acest fel se vor ținea și în orașele din provincie, Bourguignon a lansat, la 30 aprilie 1899, o circulară către prefecturi, ordonând să se intervină pentru liniștirea elementelor radicale din preoțime³⁴.

Ziarul „Patria” aflând de aceasta, s-a grăbit să comunice publicului și îndeosebi cercurilor guvernamentale, că Biserica Ortodoxă din Bucovina este o instituție eminentamente românească, condusă și apărută secole întregi de români. Se știe care sunt intențiile guvernului. Ei intenționează să pregătească divizarea bisericii. Ucrainenii din Galiția sunt greco-catolici și, la momentul oportun, ucrainenii din Bucovina vor face trecerea la confesia fraților lor din Galiția. Se pregătește astfel înstrăinarea Bucovinei, ea urmând să se unească, în cele din urmă, cu vecina ei din Nord. Pericolul era mare și de aceea și protestul „Patriei” aspru. „În fața acestei situații suntem datori” spune redacția, „să ne ridicăm vocea noastră, să

demascăm tendințele subversive, să denunțăm lumii pornirile dușmănoase și să protestăm într-un glas contra văditelor încercări de a desființa biserica“ [...]. „Lovitura dată de guvern bisericii noastre este semnalul luptei între biserică și guvern și dacă pân-acum am suferit și înghițit cu resignațiune atâtea nelegiuiri de dragul păcii, mai simțim atâtea forță în noi ca tot de dragul bunei păci să intrăm în război deschis contra tendințelor subversive ale clicei din piața Austriei și contra tuturor uneltelor sale mârșave“³⁵.

Protestul „Patriei“ a găsit răsunset la studentimea română de la Universitatea din Viena. Având în vedere manoperele guvernului austriac și cele ale reprezentantului său de la Cernăuți, studenții români din Viena au hotărât să nu ia parte la serbările reactivării Episcopiei de Rădăuți, expediind redacției „Patriei“ și probabil și altor ziare românești următoarea telegramă: „Tinerimea academică română nu participă la serbările din incidentul reactivării Episcopiei titulare din Rădăuți, când națiunea noastră este greu lovită pe terenul național – bisericesc – prin condamnabilele numiri recente în Consistoriu săvârșite în favorul rutenilor“.

„Ar trebui să punem doliu în fața acestei enorme pierderi. Titlul arhieresc din Rădăuți ne pare asemenea blidului de linte din scriptură. Tinerimea română regretă adânc slăbiciunea și condamnă neloialitatea cercurilor conducătoare bisericești din Bucovina. Au semnat:

Pentru tinerimea bucovineană: Nicu Dracinschi

Pentru tinerimea ardeleană: Alexandru Vaida-Voevod

Pentru tinerimea din Regatul Român: Ionel Capșa

Pentru tinerimea din Macedonia: Alexandru Corina“³⁶.

Dar, numirile de la Consistoriu și la Facultatea de Teologie nu s-ar fi putut face fără consimțământul și aprobarea mitropolitului Arcadie. O opoziție cât de blândă, cât de rezervată, din partea lui, ar fi fost de ajuns să paralizeze intențiile guvernului. Nefăcând nici o dificultate sau admițând, prin pasivitatea sa, numirile la Consistoriu și la Facultatea de Teologie, mitropolitul Arcadie s-a făcut vinovat de complicitate. Ba mai mult, sunt indicii că dânsul a dat o mână de ajutor la acțiunea de destrămare a bisericii din Bucovina. Prin această atitudine mitropolitul Arcadie s-a compromis în fața publicului român.

Stând lucrurile astfel, preoțimea română, vizată în rândul întâi, a acționat prin Asociația ei. De fapt, comitetul acestei asociații, sesizat de numirile neavenite făcute de Consistoriu și la Facultatea de Teologie, a convocat o adunare generală extraordinară pentru ziua de 18/30 ianuarie 1899. Preoțimea sosise în număr mare. Adunarea avu loc și după ascultarea raportului urmată de o discuție aprinsă purtată în jurul acestui raport, părintele Dumitru Brăilean din Gura-Humorului, un vajnic preot al eparhiei Bucovinei, făcu propunerea să se ceară mitropolitului Arcadie convocarea congresului bisericesc. Propunerea a fost acceptată unanim³⁷. Drept urmare a acestei hotărâri o delegație de clerici români s-a prezentat mitropolitului Arcadie cerându-i convocarea congresului bisericesc.

Ideea congresului Bisericii Ortodoxe din Bucovina nu este nouă. Ea apăruse întâi în anul 1848. În „Petiția Țării“ s-a cerut, la punctul 10, alegerea episcopului Bucovinei de către un sinod național constituit din reprezentanți ai clerului ortodox, ai nobilimii, orășenilor și ai țăranilor. Dacă nu s-a rostit cuvântul congres, cu acest prilej, e o întâmplare. Sinodul național trebuie considerat identic cu congresul. Sinodul național cerut nu s-a convocat din cauza absolutismului care a urmat după anul 1849, când nu se admitea înființarea și activarea nici unei instituții democratice. După trecerea celor zece ani de absolutism, ideea congresului bisericesc al Bucovinei a reapărut. În adunarea preoților ortodocși, convocată la 7 februarie 1861 de episcopul Hacman, s-a cerut instituirea unui sinod diecezan. Însă acest

sinod a fost respins de membrii mireni ai bisericii, fiindcă urma să se constituie numai clerici și mireni. Dar episcopul Hacman nu era dispus să admită amestecul mirenilor în treburile pur dogmatice. De aceea, la insistențele lui, Consistoriul a elaborat alt proiect de statut, conform căruia urma să se instituie un congres compus din 30 membri mireni și 30 clerici, problemele pur dogmatice rămânând rezervate unei adunări constituite exclusiv din clerici.

Proiectul acesta a fost înaintat Ministerului de Culte, care însă l-a respins în anul 1870. În urma acestui refuz, a avut loc o adunare a ortodocșilor din Bucovina la 11/23 iunie 1870, la care au luat parte membri mireni și clerici. Președinte al acesteia a fost Gheorghe Hurmuzachi, asistat de preotul Veniamin Iliuț și de boierul Alexandru Costin. S-a exprimat întâi regretul din cauza respingerii proiectului înaintat și s-a cerut Consiliului de Miniștri să aplice prevederile Constituției și în Biserica Ortodoxă din Bucovina. S-a cerut acordarea autonomiei bisericii, predarea administrației Fondului Bisericesc pe seama episcopului și convocarea unui congres bisericesc al Eparhiei Bucovinei cu membri aleși, clerici și mireni, după modelul Bisericii Ortodoxe din Transilvania. S-a ales un comitet de 45 membri pentru înfăptuirea hotărârilor luate.

Rezoluțiile mai sus amintite au fost înaintate Consiliului de Miniștri și Consistoriului din Cernăuți. O delegație, constituită din 8 membri mireni și patru clerici, urma să predea împăratului moțiunea.

Ațiunea întreprinsă a avut succes. Ministerul de Culte a aprobat instituirea unui comitet compus din 18 membri mireni și 18 clerici pentru elaborarea unui proiect de statut al congresului. După puțină vreme, proiectul a fost elaborat. În el s-a cerut constituirea congresului din 24 membri clerici și 24 mireni.

La 1871, proiectul a fost sancționat de împărat. Dar, convocarea congresului n-avu loc din cauza episcopului Hacman, care nu voia să consimtă la constituirea congresului dintr-un număr egal de mireni. Dânsul intenționa să asigure clerului, chiar prin el însuși, o situație dominantă în congres.

Hacman n-avu ocazia să convoace congresul, murind în ianuarie 1873. La fel s-a întâmplat cu urmașii săi Teofil Bendela [† 1875] și Teoctist Blajevici [† 1879].

Ideea congresului se ivi din nou, pe timpul mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici. Acesta reuși să convoace congresul în anul 1882. Congresul n-a ținut mult. În prima ședință, ședința constitutivă, s-a votat statutul și regulamentul. Statutul a fost găsit insuficient, adică incomplet și, de aceea, a fost respins de Minister.

La 1891, tot pe timpul lui Morariu-Andrievici, s-a ținut a doua ședință constitutivă. Dar, întrucât mitropolitul Silvestru se afla în termeni răi cu guvernatorul Bucovinei, contele Anton Pace, și, fiindcă guvernatorul pune obstacole, nu s-a putut trece nici la votarea Statutelor³⁸.

Până la moartea mitropolitului Silvestru, întâmplată la 1895, n-a mai fost vorba de convocarea congresului. Pe timpul mitropolitului Arcadie ideea congresului părea uitată pentru totdeauna, dacă ea n-ar fi reapărut în adunarea preoților din 18/30 ianuarie 1899. Mitropolitul Arcadie, cunoscând spiritul potrivit lui de care era stăpânită preoțimea română, a luat imediat, după prezentarea delegației preoțești, contact cu guvernatorul Bourguignon și, de comun acord, au hotărât să frustreze ținerea congresului. Au reușit pe deplin. În iulie 1899 sosi rezoluția Ministerului, conform căreia sancționarea împăratului din 1871 a fost reziliată, iar ideea congresului dată uitării.

Abandonarea ideii congresului bisericesc a lovit în interesele preoțimii române. Ea simțea că i s-a luat și ultima armă, și anume cea mai puternică, cu care se putea apăra pe sine și biserica căreia-i aparținea, împotriva măsurilor vexatorii luate de guvernatorul Bourguignon.

Care a fost atitudinea mitropolitului Arcadie? S-a împotrivit el amestecului ilicit al guvernatorului Bourguignon în treburile Bisericii Ortodoxe sau a dat o mână de ajutor la laterarea caracterului ei românesc! Mitropolitul Arcadie nu s-a dovedit un urmaș demn al energicului său înaintaș, Silvestru, care nu permitea nici un amestec în eparhia sa a organelor politice. Arcadie tăcea și aproba toate măsurile luate de guvernatorul Bourguignon. A fost o unealtă docilă în mâna acestuia. Stând astfel lucrurile, a fost convocată pe ziua de 11 mai 1899 o adunare extraordinară a clerului ortodox al Bucovinei. După mai multe discuții avute în comitet, s-a convenit să se evite la adunare toate chestiunile care nu ar cadra cu statutele asociației. După statute nu puteau fi discutate decât probleme pur bisericești. Ordinea de zi stabilită pentru adunare a fost fixată astfel:

1. Atacurile deputatului rutean Ierotei Pihuleac îndreptate împotriva Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

2. Ideile eretice ale preotului Dionisie Ieremicuic.

Raportor a fost prof. univ. Constantin Popovici.

C. Popovici menționează, că în adunarea politică din 6 iunie 1898, a partidului ucrainean, deputatul Ierotei Pihuleac atacase preoțimea română și instituțiile Bisericii Ortodoxe. El susținea că până la numirea mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievidi, deci până la 1880, situația din Biserica Ortodoxă din Bucovina fusese suportabilă. Dar de atunci încoace situația s-a schimbat. În Seminarul Teologic nu se mai primesc teologi ruteni, iar în parohii nu se numesc decât preoți români. Dânsul crede că nu există alt remediu decât scindarea diecezei bucovinene într-una românească și alta ruteană.

După ascultarea raportului s-a încins o discuție în cursul căreia s-a arătat că susținerile lui Pihuleac nu corespund adevărului. Teologii ruteni sunt admiși în seminar, iar preoții ruteni sunt numiți în posturi la fel ca și colegii lor români. S-a hotărât să se ceară Consistoriului să apere preoțimea română și Biserica Ortodoxă de atacurile neavenite ale lui Pihuleac.

Pe urmă s-a trecut la discutarea cazului Ieremicuic. S-a luat la cunoștință publicația *Memoriile unui nebun*, în care se neagă calitățile imateriale ale sufletului și infinitatea pedepselor iadului și se propagă ideea peregrinării sufletului omenesc prin animale și plante. Întrucât aceste idei sunt eretice, adunarea a hotărât să roage Consistoriul să ia în apărare credința ortodoxă și instituțiile ei, vestejind după merit ideile lansate de Ieremicuic.

Adunarea a fost demnă. Nu s-a alunecat pe panta politică și nu s-au proferat invective la adresa mitropolitului Arcadie.

Adversarii românilor se așteptau la alte dezbateri, mai vehemente, mai turbulente. Atât deputatul Nicolai Vasilco, cât și guvernatorul Bourguignon așteptau ca adunarea să atace pe mitropolit. Dar nimic supărător nu s-a întâmplat și astfel s-au pulberat toate speranțele într-o compromitere a preoțimii române.

Scindarea în două a diecezei ortodoxe din Bucovina? Ei i se opuneau mari obstacole. Scindarea ei ar fi avut drept urmare și împărțirea Fondului bisericesc. Acest fond avea puține averi în nordul Bucovinei. Cea mai mare parte a averii lui se găsea în sudul Bucovinei. În cazul unei scindări, aproape întreg Fondul bisericesc urma să cadă în eparhia românească. Episcopia ruteană de la Coțmani n-ar fi fost viabilă.

Al doilea obstacol era de natură pur bisericească. Cum o episcopie nu poate exista izolată, ci trebuie să aparțină unei mitropolii, se punea întrebarea, cărei mitropolii urma să fie supusă proiectata Episcopie de la Coțmani? Era de așteptat ca în cazul unei scindări, Mitropolia Bucovinei rămasă pe seama românilor să refuze colaborarea cu nou-creata Episcopie de la Coțmani. Nu se știe, dacă peste

tot preoțimea română și-ar fi dat asentimentul la scindarea Fondului bisericesc, întrucât nu era cu cale ca dintr-un Fond românesc să se întretină o episcopie străină.

Ziceam că guvernatorul Bourguignon se aștepta la o adunare turbulentă și de aceea a luat măsuri din vreme pentru un asemenea caz. El s-a înțeles cu deputatul Nicolai Vasilco, ca în cazul unei atitudini ireverențioase a preoților români, acesta din urmă să îndemne pe preoții ucraineni să înființeze o asociație separată a lor.

„Acest procedeu“, zicea Bourguignon, „era necesar, fiindcă noua asociație va urma să formeze contrabalansa eficace împotriva Partidului Național Român“³⁹.

Dar grație tactului de care a dat dovadă episcopul Repta, care, în prealabil, îndemnase preoțimea română să aibă o atitudine demnă, și grație prudenței conducătorilor adunării și a cumișeniei membrilor adunării, pericolul unei divizări a Bisericii Ortodoxe a fost evitat. Astfel Bourguignon n-a avut ocazie să-și pună în aplicare planul. Atitudinea prudentă a preoțimii române i-a luat arma din mână.

Aliindu-se cu guvernatorul Bourguignon împotriva preoțimii pe care trebuia să o apere, mitropolitul Arcadie a pierdut și ultimul rest de simpatie de care se mai bucura.

Se pune întrebarea: Fost-a mitropolitul Arcadie numai un slăbănog, sau inconștient și un trădător național? Voit-a el să acționeze în interesul bisericii sale sau avut-a el intenția să contribuie la înstrăinarea ei? Ziarul „Patria“ susținea că Arcadie era un „automat“ fără viață. El merita să fie exilat la mânăstire⁴⁰.

Atât preoțimea cât și publicul român din Bucovina și din afară de Bucovina a dezaprobat atitudinea neromânească a lui Arcadie. Ura împotriva lui creștea, din zi în zi, și a început să se manifeste în public.

I s-au trimis scrisori anonime din Bucovina și din Moldova. I se exprima disprețul și blestemul întregii națiuni române.

Cele mai multe scrisori expediate lui au fost concepute într-un limbaj care nu poate fi reprodus. În scrisorile, mai mult sau mai puțin acceptabile, i se spunea: moșneag bătrân, și i se adresează cuvinte ca: pentru români ai fost ales păstor, nu pentru cei din Galiția, de ce nu te lași de vlădicie; nu ești vrednic de ea și alte asemenea grațiozități.

Din Moldova au fost expediate patru scrisori anonime. Prima a fost scrisă la Târgul-Frumos. În ea i se cere mitropolitului Arcadie să repare grabnic greșelile comise față de frații români și față de biserică. I se dă un termen scurt pentru repararea greșelilor sale. Într-a doua scrisoare expediată din Roman, mitropolitul Arcadie este intitulat: „Înalt Ticăloșia Sa“. Scrisoarea din Bacău cuprinde un blestem. Cea din Iași exprimă, într-un fel drastic, ceea ce simțeau și gândeau toți românii din Bucovina. I se reproșă că a trădat biserică și neamul, că a pângărit demnitatea și a micșorat prestigiul bisericii și al națiunii române. E calificat drept „ciupercă otrăvitoare“. În ultima scrisoare, Arcadie e amenințat cu moartea.

Ziarul „Patria“ a aflat imediat de expedierea scrisorilor anonime și s-a folosit de ocazie să adauge și din partea ei unele observații. Ea a publicat un foileton, în care se descriu pățaniile unui călugăr cu numele Axenti – aluzie la numele de Arcadie. Axenti a fost trezit din somn de dracul care-i ceru sufletul în schimbul scaunului mitropolitan, Axenti a consimțit și semnând contractul a devenit mitropolit. De atunci încoace palatul mitropolitan gema de draci care veneau în vizită. Axenti nu s-a purtat bine. A comis jafuri și fărâdelegi, pentru care fapte a fost condamnat la moarte. Dar călăul, atins de dracul, a încremenit cu barda în mână. Însă, temându-se să nu stârnească ura poporului, dracul atinse din nou călăul și barda

căzu despărțind capul de trup. Iar din vinele deschise curgea sânge roșu, în culoarea contractului încheiat⁴¹.

3. Demonstrația studenților împotriva mitropolitului Arcadie

Scrisorile anonime și articolele publicate în ziarul „Patria“ l-au indispus pe mitropolitul Arcadie. Ba mai mult, l-au intimidat. De aceea, s-a hotărât într-o zi să facă ceva pentru a scăpa de amenințările care s-au proferat împotriva sa. Într-o seară, dânsul a părăsit Palatul Mitropolitan pentru a se prezenta guvernatorului Bourguignon. Sosind aici, s-a plâns că nu se mai simte în siguranță la Cernăuți. Guvernatorul l-a sfătuit să plece din Cernăuți, pentru a nu fi prezent în timpul exercițiilor pascale, al căror termen se apropia. Mitropolitul Arcadie a consimțit și s-a hotărât să plece la Viena.

Intenția mitropolitului Arcadie de a pleca la Viena, deși ținută în mare taină, a ajuns la cunoștința publicului și câțiva studenți români s-au hotărât să aranjeze împotriva lui o demonstrație în gara din Cernăuți.

Mitropolitul Arcadie urma să plece din gara Cernăuți în ziua de 17 aprilie 1899, la ora 4 după-masă. Cu jumătate de oră înainte de plecarea trenului, a sosit la gară d-na Aglaia Cosovici, fiica mitropolitului Arcadie, întâlnind în vestibul mai mulți studenți români. Între ei se aflau: Emilian Slușanschi, Eusebie și Emanuil Antonovici, transilvăneanul Adrian Popovici-Deseanu, apoi, funcționarul de la primărie, Dionisie Voronca și redactorul ziarului român „Sentinela“, anume Mihai Teliman.

Mitropolitul Arcadie a sosit cu puțin înainte de plecarea trenului, însoțit fiind de alaiul său. În prima trăsură se afla mitropolitul Arcadie, cu episcopul Vladimir Repta; într-a doua, doi consilieri de la Consistoriu; iar într-a treia, comisarul de poliție Schärf. Când trăsura primă s-a oprit în fața gării, d-na Aglaia Cosovici a venit întru întâmpinare, însoțind pe tatăl ei până în vestibul. În momentul când mitropolitul Arcadie a apărut aici, studenții și intelectualii români menționați mai sus, au început să strige „Pereat“. Auzind aceste strigăte și înțelegând că ele sunt adresate tatălui ei, d-na Aglaia Cosovici l-a lovit cu umbrela pe studentul Emilian Slușanschi. Acesta s-a apărat cu bastonul. Văzând pericolul în care se afla mitropolitul Arcadie, servitorul mitropolitan prinse brațul lui Slușanschi și chemă poliția. Aceasta îl arestă pe Slușanschi și-l transportă la localul poliției, unde Slușanschi, rămase până la ora 11 noaptea. Când fu eliberat, fu primit cu ovații de către publicul român care aștepta în fața localului poliției.

Studenții români din Cernăuți intenționau să aranjeze o asemenea demonstrație și la gara din Viena. De aceea unul dintre ei – probabil Adrian Popovici-Deseanu – a expediat la Viena, în limba maghiară, o telegramă care, în traducere românească, sună astfel:

„Elias Ganea, stud. Med. Viena, Lazarethgasse 26.

Mitropolitul trădător s-a refugiat la Viena cu trenul accelerat de astăzi după-masă. La plecare au fost demonstrații. Măine după-masă primiți-l la gară. În orice caz, comunică aceasta compatrioților mei.

Studenții din Cernăuți.“

Neștiind ungrește, funcționarul de la poștă a expediat telegrama.

Se pare că guvernatorul Bourguignon a bănuț sau chiar a știut că și studenții români din Viena intenționează să aranjeze o demonstrație împotriva mitropolitului Arcadie. Pentru a o preîntâmpina, Bourguignon a expediat, a doua zi, la 18 aprilie, Direcțiunii Poliției din Viena o telegramă care în traducere românească sună astfel:

„Mâine după-masă la ora 3,45 sosește cu trenul accelerat gara de Nord mitropolitul de aici. Fiind probabile demonstrații din partea studenților români de acolo, rog luați măsuri și telegrafiați mâine despre cele întâmplate. Guvernatorul“.

Tot în această zi, guvernatorul Bourguignon a expediat aceleiași Direcții o adresă, în care a descris pe larg situația precară a mitropolitului Arcadie. Împotriva lui, zicea el, s-au făcut în timpul din urmă, din partea cercurilor românești radicale, „o vie propagandă“, deoarece dânsul, „înțelegând intențiile guvernului, a cedat cu prilejul ocupării mai multor posturi însemnate din biserica ortodoxă unor pretenții legitime ale rutenilor, străduindu-se să împlinescă după putință dorințele acestora“.

Demonstrația studenților români din gara Cernăuți a oferit ziarului „Patria“ binevenitul prilej să-și verse toată amărăciunea asupra lui Arcadie, urgisitul mitropolit al Bucovinei. Redacția n-a ales cuvintele, ci a proferat invective. Iată unele calificative adresate mitropolitului: *Păcătosul de Dominic, Sardanapalul, A șters putina*. S-a comunicat că mitropolitul a plecat la Viena, pentru a nu se întoarce decât după linișțirea spiritelor. „Ducă-se cu binecuvântarea lui Pihuleac și întoarcă-se când îl va dori poporul pe care l-a trădat“. Dar, plecarea la Viena n-a fost ușoară. Câțiva studenți, aflând de plecarea „subită“ a mitropolitului, l-au întâmpinat la gară cu strigăte de „Pereat“, cu care prilej d-na Cosovici – „femeia prea zeloasă“ – a provocat „o scenă regretabilă“, lovind cu umbrela publicul. Astfel i s-a adus mitropolitului Arcadie „tributul meritat de recunoștință“⁴².

În alt număr al aceluiași ziar se susține că mitropolitul Arcadie a stârnit un val de indignare prin atitudinea sa. Disparația din Cernăuți „a fost unicul și ultimul mijloc de a scăpa de urgia poporului iritat“⁴³. În momentul sosirii mitropolitului în gara de la Viena, peronul gării a fost evacuat pentru a preîntâmpina demonstrații. Studenții români din Viena intenționeau să aranjeze la gară o demonstrație „analogă cu cea de la plecarea din Cernăuți“⁴⁴.

Colaboratorul „Patriei“, zeflemistul Mihai Teliman, a ținut să aplice mitropolitului una din usturătoarele sale ironii, publicând o schiță sub titlul sugestiv *Din provincia chineză Buchenbina*. În capitala acestei provincii zisă Cosov stăpâna puternicul Mandjuru. Acesta l-a îndemnat pe marele mufiu să plece la Peking, pentru a petrece aici Paștile. Ziua plecării s-a ținut în mare taină. Totuși „Fing-fang“ află taina și aviză poporul chinez. Când muftiul s-a coborât din trăsură, mulțimea a strigat: „Peliat, Peling, nu mai venining, pfuing“⁴⁵.

Despre demonstrația împotriva mitropolitului Arcadie a fost vorba și în Dieta Bucovinei. În ședința din 21 aprilie 1899, deputatul Iancu Flondor a adus la cunoștința Dietei cele întâmplate cu prilejul plecării mitropolitului Arcadie. E vorba de o „demonstrație regretabilă“. Studentul Em. Slușanschi a fost lovit de Poliție, cu toate că a prezentat carnetul său de student. Au avut așadar loc „abuzuri și brutalități“ comise de organele polițienești. Flondor l-a întrebat pe guvernatorul Bourguignon dacă știe despre incident, dacă este dispus să pedepsească pe vinovați și dacă va lua măsuri ca pe viitor tineretul academic să fie scutit de brutalitățile organelor publice.

Această interpelare a fost sprijinită de deputații români Iancu Volcinski, Modest Grigorcea, Gheorghe Popovici, Gheorghe Vasilco, Nicu Mustăță și Tudor Flondor.

Gubernurul Bourguignon a răspuns comunicând că studentul Em. Slușanschi a fost arestat de funcționarul Primăriei Iosef Vidman. S-a făcut bine că s-a procedat la arestare, fiindcă în caz contrar s-ar fi ajuns la scene violente din cauza „enervării sufletești” care, în mod sistematic, a fost alimentată de tineret. După arestarea lui Em. Slușanschi⁴⁶ demonstrația a luat sfârșit, iar mitropolitul a putut să-și continue călătoria. Autoritățile statului sunt în drept, ba chiar obligate „să ia toate măsurile, și cele mai drastice, împotriva atacurilor ireverențioase”. Se fac cercetări și organele polițienești, găsite vinovate de comiterea de brutalități, vor fi sancționate. Tineretul academic va face bine de acum înainte să dea dovadă de o purtare demnă și să nu depășească limitele obișnuite ale buneii cuviinți⁴⁷.

4. Procesul studenților români

Demonstrația din 17 aprilie 1899, îndreptată împotriva mitropolitului Arcadie, a creat inconveniente guvernatorului Bourguignon și a avut urmări și pentru studenții care au participat la ea.

Aflând de cele întâmplate, guvernatorul Bourguignon a raportat imediat, deci, încă din ziua de 17 aprilie 1899, ministrului de Interne și celui de Culte că, dată fiind enervarea ce domnea în cercurile românești, s-a convenit ca mitropolitul să plece la Viena. Pregătirile de plecare s-au făcut în mare taină, iar plecarea urma să se facă „strict incognito”. Dar, mitropolitul a comis greșeala să comunice unor consilieri de la Consistoriu intenția sa și astfel secretul a fost divulgat. La gara din Cernăuți au fost prezenți, în momentul plecării, aproape 12–15 studenți români, membri ai Societății studențești „Junimea”. Conform planului, trăsura mitropolitului urma să se oprească la intrarea a doua a gării, care era păzită de polițiști. Dar vizitiul, neînțelegând ordinul, a oprit la prima intrare, care ducea spre vestibul. Aici se găsea, pe lângă mult public, și studentul în drept Emilian Slușanschi. Întâi a coborât din trăsura d-na Aglaia Cosovici, care, făcându-și drum prin mulțime, a ajuns până în vestibul. Em. Slușanschi a ridicat bastonul pentru a aviza pe camarazii săi. D-na Cosovici crezând că Em. Slușanschi vrea s-o lovească s-a apărut cu umbrela, dar a fost lovită de Em. Slușanschi cu bastonul. Slușanschi a fost arestat și escortat la Poliție.

Mitropolitul Arcadie trebuia apărut de organele statului, cu atât mai mult cu cât dânsul „era enervat” din cauza unei scrisori anonime în care a fost „amenințat cu moartea”.

La 18 aprilie, guvernatorul Bourguignon a adresat mitropolitului Arcadie o scrisoare în care, urându-i bun sosit la Viena, îl aviză că s-au luat toate măsurile necesare „ca I.P.S. Voastră să nu fiți molestat de nimeni și să vă puteți recrea în voie”. Bourguignon regretă incidentul cu d-na Cosovici care nu s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi urmat întocmai dispozițiile luate de organele polițienești. Nu s-a păstrat secretul plecării, mitropolitul divulgându-l consilierilor săi. Dar, totuși, în ultimul moment s-ar fi putut evita „cazul regretabil”, dacă vizitiul ar fi urmat indicațiile care i s-au dat la timp.

Direcția de Poliție de la Viena l-a încunoștiințat la 20 aprilie pe Bourguignon, că l-a apărut și-l va apăra pe mitropolit oricând va fi nevoie și că, la

gara din Viena, n-au avut loc demonstrații din partea studenților români. Câteva zile în urmă, aceeași Direcție a raportat că d-na Cosovici este ușor rănită la braț și că ar fi nimerit să se intenteze proces agresorului.

În răspunsul său, ministrul de Interne Thun a făcut lui Bourguignon reproșuri că l-a sfătuit pe mitropolitul Arcadie să nu ia parte la exercițiile pascale, nici la ședințele Dietei bucovinene și să părăsească orașul, „deoarece în asemenea cazuri prima datorie a organelor statului este a facilita unui mitropolit rămânerea în reședință și a-i asigura exercitarea nestingherită a funcțiilor sale bisericești și politice“. E regretabil că Bourguignon a „omis să ia măsurile necesare pentru preîntâmpinarea demonstrațiilor îndreptate împotriva mitropolitului, ordonând supravegherea prin organele polițienești a amânduror intrărilor gării“. Neglijența comisă este cu atât mai „suspectă“, cu cât ora plecării a devenit cunoscută publicului și, cu cât autoritățile știau de proiectata demonstrație a elementelor românești radicale. Se ceru, în adresa ministrului Thun, să se raporteze de ce Em. Slușanschi a fost eliberat după primul interogator luat de poliție, în loc să fie predat imediat Tribunalului penal. Guvernatorul urma să raporteze neîntârziat în ce stadiu să găsește procesul intentat lui Em. Slușanschi și celorlalți români, care au luat parte la demonstrație. În caz de nevoie, guvernatorul avea să insiste asupra accelerării procesului⁴⁸.

În adresa Ministrului de Culte s-a insistat asupra măsurilor ce urmau a fi luate de autoritățile școlare, deci de către Rectoratul Universității din Cernăuți, împotriva studenților care au demonstrat, îndeosebi împotriva studentului Em. Slușanschi. De fapt, guvernatorul Bourguignon făcuse acum acest lucru. Cu adresa din 19 aprilie 1899 el a cerut Rectoratului Universității din Cernăuți să îndrumeze imediat ancheta disciplinară, iar oral a insistat la rector pentru îndrumarea unei anchete foarte severe.

La adresa plină de reproșuri a Ministerului de Interne, Bourguignon a dat explicații ample despre toate problemele în legătură cu demonstrația. Aceasta nu a avut loc din cauza pretensei sale neglijente. Se știa doară demult, că mitropolitul Arcadie intenționează să plece la Viena pentru a mulțumi împăratului, pentru decorația ce i-a fost conferită în timpul din urmă. Demonstrația a avut loc din cauza numirii celor doi consilieri consistoriali ruteni și a unui profesor rutean la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Aceste numiri erau împotriva vederilor Partidului Național Român și de aici a pornit enervarea ce a pus stăpânire pe cercurile românești. Numirea lui Dionisie Ieremiciuc a fost publicată în „Wiener Zeitung“, din 2 aprilie, ziarul oficial al guvernului austriac, ceea ce a produs o mare enervare în rândurile românilor. Toată ura s-a concentrat asupra mitropolitului Arcadie, cu asentimentul căruia s-a făcut numirea.

Publicarea numirii lui Ieremiciuc s-a făcut în „momentul cel mai nepotrivit“, deoarece tocmai atunci se țineau ședințele Dietei bucovinene, când spiritele erau foarte agitate. Românii își dădeau seama că sunt pe cale de a pierde exclusivitatea politică pe care o deținuseră până atunci în Bucovina. Au fost publicate o serie de articole vehemente împotriva mitropolitului în ziarul „Patria“ și s-au expediat acestuia și scrisori anonime, care l-au distrus sufletește pe „moșneagul acesta extrem de susceptibil“. Dată fiind atitudinea necruțătoare a partizanilor Partidului Național Român, care oricând sunt gata să folosească și cele „mai brutale“ mijloace pentru a reuși, erau de așteptat scene și mai grave. De aceea, s-au luat din vreme măsuri pentru siguranța mitropolitului. S-au postat polițiști în jurul Palatului Mitropolitan și s-a dat mitropolitului sfatul să nu apară nici în Dietă, nici în biserică. Garanții complete nu se puteau da. Nu se puteau identifica adevărații vinovați, fiindcă elementele active erau oricând gata să „suporte de bună voie consecințele“. Prin atitu-

tudinea aceasta, ele făceau imposibilă descoperirea adevăraților autori ai crimelor comise. Cernăuții dispuneau de un număr insuficient de polițiști și, cei care erau, n-ar fi fost în stare să împiedice eventualele demonstrații împotriva mitropolitului în drum spre sau de la Dietă, sau de la biserică. De aceea, mitropolitul a fost sfătuit să plece la Viena, „incognito“, pentru „a se sustrage tuturor eventualităților care ar fi putut surveni“. Lucrurile s-au aranjat astfel: ginerele mitropolitului, consilierul de la Curtea de Casație din Viena, Cosovici, urma să expedieze, din Viena, o telegramă în care să comunice mitropolitului boala unui membru al familiei. Ora plecării nu urma să se comunice decât Guvernământului. Dar de la numirea lui Ieremiciuc încoace, „era evident“ că românii erau gata să se folosească de toate prilejurile pentru a-și manifesta nemulțumirea. Mitropolitul nu s-a ținut de convenție. Cu cinci ore înainte de plecare, a descoperit episcopului Repta planul plecării. Acesta a întrebat dacă este necesar să avizeze pe membrii Consistoriului, pentru a fi de față la gară. Mitropolitul a consimțit. În consecință, Repta i-a invitat pe membrii Consistoriului să-l petreacă la gară pe mitropolit. Astfel a fost divulgat secretul. S-a dispus ca trăsura să oprească la intrarea a doua a gării, care era evacuată de public și păzită de polițiști. În loc să plece la gară singur, mitropolitul a sosit cu o coloană de trăsuri. Din greșeală, vizitiul a oprit la prima intrare. În vestibul, Em. Slușanschi, ridicând bastonul, a strigat „Pereat“. D-na Cosovici, crezând că gestul este îndreptat contra tatălui ei, l-a lovit pe Slușanschi cu umbrela în față. Slușanschi s-a apărut, lovind-o pe d-na Cosovici la braț. Au vociferat aproape 8–10 persoane. Fiindcă studenții care au demonstrat aparțineau Societății studentești „Junimea“, i s-a acordat acesteia o „atenție specială“. Societatea politică românească „Concordia“ urma să fie desființată, pentru cazul că avea să se dovedească complicitatea ei. Ar fi necesar să se statifice Poliția din Cernăuți, căci cea comunală nu mai corespundea. Rectorul Universității a fost avizat să îndrume, imediat, ancheta împotriva studenților împricinați, iar procurorul a promis să studieze cazul pentru a vedea dacă este vorba de crimă.

Tot atunci, Bourguignon s-a adresat primarului din Cernăuți, cerându-i să raporteze de ce studentul Em. Slușanschi a fost eliberat după primul interogator, în loc să fie predat Tribunalului.

S-a mai cerut Tribunalului să raporteze în ce stadiu se găsea procesul studenților români, proces care urma să fie inițiat cu „cea mai mare grabă“. Tribunalul a răspuns în aceeași zi, adică la 27 aprilie 1899, că se lucrează de zor. Procesul a fost deschis la 21 aprilie, martorii au fost audiați la 26 și 27 aprilie, iar pentru audierea restului de martori s-a rezervat ziua de 29 aprilie.

Tribunalul de la Viena a fost rugat să-l audieze pe mitropolit și pe d-na Cosovici⁴⁹.

La 15 mai 1899, Bourguignon a insistat asupra urgenței procesului studenților români. Tribunalul a răspuns că instrucția încă nu s-a terminat, fiindcă Tribunalul de la Viena n-a luat mitropolitului interogatoriul suplimentar care i se ceruse cu adresa din 11 mai⁵⁰.

Studenții români care au participat la demonstrație au fost siliți să treacă prin trei vămi: pe la Primărie, de autoritatea căreia aparținea Poliția, pe la Tribunal și, în urmă, pe la Senatul Universitar.

Despre cazul Em. Slușanschi, s-au înaintat la Primărie două rapoarte: unul de către detectivul Nathan Löbl, al doilea de către polițistul Mănescu. Löbl a fost, în ziua ominoasă de 17 aprilie, în vestibulul gării și a auzit mulțimea vociferând. S-a apropiat și a văzut un tânăr zvelt mânuind un baston și lovind cu el mulțimea. A sărit la el și l-a prins. A fost studentul în drept Em. Slușanschi, care vocifera, strigând „Pereat“. La Em. Slușanschi s-au găsit următoarele efecte: un baston, o

tabacheră, un portofel, o pereche de mănuși, o cutie de chibrituri, o periuță de mustăți și un diapazon. D-na Aglaia Cosovici a fost lovită la braț, fiindcă s-a năpustit cu umbrela asupra lui Em. Slușanschi.

Polițistul Mănescu a văzut stând la masă, în restaurantul gării, pe redactorul Mihai Teliman și pe studentul Adrian Deseanu-Popovici, împreună cu alții, așteptând pe „cineva“. După puțin timp, a intrat în restaurant un tânăr zvelt și le-a făcut semn celor de la masă. Teliman și Deseanu au părăsit imediat restaurantul, ducându-se în vestibul. Apoi, a auzit zgomot și l-a văzut pe mitropolitul Arcadie, însoțit de episcopul Repta, intrând în sala de așteptare clasa I. A asistat la scena, când tânărul zvelt a fost arestat de detectivul Löbl.

Consilierii consistoriali Gheorghe Hanițchi și Miron Călinescu, care l-au însoțit pe mitropolit, n-au știut să comunice nimic esențial, întrucât au intrat în gară după terminarea demonstrației. Funcționarii de la Mitropolie, Tomașciuc, Dimitrovici și servitorul Haivas au declarat că au auzit vociferări, dar nu știu cine a strigat. Vizitiul mitropolitan Ioan Stochla, șezând pe capră, a auzit voci pe care le ținea drept ovații aduse mitropolitului. A văzut cum Slușanschi a ridicat bastonul împotriva d-nei Cosovici. Nu știe cine a demonstrat, fiindcă trebuia să păzească caii.

Mai interesante au fost depozițiile inculpaților. Cel dintâi a fost interogat Em. Slușanschi. În ziua omioasă de 17 aprilie s-a dus la plimbare până la gară, pentru a vedea cine sosește și cine pleacă cu trenul accelerat. În restaurantul gării s-a întâlnit cu ceilalți inculpați, anume Mihai Teliman, Adrian Deseanu, Dionisie Voronca și Emanuil Antonovici. Mai târziu, s-a dus în vestibul pentru a privi la circulația publicului. Deodată, au apărut la intrare mai multe trăsuri. Într-una se afla mitropolitul Arcadie și episcopul Repta, în alta câțiva preoți necunoscuți. Când mitropolitul a coborât din trăsură, „mulțimea“ a început să strige „Pereat“. Auzind strigătele acestea, „m-am asociat și eu“. Nu știe cine a fost primul care a vociferat. D-na Cosovici l-a lovit cu umbrela în cap. El s-a apărut și astfel s-a iscat un tumult, în cursul căruia dânsul a fost arestat. N-a știut de plecarea mitropolitului și n-a făcut camarazilor săi semn în vestibul.

Studentul de la Facultatea de Științe, Emanuil Antonovici, a povestit pe larg cum s-a făcut că a fost prezent la gară. A plecat în ziua de 17 aprilie la „Cabinetul de lectură“ din Clocucica, o mahala a Cernăuților. Pe drum, s-a întâlnit cu studentul Adrian Deseanu care pleca spre gară. Au plecat, așadar, amândoi la gară pentru a bea un pahar de bere. În restaurantul gării l-au găsit pe redactorul „Sentinelei“, Mihai Teliman, și pe studentul Em. Slușanschi. Mai în urmă, a sosit și polițistul Mănescu. Auzind strigăte, s-a dus în vestibul, unde a sosit tocmai în momentul când Slușanschi a fost lovit de d-na Cosovici. N-a vociferat și nu cunoaște pe nimeni care a strigat „Pereat“. A renunțat, în cele din urmă, să plece la Clocucica, fiindcă demonstrația la care a asistat l-a enervat peste măsură.

Studentul în drept Eusebie Antonovici a fost la gară fiindcă aștepta pe cumnatul său, care urma să sosească cu trenul accelerat. Cum acesta n-a sosit, a luat-o înspre direcția tramvaiului pentru a se întoarce în oraș. Auzind însă zgomot, s-a întors în vestibulul gării, unde a aflat că s-a demonstrat împotriva mitropolitului Arcadie și că Em. Slușanschi a fost arestat. A prezentat scrisoarea cumnatului său.

Dionisie Voronca, funcționar la Primărie, a declarat că se afla în gară pentru a aștepta o rudă care urma să sosească din Iași. La gară, s-a întâlnit cu studenții A. Deseanu și Em. Slușanschi și cu redactorul M. Teliman. Ruda așteptată n-a sosit și de aceea a luat tramvaiul și s-a întors în oraș. N-a putut prezenta scrisoarea rudei sale din Iași.

Mihai Teliman, redactorul ziarului „Sentinela”, a ținut să plaseze cu prilejul audierii sale câteva glume sarcastice. Dânsul refuză să facă declarații la Primărie, gășind-o incompetentă. Refuzul îl justifică după cum urmează: „Fiindcă și deoarece (Nachdem ferner erwiesener Maszen) în fața instanțelor politice se pot spune minciuni, nu este nimerit ca și dânsul să facă uz de acest privilegiu“ [...] „Conștient de slăbiciunea ca și de forța sa”, nici el, nici tineretul român nu se vor lăsa intimidatți de manopere. De aceea refuză „de tot hotărât și absolut” să facă depoziții.

Cel din urmă a fost audiat Adrian Deseanu, zis și Popovici-Deseanu. Întâi i s-au cerut datele personale. Era născut la Arad și avea vârsta de 29 ani. A urmat, între anii 1889–1891, cursurile de la Facultatea de Teologie din Cernăuți. După moartea tatălui său, întâmplată la 1896, s-a întors la Cernăuți, unde s-a angajat redactor la ziarul „Gazeta Bucovinei”, iar în urmă s-a reînscris la Facultatea de Teologie. În anul 1897, a colaborat la ziarul „Patria”. A publicat articole de politică externă, a grijit de cronică zilei și a scris din când în când și articole de fond. În februarie 1898, a fost exclus din Universitate pe un semestru, din cauză că a luat parte la niște excese nocturne. La început, făcuse parte din Societatea studentească „Junimea”, dar acum nu mai e membru, „fiind bătrân”.

În ziua de 17 aprilie 1899, la ora 3.45 p. m., s-a dus la Societatea studenților în teologie, „Academia Ortodoxă”, pentru a citi gazete. Intrând în curtea Palatului Mitropolitan, unde se afla cabinetul de lectură al sus-numitei societăți, a observat mai multe trăsuri. Știind, din ziarul „Patria”, că guvernatorul Bourguignon, împreună cu ceilalți funcționari superiori de la guvernământ, îl „omoară cu dragostea” pe mitropolit, a crezut în primul moment că trebuie să fie vorba de „o vizită”. Dar n-a fost așa, căci trăsurile așteptau ca să-l transporte la gară pe mitropolit. Atunci a renunțat la gazetele din cabinetul de lectură al societății studenților de la teologie și a plecat la gară. Avea doară obligația să ia note pentru ziarul „Patria”. Pe drum s-a întâlnit cu M. Teliman și cu Em. Slușanschi și împreună au băut o bere la o masă. „După cât îmi aduc aminte, la masă n-a fost vorba despre aranjarea unei demonstrații împotriva mitropolitului Arcadie”. A părăsit apoi masa pentru a pleca acasă. Dar, pe drum, s-a întâlnit cu polițistul Mănescu care l-a invitat la un pahar de bere. De aceea, s-a întors la masa pe care o părăsise. Numai bine a început să bea, când, deodată, „auzi” sosind mai multe trăsuri. S-a dus „fără mare grabă” înspre vestibul, urmat fiind de Teliman. În vestibul a auzit strigându-se „Pereat”. Au strigat Slușanschi, Eusebie Antonovici și Teliman. La urmă „am început să strig și eu”. L-a văzut pe Slușanschi apărându-se de d-na Cosovici. Nu poate fi vorba de nici o demonstrație premeditată.

Datele personale ale lui A. Deseanu au fost corecte, dar se cereau completate cu unele amănunte interesante. De fapt, în anul 1896, A. Deseanu fusese angajat redactor la „Gazeta Bucovinei”. Venise din Timișoara, unde colaborase la ziarul „Dreptatea” al lui dr. Valeriu Braniște. În Cernăuți s-a întâlnit cu Braniște, care între timp a ajuns redactor la ziarul cernăuțean „Patria”, angajat fiind de Iancu Flondor. Deseanu avea intenția să urmeze cursurile la Facultatea de Teologie, dar, din cauza firii sale joviale și a imperturbabilului său umor, a luat-o pe altă cale. Și-a alcătuit un cerc de prieteni buni de glume din studenți bănățeni, ardeleni și bucovineni. Cercul acesta s-a chemat „Sudul”, după vorba unui țaran bănățean.

Scopul? Să producă și să întrețină veselie și să se dedea la ștrengării studentești, la ghidușii. Șeful cercului a fost, natural, Deseanu, purtând denumirea de „Sudul Mare”. Studenții C. Dure și Dimitrie Cioloca formau „Sudul Mic”, iar studentul Teodor Botiș, din Banat, a fost „Secretar al preamăritului Sud sau Sudul Mic titular”. Studentul Gh. Simonca, tot din Banat, era „Predicatorul preamăritului Sud”. Membrii „Sudului” se adunau în restaurantul „Aufmesser”, la o masă specială

botezată „Masa legii“. Cu ocazia primirii unui membru nou se cânta „Imnul mesii legii“, o cacofonie muzicală. Membrii de onoare erau frații Valeriu și Victor Braniște și bucovinenii Constantin Dracinschi, Alexandru Hurmuzachi, Eugen Neșciuc, Erast Levescu, Leonida Bodnarescu, Mihai Teliman și baronul Victor Vasilco.

Membrii merituoși ai „Sudului“ primeau diplome, concepute într-un limbaj comic latino-român. Ele se terminau de obicei cu fraza: „Accipe hanc diplomam nostram cum sigillo nostro sudico magno provazutam bracinario pendentem“.

Membrii „Sudului“ aveau, pe lângă obligația de a fi zilnic prezenți la masa legii, onorabila misiune de a strânge subsidii pentru întreținerea șefului lor și de a aduna semnăturile profesorilor pentru carnetul de cursuri al acestuia. Cu toții își dădeau bucuroși obolul, fiindcă Deseanu era de o bunătate sufletească fără seamăn. Era când vesel, când sentimental, când melancolic, câte o dată chiar trist. Era fire de student hoinar, înscris numai de formă la Universitate și nici un îndemn sufletesc să dea examene și să termine cu succes studiile universitare. Îi era de ajuns cercul lui de prieteni să-l admire și să-l ajute a ieși teafăr din toate încurcăturile bănești și alte dificultăți ce le întâlnea în cale. Altă grijă decât a trăi și a petrece nu avea.

Memoria lui Deseanu a fost eternizată. Mihai Teliman l-a descris într-un foileton al „Patriei“, iar prietenul său Teodor Botiș a publicat, cu prilejul morții sale, un articol comemorativ intitulat *Protopopul Adrian P. Deseanu*⁵¹.

Dosarul cu demonstrația a fost înaintat de către Primărie Guvernământului Bucovinei, care urma să dicteze pedepsele pe cale administrativă. Cum, în fruntea acestui Guvernământ se afla însuși baronul Bourguignon, inculpații nu puteau să se aștepte la prea multă bunăvoință.

Nu mult după primirea dosarului, Bourguignon a dictat pedepsele.

Au fost pedepsiți:

1. Studentul Emilian Slușanschi cu o amendă de 100 fl., iar în cazul de neplată cu 14 zile de arest;
2. Studenții Emanuil și Eusebie Antonovici, Adrian Deseanu, redactorul Mihai Teliman și funcționarul de la Primărie Dionisie Voronca cu o amendă de 50 fl., iar în caz de neplată cu 7 zile arest;
3. Studentul Adrian Deseanu a fost expulzat, pentru totdeauna, din Bucovina, fiind cetățean ungar.

Pedepsele au fost comunicate împričinaților pe cale orală. Dar aceștia au cerut să li se înmâneze sentințele în scris, pentru a putea înainta apel⁵².

Fireșete că toți condamnații au înaintat apel.

Emilian Slușanschi, „capul răutăților“, a susținut că nu e vinovat de provocarea nici unui exces, ci a demonstrat numai strigând „Pereat“. Încolo s-a apărut împotriva d-nei Cosovici. Acceptă numai acuzația că a luat parte la demonstrație. Ceru reducerea pedepsei.

Emanuil Antonovici ceru anularea pedepsei, fiindcă n-a făcut decât să vină în ajutorul colegului său Slușanschi.

Eusebie Antonovici susținu că pedeapsa e nedreaptă și vexatorie. N-a strigat „Pereat“, ci a asistat numai la demonstrație. Se plânse că pentru o vină nedovedită a fost pedepsit de Guvernământ, e urmărit de Tribunal și tras la răspundere de Senatul Universitar. Ceru anularea pedepsei.

Funcționarul Dionisie Voronca susținu că pedeapsa aplicată lui este „complet nejustificată“. N-avusese știre prealabilă despre demonstrație și n-a luat parte la ea. Prezența singură încă nu constituie dovada participării.

Mihail Teliman a înaintat apel, fiindcă nu există nici un motiv legal pentru pedeapsa ce i s-a aplicat. „După părerea mea nu există nici o ordonanță după care aş putea fi silit să induc motivele întâmplătoare mele prezențe într-un anumit loc“. Gara este un local public și nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru faptul că s-a găsit în el. Chiar dacă ar fi avut cunoștință de demonstrație, nu poate fi pedepsit, cunoștința unui lucru încă nu constituie o vină. Că a strigat „Pereat“ la spatele lui Deseanu? Dar la spatele lui Deseanu se găsea o mare mulțime. Neagă că a luat parte la demonstrație. Instrucția s-a făcut într-un mod defectuos. Din motivele induse el ceru anularea pedepsei.

În apelul său, Deseanu a susținut că pedeapsa aplicată lui este „prea aspră“, expulzarea fiind o măsură „draconică“. Există momente subiective și obiective din care s-ar putea deduce completa lui nevinovăție. Dar ce folos, ele au fost desconsiderate. Ar fi trebuit să se considere enervarea notorie ce domnește în rândurile românilor și tulburarea sufletească în care se află, de un timp încoace, studențimea română, apoi tinerețea și integritatea celor care au participat la demonstrație. Mai trebuia considerată mărturisirea spontană a inculpaților. Articolul din lege aplicat lui, se referă la vagabonzi, persoane suspecte, elemente obscure sau la femeile de stradă. Dacă cineva, în entuziasmul său tineresc, se servește de cuvinte obișnuite în viața studențească, el prin aceasta încă n-a devenit elementul pericolos ordinii publice. Îl mai așteaptă și alte pedepse? Se poate! Mai ușoare nu vor fi, fiindcă: „Non bis in idem“. El ceru anularea pedepsei sau, cel puțin, reducerea ei la minim.

Apelurile au fost înaintate Guvernământului, cu adresa din 2 iunie 1899⁵³.

În aceeași zi, Bourguignon a pus rezoluția. A respins apelurile, dar a redus pedeapsa la 25 fl. sau trei zile de arest pentru Emanuil Antonovici și Dionisie Voronca. În motivare, guvernatorul Bourguignon menționează că Emilian Slușanschi i-a chemat pe Deseanu și Teliman la demonstrație și a avut conflict și cu d-na Cosovici. De aceea, dânsul trebuie socotit principalul vinovat. Depoziția lui Eusebie Antonovici, că l-a așteptat pe cumnatul său care urma să sosească cu trenul, nu este adevărată, fiindcă demonstrația avusese loc înainte de sosirea trenului. Mihail Teliman a refuzat să-și justifice prezența la gară. Depoziția lui Emanuil Antonovici că n-a făcut decât să stea lângă Slușanschi e neverosimilă. Dionisie Voronca a făcut două depoziții. O dată, că aștepta o mătușă, iar altă dată, un unchi. Dar nici mătușa, nici unchiul n-au sosit. N-a prezentat scrisoarea prin care a fost avizat să vină la gară. Marea vină a lui Deseanu consistă în faptul că e student la Facultatea de Teologie și, ca atare, nu avea voie să ia parte la o demonstrație împotriva capului Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

În concluzie, se enumeră circumstanțele atenuante și agravante. Tinerețea, surescitarea, produsă de o propagandă nutrită de anumite cercuri, ar constitui circumstanțele atenuante. Cele agravante sunt calitatea lui Deseanu de student la Facultatea de Teologie și refuzul lui Emilian Slușanschi de a primi adresa Senatului Universitar, cu care prilej a rostit cuvinte jignitoare la adresa autorității școlare căreia-i aparține.

În urma respingerii apelurilor, Adrian Deseanu, cel mai crunt lovit, urma să părăsească teritoriul Bucovinei, în decurs de 24 ore⁵⁴.

Știind că va fi ridicat cu forța, pentru cazul când nu va pleca la timp, Deseanu a și început pregătirile de plecare. Și-a legat cu sfoară minusculul său bagaj, și-a luat rămas-bun de la prietenii și admiratorii săi și de la membrii preamăritului „Sud“, care, odată cu dispariția întemeietorului său, a închinat steagul. Când era pe punctul să plece la gară, a primit ordin să rămână pe loc. Ce s-a întâmplat? Sosise o ordonanță ministerială conform căreia executarea pedepsei a fost suspendată până la terminarea instrucției începute de tribunal. Despre această

„ciudată“ măsură scrie „Patria“. Ea se miră că Deseanu, deși expulzat, nu poate pleca, deoarece judecătorul de instrucție „nu-l lasă“⁵⁵.

Un episod în legătură cu instrucția făcută la Primărie merită a fi reținut. La 22 aprilie, Emilian Slușanschi a înaintat o reclamație împotriva detectivului Nathan Löbl, care l-a tratat prost, maltratându-l și insultându-l. Löbl i-a aplicat o palmă și a încercat să-l lovească cu bastonul. După un ceas, Löbl a reapărut cerând iertare. N-a știut că Slușanschi e român. Dacă ar fi știut că e român, l-ar fi tratat mai bine, fiindcă și el, Löbl, este român! A promis că va aranja diferendul la un pahar de bere.

S-a dat curs reclamației lui Em. Slușanschi și detectivul Nathan Löbl a fost dat în judecată. Dar, în urma depozității funcționarului de la Primărie, Josef Widmann, care a declarat că Slușanschi n-a fost nici îmbrâncit, nici palmuit, Löbl a fost achitat.

După înmânarea sentinței definitive, urma să se încaseze amenzile. Emilian Slușanschi, Eusebie Antonovici și Dionisie Voronca au achitat imediat amenda. Teliman plecase la Siret și, cu încasarea amenzii sale, a fost însărcinată Prefectura din Siret. Emanuil Antonovici petrecea la Valea Putnei și de aceea a fost avizată Prefectura din Câmpulung să dispună încasarea amenzii.

După Primărie, respectiv Guvernământ, a venit rândul Tribunalului. I s-a trimis acestuia dosarul împričinaților. Dar judecătorul de instrucție, luând cunoștință de pedepsele dictate de Guvernământ, nu putu găsi nici un articol din lege în care să se încadreze vina inculpaților. De aceea procesul a fost deferit Judecătoriei de ocol, care a achitat pe toți acuzații, cu excepția lui Emilian Slușanschi, care a fost condamnat la o amendă de 15 fl. sau 3 zile arest, pentru leziune corporală ușoară⁵⁶.

În cazul lui Dionisie Voronca, care era funcționar al Primăriei, a acționat Primăria. Dânsa a găsit că Voronca a lipsit nemotivat de la serviciu și a luat parte la o demonstrație, ceea ce nu era compatibil cu situația lui de funcționar. Funcționarul trebuie să aibă în public o atitudine demnă și modestă. Voronca s-a făcut așadară vinovat de o atitudine „neconformă cu Statutul funcționarilor“ și de lipsă nemotivată de la serviciu. I s-a aplicat o admonestare⁵⁷.

În raportul Primăriei adresat Guvernământului, se menționează că Voronca este un funcționar corect, iar participarea la demonstrație nu trebuie calificată drept contravenție. Admonestarea este o pedeapsă justă.

La 10 mai 1899, Senatul Universitar a luat în dezbatere cazul studenților demonstranți. Rectorul dr. Arthur Skedl a propus convocarea comisiei disciplinare permanente ce se constituia din decanii facultăților. Propunerea a fost acceptată. După aceasta s-a hotărât să se ceară Guvernământului numele inculpaților, iar Tribunalului relatarea faptului.

În raport către Guvernământ, rectorul a menționat că se va lua de îndată în studiu cazul studenților demonstranți de către comisia disciplinară. Numai cazul lui Em. Slușanschi va fi exceptat, deoarece el urmează să fie judecat întâi de Tribunal.

După cinci zile, rectorul Skedl a expediat Guvernământului al doilea raport. El aminti că audierea studenților Emilian Slușanschi și Emanuil Antonovici a fost terminată. Eusebie Antonovici a fost chemat telegrafic să se prezinte, deoarece petrecea la țară. Adrian Deseanu n-a putut fi audiat, fiindcă s-a dovedit „renitent“, refuzând să dea urmare somației.

La 20 mai 1899, s-a întrunit în ședință comisia disciplinară permanentă a Universității. S-a hotărât ca Deseanu să fie exmatriculat din universitate și exclus de la dreptul de a da examene. Em. Slușanschi să fie exclus pe trei semestre. Cazul

lui Emanuil Antonovici să fie deferit Facultății de Științe, iar Eusebie Antonovici să primească o admonestare de la rector în prezența Senatului Universitar, cu amenințarea excluderii din Universitate (consilium abeundi). Hotărârea comisiei disciplinare a fost deferită Senatului Universitar. Acesta se constituia din 11 profesori, între care se aflau doi români: Teodor Tarnavski și Eusebie Popovici, amândoi de la Facultatea de Teologie.

După o discuție mai îndelungată, s-a ajuns la convingerea că Adrian Deseanu și Emilian Slușanschi sunt cei mai vinovați. Deseanu a fost învinuit că a fost principalul instigator, iar Slușanschi că a fost principalul executor al demonstrației îndreptate împotriva mitropolitului Arcadie. Prof. Eusebie Popovici a obiectat că Deseanu a absolvit studiile universitare și ar fi nimerit a-l exclude numai de la cursuri și, pentru două semestre, de la dreptul de a se prezenta la examen. Propunerea aceasta a fost respinsă cu 7 voturi contra 2 și s-a acceptat alta, ca Deseanu să fie exclus pentru totdeauna de la audierea cursurilor și de la dreptul de a se prezenta la examen la Universitatea din Cernăuți. Această propunere a fost acceptată cu 7 voturi contra 2.

S-a trecut, apoi, la discutarea cazului lui Em. Slușanschi. S-a făcut, întâi, propunerea ca el să fie exclus pentru totdeauna de la Universitatea din Cernăuți. Propunerea a fost respinsă cu 5 voturi contra 4 și s-a acceptat propunerea profesorului de geografie, Ferdinand Löwl, ca Em. Slușanschi să fie exclus de la Universitatea din Cernăuți, pe timp de trei semestre. Contrapunerea prof. Teodor Tarnavski, ca dânsul să fie exclus numai pe timp de un semestru și cea a prof. Eusebie Popovici, ca să i se aplice o admonestare din partea rectorului în fața Senatului Universitar cu amenințarea excluderii (consilium abeundi), au fost respinse. Eusebie Antonovici, fiind complice, a fost exclus din Universitate pe timp de un semestru, iar cazul lui Emanuil Antonovici, el fiind numai participant pasiv, a fost deferit colegiului profesorilor de la Facultatea de Științe.

Facultatea de Științe i-a aplicat lui Emanuil Antonovici o admonestare care urma să se comunice în fața colegiului profesorilor acestei facultăți.

Sentiința Senatului Univeristar a fost dată publicității în ziua de 25 mai 1899. Cu ocazia rostirii sentiinței, rectorul a ținut să atragă atenția studenților, să aibă pe viitor o atitudine demnă și să nu ia parte la demonstrații incompatibile cu calitatea de studenți⁵⁸.

Între timp, situația lui Em. Slușanschi s-a mai înrăutățit. El a refuzat să ia în primire sentiința Senatului și să semneze de primire, rupând plicul și spunând portărelului: „Restituie rectorului scrisoarea. Să și-o păstreze ca amintire“. Senatul univeristar, întrunit de îndată în ședință, l-a însărcinat pe rector să întrebe ministerul dacă n-ar fi cazul să se deschidă o anchetă. „Ar fi“, se zice în adresa rectorului, „în interesul prestigiului Universității și al menținerii disciplinei, ca un tânăr exaltat, căruia îi lipsește noțiunea respectului față de autoritatea căreia îi aparține, să nu se mai întoarcă la Universitatea noastră“.

Nu cunoaștem răspunsul ministerului.

Em. Slușanschi s-a înscris la Universitatea din Viena, unde a urmat cursurile timp de două semestre. În mai 1900 dânsul s-a întors la Cernăuți, cerând să fie admis la reînscrisere începând cu semestrul de iarnă 1900-1901⁵⁹.

La 8 iunie 1899, Bourguignon a înaintat ministrului-președinte un raport amănunțit despre situația politică din Bucovina. În el, Bourguignon s-a referit la articolul apărut în ziarul „Patria“ nr. 273 din 12/24 mai 1899, în care s-a criticat atitudinea rectorului dr. Arthur Skedl.

Ce s-a susținut în acest articol? S-a zis că germanii din Bucovina alcătuiesc trei partide politice. Unul din ele este condus de Skedl. Acest domn, fiind rector,

era membru de drept al Dietei bucovinene și urma să reprezinte numai interesele Universității, dar nu și cele ale națiunii sale. Dar Skedl n-a făcut decât politică germană, lovind în români. Dânsul s-a dovedit dușman al poporului român, ținând să vorbească în Dieta Bucovinei despre pericolul românizării, când bine se știa că rutenizarea era marele pericol care amenința Bucovina. Partidul lui Skedl nu este decât „un grup de agenți ai actualului guvern“. În concluzie, se susține că Skedl formează marea piedică pentru o apropiere a românilor de germanii din Bucovina, peste tot „prezența lui Skedl în mijlocul conducătorilor germani va constitui pentru români un *casus belli*“. În ochii lui Bourguignon, Skedl nu avea nici o vină, căci „el răspunzând rugămintii mele a insistat asupra inițierii unei anchete pe cât se poate de severe și pentru o terminare cât se poate de grabnică a ei“. Articolul citat din „Patria“ formează „începutul unei propagande făcute între studenți contra Universității, respectiv a rectorului ei“ [...] „care ușor poate duce la o demonstrație împotriva Universității“. Dar, procurorul n-a găsit că e cazul să se sesizeze, nevăzând în articolul menționat nici un pericol pentru liniștea publică. În același spirit, zicea Bourguignon, este conceput și articolul din „Patria“, numărul 275 din 16/28 mai 1899, în care, la fel, este tras la răspundere Skedl pentru disciplinarea aspră a studenților români. I se spune lui Skedl „arivist“, oricând gata să distrugă totul numai să poată parveni.

Acest articol, spune mai departe Bourguignon în raportul său, l-a enervat întru atâta, încât s-a hotărât să dispună expulzarea redactorului „Patriei“, dr. Valeriu Braniște. De aceea, Bourguignon a adresat atât mareșalului Bucovinei, cât și conducerii Partidului Național Român, „o admonestare suficient de limpede în legătură cu atitudinea lui Braniște“. Materialul, adunat de Tribunalul din Cernăuți, este „lacunos“. E ciudat lucru că nu s-a putut construi motivarea unei acuze împotriva studenților români. Ar fi necesar să se revizuiască probele de către procurorul general din Lemberg, pentru a constata dacă nu se impune luarea și a altor măsuri. Întrebat fiind, procurorul general a opinat că ar trebui audiat mitropolitul Arcadie Ciupercovici. Dar, adaugă Bourguignon, nu este sigur dacă Ciupercovici își va aduce aminte de toate detaliile și va mai susține primele sale depoziții, dat fiind „caracterul său șovăitor“. Ciupercovici este foarte influențabil și ar putea ușor să facă declarații care vor duce la achitarea studenților demonstrați. În astfel de împrejurări va fi mai nimerit a nu mai susține acuza la tribunal.

Pedepsirea studenților, și mai cu seamă expulzarea simpaticului Deseanu, a produs consternare în rândurile publicului român. Pedepsele au fost găsite din cale afară de aspre, iar cea aplicată lui Deseanu direct nejustificată, nedreaptă.

Ca totdeauna, ziarul „Patria“ a dat alarma. El a luat apărarea celor condamnați. În definitiv „ce s-a întâmplat?“ se întreabă redacția acestui ziar. În afară de incidentul Slușanschi – Cosovici nu s-a întâmplat nimic ce nu se întâmplă în măsură mai mare și în alte părți ale lumii. Ce a făcut tineretul român? A întâmpinat cu strigăte de „Pereat“ o persoană urgisită! A fost un gest „platonice“ care nu trebuia sancționat atât de aspru⁶⁰. S-a luat cu regret la cunoștință și graba cu care a acționat Primăria. Studentului Eusebie Antonovici i s-a aplicat pedeapsa imediat după luarea interogatoriului. În alte chestiuni mai vajnice trebuie să așteptăm rezolvarea „până-ți iese părul“⁶¹.

În alt articol, se ironizează felul cum s-a procedat împotriva studenților români. Poliția, Primăria, Guvernământul, Tribunalul și Senatul Universitar, toate au fost mobilizate pentru a restabili ordinea publică grav compromisă. Se strigase doară „Pereat“. În alte părți ale lumii, un asemenea caz este trecut cu vederea. În Viena se aranjează demonstrații împotriva oamenilor politici odioși și „lumea încă n-a fost scoasă din țâțâni“. Numai la noi în Bucovina o neînsemnată scenă devine

„cauză celebră“. Dacă pentru un „Pereat“ trebuie arestați studenții, atunci foarte devreme s-ar depopula Universitățile⁶².

În alt număr, confiscat de autorități, „Patria“ ia apărarea studenților români care n-au făcut nimic decât să vocifereze. Sentința Senatului va rămâne „fără pereche“. Toată vina o poartă rectorul Arthur Skedl care, pentru a intra în grațiile guvernatorului, n-a ezitat să ia măsuri draconice. „Este cu neputință a nu recunoaște în aceste pedepse aspre spiritul Magnificenței sale, a d-lui rector dr. Arthur Skedl care a deschis sub firma dreptății nivelatoare o goană nebună contra românilor din Bucovina“. Skedl a mințit când a susținut că e prieten al poporului român și că se simte bucovinean. „Dușmănia proprie veneticului care nu numai nu are inimă pentru țară și fiii ei, dar ar stinge totul ce-i stă în cale, când e vorba să se căpătuiască“.

„Ce vrea Skedl? Carieră? Ca ștrebelul (arivistul) cel adevărat este gata să nenorocească tineri nevinovați numai ca să-și atingă scopul puțin onorific“⁶³.

Și pentru a demonstra că Skedl, care de altfel și în cariera sa politică de mai târziu a dat dovadă de oscilări degradante aplicând măsuri de mai multe feluri, „Patria“ a fost silită să „dezgroape trecutul“, adică să povestească întâmplarea din 2 decembrie 1899, din Aula Universității din Cernăuți. Atunci, era vorba să se serbeze jubileul de 50 de ani de domnie a împăratului Francisc Josif I., A. Skedl ținuse discurs festiv, iar după el studenții prezenți au cântat prima strofă din imnul austriac. Studenții români au continuat cântând strofa întâia cu text românesc. Studenții străini au demonstrat strigând „Pereat“. În după-masa acestei zile, Skedl a apărut în localul redacției „Patriei“ rugând să nu se publice darea de seamă asupra serbării, fiindcă dânsul se obligă să îndrumeze o anchetă severă și să pedepsească pe vinovați. După un interval de mai multe săptămâni, câțiva studenți străini au primit dojeni orale. Deci, două măsuri: pentru aceeași vină unii primesc dojeni orale platonice care semănau mai mult a încurajare, a gratificație, iar alții sunt excluși din Universitate pentru un timp, sau pentru totdeauna, sau chiar expulzați din țară⁶⁴.

Pe Deseanu, redacția „Patriei“ a ținut să-l apere în mod special. Ce a comis acest tânăr? A auzit, „din întâmplare“, de plecarea subită a mitropolitului Arcadie și a vociferat. Expulzarea lui Deseanu va rămâne „fapt unic“ în analele politice ale Bucovinei⁶⁵.

Întrucât studenții pedepsiți aparțineau Societății studențești „Junimea“ din Cernăuți, s-au făcut investigații pentru a constata dacă ea e implicată în demonstrația contra mitropolitului Arcadie.

Cu ordinul din 23 aprilie 1899, Ministerul de Interne a cerut guvernatorului Bourguignon să cerceteze dacă și Societatea studențească „Junimea“, căreia îi aparținea E. Slușanschi, e vinovată sau nu, și dacă n-ar fi cazul să se procedeze la desființarea ei⁶⁶. O zi mai târziu, la 24 aprilie, același minister ceru să i se raporteze ce scopuri și tendințe urmărește societatea studențească mai sus numită și dacă din ea fac parte și studenți români din Transilvania, deci cetățeni ungari. Dacă se va dovedi că această societate urmărește scopuri iredeente și că e amestecată în complotul contra mitropolitului Arcadie Ciupercovici, atunci se va proceda la desființarea ei. Căci, e evident, că o societate, membrii căreia depășesc limitele atrase de statute și de principiile bunei cuviinți academice, a pierdut dreptul de a mai exista⁶⁷.

Și Ministerul de Culte s-a interesat de activitatea Societății „Junimea“ din Cernăuți, cerând, la 25 aprilie 1899, un raport asupra activității ei⁶⁸.

Guvernatorul Bourguignon s-a executat ordonând anchete împotriva Societății „Junimea“. Dânsul a cerut, cu adresa din 27 aprilie 1899, rectorului

Universității să raporteze de îndată dacă în Societatea studențească „Junimea” sunt înscrisi și studenți originari din Transilvania. El mai ceru lista completă a membrilor acestei societăți. Și primarul Cernăuțiului a cerut ordin să cerceteze, cu ajutorul organelor polițienești de care dispunea, dacă Societatea studențească „Junimea” este amestecată în acțiunea din 17 aprilie, contra mitropolitului Arcadie.

Rectorul Skedl a înaintat, la 28 aprilie 1899, lista membrilor Societății „Junimea”, indicând numele studenților români originari din Transilvania. Ei au fost: Victor Braniște, Teodor Botiș, Dimitrie Cioloca și Gheorghe Simonca. Primarul a răspuns negativ, neputând descoperi o legătură între Societatea „Junimea” și demonstrația împotriva mitropolitului Arcadie.

Luând ca bază raportul primarului, Bourguignon raportă Ministerului de Interne că nu s-a descoperit nici o legătură între demonstrație și Societatea „Junimea”. Astfel a fost salvată Societatea „Junimea”.

Bănuiala împotriva Societății studențești „Junimea” era, într-o anumită măsură justificată, considerându-se conflictul ce-l avusese ea cu Arcadie Ciupercovici, la 1895, pe atunci vicar al Mitropoliei Bucovinei.

Cazul s-a petrecut astfel: Societatea „Junimea” își avea sediul, de la înființarea ei încoace (1878), în încăperile Palatului Mitropolitan. La 1895, contele Goësz, guvernatorul Bucovinei, a ordonat mutarea societății din acest local. Arcadie s-a executat, cerând Societății „Junimea” să părăsească localul. Acest ordin, despre care se bănuia că a pornit din inițiativa vicarului mitropolitan, a produs, cum era și firesc, o mare nemulțumire în rândurile membrilor „Junimii”. La 1 noiembrie 1895 localul a fost evacuat. A doua zi, o delegație a acestei societăți, în frunte cu președintele Dorimedont Popovici, s-a prezentat la vicarul Ciupercovici pentru a lua rămas-bun și a-i preda cheile. Popovici și-a exprimat regretul că nu poate mulțumi actualului conducător al diecezei, fiindcă „el nu merită nici o mulțumire”⁶⁹. Apoi a aruncat cheile la picioarele vicarului. După câteva zile, vicarul Ciupercovici s-a plâns Senatului Universitar de atitudinea „ireverențioasă” a delegației studențești. Senatul s-a întrunit în ședință și a hotărât să înduplece pe vicarul mitropolitan să se adreseze justiției. După ce acesta își va spune cuvântul, se va sesiza și Senatul Universitar. Vicarul n-a urmat sfatul Senatului Universitar, ci a adus cazul la cunoștința guvernatorului Bucovinei, contele Goësz. În adresă, vicarul Arcadie zice că nu a avut prilejul să răspundă la cuvântarea „afectată” a președintelui „Junimii”, fiindcă delegația s-a îndepărtat repede într-un mod ireverențios. Guvernatorul a raportat cazul Ministerului de Instrucție, menționând că Senatul Universitar din Cernăuți a avut adesea motiv să se ocupe de activitatea studenților români. Astfel este cazul expedierii unei adrese către studenții români din Transilvania și Ungaria, a participării lor la congresul din Constanța și a aderării la atacurile deputatului Gheorghe Vasilco, îndreptate împotriva unui profesor german. Peste tot se observă la studenții români o lipsă de disciplină, pentru care însuși Senatul Universitar poartă vina, omițând să intervină energic în momentul oportun. „Cuibul propagandei naționale și al exceselor studenților români este, fără îndoială, Societatea studențească „Junimea”. Nu știm că în ședințele „Junimii” s-au discutat chestiuni politice, dar există două dovezi foarte edificatoare că această societate se ocupă de politică. Aceste două cazuri sunt: în vara anului 1895 această societate a aranjat un bal în orașul Câmpulung, arborând cu acest prilej pe balcon și pe acoperiș steagul tricolor. A doua zi s-a aranjat „un comers festiv în aceeași sală, cu care prilej, atât preoții cât și țărani au discutat probleme național-politice”. Din pricina acestei atitudini, Societatea „Junimea” a fost avertizată.

Atitudinea ireverențioasă a delegației avută față de vicarul Ciupercovici este al treilea caz. Când membrii delegației au părăsit sala de recepție a Mitropoliei, „ecoul pașilor lor răsuna fantastic în întunecoasele coridoare ale Palatului Mitropolitan ca în vechile balade“. Moșneagul gârbov, în zadar a strigat după studenți: „Domnilor, V-am apărat, întoarceți-Vă“. În fața porții, președintele „Junimii“ a rostit un blestem.

La sfârșitul raportului, guvernatorul Goësz menționează, că vicarul Ciupercovici a evacuat localul din ordin și ar trebui apărat de guvern.

La acest raport interesant, Ministerul de Instrucție a răspuns că este obiceiul ca Senatul Universitar să aștepte întâi sentința justiției și pe urmă să sancționeze. Dar e vorba numai de un obicei pentru care se poate admite o excepție. În cazul de față, vicarul mitropolitan a renunțat din capul locului să apeleze la justiție și, de aceea, ar fi necesar ca Senatul Universitar să intervină repede și cu toată rigoarea⁷⁰.

În baza acestei adrese ministeriale, guvernatorul Goësz a somat Senatul Universitar să facă o anchetă și să adune probele agravante. Ancheta să se facă cu toată „exactitatea și insistența“ și să se insiste asupra descoperirii inițiatorilor.

În urma acestei adrese, rectorul Universității, Eusebie Popovici, a deschis o anchetă. În zilele de 7 și 8 februarie 1896 a fost audiat studentul Dorimedont Popovici. El a spus că în ședința comitetului Societății „Junimea“ s-a hotărât a trimite o delgație la Mitropolie pentru a preda cheile. I s-au dat și directive, ce și cum să vorbească în fața vicarului. Darea de seamă publicată în „Gazeta Bucovinei“ nu este exactă. El, Dorimedont Popovici, a spus numai că societatea n-are motive să mulțumească vicarului, fiindcă e nou în postul său și încă n-are merite pentru tineretul român. N-a avut intenția să ofenseze, nici n-a recitat vreo poezie la plecare.

După terminarea anchetei, Senatul Universitar s-a întrunit în ședință la 27 martie 1896. Referent a fost prodecanul Facultății de Drept, dr. Arthur Skedl. El a propus următoarele pedepse:

1. Studenții Dorimedont Popovici, Bogdan Găina, Victor Polonic, Victor baron de Vasilco și Mihail Ionescu primesc o dojană care va fi comunicată lor de rector în fața Senatului Universitar;
2. Studenții Gheorghe Toma și Leonida Bodnarescu primesc o dojană care le va fi comunicată de decan în fața Colegiului Profesoral.

S-a mai hotărât, la propunerea prof. Skedl, ca Societatea studențească „Junimea“ să primească o dojană publică, prin afișare pe tabla neagră a Universității, din cauză că, într-o ședință a ei, s-a hotărât să se facă o vizită de adio vicarului mitropolitan⁷¹.

Condamnarea studenților români de la Cernăuți (1899) a devenit cunoscută și dincolo de hotarele Bucovinei. Tinerimea română din Cluj a ținut să adreseze colegilor ei din Bucovina următoarea telegramă încurajatoare: „Voi, fraților de suferință, din nou umpluți-ați pagina neagră a durerilor poporului român. Luptați, căci triumfa-vom măcar jertfind viața, salutare“⁷².

La Viena, evenimentele din Bucovina din 1899 au avut un răsunet mare. Aici se găseau mulți studenți bucovineni și ardeleni care se interesau intens de problemele politice din toate țările române. Demonstrația de la gara din Cernăuți și telegrama primită, de la Cernăuți, au stârnit la ei un deosebit interes pentru problemele bucovinene. La aceasta s-a mai adăugat un moment: prezența în Viena a mitropolitului Arcadie. Era firesc, ca la prima ocazie, când mitropolitul Arcadie urma să apară în public, să se întâmple scene neplăcute.

Prilejul s-a ivit de la sine. Mitropolitul avea să celebreze de Paști, în biserică grecească. Când a început serviciul divin, biserica era plină de polițiști și detec-

tivi, dar și de studenții români. S-a observat că la împărțirea nafurei mitropolitul Arcadie era înconjurat de 4 polițiști. După terminarea serviciului divin, mitropolitul Arcadie s-a retras în apartamentele preotului grec și nu le-a părăsit decât în clipa când poliția a împrăștiat pe studenții români care așteptau în stradă pentru a demonstra⁷³.

Dar lucrurile s-au încurcat la Viena și mai mult. Pe la începutul lui iulie 1899, i s-a expedit mitropolitului Arcadie, printr-un comisionar, un pachet legat cu ață groasă. Mitropolitul Arcadie, nebănuind nimic, l-a deschis și a găsit în el o spânzurătoare și un ștreang în miniatură. În pachet s-a mai găsit și o scrisoare semnată „Tinerimea academică română“, în care i se comunică că, din cauza „negrelor sale fapte“, i se trimite drept răsplată ștreangul. S-a avizat imediat poliția care a început să facă investigații pentru a descoperi pe vinovat sau pe vinovați.

Bănuiala a căzut, în prima linie, pe studenții români din Bucovina și, în al doilea rând, pe cei din Transilvania. Poliția a făcut descinderi și pe la membrii marcanți ai coloniei române din Viena⁷⁴. Studenții români au fost mereu citați la Poliție și interogați⁷⁵. S-a făcut în urmă o descindere și la studentul Marius Sturza, președintele Societății studențești „România Jună“, dar el n-a fost găsit la domiciliu, fiind plecat acasă, în Transilvania. Au mai fost molestați un comerciant din România și un funcționar român, de la Gara de Nord, originar din Bucovina⁷⁶. Si studentul Octavian Coca a fost interogat, fiindcă a primit de la tatăl său, din Cernăuți, o telegramă, în care a fost somat să fie prudent. Redacția „Patriei“ relatează că, până la mijlocul lui iulie, au fost molestați aproape 46 tineri și membri ai coloniei române din Viena, între care toți bucovinenii.

Despre expeditorul pachetului ominos Poliția vieneză a putut afla numai că nu purta barbă, în schimb avea mustați și purta o pălărie sură⁷⁷.

Cu toate cercetările asidue ale Poliției, omul fără barbă și cu pălăria sură n-a putut fi descoperit.

Nesimțindu-se bine la Viena, mitropolitul Arcadie s-a întors acasă. În ziua de 8 iulie 1899, dânsul a descins în gara din Cernăuți, fiind întâmpinat la gară de episcopul Repta, de câțiva consistoriali și de primarul Cernăuților. Se luaseră, vezi bine, vaste măsuri de siguranță. Palatul Mitropolitan a fost înconjurat de polițiști. „Patria“, care a luat notă de sosirea la Cernăuți a mitropolitului Arcadie, se grăbi să comunice cetitorilor ei că dânsul n-a fost întâmpinat la gară de popor, ci numai de autorități⁷⁸.

NOTE

- 1 „Patria“, nr. 73, din 20/XII 1897 / Iianuarie 1898.
- 2 „Patria“, nr. 74/21 XII 1897 / 2 ianuarie 1898.
- 3 „Patria“, nr. 75/24 XII 1897 / 5 ianuarie 1898.
- 4 „Patria“, nr. 76/31 XII 1897 / 12 ianuarie 1898.
- 5 „Patria“, nr. 73/20 XII 1897 / 1 ianuarie 1898.
- 6 „Patria“, nr. 156/22 VII / 3 august 1898.
- 7 „Patria“, nr. 157/24 VII / 5 august 1898.
- 8 „Patria“ nr. 28/3 / 15 septembrie 1897.
- 9 „Patria“, nr. 72, 17 / 29 decembrie 1897.
- 10 „Patria“, nr. 168, 23. VII / 4 septembrie 1898.
- 11 „Patria“, nr. 171, 30. VIII / 11. IX. 1898.
- 12 „Patria“, nr. 179, 18/30 sept. 1898.

- 13 Născut la 1832 la Nicniowce, Galiția, din părinți țărani. A urmat Liceul din Przemysl și Universitatea din Viena. La 1868 a fost medic la Spitalul din Cernăuți. Mort la 28 octombrie, 1899 la Viena, înmormântat la Cernăuți.
- 14 „Patria“, nr. 219, 23 dec. 1898 / 4 ian. 1899.
- 15 „Patria“, nr. 182, 25. IX / 7. X. 1898.
- 16 „Patria“, nr. 178, 16 / 28 sept. 1898.
- 17 „Patria“, nr. 184, 30. IX / 12. X. 1898.
- 18 „Patria“, nr. 191, 16 / 28 oct. 1898.
- 19 „Patria“, nr. 183, 27. IX. / 9. X. 1898.
- 20 „Patria“, nr. 201, 8 / 20 nov. 1898.
- 21 „Patria“, nr. 188, 9 / 21 oct. 1898.
- 22 „Patria“, nr. 189, 11 / 23 oct. 1898. Wilhelm Pompe a fost șeful biroului prezidențial, iar Wilhelm Würfel – prefect de Cernăuți.
- 23 „Patria“, nr. 207, 25. XI. / 7. XII. 1898.
- 24 „Deșteptarea“, nr. 19, martie 1902.
- 25 „Patria“, nr. 51, 26. X / 7. XI și nr. 52 din 29. X / 10. XI 1897. Vezi și I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, București, Editura Carol Göbl, 1916, p. 161, unde se dau unele date.
- 26 „Patria“, nr. 48, 19 / 31 oct. 1897.
- 27 „Patria“, nr. 84, 21. I / 2. II, 1898.
- 28 „Patria“, nr. 272, 9 / 21 mai 1899.
- 29 „Patria“, nr. 379, 9 / 21 februarie 1900.
- 30 „Patria“, nr. 249, 10 / 22 martie 1899.
- 31 „Patria“, nr. 241, 19. II. / 3. III. 1899.
- 32 „Patria“, nr. 255, 24. III / 5. IV. 1899.
- 33 „Patria“, nr. 272, 9 / 21 mai 1899.
- 34 Anexa nr. 8 din 30 aprilie 1899.
- 35 „Patria“, nr. 227, 15 / 27 ianuarie 1899.
- 36 „Patria“, nr. 228, 17 / 29 ianuarie 1899.
- 37 „Patria“, nr. 229, 20. I / 1. II 1899.
- 38 „Patria“, nr. 405–406 din 16 / 29 aprilie și din 21. IV / 4. V. 1900; Istoria congresului bisericesc ort. din Bucovina de la 1848–1900.
- 39 Anexa nr. 9 din 3 mai 1899.
- 40 „Patria“, nr. 296 din 11 / 23 iulie 1899.
- 41 „Patria“, nr. 281 din 2 / 14 iunie 1899.
- 42 „Patria“ nr. 260 din 7 / 19 aprilie 1899. Articolul *Fuga lui Arcadie*. Dominical este dealul pe care se află Palatul Mitropolitan.
- 43 „Patria“ nr. 261 din 9 / 21 aprilie 1899.
- 44 „Patria“ nr. 262 din 11 / 23 aprilie 1899.
- 45 *Ibidem*.
- 46 Fotografia lui Em. Slușanschi, vezi „Junimea literară“, Cernăuți, an. XXIII, 1934, p.40.
- 47 *Stenographische Protokolle des bukowiner Landtages* din 21 și 26 aprilie 1899, p. 763 și ziarul „Patria“, nr. 262, din 11 / 23 aprilie 1899.
- 48 Anexa nr. 6 din 24 aprilie 1899.
- 49 Anexa nr. 8 din 27 aprilie 1899.
- 50 Anexa nr. 12 din 15 mai 1899.
- 51 „Patria“, nr. 285 din 13/25 iunie 1899, cu titlul *Sudu Mare*. A fost reprodus în *Foiletoanele lui M. Teliman*, editate de Gheorghe Tofan. Articolul lui Botiș a apărut în „Biserica și școala“, Arad, 1928, an. 52, nr. 7 din 12. II. 1928.
- 52 Anexa nr. 13 din 15 mai 1899.
- 53 Anexa nr. 16 din 2 iunie 1899.
- 54 Anexa nr. 15 din 14 mai 1899.
- 55 „Patria“, nr. 274 din 14/26 mai 1899.

- 56 „Patria“, nr. 312, din 20/1/IX/ 1899.
- 57 Anexa nr. 24 din 14 noiembrie 1899.
- 58 Anexa nr. 14 din 25 mai 1899.
- 59 Anexa nr. 31 din 9 mai 1900.
- 60 „Patria“, nr. 270 din 5/17 mai 1899.
- 61 „Patria“, nr. 271 din 7/19 mai 1899.
- 62 „Patria“, nr. 272 din 9/21 mai 1899.
- 63 „Patria“, nr. 275 din 16/28 mai 1899.
- 64 „Patria“, nr. 277 din 21/V/2/VI, 1899.
- 65 „Patria“, nr. 271 din 7/19 mai 1899.
- 66 Anexa nr. 5 din 23 aprilie 1899.
- 67 Anexa nr. 6 din 24 aprilie 1899.
- 68 Anexa nr. 7 din 25 aprilie 1899.
- 69 „Gazeta Bucovinei“, nr. 84 din 22 X sau XI 1895.
- 70 Anexa nr. 2 din 3 decembrie 1895.
- 71 Anexa nr. 3 din 31 martie 1896.
- 72 „Patria“, nr. 275 din 16/28 mai 1899.
- 73 „Patria“, nr. 266 din 25. IV sau 7. V 1899.
- 74 „Patria“, nr. 292 din 2/14 iulie 1899.
- 75 „Patria“, nr. 294 din 7/19 iulie 1899.
- 76 „Patria“, nr. 304 din 30. VII sau 11. VIII 1899.
- 77 „Patria“, nr. 301 din 23. VII sau 4. VIII 1899.
- 78 „Patria“, nr. 292 din 2/14 iulie 1899.

S U M A R

Glasul Bucovinei, Nr. 1 – 4, 2002

DIN ISTORIA NEAMULUI

Ștefan Ștefănescu, *Mihai Viteazul și epoca sa*, nr. 1–2, p. 5–11

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Luceac, Ilie, *Intelectualii români din Bucovina între diplomația austro-ungară și cea românească la sfârșitul secolului al XIX-lea*, nr. 1–2, p. 12–18

Mareci, Harieta, *„Europeanism și regionalism“. Debutul unei polemici între „Ideea europeană“ și „Junimea literară“*, nr. 1–2, p. 40–46

Pintescu, Florin, *Considerații preliminare și date statistice privind potențialul și rolul județului Suceava în dezvoltarea Euroregiunii „Prutul de Sus“*, nr. 1–2, p. 47–53

Popescu, Ion, *Românii – a treia etnie din Ucraina (monitorizare socio-lingvistică)*, nr. 3–4, p. 27–52

Șandru, Vasile, *Relațiile româno-ucrainene: scurtă privire asupra istoriei Ucrainei*, nr. 1–2, p. 19–39

Ungureanu, Constantin, *Structura etnică a Bucovinei la mijlocul secolului al XIX-lea*, nr. 3–4, p. 5–26

IN MEMORIAM

Luceac, Ilie, *Profesoara Zinovia Florian Peniuc*, nr. 3–4, p. 53–55

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE BUCOVINA

Kohl, Johann Georg, *Călătoriile înăuntrul Rusiei și al Poloniei. Partea a treia: Bucovina, Galiția, Cracovia și Moravia (Fragmentul Bucovina: în traducere din germană de Zinovia Peniuc)*, nr. 3–4, p. 56–66

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Țugui, Pavel**, *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu (partea I)*, nr. 1-2, p. 54-88
Țugui, Pavel, *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu (partea a II-a)*, nr. 3-4, p. 67-85
O boală mistuitoare și dulce: Dorul de Bucovina (Poetul **Arcadie Suceveanu** la 50 de ani), nr. 3-4, p. 86-105

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Voicu, Mirela-Ana**, *Scriitori bucovineni pe meleaguri dobrogene*, nr. 1-2, p. 89-99

POEZIE

- Elena Marița**, *Versuri*, nr. 3-4, p. 106-118
Vicol, Mihai Sultana, *Versuri*, nr. 1-2, p. 100-107

ARHIVA BUCOVINEI

- Filipciuc, Ion**, *Mircea Eliade și prudența oricărui gest de ajutor reciproc*, nr. 1-2, p. 108-113
Olaru, Marian, *Lucrarea lui Teodor Balan Conflictul pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898-1904*, nr. 3-4, p. 119-120
Din arhiva istoricului Teodor Balan: Conflictul pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898-1904, nr. 3-4, p. 121-153

CERCETĂRI SOCIOLINGVISTICE

- Jernovei, Gheorghe/Jernovei, Eugen**, *Limba română vorbită în regiunea Transcarpatică, Ucraina (studiu demografic și lingvistic)*, nr. 1-2, p. 114-120

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

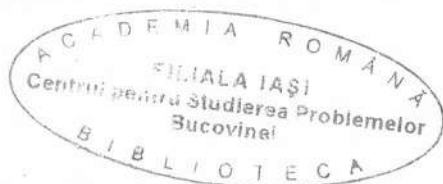
- Pintescu, Florin**, *Recenzie la cartea: Ilie Luceac, Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun – Cernăuți, Editura Augusta – Timișoara, 2000, 364 p. (7 anexe și 12 foto), nr. 1-2, p. 121-127

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale sau eseuri, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, precum și materiale ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei noastre. Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Studiile sau eseurile vor fi extinse până la maximum douăzeci și cinci de pagini dactilografiate la două rânduri (intervale), sau culese la calculator, cu un scurt rezumat (zece rânduri) în limba română sau engleză. Textele sau rezumatele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare. Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

*
* *
*

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face fie prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, fie prin numere încadrate între paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care s-a extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua. Vor fi acceptate numai studiile sau articolele care nu au mai fost publicate.

Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar: 10.IV.2003

Coli de tipar: 10

Apărut 2003

Tehnoredactare computerizată:

Editura INFO-TEAM Ltd.

Tel.: 230 51 88

Fax: 230 51 89

ISSN 1222-5606